ΜΟΡΦΩΣΗ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΑΘΗΝΑ 25 τοῦ Φλεβάρη 1946 • ΧΡΟΝΟΣ Α'. Ἀριθμ. Φύλλου 7

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Β. Ι. ΛΕΝΙΝ: Ὁ μαρξισμὸς καὶ ἡ ἐξέγερση ..... σελ. 289
Ι. ΣΤΑΛΙΝ: Ὁ ἄνθρωπος τὸ πιὸ πολύτιμο κεφάλαιο. — Οἱ μεταλλλουργοὶ μὲ τὸ Στάλιν ..... » 292
Μ. ΑΝΤΡΟΠΩΦ: Ὁ Κλαούζεβιτς καὶ ἡ θεωρία του γιὰ τὸν πόλεμο ..... » 297
Σ. ΑΝΓΚΡΑΝ: Μαθήματα φιλοσοφίας » 305
Μ. ΡΟΥΜΠΙΝΣΤΑΪΝ: Ἕνα βιβλίο γιὰ τὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη ..... σελ. 307
Φ. ΦΕΝΤΟΡΩΦ: Ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ λατρεία στὴν ΕΣΣΔ ..... » 314
Α. ΒΙΣΙΝΣΚΙ: Τὸ σοβιετικὸ κράτος ἀνώτατη μορφὴ δημοκρατίας ..... » 320
Π. ΛΑΝΖΕΒΕΝ: Ἡ ἐποχὴ τῶν μεταστοιχειώσεων ..... » 326
Μ. ΓΑΛΑΚΤΙΩΝΟΦ: Ὁ στρατηγικὸς σκοπὸς ..... » 331

Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

Ο ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ

Γράμμα στὴν Κεντρ. Ἐπιτροπὴ τοῦ Ρωσικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος

Μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ κακόβουλες, ἂν ὄχι καὶ τὶς πιὸ διαδομένες διαστρεβλώσεις τοῦ μαρξισμοῦ ἀπὸ μέρους τῶν «σοσιαλιστικῶν» κομμάτων, εἶνε τὸ ὀππορτουνιστικὸ ψέμα, πὼς τάχα ἡ προετοιμασία τῆς ἐξέγερσης καὶ γενικὰ τὸ νὰ βλέπεις τὴν ἐξέγερση σὰν τέχνη, εἶνε «μπλανκισμός» *.

Ὁ ἡγέτης τοῦ ὀππορτουνισμοῦ, Μπερνστάϊν, κέρδισε τὴ θλιβερὴ δόξα νὰ χαρακτηρίζει τὸ μαρξισμὸ σὰν μπλανκισμό, καὶ οἱ σημερινοὶ ὀππορτουνιστὲς στὴν οὐσία δὲν ἀνακαινίζουν καὶ δὲν «πλουτίζουν» οὔτε κατὰ ἕνα γιώτα τὶς πενιχρὲς «ἰδέες» τοῦ Μπερνστάϊν, μὲ τὰ ξεφωνητά τους γιὰ μπλανκισμό.

Νὰ κατηγορεῖ κανεὶς τοὺς μαρξιστὲς γιὰ μπλανκισμὸ γιατὶ θεωροῦν τὴν ἐξέγερση, σὰν τέχνη! Μπορεῖ νὰ γίνει πιὸ ἀξιοθρήνητη διαστρέβλωση τῆς ἀλήθειας, ὅταν οὔτε ἕνας μαρξιστὴς δὲ θ' ἀρνηθεῖ πὼς ἴσαἴσα ὁ Μὰρξ ἐκφράστηκε σχετικὰ μ' αὐτὸ μὲ τὸν πιὸ ρητό, ἀκριβῆ καὶ ἀδιαφιλονίκητο τρόπο ὀνομάζοντας τὴν ἐξέγερση ἀκριβῶς τ έ χ ν η, λέγοντας πὼς τὴν ἐξέγερση πρέπει νὰ τὴ βλέπει κανεὶς σὰν τέχνη, πὼς πρέπει νὰ κ α τ α χ τ ή σ ε ι κανεὶς τὴν πρώτη ἐπιτυχία καὶ νὰ πηγαίνει ἀπὸ ἐπιτυχία σὲ ἐπιτυχία, δίχως νὰ σταματᾶ τὴν ἐ π ί θ ε σ η ἐνάντια στὸν ἐχθρό, ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν παραζάλη του, κλπ. κλπ.

Ἡ ἐξέγερση, γιὰ νὰ εἶνε ἐπιτυχής, δὲν πρέπει νὰ στηρίζεται, σὲ συνωμοσία, ἢ σ' ἕνα κόμμα, ἀλλὰ στὴν πρωτοπόρα τάξη. Αὐτὸ εἶνε τὸ πρῶτο. Ἡ ἐξέγερση πρέπει νὰ στηρίζεται στὸ ἐπαναστατικὸ ξεσήκωμα τοῦ λαοῦ. Αὐτὸ εἶνε τὸ δεύτερο. Ἡ ἐξέγερση πρέπει νὰ στηρίζεται σὲ κεῖνο τὸ σ η μ ε ῖ ο κ α μ π ῆ ς στὴν ἱστορία τῆς ἀνόδου τῆς ἐπανάστασης, ὅταν ἡ ἐνεργη-

---

* Μ π λ α ν κ ι σ μ ό ς. Ἀντιμαρξιστική, ἐξτρεμιστικὴ πολιτικὴ θεωρία ποὺ ὑποτιμάει τὴ δράση τῶν μαζῶν καὶ ἐπιδιώκει τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας πραξικοπηματικά, μὲ συνωμοτικὴ ἕνοπλη δράση. Εἶναι ἡ θεωρία τοῦ γάλλου ἐπαναστάτη Λουδοβίκου-Λαύγουστου Μπλανκὶ (1805-1881), ποὺ πῆρε ἐνεργὸ μέρος στὴν ἰουλιανὴ ἐπανάσταση τοῦ 1830, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς «Ἑταιρίας τῶν φίλων τοῦ λαοῦ», ποὺ συγκέντρωνε τότε τὰ πιὸ ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα τοῦ Παρισιοῦ. Μετὰ τὴ διάλυση τῆς ἑταιρίας αὐτῆς, ὁ Μπλανκὶ ἵδρυσε πολλὲς ἄλλες μυστικὲς ἑταιρίες, πιστεύοντας πὼς μ' αὐτὲς μποροῦσε νὰ ὀργανώσει ἐξεγέρσεις γιὰ τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας. Πῆρε μέρος στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1848, ὅπως καὶ στὸ κίνημα τοῦ 1870. Ἔτρεφε ἄγριο μῖσος ἐνάντια στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία καὶ σὲ κάθε εἶδος ρεφορμισμοῦ καὶ ὑποστήριξε τὴν ἰδέα μιᾶς ἕνοπλης ἐξέγερσης ἐναντίον τῶν κυριάρχων τάξεων, ὑποτιμώντας τὰ μαζικὰ κινήματα καὶ δίνοντας πρωτεύουσα σημασία στὶς συνωμοτικὲς ἐνέργειες. Πίστευε ὅτι ἕνα ἐπαναστατικὸ κόμμα μποροῦσε καὶ χωρὶς τὴν ὑποστήριξη τῶν μαζῶν νὰ καταλάβει πραξικοπηματικὰ τὴν ἐξουσία καὶ νὰ ἐπιβάλει ἀὲκ τῶν ἄνω» νομοθετικὰ κομμουνιστικὰ μέτρα, ποὺ θὰ δημιουργοῦσαν τὴ νέα κοινωνία.

ΔΩΡΕΑ Φρ. Ψιλὸν
ΗΜΕΡΟΜ. 4-6-92
ΑΡΙΘ. 45701

τικότητα τῶν πρωτοπορiακῶν γραμμῶν τοῦ λαοῦ βρίσκεται στὸ ὑπέρτατο σημεῖο, ὅταν εἶναι πιὸ δυνατὲς ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ οἱ ταλαντεύσεις μέσα στὶς γραμμὲς τοῦ ἐχθροῦ καὶ στὶς γραμμὲς τῶν ἀδύνατων, μεσοβέζικων, ἀναποφάσιστων φίλων τῆς ἐπανάστασης. Αὐτὸ εἶνε τὸ τρίτο. Ἀκριβῶς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τρεῖς ὅρους γιὰ τὴν τοποθέτηση τοῦ ζητήματος τῆς ἐξέγερσης, ξεχωρίζει ὁ μαρξισμὸς ἀπὸ τὸ μπλανκισμό.

Τὸ νὰ ἀρνεῖται ὅμως κανεὶς νὰ θεωρεῖ τὴν ἐξέγερση σὰν τέχνη μιὰ καὶ οἱ ὅροι αὐτοὶ ὑπάρχουν σημαίνει πὼς προδίνει τὸ μαρξισμὸ καὶ προδίνει τὴν ἐπανάσταση.

Γιὰ ν' ἀποδείξουμε, γιατὶ ἀκριβῶς ἡ στιγμὴ ποὺ ζοῦμε τώρα πρέπει νὰ θεωρηθεῖ σὰν στιγμή, ποὺ ἀναγκάζει τὸ κόμμα νὰ παραδεχτεῖ πὼς ἡ ἐξέγερση ἔχει μπεῖ στὴν ἡμερήσια διάταξη ἀπὸ τὴν πορεία τῶν ἀντικειμενικῶν περιστατικῶν, καὶ νὰ θεωρήσει τὴν ἐξέγερση σὰν τέχνη, γιὰ ν' ἀποδείξουμε αὐτό, — τὸ καλύτερο θάταν νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴ μέθοδο τῆς σύγκρισης καὶ νὰ ἀντιπαραθέσουμε τὶς 3-4 τοῦ Ἰούλη μὲ τὶς μέρες τοῦ Σεπτέμβρη.

Στὶς 3-4 τοῦ Ἰούλη, μποροῦσε κανείς, δίχως νὰ ἁμαρτήσει ἀπέναντι στὴν ἀλήθεια, νὰ βάλει τὸ ζήτημα ἔτσι: θὰ ἦταν πιὸ σωστὸ νὰ πάρουμε τὴν ἀρχή, γιατὶ ἔτσι, εἴτε ἀλλοιῶς, οἱ ἐχθροὶ ὁπωσδήποτε, θὰ μᾶς κατηγορήσουν πὼς κάναμε ἐξέγερση καὶ θὰ μᾶς καταδιώξουν σὰν στασιαστές. Ἀπ' αὐτὸ ὅμως δὲν πρέπει νὰ βγάλουμε τὸ συμπέρασμα, πὼς θὰ ἔπρεπε νὰ καταληφθεῖ τότε ἡ ἐξουσία γιατὶ δὲν ὑπῆρχαν τότε οἱ ἀντικειμενικὲς συνθῆκες γιὰ τὴ νίκη τῆς ἐξέγερσης.

1) Δὲν εἴχαμε ἀκόμα μαζί μας τὴν τάξη ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πρωτοπορεία τῆς ἐπανάστασης.

Δὲν εἴχαμε ἀκόμα τὴν πλειοψηφία ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς φαντάρους στὶς πρωτεύουσες. Τώρα τὴν ἔχουμε καὶ στὰ δυὸ Σοβιέτ. Τὴ δημιούργησε μόνο ἡ ἱστορία τοῦ Ἰούλη καὶ τοῦ Αὐγουστου, ἡ πεῖρα τῶν «διωγμῶν» ἐνάντια στοὺς μπολσεβίκους καὶ ἡ πεῖρα ἀπὸ τὸ πραξικόπημα τοῦ Κορνίλωφ.

2) Δὲν ὑπῆρχε τότε παλλαϊκὴ ἐπαναστατικὴ ἄνοδο. Τώρα ὑπάρχει, ὕστερα ἀπὸ τὸ πραξικόπημα τοῦ Κορνίλωφ. Αὐτὸ ἀποδείχνει ἡ ἐπαρχία καὶ ἡ κατάληψη τῆς ἀρχῆς ἀπὸ τὰ Σοβιὲτ σὲ πολλὰ μέρη.

3) Δὲν ὑπῆρχαν τότε ταλαντεύσεις σὲ σοβαρή, γενικὴ πολιτικὴ κλίμακα, ἀνάμεσα στοὺς ἐχθρούς μας καὶ ἀνάμεσα στὴ μεσοβέζικη μικροαστικὴ τάξη. Τώρα οἱ ταλαντεύσεις εἶνε γιγάντιες: ὁ κυριώτερός μας ἐχθρός, ὁ συμμαχικὸς καὶ παγκόσμιος ἱμπεριαλισμός, — γιατὶ οἱ «σύμμαχοι» βρίσκουνται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλισμοῦ, — ταλαντεύθηκε ἀνάμεσα στὸν πόλεμο ὡς τὴ νίκη, καὶ τὴ χωριστὴ εἰρήνη ἐνάντια στὴ Ρωσία. Οἱ μικροαστοὶ δημοκράτες μας, ἀφοῦ ἔχασαν ὁλοφάνερα τὴν πλειοψηφία τοῦ λαοῦ, ταλαντεύθηκαν ἐξαιρετικὰ καὶ παράτησαν τὸ συνασπισμό, δηλαδὴ τὴ συμμαχία μὲ τοὺς καντέ.

4) Γι' αὐτὸ στὶς 3-4 τοῦ Ἰούλη ἡ ἐξέγερση θὰ ἦταν λάθος: δὲ θὰ κρατούσαμε τὴν ἐξουσία, οὔτε φυσιολογικά, οὔτε πολιτικά. Φυσιολογικὰ δὲ θὰ τὴν κρατούσαμε, γιατὶ ἂν ἡ Πετρούπολη ἦταν στιγμὲς-στιγμὲς στὰ χέρια μας, καὶ οἱ ἐργάτες μας καὶ οἱ φαντάροι τότε δὲ θὰ μάχουνταν καὶ δὲ θὰ πέθαιναν γιὰ νὰ πάρουν τὴν Πετρούπολη: δὲν ὑπῆρχε τότε τέτοια «λύσσα», τέτοιο θανάσιμο μῖσος καὶ ἐνάντια στοὺς Κερένσκι, καὶ ἐνάντια στοὺς Τσερέτελλι, καὶ τοὺς Τσερνώφ, οἱ ἄνθρωποί μας δὲν εἶχαν ἀκόμα ἀτσαλωθεῖ ἀπὸ τὴν πεῖρα τῶν καταδιώξεων ποὺ ἔγιναν ἐνάντια στοὺς μπολσεβίκους μὲ τὴ σύμμετοχὴ τῶν ἐσέρων καὶ τῶν μενσεβίκων.

Πολιτικὰ δὲ θὰ κρατούσαμε τὴν ἀρχὴ στὶς 3-4 τοῦ Ἰούλη, γιατὶ ὁ στρατὸς καὶ ἡ ἐπαρχία, πρὶν ἀπὸ τὸ πραξικόπημα τοῦ Κορνίλωφ μποροῦσε νὰ τραβήξει, καὶ θὰ τραβοῦσε ἐνάντια στὴν Πετρούπολη.

Τώρα ἡ εἰκόνα εἶνε ἐντελῶς διαφορετική.

Ἔχουμε μαζί μας τὴν πλειοψηφία τῆς τάξης ἐκείνης ποὺ εἶνε ἡ πρωτοπορεία τῆς ἐπανάστασης, ἡ πρωτοπορεία τοῦ λαοῦ, ἱκανὴ νὰ τραβήξει τὶς μάζες.

Ἔχουμε μαζύ μας τὴν πλειοψηφία τοῦ λαοῦ, γιατὶ ἡ ἀποχώρηση τοῦ Τσερνὼφ ἀποτελεῖ, ὄχι βέβαια τὴ μόνη, ἀλλὰ τὴν πιὸ ἔκδηλη, τὴν πιὸ καθαρὴ ἔνδειξη, πὼς οἱ ἀγρότες δὲ θὰ πάρουν ἀπὸ τὸ συνασπισμὸ τῶν ἐσέρων (καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἐσέρους). Καὶ ἀκριβῶς ἐδῶ βρίσκεται τὸ κλειδὶ τοῦ παλλαϊκοῦ χαρακτῆρα τῆς ἐπανάστασης.

Ἔχουμε τὸ πλεονέχτημα τῆς θέσης τοῦ κόμματος ποὺ ξέρει θετικὰ τὸ δρόμο του, δίπλα στὶς ἀνήκουστες ταλαντεύσεις καὶ ὁλόκληρου τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, καὶ ὁλόκληρου τοῦ συνασπισμοῦ τῶν μενσεβίκων καὶ τῶν ἐσέρων.

Ἔχουμε μαζύ μας τὴ βέβαιη νίκη, γιατὶ ὁ λαὸς ἔφτασε πιὰ σὲ ἀπόγνωση, καὶ μεῖς δίνουμε σὲ ὅλο τὸ λαὸ μιὰ πραγματικὴ διέξοδο, ἀφοῦ τοῦ δείξαμε «στὶς μέρες τοῦ πραξικοπήματος τοῦ Κορνίλωφ» τί ἀξίζει ἡ ἡγεσία μας καὶ ἔπειτα προτείναμε ἕνα συμβιβασμὸ στοὺς ἡγέτες τοῦ συνασπισμοῦ καὶ πήραμε ἀρνητικὴ ἀπάντησή τους, ἐνῶ οἱ ταλαντεύσεις τους καθόλου δὲ σταμάτησαν.

Θὰ ἦταν τὸ μεγαλύτερο λάθος νὰ σκεφθοῦμε, πὼς ἡ πρότασή μας γιὰ συμβιβασμὸ δὲν ἀπορρίφθηκε ἀκόμα, πὼς ἡ «Δημοκρατικὴ σύσκεψη» μπορεῖ ἀκόμα νὰ τὴ δεχτεῖ. Ὁ συμβιβασμὸς εἶχε προταθεῖ ἀπὸ κόμμα σὲ κόμματα. Δὲ μποροῦσε νὰ γίνει διαφορετικὰ ἡ πρόταση. Τὰ κόμματα τὸν ἀπόρριψαν.

Ἡ Δημοκρατικὴ σύσκεψη[1] δὲν εἶνε παρὰ μιὰ σύσκεψη καὶ τίποτες παραπάνω. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ἕνα πράμα: σ' αὐτὴν δὲν ἀντιπροσωπεύεται ἡ πλειοψηφία τοῦ ἐπαναστατικοῦ λαοῦ, ἡ πιὸ φτωχὴ καὶ πιὸ δυσαρεστημένη ἀγροτιά. Εἶνε μιὰ σύσκεψη τῆς μειοψηφίας τοῦ λαοῦ — δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε αὐτὴ τὴν ὁλοφάνερη ἀλήθεια. Θάταν τὸ μεγαλύτερο λάθος, ἡ μεγαλύτερη κοινοβουλευτικὴ ἠλιθιότητα ἀπὸ μέρους μας, ἂν θεωρούσαμε τὴ Δημοκρατικὴ σύσκεψη, σὰν κοινοβούλιο, γιατί, ἀκόμα καὶ ἂν αὐτοανακηρύσσονταν κοινοβούλιο, καὶ κυρίαρχο κοινοβούλιο τῆς ἐπανάστασης, πάλι δὲν μπορεῖ ν' ἀποφασίζει τίποτα: ἡ λύση βρίσκεται ἔξω ἀπ' αὐτό, στὶς ἐργατικὲς συνοικίες τῆς Πετρούπολης καὶ τῆς Μόσχας.

Μπροστά μας μπαίνουν ἀπροκάλυπτα ὅλες οἱ ἀντικειμενικὲς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ πετυχημένη ἐξέγερση. Ἡ θέση μας εἶνε πλεονεχτική, γιατὶ μόνο ἡ νίκη μας στὴν ἐξέγερση θὰ βάλει τέλος στὶς ταλαντεύσεις ποὺ βασανίζουν τὸ λαὸ καὶ ποὺ εἶνε τὸ πιὸ μαρτυρικὸ πράμα στὸν κόσμο. Ὅταν μόνο ἡ νίκη μας στὴν ἐξέγερση θὰ τσακίσει τὸ παιγνίδι τῆς χωριστῆς εἰρήνης ἐνάντια στὴν ἐπανάσταση, θὰ τὸ τσακίσει προτείνοντας ἀνοιχτὰ εἰρήνη πιὸ πλέρια, πιὸ δίκαιη, πιὸ κοντινή, εἰρήνη γιὰ ὄφελος τῆς ἐπανάστασης.

Τέλος, μόνο τὸ κόμμα μας, ἔχοντας νικήσει στὴν ἐξέγερση μπορεῖ νὰ σώσει τὴν Πετρούπολη, γιατὶ ἂν ἡ πρότασή μας γιὰ τὴν εἰρήνη ἀπορριφθεῖ καὶ δὲν πάρουμε οὔτε ἀνακωχή, τότες ἐμεῖς θὰ γίνουμε οἱ «ἀμυνίτες», τότες ἐμεῖς θὰ μποῦμε ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πολεμικῶν κομμάτων, ἐμεῖς θὰ εἴμαστε τὸ ἴδιο τὸ «πολεμικὸ» κόμμα, ἐμεῖς θὰ διεξάγουμε τὸν πόλεμο μὲ πραγματικὸ ἐπαναστατικὸ τρόπο. Ἐμεῖς θὰ πάρουμε ὅλο τὸ ψωμὶ καὶ ὅλα τὰ παπούτσια ἀπὸ τοὺς κεφαλαιοκράτες. Θὰ τοὺς ἀφίσουμε τὰ ξεροκόμματα, θὰ τοὺς ντύσουμε μὲ γουρουνοστάρουχα. Θὰ δώσουμε ὅλο τὸ ψωμὶ καὶ ὅλα τὰ παπούτσια στὸ μέτωπο.

Καὶ τότε θὰ σώσουμε τὴν Πετρούπολη.

Οἱ ἐφεδρεῖες γιὰ ἕναν πραγματικὰ ἐπαναστατικὸ πόλεμο, τόσο οἱ ὑλικές, ὅσο καὶ οἱ πνευματικὲς μέσα στὴ Ρωσία, εἶνε ἀκόμα ἀνεξάντλητα μεγάλες. Οἱ πιθανότητες εἶνε 99 % οἱ Γερμανοὶ νὰ μᾶς δώσουν τοὐλάχιστον ἀνακωχή. Καὶ νὰ πάρουμε τώρα ἀνακωχή, — αὐτὸ θὰ πεῖ πὼς νικήσαμε κιόλας ὅλο τὸν κόσμο.

Ἀναγνωρίζοντας τὴν ἀπόλυτη ἀναγκαιότητα τῆς ἐξέγερσης τῶν ἐργατῶν τῆς Πετρούπολης καὶ τῆς Μόσχας γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Ρωσίας ἀπὸ τὴ «μονομερῆ» διανομὴ ἀπὸ τοὺς ἱμπεριαλιστὲς καὶ τῶν δύο συνασπισμῶν, πρέπει πρῶτα πρῶτα νὰ προσαρμόσουμε στὶς συνθῆκες τῆς ἀναπτυσσόμενης ἐξέγερσης τὴν πολιτική μας τακτικὴ στὴ Σύσκεψη. Δεύτερο, πρέπει νὰ ἀποδείξουμε πὼς δὲν πιστεύουμε μόνο μὲ τὰ λόγια στὴ σκέψη τοῦ Μὰρξ γιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ θεωρεῖται ἡ ἐξέγερση σὰν τέχνη.

Πρέπει στὴ Σύσκεψη τὸ ταχύτερο νὰ συγκροτήσουμε μιὰ ὁμάδα (φράξια) τῶν μπολσεβίκων, δίχως νὰ κυνηγοῦμε τὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ καὶ δίχως νὰ φοβόμαστε ν' ἀφίσουμε τοὺς ταλαντευόμενους στὸ στρατόπεδο τῶν ταλαντευόμενων. Αὐτοὶ ἐκεῖ θὰ εἶνε πιὸ ὠφέλιμοι γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς ἐπανάστασης, παρὰ στὸ στρατόπεδο τῶν τολμηρῶν καὶ ἀφοσιωμένων μαχητῶν.

Πρέπει νὰ κάνουμε μιὰ σύντομη δήλωση τῶν μπολσεβίκων, ὑπογραμμίζοντας μὲ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸ τρόπο, πὼς οἱ μακρόσυρτοι λόγοι δὲν ἔχουν τὸν τόπο τους, πὼς γενικὰ οἱ «λόγοι» δὲν ἔχουν τὸν τόπο τους, πὼς χρειάζεται ἄμεση δράση γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ἐπανάστασης, πὼς χρειάζεται πέρα γιὰ πέρα διακοπὴ τῶν σχέσεων μὲ τὴν ἀστικὴ τάξη, τέλεια ἀντικατάσταση ὅλης τῆς τωρινῆς κυβέρνησης, τέλεια διακοπὴ τῶν σχέσεων μὲ αὐτοὺς ποὺ ἑτοιμάζουν τὴ «μονομερῆ» διανομὴ τῆς Ρωσίας, τοὺς ἀγγλογάλλους ἱμπεριαλιστές, πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ περάσει ἀμέσως ὅλη ἡ ἐξουσία στὰ χέρια τῆς ἐπαναστατικῆς δημοκρατίας, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ ἐπαναστατικὸ προλεταριάτο.

Ἡ δήλωσή μας πρέπει νὰ γίνει μὲ τὴν πιὸ σύντομη καὶ κατηγορηματικὴ διατύπωση αὐτοῦ τοῦ συμπεράσματος σὲ σύνδεση μὲ τὰ προγραμματικὰ σχέδια: εἰρήνη στοὺς λαούς, γῆ στοὺς ἀγρότες, κατάσχεση τῶν σκανδαλώδικων κερδῶν καὶ χαλιναγώγηση τῆς σκανδαλώδικης καταστροφῆς τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τοὺς καπιταλιστές.

Ὅσο πιὸ σύντομη καὶ ὅσο πιὸ κατηγορηματικὴ θὰ εἶνε ἡ δήλωση, τόσο τὸ καλύτερο. Σ' αὐτὴν πρέπει μόνο νὰ δείχνονται σαφῶς ἀκόμα δύο σπουδαιότατα σημεῖα: ὁ λαὸς βασανίστηκε ἀπὸ τὶς ταλαντεύσεις, ὁ λαὸς μαρτύρησε μὲ τὴν ἀναποφασιστικότητα τῶν ἐσέρων καὶ τῶν μενσεβίκων. Ἐμεῖς κόβουμε τὶς σχέσεις μ' αὐτὰ τὰ κόμματα, ὁριστικά, γιατὶ αὐτὰ πρόδωσαν τὴν ἐπανάσταση.

Καὶ τὸ ἄλλο: προτείνοντας ἀμέσως εἰρήνη, δίχως προσαρτήσεις, διακόπτοντας ἀμέσως τὶς σχέσεις μὲ τοὺς σύμμαχους ἱμπεριαλιστές, καὶ ὅλους τοὺς ἱμπεριαλιστές, θὰ πετύχουμε ἀμέσως εἴτε ἀνακωχή, εἴτε τὸ πέρασμα ὅλου τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου στὸ μέρος τῆς ἄμυνας καὶ τὴ διεξαγωγή, ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴ δημοκρατία, κάτω ἀπ' τὴν ἡγεσία της, ἑνὸς πραγματικὰ δίκαιου, πραγματικὰ ἐπαναστατικοῦ πολέμου.

Ἀφοῦ διαθάσουμε τὴ δήλωση αὐτή, ἀφοῦ καλέσουμε νὰ παρθοῦν ἀπο-

1 Πανρωσικὴ δημοκρατικὴ σύσκεψη ποὺ κάλεσαν οἱ μενσεβίκοι καὶ οἱ ἐσέροι στὶς 12 τοῦ Σεπτέμβρη τὸ 1917. (Βλέπε «Ἱστορία τοῦ Κ. Κ. Σ. Ε. (μπ.), Ἑλλην. ἔκδοση, Τόμος Β', σελ. 30).

Ι. ΣΤΑΛΙΝ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΟ ΠΙΟ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Λόγος στήν τελετή ἀποφοίτηση τῶν σπουδαστῶν τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ (4 τοῦ Μάη 1935)

Σύντροφοι! Κανένας δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ἀρνηθεῖ πὼς αὐτὸν τὸν τελευταῖο καιρὸ εἴχαμε μεγάλες ἐπιτυχίες στὸν τομέα τῆς ἀνοικοδόμησης, στὸν τομέα τῆς διεύθυνσης. Καὶ σχετικὰ μ' αὐτὸ γίνεται πάρα πολὺς λόγος ἀναμεταξύ μας γιὰ τὴν ἀξία τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν. Τοὺς ἀποδίνουν ὅλες μας τὶς ἐπιτυχίες, εἶναι ὁλοφάνερο πὼς γελιοῦνται, πὼς κάνουν λάθος. Δὲν πρόκειται μόνο γιὰ τοὺς ἀρχηγούς. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἤθελα νὰ μιλήσω γι' αὐτὸ σήμερα. Θέλω νὰ πῶ μερικὲς λέξεις γιὰ τὰ στελέχη, γιὰ τὰ στελέχη μας γενικά, καὶ γιὰ τὰ στελέχη τοῦ Κόκκινου στρατοῦ μας ἰδιαίτερα.

Ξέρετε πὼς κληρονομήσαμε ἀπὸ τὸ παρελθὸν μιὰ χώρα μὲ καθυστερημένη τεχνική, μιὰ χώρα ἐξαθλιωμένη, καταστρεμένη. Καταστρεμένη ἀπὸ τὰ τέσσερα χρόνια τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου. Καταστρεμένη ἀκόμα ἀπὸ τὰ τρία χρόνια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, μὲ πληθυσμὸ σχεδὸν ἀγράμματο, μὲ τεχνικὴ κατώτερη, μὲ μερικὰ βιομηχανικὰ νησάκια, πνιγμένα μέσα σ' ἕναν ὠκεανὸ ἀπὸ μικρότατα ἀγροτικὰ νοικοκυριά: αὐτὴ ἦταν ἡ χώρα ποὺ κληρονομήσαμε ἀπὸ τὸ παρελθόν. Τὸ καθῆκον μας λοιπὸν ἦταν νὰ κάνομε τὴ χώρα αὐτὴ νὰ περάσει ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ μεσαιωνικὸ δρόμο, στὸ δρόμο τῆς σύγχρονης τεχνικῆς καὶ τῆς μηχανοκίνητης ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Καθῆκον σοβαρὸ καὶ δύσκολο, ὅπως βλέπετε. Τὸ ζήτημα ἔμπαινε ἔτσι: ἢ θὰ ἐκπληρώσουμε αὐτὸ τὸ καθῆκον στὸ συντομώτερο χρονικὸ διάστημα καὶ θὰ στερεώσουμε τὸ σοσιαλισμὸ στὸν τόπο μας, ἢ δὲ θὰ τὸ ἐκπληρώσουμε καὶ τότε ἡ χώρα μας, τεχνικὰ ἀδύνατη καὶ καθυστερημένη ἀπὸ ἄποψη πολιτισμοῦ, θὰ χάσει τὴν ἀνεξαρτησία της καὶ θὰ γίνει παιγνίδι τῶν ἰμπεριαλιστικῶν δυνάμεων.

Ὁ τόπος μας περνοῦσε τότε μιὰ περίοδο φοβερῆς τεχνικῆς φτώχειας. Δὲν ὑπῆρχαν μηχανὲς γιὰ τὴ βιομηχανία. Δὲν ὑπῆρχαν μηχανὲς γιὰ τὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία. Δὲν ὑπῆρχε ἡ στοιχειώδικη τεχνικὴ βάση ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὸ βιομηχανικὸ μετασχηματισμὸ μιᾶς χώρας. Ὑπῆρχαν μόνο μερικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς τέτοιας βάσης, ἔπρεπε νὰ δημιουργήσουμε μιὰ πρώτης τάξης βαρειὰ βιομηχανία, νὰ τὴν προσανατολίσουμε μὲ τέτοιον τρόπο ὥστε νὰ γίνει ἱκανὴ νὰ ἀναδιοργανώσει τεχνικὰ ὄχι μόνο τὴ βιομηχανία, μὰ καὶ τὴ γεωργία, καὶ τὶς σιδηροδρομικές μας συγκοινωνίες. Γιὰ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλουμε στὸν ἑαυτό μας θυσίες καὶ νὰ πραγματοποιήσουμε παντοῦ τὴν αὐστηρότερη οἰκονομία. Ἔπρεπε νὰ κάνουμε οἰκονομίες καὶ στὴν τροφὴ καὶ στὰ σχολειὰ καὶ στὰ ὑφάσματα, γιὰ νὰ συσσωρεύουμε τὰ κεφάλαια ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἡ βιομηχανία. Δὲν ὑπῆρχε ἄλλος δρόμος γιὰ νὰ γλυτώσουμε ἀπὸ τὴν τεχνικὴ φτώχεια. Αὐτὸ μᾶς δίδαξεν ὁ Λένιν καὶ στὸν τομέα αὐτὸν ἀκολουθήσαμε τὰ χνάρια τοῦ Λένιν.

Καταλαβαίνουμε πὼς σὲ μιὰ ἐπιχείρηση τόσο μεγάλη καὶ δύσκολη, δὲν μπορούσαμε νὰ περιμένουμε ἐπιτυχίες γρήγορες καὶ ἀδιάκοπες. Σὲ παρόμοιες περιπτώσεις οἱ ἐπιτυχίες παρουσιάζονται μόνο ὕστερα ἀπὸ μερικὰ χρόνια. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ ὁπλιστοῦμε μὲ γερὰ νεῦρα, μὲ μπολσεβίκικη σταθερότητα καὶ μὲ ἀκλόνητη ὑπομονὴ γιὰ νὰ ὑπερνικήσουμε τὶς πρῶτες ἀποτυχίες καὶ νὰ βαδίσουμε χωρὶς παρεκκλίσεις πρὸς τὸ μεγάλο σκοπό, χωρὶς νὰ ἀνεχόμαστε οὔτε δισταγμοὺς οὔτε ἀστάθειες στὶς γραμμές μας.

Ξέρετε πὼς ἐκπληρώσαμε αὐτὸ τὸ καθῆκον ἀκριβῶς ἔτσι. Ὅλοι ὅμως οἱ σύντροφοί μας δὲν εἶχαν γερὰ νεῦρα, οὔτε ἀρκετὴν ὑπομονὴ καὶ σταθερότητα. Βρέθηκαν ἀνάμεσα στοὺς συντρόφους μας ὁρισμένοι ποὺ μὲ τὶς πρῶτες δυσκολίες μᾶς καλοῦσαν νὰ κάνουμε πίσω. Ἔλεγαν: «Γιατὶ ν' ἀνακατεύουμε τὴ στάχτη τῶν περασμένων!» Αὐτὸ εἶναι σωστό, ἀναμφισβήτητα. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως εἶναι προικισμένος μὲ μνήμη καὶ κανεὶς ἄθελά του θυμᾶται τὰ περασμένα, ὅταν κάνει τὸν ἀπολογισμὸ τῆς δουλειᾶς μας (Ζωηρότητα στὴν αἴθουσα). Ἔ λοιπόν, νά. Ὑπῆρχαν ἀνάμεσά μας σύντροφοι πού, τρομαγμένοι ἀπὸ τὶς δυσκολίες, κάλεσαν τὸ κόμμα, νὰ βαρέσει ὑποχώρηση. Ἔλεγαν «Τί μᾶς χρειάζεται ἡ ἐκβιομηχάνιση καὶ ἡ συνεταιρικὴ ὀργάνωση (κολλεκτιβοποίηση) τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, οἱ μηχανές, ἡ σιδηροβιομηχανία, τὰ τρακτέρ, τὰ αὐτοκίνητα καὶ οἱ σύνθετες θεριστικὲς καὶ ἁλωνιστικὲς μηχανές; Καλύτερα θὰ κάνατε νὰ δίνατε λίγο περισσότερο ὕφασμα, ν' ἀγοράζατε πρῶτες ὕλες γιὰ νὰ φκιάσετε εἴδη πλατειᾶς κατανάλωσης καὶ νὰ δώσετε στὸν κόσμο κάπως περισσότερα ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα τὰ μικροπράγματα ποὺ ὁμορφαίνουν τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Μὲ τὴν καθυστέρησή μας, τὸ νὰ θέλουμε νὰ δημιουργήσουμε βιομηχανία, καὶ μάλιστα βιομηχανία πρώτης τάξης, εἶναι ἕνα ἐπικίνδυνο ὄνειρο».

Εἶναι ὁλοφάνερο πὼς τὰ τρία δισεκατομμύρια ρούβλια, σὲ ξένα νομίσματα, ποὺ τὰ συγκεντρώσαμε χάρη σὲ μιὰ σκληρότατη οἰκονομία, καὶ τὰ διαθέσαμε γιὰ νὰ δημιουργήσουμε τὴ βιομηχανία μας, θὰ μποροῦσαμε νὰ τὰ μεταχειριστοῦμε γιὰ νὰ φέρουμε ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ πρῶτες ὕλες καὶ νὰ αὐξήσουμε τὴν παραγωγὴ τῶν εἰδῶν πλατειᾶς κατανάλωσης. Εἶναι καὶ αὐτὸ ἕνα «σχέδιο» στὸ εἶδος του. Ἀλλὰ μὲ ἕνα τέτοιο «σχέδιο» δὲ θὰ εἴχαμε οὔτε μεταλλουργία, οὔτε μηχανικὲς κατασκευές, οὔτε τρακτέρ, οὔτε αὐτοκίνητα, οὔτε τάγκς. Θὰ βρισκόμασταν ἄοπλοι μπροστὰ στοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς. Θὰ εἴχαμε ὑπονομεύσει τὰ θεμέλια τοῦ σοσιαλισμοῦ στὸν τόπο μας. Θὰ βρισκόμασταν αἰχμάλωτοι τῆς ἀστικῆς τάξης τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ.

Εἶναι ὁλοφάνερο πὼς ἔπρεπε νὰ διαλέξουμε ἀνάμεσα στὰ δυὸ σχέδια, δηλ. ἀνάμεσα στὸ σχέδιο τῆς ὑποχώρησης, ποὺ ὁδηγοῦσε καὶ ἀναγκαστικὰ θὰ κατάληγε στὴν ἥττα τοῦ σοσιαλισμοῦ, καὶ στὸ σχέδιο τῆς ἐπίθεσης, ποὺ ὁδηγοῦσε καί, ὅπως τὸ ξέρετε, κατάληξε κιόλας στὴ νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ στὴ χώρα μας.

Διαλέξαμε τὸ σχέδιο τῆς ἐπίθεσης καὶ προχωρήσαμε κατ' εὐθεῖαν πάνω στὸ λενινιστικὸ δρόμο, παραμερίζοντας τοὺς συντρόφους ἐκείνους ποὺ δὲν ἔβλεπαν πέρα ἀπὸ τὴ μύτη τους, καὶ ἔκλειναν τὰ μάτια τους στὸ κοντινὸ μέλλον τῆς χώρας μας, στὸ μέλλον τοῦ σοσιαλισμοῦ στὸν τόπο μας.

Οἱ σύντροφοι ὅμως αὐτοὶ δὲν περιορίστηκαν πάντα μόνο στὴν κριτικὴ καὶ στὸ νὰ ἀντιτάσσουν παθητικὴ ἀντίσταση. Μᾶς ἀπειλοῦσαν πὼς θὰ σηκώσουν ἐπανάσταση μέσα στοὺς κόλπους τοῦ κόμματος ἐνάντια στὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπή. Ἀκόμη περισσότερο, ἀπειλοῦσαν μερικοὺς ἀπὸ μᾶς μὲ μιὰ σφαῖρα. Εἶναι φανερὸ πὼς λογάριαζαν νὰ μᾶς φοβερίσουν καὶ νὰ μᾶς ἀναγκάσουν νὰ παραστρατήσουμε ἔξω ἀπὸ τὸ λενινιστικὸ δρόμο. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶχαν χωρὶς ἀμφιβολία ξεχάσει πὼς ἐμεῖς οἱ μπολσεβίκοι εἴμαστε φκιαγμένοι ἀπὸ ξεχωριστὸ ὑλικό. Εἶχαν ξεχάσει πὼς οἱ μπολσεβίκοι δὲν ἀφίνουνταν νὰ τοὺς φοβίζουν οἱ δυσκολίες, οὔτε οἱ ἀπειλές. Εἶχαν ξεχάσει πὼς μᾶς εἶχε σφυρηλατήσει ὁ μεγάλος Λένιν, ὁ ἀρχηγός μας, ὁ δάσκαλος μας, ὁ πατέρας μας, ποὺ μέσα στὴν πάλη δὲν ἤξερε τί θὰ πεῖ φόβος, δὲν μποροῦσε νὰ τὸν νοιώσει. Εἶχαν ξεχάσει πὼς ὅσο περισσότερο οἱ ἐχθροὶ ἀποχαλινώνονται, ὅσο περισσότερο οἱ ἀντίθετοι μέσα στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κόμματος πέφτουν σὲ ὑστερικὸ παροξυσμό, τόσο περισσότερο οἱ μπολσεβίκοι ἀνάβουνε γιὰ τὴν καινούργια πάλη, τόσο περισσότερο εἶναι ὁρμητικὴ ἡ πορεία τους πρὸς τὰ μπρός.

Εἶναι φανερὸ πὼς ἐμεῖς οὔτε κἂν σκεφτήκαμε νὰ παραστρατήσουμε ἀπὸ τὸ λενινιστικὸ δρόμο. Ἀκόμη περισσότερο, μιὰ καὶ πήραμε αὐτὸν τὸ δρόμο, ξακολουθήσαμε τὴν πορεία μας μὲ μεγαλείτερη ὁρμή, σαρώνοντας ἀπὸ τὸ δρόμο μας κάθε λογῆς ἐμπόδια. Ἀλήθεια, στὴ διάρκεια αὐτοῦ τοῦ δρόμου ἀναγκαστήκαμε νὰ σπάσουμε τὰ πλευρὰ μερικῶν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς

φάσεις καί, ὄχι νὰ λέγονται λόγια νὰ γίνει δράση καὶ ὄχι νὰ γραφοῦν ἀποφάσεις, πρέπει νὰ στείλουμε ὅλη τὴν ὁμάδα μας στὰ ἐργοστάσια καὶ στοὺς στρατῶνες: ἐκεῖ εἶνε ἡ θέση της, ἐκεῖ εἶνε τὸ νεῦρο τῆς ζωῆς, ἐκεῖ εἶνε ἡ πηγὴ τῆς σωτηρίας τῆς ἐπανάστασης, ἐκεῖ ἡ κινητήρια δύναμη τῆς Δημοκρατικῆς σύσκεψης.

Ἐκεῖ πρέπει μὲ θερμοὺς καὶ φλογεροὺς λόγους νὰ ἐξηγήσουμε τὸ πρόγραμμά μας καὶ νὰ βάλουμε τὸ ζήτημα ἔτσι: ἢ πρέπει ἡ Σύσκεψη νὰ τὸ δεχτεῖ πέρα γιὰ πέρα, ἢ ἐξέγερση. Μέσος ὅρος δὲν ὑπάρχει. Εἶναι ἀδύνατο νὰ περιμένουμε. Ἡ ἐπανάσταση χάνεται.

Βάζοντας ἔτσι τὸ ζήτημα, συγκεντρώνοντας ὅλη τὴν ὁμάδα στὰ ἐργοστάσια καὶ τοὺς στρατῶνες, θὰ ὑπολογίσουμε σωστὰ τὴ στιγμὴ γιὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐξέγερσης.

Γιὰ νὰ ἀντικρύσουμε τὴν ἐξέγερση μαρξιστικά, δηλαδὴ σὰν τέχνη, πρέπει ταυτόχρονα χωρὶς νὰ χάσουμε οὔτε λεπτό, νὰ ὀργανώσουμε τὸ ἐπιτελεῖο τῶν ἐξεγερμένων τμημάτων, νὰ καταμερίσουμε τὶς δυνάμεις, νὰ μεταφέρουμε τὰ πιστὰ συντάγματα στὰ πιὸ ἐπίκαιρα σημεῖα, νὰ περικυκλώσουμε τὴν Ἀλεξάντρινκα καὶ νὰ καταλάβουμε τὸ Πετροπαβλόσκ, νὰ συλλάβουμε τὸ γενικὸ ἐπιτελεῖο καὶ τὴν κυβέρνηση, νὰ στείλουμε ἐνάντια στοὺς εὐέλπιδες (γιούνκερς) καὶ στὴν «ἄγρια μεραρχία» τέτοια ἀποσπάσματα, ποὺ εἶνε ἄξια νὰ πεθάνουν, μὰ νὰ μὴν ἀφίσουν τὸν ἐχθρὸ νὰ περάσει στὰ κέντρα τῆς πόλης. Πρέπει νὰ κινητοποιήσουμε τοὺς ἐξοπλισμένους ἐργάτες, νὰ τοὺς καλέσουμε στὴν ἀπεγνωσμένη τελικὴ μάχη, νὰ καταλάβουμε μονομιᾶς τὸ τηλεγραφεῖο καὶ τὰ τηλέφωνα, νὰ τοποθετήσουμε τὸ δικό μας ἐπιτελεῖο τῆς ἐξέγερσης στὸν κεντρικὸ τηλεφωνικὸ σταθμό, νὰ τὸν συνδέσουμε τηλεφωνικὰ μὲ ὅλα τὰ ἐργοστάσια, ὅλα τὰ συντάγματα, ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἔνοπλης πάλης κλπ.

Ὅλα αὐτὰ φέρνονται, φυσικά, σὰν παράδειγμα μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ τονιστεῖ πὼς δὲν εἶνε δυνατὸ στὶς στιγμὲς ποὺ περνοῦμε νὰ μείνει κανεὶς πιστὸς στὸ μαρξισμό, νὰ μείνει πιστὸς στὴν ἐπανάσταση, δίχως νὰ θεωρεῖ τὴν ἐξέγερση σὰν τέχνη.

Ν. ΛΕΝΙΝ

Γράφτηκε στὶς 26-27 (13-14) τοῦ Σεπτέμβρη, 1917. Τυπώθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1921 στὸ περιοδικὸ «Προλεταριακὴ Ἐπανάσταση» Νο 2.

(Μετάφραση ἀπὸ τὰ ρωσικὰ Μ. Ι.).

συντρόφους. Ἀλλὰ δὲ φταῖμε ἐμεῖς. Πρέπει νὰ ὁμολογήσω πὼς ἔβαλα κι' ἐγὼ τὸ χέρι μου σ' αὐτὴ τὴ δουλειὰ (Ζωηρὰ χειροκροτήματα, φωνές: Ζήτω!).

Μάλιστα, σύντροφοι, βαδίσαμε μὲ βῆμα ἀσφαλὲς καὶ ἀκαταμάχητο, τὸ δρόμο τῆς ἐκβιομηχάνισης καὶ τῆς κολλεχτιβοποίησης τῆς χώρας μας. Καὶ τώρα μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς αὐτὸ τὸ δρόμο τὸν ἔχουμε πιὰ διατρέξει.

Σήμερα ὅλος ὁ κόσμος ἀναγνωρίζει πὼς εἴχαμε τεράστιες ἐπιτυχίες σ' αὐτὴ τὴ κατεύθυνση. Ὅλος ὁ κόσμος ἀναγνωρίζει σήμερα πὼς ἔχουμε μιὰ πρώτης τάξης βιομηχανία, μιὰ ἀγροτικὴ οἰκονομία δυνατὴ καὶ μηχανοκίνητη, μεταφορὲς ποὺ ἀναπτύσσονται καὶ ἀκολουθοῦν γραμμὴ ἀνοδική, ἕναν Κόκκινο στρατὸ ὀργανωμένο καὶ ἐφοδιασμένο τέλεια.

Νά, λοιπόν, ποὺ ὑπερπηδήσαμε, σὲ γενικὲς γραμμές, τὴν περίοδο τῆς φτώχειας σὲ τεχνικὰ μέσα.

Μιὰ ὅμως ποὺ ὑπερπηδήσαμε τὴν περίοδο τῆς φτώχειας σὲ τεχνικὰ μέσα, μπήκαμε σὲ μιὰ νέα περίοδο: τὴν περίοδο, θὰ ἔλεγα, τῆς ἔλλειψης ἀνθρώπων, στελεχῶν, ἐργατῶν ποὺ νὰ εἶναι κύριοι τῆς τεχνικῆς, νὰ μποροῦν νὰ τὴ σπρώξουν μπροστά. Βέβαια ἔχουμε ἐργοστάσια, φάμπρικες, κολχὸζ καὶ σοβχόζ, μεταφορικὰ μέσα, στρατό, προσαρμοσμένη τεχνική, ἀλλὰ μᾶς λείπουν ἄνθρωποι ποὺ ἔχουν τὴν ἀπαιτούμενη πεῖρα γιὰ νὰ ἀποσποῦν ἀπὸ τὴν τεχνικὴ τὸ ἀνώτατο ὅριο τῆς ἀπόδοσής της. Πρῶτα λέγαμε πὼς ἡ τεχνικὴ κρίνει τὸ πᾶν. Αὐτὸ τὸ σύνθημα μᾶς βοήθησε ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι ἐξαλείψαμε τὴ φτώχεια σὲ τεχνικὰ μέσα καὶ δημιουργήσαμε τὴν πιὸ πλατειὰ βάση σὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς δράσης γιὰ νὰ ἐξοπλίσουμε τοὺς ἀνθρώπους μας μὲ πρώτης τάξης τεχνική. Αὐτὸ εἶναι πολὺ καλό. Μὰ αὐτὸ κάθε ἄλλο παρὰ εἶναι ἀρκετό. Γιὰ νὰ κινήσουμε τὴν τεχνικὴ καὶ νὰ τὴ χρησιμοποιήσουμε πέρα γιὰ πέρα μᾶς χρειάζουνται ἄνθρωποι ποὺ νὰ κατέχουν τὴν τεχνική, χρειάζουνται στελέχη ἱκανὰ νὰ ἀφομοιώσουν καὶ νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὴν τὴν τεχνική, σύμφωνα μὲ ὅλους τοὺς κανόνες τῆς τέχνης. Ἡ τεχνικὴ χωρὶς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὴν κατέχουν εἶναι νεκρή. Ἡ τεχνικὴ μὲ ἐπικεφαλῆς ἀνθρώπους ποὺ τὴν κατέχουν, μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ κάνει θαύματα. Ἂν στὰ πρώτης τάξης ἐργοστάσια καὶ στὶς φάμπρικές μας, στὰ κολχὸζ καὶ τὰ σοβχόζ μας, στὶς μεταφορές μας καὶ στὸν Κόκκινο στρατό μας, ὑπῆρχεν ἀρκετὸς ἀριθμὸς ἀπὸ στελέχη ἱκανὰ νὰ κυριαρχοῦν πάνω σ' αὐτὴν τὴν τεχνική, ἡ χώρα θὰ πετύχαινε ἀποτελέσματα τρεῖς καὶ τέσσερες φορὲς ἀνώτερα ἀπὸ τὰ σημερινά. Νὰ γιατὶ οἱ προσπάθειές μας πρέπει νὰ στραφοῦν τώρα στοὺς ἀνθρώπους, στὰ στελέχη, στοὺς ἐργάτες, ποὺ κατέχουν τὴν τεχνική. Νὰ γιατὶ τὸ παλιὸ σύνθημα, ἡ τεχνικὴ κρίνει τὸ πᾶν, ποὺ εἶναι ἀντανάκλαση ἀπὸ μιὰ ξεπερασμένη πιὰ περίοδο ὁπότε μᾶς κατέτρωγε ἡ φτώχεια στὸν τεχνικὸ τομέα πρέπει νὰ ἀντικατασταθεῖ μὲ ἕνα νέο σύνθημα: Τὰ στελέχη κρίνουν τὸ πᾶν. Ἐδῶ εἶναι σήμερα τὸ βασικό...

Μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς οἱ ἄνθρωποί μας κατάλαβαν τὴ μεγάλη σημασία τοῦ νέου αὐτοῦ συνθήματος, πὼς ἔχουν πλέρια ἐπίγνωσή του; Δὲν θὰ μποροῦσα νὰ τὸ πῶ. Ἂν ἦταν ἔτσι, δὲ θὰ βλέπαμε αὐτὴν τὴν σκανδαλώδη στάση ἀπέναντι στοὺς ἀνθρώπους, τὰ στελέχη, τοὺς ἐργαζόμενους, στάση ποὺ παρατηροῦμε συχνὰ στὴν πράξη. Τὸ σύνθημα, «τὰ στελέχη κρίνουν τὸ πᾶν», ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς διευθυντές μας νὰ δείχνουν τὴ μεγαλύτερη φροντίδα γιὰ τοὺς ἐργαζόμενούς μας, «μικροὺς» καὶ «μεγάλους, ὁποιοσδήποτε κι' ἂν εἶναι ὁ τομέας ποὺ ἐργάζονται. Νὰ τοὺς ἐκπαιδεύουν μὲ ἐπιμέλεια. Νὰ τοὺς βοηθοῦν ὅταν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ βοήθεια. Νὰ τοὺς ἐνθαρρύνουν ὅταν ἔχουν τὶς πρῶτες τους ἐπιτυχίες. Νὰ τοὺς προωθοῦν κτλ. Στὴν πραγματικότητα ὅμως, ἔχομε πολλὰ παραδείγματα στενόκαρδης γραφειοκρατίας καὶ καθαρὰ σκανδαλώδικης στάσης ἀνέναντι σὲ συνεργάτες. Αὐτὸ ἐξηγεῖ γιατί, ἀντὶ νὰ μάθουν νὰ γνωρίζουν τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ τοὺς ἐμπιστευθοῦν ἀργότερα θέσεις, πολὺ συχνὰ τοὺς μετακινοῦν σὰν ἁπλᾶ πιόνια στὸ σκάκι. Ἐμάθαμε νὰ ἐχτιμοῦμε πολὺ τὶς μηχανὲς καὶ νὰ κάνουμε ἐκθέσεις γιὰ τὴν τεχνικὴ στὰ ἐργοστάσια καὶ τὶς φάμπρικές μας. Ὅμως δὲ ξέρω οὔτε ἕνα παράδειγμα ποὺ νὰ ἔχουν κάνει μὲ τὴν ἴδια προθυμία ἔκθεση γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔχουμε καταρτίσει στὸ διάστημα τῆς τάδε περιόδου καὶ πῶς τοὺς βοηθήσαμε νὰ ἐξελιχθοῦν, νὰ ἀτσαλωθοῦν στὴ δουλειά. Σὲ τί ὀφείλεται αὐτό; Ὀφείλεται στὸ ὅτι δὲν μάθαμε ἀκόμα νὰ ἐκτιμοῦμε τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἐργαζόμενους, τὰ στελέχη.

Θυμᾶμαι ἕνα περιστατικὸ ποὺ τὸ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου στὴ Σιβηρία ὅταν ἤμουν ἐξόριστος ἐκεῖ. Ἦτανε ἄνοιξη, καὶ τὰ ποτάμια κατέβαζαν πολλὰ νερά. Καμμιὰ πεντηκοντάριὰ ἄνθρωποι εἶχαν πάει στὸ ποτάμι γιὰ νὰ ψαρέψουν τὰ ξύλα ποὺ εἶχε παρασύρει τὸ ἀποχαλινωμένο, τεράστιο ποτάμι. Τὸ βράδυ γύρισαν στὸ χωριό, ἕνας ὅμως ἀπὸ τοὺς συντρόφους τους ἔλειπε. Ρώτησα ποῦ εἶναι. Μοῦ ἀποκρίθηκαν μὲ ἀδιαφορία πὼς εἶχε μείνει ἐκεῖ κάτω.—Πῶς ἔτσι ἔμεινε ἐκεῖ κάτω;—Μοῦ ἀποκρίθηκαν μὲ τὴν ἴδια ἀδιαφορία. Πνίγηκε, γε θιαστικὰ λέγοντας:—Πρέπει νὰ πάω νὰ τὸν παρατήρηση πὼς λυπᾶται περισσότερο τὰ ζῶα ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο, ἕνας τους μοῦ ἀπάντησε, μὲ τὴν ἐπιδοκιμασία τῶν ἄλλων. Ἀξίζει τάχα τὸν κόπο νὰ λυπηθοῦμε τοὺς ἀνθρώπους. Ἀνθρώπους φκιάχνουμε πάντα, Ἐνῶ μιὰ φοράδα... γιὰ δοκίμασε νὰ φτιάξεις καμμιά... (Γενικὴ εὐθυμία). Νὰ λοιπὸν ἕνα παράδειγμα, ἀσήμαντο ἴσως, ἀλλὰ πολὺ χαραχτηριστικό. Μοῦ φαίνεται πὼς ἡ ἀδιαφορία μερικῶν ἀπὸ τοὺς διευθυντές μας γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ στελέχη, καὶ ἡ ἀνικανότητα νὰ τοὺς ἐχτιμήσουν εἶναι μιὰ ἐπιβίωση αὐτῆς τῆς παράξενης στάσης τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ συνάνθρωπό του, ποὺ βγαίνει ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο στὴ μακρυνὴ Σιβηρία, ποὺ σᾶς διηγήθηκα πρὸ ὀλίγου.

Ἔτσι λοιπόν, σύντροφοι, ἂν θέλουμε νὰ θεραπεύσουμε αὐτὴ τὴν ἔλλειψη ἀνθρώπων καὶ νὰ ἐπιτύχουμε ὥστε ὁ τόπος μας νὰ διαθέτει ἀρκετὰ στελέχη, ἱκανὰ νὰ κάνουν τὴν τεχνικὴ μας νὰ προοδεύσει καὶ νὰ τὴν βάλουν σὲ κίνηση, πρέπει πρῶτα-πρῶτα νὰ μάθουμε νὰ ἐχτιμοῦμε τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ἐχτιμοῦμε τὰ στελέχη, νὰ ἐχτιμοῦμε τὸν κάθε ἐργαζόμενο ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι ὠφέλιμος στὸ κοινό μας ἔργο. Τέλος πρέπει νὰ καταλάβουμε πὼς ἀπὸ ὅλα τὰ πολύτιμα κεφάλαια ποὺ ὑπάρχουν στὸν κόσμο, τὸ πιὸ πολύτιμο καὶ τὸ πιὸ ἀποφασιστικὸ εἶναι οἱ ἄνθρωποι, τὰ στελέχη. Πρέπει νὰ καταλάβουμε πὼς στὶς σημερινὲς συνθῆκες, τὰ στελέχη κρίνουν τὸ πᾶν. Ἂν θὰ ἔχουμε καλὰ καὶ πολλὰ στελέχη στὴ βιομηχανία, στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία, στὶς μεταφορές, στὸ στρατό, ἡ χώρα μας θὰ εἶναι ἀκατανίκητη. Ἂν δὲν ἔχουμε τέτοια στελέχη, θὰ κουτσαίνουμε κι' ἀπὸ τὰ δυὸ πόδια.

Γιὰ νὰ τελειώνουμε, ἐπιτρέψατέ μου νὰ εὐχηθῶ ὑγεία καὶ ἐπιτυχία στοὺς νέους μας ἀποφοίτους τῆς Στρατιωτικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Κόκκινου στρατοῦ. Τοὺς εὔχουμαι νὰ ἔχουν λαμπρὲς ἐπιτυχίες στὴν ὀργάνωση καὶ καθοδήγηση τῆς ἄμυνας τῆς χώρας μας!

Σύντροφοι, τελιώσατε τὴν ἀνώτερη πολεμικὴ σχολὴ καὶ πήρατε ἐκεῖ τὸ πρῶτο ἀτσάλωμα. Ἡ σχολὴ ὅμως δὲν εἶναι παρὰ ἕνα προπαρασκευαστικὸ σκαλοπάτι. Τὸ πραγματικὸ ἀτσάλωμα τὸ πέρνουν τὰ στελέχη στὴ ζωντανὴ δουλειά, ἔξω ἀπὸ τὴ σχολή, στὴν πάλη ἐνάντια στὶς δυσκολίες, γιὰ νὰ τὶς ὑπερνικήσουν. Νὰ θυμᾶστε, σύντροφοι, πὼς καλὰ στελέχη εἶναι ἐκεῖνα ποὺ δὲ φοβοῦνται τὶς δυσκολίες, δὲν τὶς ἀποφεύγουν παρὰ ἀντίθετα βαδίζουν κατάπάνω τους γιὰ νὰ τὶς ὑπερπηδήσουν, νὰ τὶς νικήσουν. Μόνο στὴν πάλη ἐνάντια στὶς δυσκολίες σφυρηλατοῦνται τὰ πραγματικὰ στελέχη. Καὶ ἂν ὁ στρατός μας ἔχει ἀρκετὸν ἀριθμὸ ἀπὸ γνήσια καὶ ἐμπειροπόλεμα στελέχη, θὰ εἶναι ἀκανίκητος.

Στὴν ὑγειά σας, σύντροφοι! (Ζωηρὰ χειροκροτήματα ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς αἴθουσας. Ὅλοι σηκώνονται. Ἐνθουσιώδεις ζητωκραυγὲς χαιρετοῦν τὸ σύντροφο Στάλιν).

ΟΙ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΟΙ ΜΕ ΤΟ ΣΤΑΛΙΝ

Ἡ πραγματοποίηση τοῦ χρονιάτικου σχεδίου τῆς σιδηρουργίας προχωροῦσε πολὺ ἱκανοποιητικὰ καὶ μιὰ ἀντιπροσωπεία μεταλλουργῶν ἔγινε δεκτὴ στὶς 26 τοῦ Δεκέμβρη 1934, ἀπὸ τὸ Στάλινν. Ἦταν παρόντες καὶ ὁ Μόλοτωφ, πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐπιτρόπων τοῦ Λαοῦ, καὶ ὁ Ὀρτζονικίντζε, Ἐπίτροπος τοῦ Λαοῦ στὴ βαρειὰ βιομηχανία.

Ὁ ἀκαδημαϊκὸς Μπάρντιν, τεχνικὸς διευθυντὴς τοῦ ἐργοστασίου τοῦ Κουζνέτς, συγχάρηκε στὸ ὄνομα ὅλων τῶν ἀντιπροσώπων τὸ Στάλιν μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μεγάλης νίκης τῆς σιδηρουργίας στὰ 1934. Ἀπαντώντας στὸ Μπάρντιν ὁ Στάλιν μίλησε γιὰ τὴ μελλοντικὴ ἀνάπτυξη τῆς σιδηρουργίας καὶ γιὰ τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς σοσιαλιστικῆς ἀνοικοδόμησης.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΤΑΛΙΝ

«Εἴχαμε πάρα πολὺ λίγους ἀνθρώπους τεχνικὰ καταρτισμένους. Μπροστά μας ἔμπαινε τὸ δίλημμα: ἢ νὰ ἀρχίσουμε νὰ διδάσκουμε στοὺς ἀνθρώπους τὰ στοιχεῖα τῆς τεχνικῆς στὰ σχολειὰ καὶ νὰ ἀναβάλουμε ἔτσι γιὰ δέκα χρόνια τὴν παραγωγὴ καὶ τὴ μαζικὴ χρησιμοποίηση τῶν μηχανῶν, περιμένοντας νὰ σχηματιστοῦν στὰ σχολειὰ στελέχη τεχνικὰ μορφωμένα, ἢ νὰ προχωρήσουμε ἀμέσως στὴν κατασκευὴ μηχανῶν καὶ νὰ ὑποβοηθήσουμε τὴ μαζική τους χρήση, στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία, ἔτσι ἀκριβῶς ποὺ μέσα στὴν πορεία τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς χρησιμοποίησης τῶν μηχανῶν, νὰ διδάξουμε στοὺς ἀνθρώπους τὴν τεχνική τους καὶ νὰ σχηματίσουμε στελέχη. Διαλέξαμε τὸ δεύτερο δρόμο. Δεχτήκαμε, ἀνοιχτὰ καὶ συνειδητά, τὰ ἔξοδα καὶ τὰ ἐλλείμματά του, ποὺ ἦταν ἀναπόφευχτα ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἀνθρώπων τεχνικὰ προετοιμασμένων, ποὺ νὰ ξέρουν νὰ χρησιμοποιοῦν τὶς μηχανές. Εἶναι ἀλήθεια πὼς σ' αὐτὸ τὸ διάστημα μᾶς χάλασαν ἀρκετὲς μηχανές. Μὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ κερδίσαμε τὸ σημαντικώτερο: χρόνο καὶ δημιουργήσαμε τὸ πολυτιμότερο στὴν οἰκονομία: στελέχη. Σὲ τρία-τέσσερα χρόνια σχηματίσαμε στελέχη ἀπὸ καταρτισμένους ἀνθρώπους τόσο στὸν τομέα τῆς κατασκευῆς μηχανῶν κάθε εἴδους (τρακτέρ, αὐτοκίνητα, τάνκς, ἀεροπλάνα κλπ.) ὅπως καὶ στὸν τομέα τῆς μαζικῆς τους χρησιμοποίησης. Ἐκεῖνο ποὺ στὴν Εὐρώπη χρειάστηκε δεκαετίες ὁλόκληρες γιὰ νὰ γίνει κατορθώσαμε νὰ τὸ κάνουμε σὲ χονδρὲς καὶ σὲ γενικὲς γραμμὲς μέσα σὲ τρία-τέσσερα χρόνια. Τὰ ἔξοδα καὶ τὰ ἐλλείμματά τους, τὶς σπασμένες μηχανές, καὶ τὶς ἄλλες ζημιές, ὅλα αὐτὰ τὰ ξαναπήραμε πλουσιοπάροχα. Ἐδῶ βρίσκεται ἡ βάση γιὰ τὴν τόσο ὁρμητικὰ γρήγορη ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας μας. Δὲ θὰ εἴχαμε ὅμως αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα ἂν ἡ σιδηρουργία δὲν εἶχε ἀναπτυχθεῖ καὶ δὲν εἶχεν εὐδοκιμήσει.

Ἔχουμε ἀκέραιο τὸ δικαίωμα νὰ μιλᾶμε, ἐξακολούθησε ὁ Στάλιν, μιὰ τὶς μεγάλες ἐπιτυχίες τῆς σιδηρουργίας μας, ποὺ

εἶναι ἡ βασικὴ δύναμη τῆς οἰκονομίας μας. Ἀλήθεια, νικήσαμε. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ καμαρώνουμε γι' αὐτὲς τὶς ἐπιτυχίες. Δὲν ὑπάρχει πιὸ ἐπικίνδυνο πρᾶμα ἀπὸ τὸ νὰ ἀναπαύεται κανεὶς στὶς δάφνες του, νὰ λησμονεῖ τὶς ἐλλείψεις του, νὰ λησμονεῖ τοὺς μεταγενέστερους σκοπούς».

(Ὁ Στάλιν λέει στοὺς μεταλλουργοὺς ποιές εἶναι οἱ ἐπιθυμίες του καὶ ἐφιστᾶ τὴν προσοχή τους σὲ μερικὲς ἐλλείψεις στὴ δουλειά τους).

Σὲ ὅλες τὶς προχωρημένες χῶρες, ἡ παραγωγὴ ἀτσαλιοῦ ὑπερβαίνει τὴν παραγωγὴ τοῦ χυτοσίδηρου. Ὑπάρχουν χῶρες ποὺ ἡ παραγωγὴ τοῦ ἀτσαλιοῦ εἶναι 25—30% ἀνώτερη ἀπὸ τὴν παραγωγὴ χυτοσίδηρου. Σὲ μᾶς γίνεται τὸ ἀντίθετο: ἡ παραγωγὴ ἀτσαλιοῦ καθυστερεῖ ἀπὸ τὴν παραγωγὴ χυτοσίδηρου. Ὡς πότε θὰ διαρκέσει αὐτὴ ἡ κατάσταση; Δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ θεωρούμαστε σὰν χώρα τ ο ῦ ξ ύ λ ο υ, σὰν μιὰ χώρα ὅπου δὲν ὑπάρχει διόλου σίδερο, κλπ. Σήμερα, εἴμαστε χώρα τοῦ μετάλλου. Δὲν εἶναι πιὰ καιρὸς νὰ τελειώνουμε μ' αὐτὴ τὴ δυσαναλογία ἀνάμεσα στὸ ἀτσάλι καὶ στὸ σίδερο;».

(Τὸ ἑπόμενο πρόβλημα ποὺ ὁ σ. Στάλιν συνιστᾶ στοὺς μεταλλουργοὺς νὰ τὸ προσέξουν εἶναι ἡ καθυστέρηση στοὺς φούρνους Μάρτεν καὶ τὰ ἐργοστάσια σιδηρῶν ἐλασμάτων στὸν τομέα τῆς ἀφομοίωσης καὶ τῆς κατάχτησης τῆς τεχνικῆς).

«Πολλοὶ κατάλαβαν κακὰ τὸ σύνθημα τοῦ κόμματος, ὅτι «ἡ τ ε χ ν ι κ ή, σ τ ὴ ν π ε ρ ί ο δ ο τ ῆ ς ἀ ν ο ι κ ο δ ό μ η σ η ς, κ ρ ί ν ε ι τ ὸ π ᾶ ν». Πολλοὶ τὸ πῆραν αὐτὸ τὸ σύνθημα μὲ μηχανικὸν τρόπο· νόμισαν πὼς σωριάζοντας ὅσο τὸ δυνατὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ μηχανῶν ἔκαναν ἔτσι ὅλα ὅσα ζητᾶ τὸ σύνθημα. Αὐτὸ εἶναι λάθος. Δὲ μπορεῖ νὰ ξεχωρίσει κανεὶς τὴν τεχνικὴ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὴ βάζουν σὲ κίνηση. Ἡ τεχνικὴ χωρὶς τοὺς ἀνθρώπους εἶναι κάτι νεκρό. Τὸ σύνθημα, «ἡ τ ε χ ν ι κ ή, σ ὲ π ε ρ ί ο δ ο ἀ ν ο ι κ ο δ ό μ η σ η ς, κ ρ ί ν ε ι τ ὸ π ᾶ ν», ἐννοεῖ ὄχι μονάχα τὴν τεχνική, μὰ τὴν τεχνικὴ μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ κατέχτησαν τὴν τεχνική. Μόνο μιὰ τέτοια κατανόηση τοῦ συνθήματος εἶναι σωστή. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ μάθαμε νὰ ἐχτιμοῦμε τὴν τεχνική, εἶναι καιρὸς πιὰ νὰ διακηρύξουμε χωρὶς περιστροφὲς πὼς σήμερα τὸ κύριο ζήτημα εἶναι ο ἱ ἄ ν θ ρ ω π ο ι ποὺ κατάχτησαν τὴν τεχνική, Ἀπὸ αὐτὸ ὅμως βγαίνει πὼς ἂν ἄλλοτε τονίζαμε μονόπλευρα τὴν τεχνική, τώρα πρέπει νὰ τονίσουμε τὴ σημασία τῶν ἀνθρώπων, ποὺ κατάχτησαν τὴν τεχνική. Πρέπει νὰ φροντίζουμε πολὺ γιὰ κάθε ἐργάτη ἱκανὸ καὶ μὲ ἀντίληψη. Πρέπει νὰ τὸν φροντίζουμε καὶ νὰ τὸν μεγαλώσουμε. Πρέπει νὰ μεγαλώσουμε τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ἴδια προσοχὴ καὶ τὴν ἴδια μέριμνα ποὺ ἔχει ἕνας κηπουρὸς γιὰ τὸ ἀγαπημένο του δέντρο. Πρέπει νὰ τὸν διαπαιδαγωγήσουμε τὸν ἄνθρωπο, νὰ τὸν βοηθήσουμε νὰ μεγαλώσει, νὰ τοῦ ἀνοίξουμε μιὰ προοπτική, νὰ τὸν προωθήσουμε στὸν κατάλληλο καιρὸ καὶ τότε νὰ τοῦ ἐμπιστευθοῦμε μιὰ ἄλλη δουλειά, ἂν αὐτοῦ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ βγάλει πέρα, χωρὶς νὰ περιμένουμε νὰ βουλιάξει ὁριστικὰ ἐκεῖ. Νὰ μεγαλώνουμε μὲ φροντίδα τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς κάνουμε εἰδικευμένους ἐργάτες, νὰ τοὺς βάζουμε στὴ θέση ποὺ τοὺς ταιριάζει καὶ νὰ τοὺς ὀργανώνουμε συνετὰ μέσα στὴν παραγωγή, νὰ ὀργανώσουμε τὰ μεροκάματα ἔτσι ποὺ νὰ δυναμώνουν τοὺς ἀποφασιστικοὺς κρίκους τῆς παραγωγῆς καὶ νὰ σπρώχνουν τοὺς ἀνθρώπους σέ ἀνώτερη εἰδίκευση, νὰ τί μᾶς χρειάζεται γιὰ νὰ δημιουργήσουμε ἕνα πολυάριθμο στρατὸ ἀπὸ τεχνικὰ στελέχη γιὰ τὴν παραγωγή.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὅλα δὲν πᾶν καὶ τόσο καλά, στὸν κλάδο σας. Κατωρθώσατε λίγο πολὺ νὰ καταρτίσετε καὶ νὰ ὀργανώσετε ἀνθρώπους μὲ τεχνικὴ πεῖρα γιὰ τὶς ὑψικάμινες. Στοὺς ἄλλους ὅμως τομεῖς τῆς μεταλλουργίας, δὲν κατωρθώσατε νὰ τὸ ἐπιτύχετε αὐτό. Ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ ἀτσάλι καὶ τὰ σιδεροελάσματα εἶναι τόσο πίσω ἀπὸ τὸ χυτοσίδηρο. Τὸ καθῆκον μας λοιπὸν τώρα εἶναι νὰ γεμίσουμε αὐτὸ τὸ κενό. Μὴν ξεχνᾶτε πὼς διπλα στὸ χυτοσίδηρο μᾶς χρειάζεται περισσότερο ἀτσάλι καὶ σιδεροελάσματα».

(Μετὰ τὸ λόγο τοῦ Στάλιν ἔγινε ζωηρὴ διαλογικὴ συζήτηση, ποὺ κράτησε ἑφτὰ ὧρες συνέχεια. Διευθυντὲς τῆς σιδηρουργίας, διευθυντὲς καὶ τεχνικοὶ διευθυντὲς τῶν ἐργοστασίων, ἀρχηγοὶ ἐργαστηρίων, στελέχη τοῦ κόμματος καὶ ἐργάτες τῶν ὁμάδων ἐφόδου (σοὐτάρνικοι) πῆραν τὸ λόγο. Ὁ καθένας μίλησε μὲ πλῆθος λεπτομέρειες γιὰ τὶς προοπτικὲς τῆς σιδηρουργίας στὰ 1935, γιὰ τὸ πῶς θὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ καθήκοντα ποὺ ἔθαζε ὁ Στάλιν, γιὰ τὴν τεράστια δημιουργικὴ ἔξαρση ποὺ παρατηρεῖται στὰ ἐργοστάσια. Ἀκούστηκαν πάνω ἀπὸ εἴκοσι ρήτορες. Οἱ λόγοι τους ἔδειξαν καθαρὰ ὅτι οἱ ἐργάτες τῆς σοβιετικῆς σιδηρουργίας κέρδισαν αὐτὰ τὰ τελευταῖα χρόνια σπουδαῖες νίκες στὴν κυριαρχία τῆς τεχνικῆς, ὅτι ὁ καθένας ξέρει καλά, ὄχι μόνο τὴν ἐπιχείρηση ὅπου ἐργάζεται μὰ ἐπίσης καὶ τὰ ἄλλα ἐργοστάσια, ὅτι παρατηρήθηκε μιὰ ἐνθουσιώδη ἁμίλλα γιὰ τὴ σοσιαλιστικὴ ἐργασία, ποιὸς θὰ τὴν καταλάβει καλύτερα, ποιὸς θὰ τὴν ὀργανώσει καλύτερα καὶ θὰ τὴν παρουσιάσει πιὸ φροντισμένα).

ΜΠ. ΑΝΤΡΟΠΩΦ
Ὑποστράτηγου

Ο ΚΛΑΟΥΖΕΒΙΤΣ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Ὁ μεγάλος πόλεμος γιὰ τὴν Πατρίδα τέλειωσε μὲ πλέρια νίκη τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ πάνω στὴ φασιστικὴ Γερμανία. Ἡ ὑπεροχὴ στοὺς συντελεστὲς ποὺ δροῦν μόνιμα, ποὺ ἀπ' αὐτούς, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἐξαρτιέται τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου, βρέθηκε μὲ τὸ μέρος τὸ δικό μας. Πετύχαμε τὴ στρατιωτική, οἰκονομικὴ καὶ ἰδεολογικὴ νίκη πάνω στὴ χιτλερικὴ Γερμανία. Ὁ ὁπλισμός μας ἀπόδειξε τὴν ἐξαιρετική του ἰσχύ, ἐξασφαλίζοντας τὴ συντριβὴ τῆς χιτλερικῆς πολεμικῆς μηχανῆς. Ἡ σταλινικὴ στρατηγικὴ καὶ ταχτικὴ ξεπέρασε τὴ στρατηγικὴ καὶ τὴν ταχτικὴ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ πολεμική μας ἰδεολογία, εἶναι ἡ πιὸ πρωτοπόρα στὸν κόσμο. Ἡ δύναμή της συνίσταται, στὸ ὅτι στηρίζετα πάνω στὴ βάση τῆς μαρξιστικῆς - λενινιστικῆς διαλεκτικῆς. Δημιουργοὶ τῆς πολεμικῆς ἰδεολογίας μας εἶναι οἱ Λένιν καὶ Στάλιν. Αὐτοὶ ὁπλισαν τὰ στελέχη τοῦ Κόκκινου στρατοῦ, μὲ τὴ γνώση τῶν νόμων τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης, μὲ τὴ γνώση τῶν νόμων τοῦ πολέμου. Ἡ πολεμική μας πεῖρα δὲν ἔχει τὴν ὁμοια της στὴν ἱστορία: Χωρὶς τὴ μελέτη αὐτῆς τῆς πείρας δὲν μπορεῖ νὰ ἐξελίσσεται ἡ σύγχρονη στρατιωτικὴ ἐπιστήμη. Ἡ πολεμικὴ τέχνη τοῦ Κόκκινου στρατοῦ ἀποτελεῖ τὸ ἀτράνταχτο θεμέλιο τῆς θεωρίας μας γιὰ τὸν πόλεμο. Τὰ στρατιωτικὰ στελέχη μας, στηριζόμενα πάνω στὴ λενινιστικὴ - σταλινικὴ θεωρία τοῦ πολέμου, μποροῦν νὰ λύνουν σωστὰ τὰ προβλήματα ποὺ μπαίνουν μπροστά τους, νὰ πλουτίζουν αὐτὴ τὴ θεωρία μὲ βάση τὴν καινούργια πεῖρα καὶ νὰ τὴν προωθοῦν.

Δὲν εἶναι ἐπίσης δυνατό, ν' ἀναπτύσσονται τὰ στρατιωτικὰ στελέχη καὶ δίχως τὴ μελέτη τῆς πείρας τῶν παλαιοτέρων πολέμων καὶ τῶν σύγχρονων, ὀφείλουν νὰ ἐχτιμοῦν σωστὰ τὶς θεωρίες τοῦ πολέμου, τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος, νὰ ξεσκεπάζουν ὅλες τὶς θετικὲς καὶ ἀρνητικὲς πλευρές τους.

Κατὰ τὴ μελέτη τῶν ἀπόψεων τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν θεωρητικῶν τοῦ παρελθόντος στὴν πρώτη γραμμὴ προβάλλει τὸ καθῆκον τῆς κριτικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἔργων τοῦ Κλαούζεβιτς, ποὺ ὅπως εἶναι γνωστό, ἔπαιξε μεγάλο ρόλο στὴν ἐξέλιξη τῆς θεωρίας τοῦ πολέμου.

Ὁ Κλαούζεβιτς ἔγραψε κάμποσα ἔργα γιὰ τὸν πόλεμο. Ὁ Μὰρξ καὶ ὁ Ἔνγκελς τὰ μελετοῦσαν. Καὶ ὁ Λένιν ἐπίσης μελέτησε κάθε τι τὸ ὀρθολογιστικὸ ποὺ περιλαμβάνονταν στὰ ἔργα τοῦ Κλαούζεβιτς. Τεράστια σημασία ἔχουν οἱ παρατηρήσεις τοῦ Λένιν, πάνω στὸ βιβλίο τοῦ Κλαούζεβιτς «Γιὰ τὸν πόλεμο», γιατὶ παρέχουν τὴ μοναδικὴ σωστὴ ἐχτίμηση τῶν θεωριῶν αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ θεωρητικοῦ.

Γιατί τάχα ὁ Λένιν ἐνδιαφέροταν γιὰ τὰ στρατιωτικὰ ἔργα τοῦ Κλαούζεβιτς; Τί τὸ ἀξιόλογο εὕρισκε σ' αὐτὰ ὁ Λένιν; Τὸν ἐνδιέφερε πρῶτα - πρῶτα καὶ κατὰ κύριο λόγο ἡ γνωστὴ θέση τοῦ Κλαούζεβιτς: «Ὁ πόλεμος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ σ υ ν έ χ ι σ η τῆς κρατικῆς πολιτικῆς μὲ ἄ λ λ α μ έ σ α». Τὴ θέση αὐτὴ στὸ ἔργο τοῦ Κλαούζεβιτς «Γιὰ τὸν Πόλεμο» ὁ Λένιν τὴ θεωροῦσε σὰν τὴν πιὸ πολύτιμη. Ὁ Λένιν ὑπογράμμιζε, πὼς «αὐτὸ τὸ ἀπόφθεγμα ἀνήκει σὲ συγγραφέα, ποὺ ἐπισκοποῦσε τὴν ἱστορία τῶν πολέμων καὶ ἔβγαζε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἱστορία φιλοσοφικὰ διδάγματα — λίγο καιρὸ μετὰ τὴν ἐποχὴ τῶν πολέμων τοῦ Ναπολέοντα» — (Ἅπαντα Τ. 30ός, σελ. 333).

Ὅμως ὁ Λένιν ἂν καὶ ἐχτιμάει ἐξαιρετικὰ τὴν παραπάνω θέση τοῦ Κλαούζεβιτς, τῆς δίνει ὡστόσο ἐντελῶς διάφορο περιεχόμενο, γιατὶ ὁ Λένιν ἐξέταζε τὸν πόλεμο καὶ τὴν πολιτικὴ ἀπ' τὴν ἄποψη τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ καὶ ἔδωκε ἕνα ἀληθινὰ ἐπιστημονικὸ ὁρισμό, τοῦ πολέμου καὶ τῆς πολιτικῆς.

Ὁ Κλαούζεβιτς ἔβλεπε τὴν ἱστορία καὶ τὴν πολιτικὴ ἰδεαλιστικά. Τὸ συσχετισμὸ τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολέμου, τὴ φύση τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολέμου τὴν πραγματευόταν ἀπ' τὴ σκοπιὰ τοῦ ἀστικοτσιφλικάδικου γερμανικοῦ κράτους, ποὺ τὰ συμφέροντά του ἔκφραζε καὶ ὑπεράσπιζε.

Ὁ Κλαούζεβιτς, ὄχι μόνο δὲν ἀποκαλύπτει τὴν ταξικὴ φύση τῆς πολιτικῆς, μὰ καὶ τὴ σκεπάζει, καὶ σὰ συνέπεια, δὲ δίνει τὴ σωστὴ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα γιὰ τὰ πραγματικὰ αἴτια καὶ τὸ χαραχτῆρα τοῦ πολέμου.

Ὁ πόλεμος εἶναι ἡ κρατικὴ πολιτική, ποὺ συνεχίζεται μὲ ἄλλα μέσα, ἔγραφε ὁ Κλαούζεβιτς. Μὰ τότε ποιό εἶναι σύμφωνα μὲ τὴ λογική του, τὸ περιεχόμενο τῆς ἔννοιας τοῦ κράτους; Κράτος, ἐδήλωνε αὐτὸς εἶναι «... ὁ μοναδικὸς νοῦς» καὶ μάλιστα νοῦς «ποὺ ἐνεργεῖ, σύμφωνα μὲ τοὺς πιὸ ἁπλοὺς νόμους τῆς λογικῆς» (Κ λ α ο ύ ζ ε β ι τ ς «Γιὰ τὸν πόλεμο» σελ. 539—1934).

Ὁ ὁρισμὸς τοῦ κράτους ποὺ δίνει ὁ Κλαούζεβιτς, δὲν ἔχει τίποτε τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἀληθινὴ ἐπιστήμη. Στὸ ζήτημα αὐτό, ὅπως καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα, αὐτὸς βαδίζει πάνω στὰ ἴχνη τοῦ Χέγκελ. Ὅπως ὁ Χέγκελ, ἔτσι κι' αὐτὸς θεωρεῖ τὸ κρά-

τος «πραγμάτωση τῆς ἠθικῆς ἰδέας», βεβαιώνει πὼς ἡ μοναρχία εἶναι ἡ κρατικὴ ἐκείνη ὀργάνωση, ποὺ κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο ἀνταποκρίνεται στὶς ἀξιώσεις τοῦ λογικοῦ, ἐνῶ ὅλες οἱ ἄλλες μορφὲς κράτους, βρίσκονται σὲ χαμηλότερη βαθμίδα κοινωνικῆς ἐξέλιξης καὶ εἶναι λιγότερο τέλειες.

Ἡ λαθεμένη ἀντίληψη τῆς οὐσίας τοῦ κράτους, ὁδήγησε τὸν Κλαούζεβιτς στὴ λαθεμένη ἀντίληψη καὶ τῆς πολιτικῆς ποὺ αὐτὸ ἐφαρμόζει. Ὁ Κλαούζεβιτς ἔγραφε, ὅτι πολιτικὴ εἶναι «ὁ νοῦς τοῦ προσωποποιημένου κράτους», ὅτι αὐτὴ συνενώνει καὶ συμβιβάζει ὅλα τὰ συμφέροντα τῆς ἐσωτερικῆς διοίκησης, ὅπως ἀκόμα καὶ τὰ ζητήματα τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ μπορεῖ νὰ προβάλλει ἡ φιλοσοφία, γιατὶ ἡ πολιτικὴ σὰν τέτοια, δὲν ἀποτελεῖ τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸν ἐκπρόσωπο ὅλων αὐτῶν τῶν συμφερόντων, μπροστὰ στὰ ἄλλα κράτη». («Γιὰ τὸν πόλεμο» σελ. 562).

Σύμφωνα μὲ τὸν Κλαούζεβιτς, ἡ πολιτικὴ ρυθμίζεται ἀπ' τὶς ἐπιθυμίες καὶ τὶς ἀπόψεις τοῦ μονάρχη καὶ προσδιορίζεται ἀπὸ ἐξαιρετικὰ ποικιλλόμορφους ἠθικοὺς καὶ ἰδεολογικοὺς συντελεστές.

Στὶς θέσεις αὐτὲς δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἐπιστημονικό: παρουσιάζονται σὰν ἡ χυτὴ ἔκφραση μιᾶς ἰδεαλιστικῆς πραγματείας τῶν ἐννοιῶν τοῦ κράτους καὶ τῆς πολιτικῆς.

Ὁ Λένιν, ὅπως εἶναι γνωστό, δίνει μιὰ βασικὰ διαφορετικὴ ἔννοια τῆς πολιτικῆς: «Πολιτικὴ — διδάσκει αὐτὸς — εἶναι ἡ σχέση ἀνάμεσα στὶς τάξεις» (Ἅπαντα Τ. 26ος, σελ. 248).

Χαρακτηρίζοντας ὁ Λένιν τὸ ζήτημα τοῦ συσχετισμοῦ τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολέμου ἔγραφε: «Ὁ πόλεμος εἶναι ἡ συνέχιση τῆς πολιτικῆς μὲ ἄλλα μέσα. Ὁ κάθε πόλεμος, εἶναι ἀξεχώριστα δεμένος, μὲ τὸ πολιτικὸ σύστημα ἀπ' ὅπου προκύπτει. Τὴν ἴδια ἀκριβῶς πολιτικὴ ποὺ μιὰ ὁρισμένη δύναμη, ὁρισμένη τάξη αὐτῆς τῆς δύναμης ἀκολουθοῦσε πολὺ χρονικὸ διάστημα πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο, συνεχίζει ν' ἀκολουθεῖ ἀναπόφευχτα καὶ ἀναπότρεπτα ἡ ἴδια ἀκριβῶς τάξη, καὶ στὸν καιρὸ τοῦ πολέμου, ἀλλάζοντας μόνο τὴ μορφὴ ἐνέργειας» (Ἅπαντα, Τ. 30ός, σελ. 333).

Ὁ Λένιν ὑπογράμμιζε πὼς ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ οἰκονομία δὲ χωρίζουν ἡ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη, πὼς ἡ πολιτικὴ ἀποτελεῖ τὴ συγκεντρωτικὴ ἔκφραση τῆς οἰκονομίας. Τὶς ρίζες τῆς πολιτικῆς, πρέπει νὰ τὶς ψάχνει κανείς, ὑπογράμμιζε ὁ Λένιν, στὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῶν τάξεων, ποὺ στέκονται στὴν κεφαλὴ τοῦ κράτους.

Ὁ Κλαούζεβιτς δὲν κατάλαβε οὔτε τὸ ἀληθινὸ περιεχόμενο τῆς πολιτικῆς, οὔτε τὶς ἀληθινὲς κοινωνικὲς αἰτίες, ποὺ συντελοῦν στὴ συνέχιση τοῦ πολέμου στὴν ταξικὴ κοινωνία. Πάνω του ἐπιδροῦσε ἡ πρωσσικὴ πραγματικότητα, δὲν μπόρεσε νὰ σταθεῖ πιὸ ψηλὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν πραγματικότητα. Ἦταν ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς πρωσσικῆς μοναρχίας, ὁ ἰδεολόγος τῆς γερμανικῆς στρατιωτικῆς κλίκας. Πάνω ἀπ' ὅλα ἔβαζε τὰ συμφέροντα τῆς πρωσσικῆς μοναρχίας, ἐξιδανίκευε τοὺς καταχτητικοὺς πολέμους τῶν πρώσσων μιλιταριστῶν, δικαίωνε τοὺς πολέμους τῆς Πρωσσίας ἐνάντια στοὺς γειτονικοὺς λαούς.

Ἡ Πρωσσία τῆς ἐποχῆς τοῦ Κλαούζεβιτς ἦταν μιὰ καθυστερημένη χώρα. Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα μιλᾶνε γιὰ τὴν καθυστέρηση τῆς οἰκονομίας της, γιὰ τὴν πολιτικὴ ἀδυναμία τῆς ἀστικῆς τάξης, ποὺ σέρνονταν στὰ πόδια τῶν ἀντιδραστικῶν εὐγενῶν ποὺ εἶχαν τὴν ἐξουσία, γιὰ τὴν ἔλλειψη κάθε δικαιώματος καὶ γιὰ τὴν ἀθλιότητα τοῦ λαοῦ. Μὰ ὁ Κλαούζεβιτς δὲν κατάλαβε τὶς αἰτίες αὐτῆς τῆς καθυστέρησης. Νά, π. χ. πῶς χαραχτηρίζει τὴν Πρωσσία πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο τοῦ 1806: «Ἡ πτώση, ποὺ ἀναφέραμε, ἦταν κατὰ κύριο λόγο πτώση τοῦ κυβερνητικοῦ μηχανισμοῦ, καὶ ὄχι ὁλόκληρου τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος. Εἶναι ἀναμφίβολο, πὼς τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ὁ λαὸς αἰσθανόταν τὸν ἑαυτό του πλέρια ἱκανοποιημένο. Τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ ἐπιστήμη ἀνθοῦσαν, ἡ μετριοπαθὴς καὶ φιλελεύθερη κυβέρνηση ἔδινε στὸ κάθε ξεχωριστὸ πρόσωπο, μεγάλη ἐλευθερία ὅλη ἡ δραστηριότητα τοῦ λαοῦ ἀναπτυσσόταν ἤσυχα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς αὔξησης τῆς εὐημερίας». (Κλαούζεβιτς «Τὸ ἔτος 1806» σελ. 22).

Ὁ Κλαούζεβιτς ἔβλεπε τὴν πρωσσικὴ πραγματικότητα μέσα ἀπ' τὰ ρόδινα γυαλιὰ ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ ἀνήκει στοὺς ἰθύνοντες κύκλους. Ἐδῶ ἐκδηλώνεται καὶ ὁ πρωσσικὸς ἐθνικισμὸς τοῦ Κλαούζεβιτς: συμφωνοῦσε πλέρια μὲ τὸ Χέγκελ, ποὺ διακήρυττε, πὼς ἡ γερμανικὴ μοναρχία εἶναι ἡ τελευταία λέξη τῆς δημιουργίας, τὸ πιὸ γόνιμο καὶ νεώτατο ἀποτέλεσμα τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης.

Μὲ μιὰ τέτοια ἐκτίμηση τῆς πραγματικότητας δὲν ἦταν βέβαια δυνατὸ ὁ Κλαούζεβιτς νὰ δώσει μιὰ σωστὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἑρμηνεία τῆς πολιτικῆς. Σύμφωνα μὲ τὴ σκέψη τοῦ Κλαούζεβιτς, ἡ πολιτικὴ καταλήγει μόνο στὴν ἐξωτερικὴ πολιτική, εἶναι ἐθνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτική. Τὰ συμφέροντα τῆς κυρίαρχης τάξης τὰ συνταύτιζε μὲ τὰ συμφέροντα τοῦ λαοῦ. Ὁ τέτοιος ὁρισμὸς τῆς πολιτικῆς, σύμφερνε, ἐννοεῖται, τοὺς ἰθύνοντες κύκλους τῆς Πρωσσίας.

Ὁ Χίντεμπουργκ καὶ ὁ Λούντεντορφ, δὲν εἶχαν δηλώσει ἄδικα στὴν ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν ὑπόθεση τῶν ἐνόχων τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ὅτι: «Τὸ «γερμανικὸ γενικὸ ἐπιτελεῖο εἶχε ἐκπαιδευτεῖ μὲ βάση τὴ διδασκαλία τοῦ πιὸ μεγάλου στρατιωτικοῦ φιλοσόφου, τοῦ Κλαούζεβιτς. Γι' αὐτὸ ἐμεῖς θεωρούσαμε τὸν πόλεμο, σὰν συνέχιση τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς». Καὶ οἱ γερμανοὶ φασίστες, προσπαθοῦσαν ἐπίσης νὰ στηρίξουν τοὺς ἁρπαχτικούς τους πολέμους πάνω στὴ διδασκαλία τοῦ Κλαούζεβιτς.

Ὁ Κλαούζεβιτς δικαίωνε τὴν ἀντιδραστικὴ πολιτικὴ τῆς Πρωσσίας καὶ τοὺς ἐκτελεστὲς αὐτῆς τῆς πολιτικῆς. Στὸ γράμμα του πρὸς τὸν Φὸν Ρέντερ, τῆς 22 τοῦ Δεκέμβρη 1827 ἐδήλωνε: «Πολὺ συχνὰ παρομοιάζουν τὸν Βοναπάρτη μὲ τὸ Μεγάλο Φρειδερῖκο, καὶ μάλιστα μερικὲς φορὲς πολλοί, δὲν βάζουν στὸ νοῦ τους, πὼς ἕνας ἀπ' αὐτοὺς εἶχε στὴ διάθεσή του 5 ἑκατομμύρια, ἐνῶ ὁ ἄλλος 40 ἑκατομμύρια ὑπηκόους· ἐγὼ ὅμως, θέλω νὰ κατευθύνω τὴν προσοχὴ πάνω σὲ μιὰ ἐντελῶς διαφορετική, πολὺ λιγώτερο φανερή, ἀλλὰ πάντως πολὺ οὐσιαστικὴ διάκριση — ὁ Βοναπάρτης ἦταν ἕνας σφετεριστής, ποὺ ἀπόχτησε ἀπίστευτη ἰσχύ, μὲ τὴ βοήθεια ἑνὸς ἰδιόμορφου ἀδιάκοπου παιξίματος μὲ τὴν τύχη, καὶ μὴ ἔχοντας στὸ μεγαλείτερο μέρος τῆς ριψοκίνδυνης σταδιοδρομίας του, οὔτε διάδοχο· ἐνῶ ὁ Φρειδερῖκος ὁ μεγάλος κυβερνοῦσε κατὰ πραγματικὴ πατρογονικὴ κληρονομικότητα. Ἂν αὐτὲς οἱ δυὸ ἀτομικότητες εἶχαν γεννηθεῖ ἀπ' τὴ φύση ἐντελῶς ὅμοιες, θὰ μποροῦσε ἄραγε νὰ παρουσιαστεῖ περίπτωση ποὺ μὲ τοὺς παραπάνω ὅρους, νὰ ἐνεργοῦν καὶ οἱ δυό τους κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο; Ἀσφαλῶς ὄχι, καὶ μόνο γιαυτὸ τὸ λόγο δὲν πρέπει νὰ τοὺς μετράει κανεὶς μὲ τὸ ἴδιο μέτρο». (Κλαούζεβιτς «Οἱ βάσεις τῆς στρατηγικῆς ἀπόφασης»).

Παινεύοντας ὁ Κλαούζεβιτς τὸν Φρειδερῖκο τὸ ΙΙ, δικαιώνει τοὺς ἁρπαχτικοὺς πολέμους του, τὴν ποταπότητα καὶ τὴ δολιότητά του, στὴν ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ πολιτική.

Γιὰ νὰ ἀναλύσει ὁ Κλαούζεβιτς πραγματικὰ τὸ ζήτημα τῆς φύσης καὶ τῶν σκοπῶν τοῦ πολέμου, θὰ ἦταν ἀναγκασμένος νὰ σκαλίσει ὡς τὸ θεμέλιο, ποὺ πάνω του ὀρθώνονταν τὸ πρωσσικὸ κράτος. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια δουλειὰ ξεπερνοῦσε, ὅπως φαίνεται, τὶς δυνάμεις του, ὄχι μόνο γιατὶ δὲν καταλάβαινε τοὺς ἀληθινοὺς νόμους τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης, μὰ ἀκόμα, καὶ γιατὶ αὐτὴ θὰ βρισκόταν σὲ ὀξύτατη ἀντίθεση μὲ τὴν ἰδεολογία του σὰν Πρώσσου γιούνκερ. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα αὐτοῦ τοῦ ζητήματος, θὰ ὁδηγοῦσε στὸ ξεσκέπασμα τῆς ἀντιδραστικῆς πολιτικῆς τῆς πρωσσικῆς μοναρχίας.

Ἔτσι, ἡ πολιτικὴ βάση τῆς διδασκαλίας τοῦ Κλαούζεβιτς, γιὰ τὸν πόλεμο, εἶναι πέρα γιὰ πέρα ἀντιδραστική.

Ὁ Κλαούζεβιτς, λυπόταν ἐξαιρετικὰ γιὰ τὴν ἀνεπαρκῆ, κατὰ τὴ γνώμη του, ἀνάπτυξη τοῦ πρωσσικοῦ μιλιταρισμοῦ. Ἤθελε νὰ ἰδεῖ τὸν πρωσσικὸ μιλιταρισμὸ στὴ μεγαλείτερή του ἀνάπτυξη. Ἔγραφε: «Μιὰ καθαρὴ μοναρχία, ὅπου ὁ πολίτης δὲν καλεῖται στὴν πολιτικὴ ζωὴ μὲ συμμετοχὴ στοὺς κοινωνικοὺς θεσμούς, πρέπει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ νὰ διεξάγει πολέμους, ἢ πρέπει τὸ λιγώτερο ἡ κυβέρνηση, νὰ ἐνεργεῖ θαρραλέα, μὲ πολεμικὸ πνεῦμα, νὰ ἐμφανίζεται μὲ τιμὴ καὶ μὲ ἐπιτυχία, νὰ ἐμπνέει τὸ φόβο καὶ τὸ σεβασμό, νὰ ἀπολαμβάνει τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς πελατείας της, γιὰ νὰ κολακεύει τὴν περηφάνεια καὶ τὸ φιλότιμο τοῦ πολίτη. Ὁ πρωσσικὸς λαὸς δὲν εἶχε ἰδεῖ οὔτε τὸ ἕνα οὔτε τὸ ἄλλο. Ἡ ἐκστρατεία τῶν χρόνων 1778, 1787, 1792, 1793 καὶ 1794, ὅπως στὸ Ρῆνο ἔτσι καὶ στὴν Πολωνία, δὲ συντελοῦσαν καθόλου στὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολεμικοῦ πνεύματος στὸ στρατὸ καὶ μέσον αὐτοῦ στὸ λαό· ἀντίθετα μάλιστα, ἐξασθένησαν τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν πολιτῶν πρὸς τὶς ἔνοπλες δυνάμεις τοῦ μονάρχη τους, καὶ μόνο ἔδωσαν τροφὴ γιὰ τὶς σοφιστικὲς σκέψεις τῶν πολιτικῶν φιλοσόφων». (Κλαούζεβιτς «Τὸ ἔτος 1806» σελ. 23).

Στὴν περικοπὴ αὐτὴ ἐκτίθεται ἕνα πλῆρες μιλιταριστικὸ πρόγραμμα: νὰ διεξαγάγεις συχνότερα τὸν πόλεμο, ἔτσι «θὰ ἐξευγενίσεις» τὸ λαό, θὰ ἐμφυσήσεις τὸ πολεμικὸ πνεῦμα, θὰ ἐμπνεύσεις τὸ φόβο καὶ τὸ σεβασμό, θὰ διακόψης τὴν πολιτικὴ ἀντιπολίτευση στὴ χώρα.

Ὅπως βλέπομε, ὁ Κλαούζεβιτς ἦταν μακρυὰ ἀπ' τὴν ἐπιστημονικὴ ἐξήγηση τοῦ ἱστορικοῦ καθορισμοῦ τῶν πολέμων. Ἐξ αἰτίας τῶν ταξικῶν του περιορισμῶν καὶ τῆς ἰδεαλιστικῆς μεθόδου ἐχτίμησης τῶν φαινομένων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὁ Κλαούζεβιτς δὲν κατάλαβε καὶ δὲ μποροῦσε νὰ καταλάβει, τὴν κοινωνικὴ φύση τῶν πολέμων καὶ ν' ἀποκαλύψει τὴν ἀληθινὴ οὐσία τῆς πολιτικῆς, ποὺ γιὰ χάρη της διεξάγονται οἱ διάφοροι πόλεμοι. Οἱ ἀπόψεις τοῦ Κλαούζεβιτς εἶναι διαιώνιση καὶ ἀπολογητικὴ τῶν πολέμων, ἐντελῶς μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ Χέγκελ, ποὺ βεβαιώνει, πὼς «ἀπ' τὸν πόλεμο δὲ βγαίνουν μόνο δυναμωμένοι οἱ λαοί, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθνη ποὺ μέσα τους ὑπάρχουν ἀνειρήνευτοι ἀνταγωνισμοί, ἀποχτοῦν τὴν ἐσωτερικὴ γαλήνη, χάρη στοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους» (Χέγκελ, «Φιλοσοφία τοῦ δικαίου», σελ. 345, 1934).

Ἀναπτύσσοντας τὴ διδασκαλία τοῦ Κλαούζεβιτς, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ Μόλτκε — ὁ μεγαλείτερος, βεβαίωνε ὅτι: «Ἡ αἰώνια εἰρήνη, εἶναι ἕνα ὄνειρο καὶ μάλιστα δὲν εἶναι καθόλου ὡραῖο ὄνειρο, ἐνῶ ὁ πόλεμος εἶναι ἕνας κρίκος στὴν ἀλυσίδα τῆς θεϊκῆς τάξης τοῦ κόσμου. Μέσα σ' αὐτὸν ἀναπτύσσονται οἱ πιὸ εὐγενικὲς ἀρετὲς τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ αὐταπάρνηση, ἡ ἀφοσίωση στὸ καθῆκον καὶ ἡ διάθεση νὰ θυσιάζει κανεὶς τὴ ζωή του. Δίχως τὸν πόλεμο, ὁ κόσμος θὰ εἶχε βουλιάξει μέσα στὸ βοῦρκο τοῦ ὑλισμοῦ».

Ὁ Κλαούζεβιτς χωρίζει τοὺς πολέμους σὲ δυὸ τύπους — πόλεμοι «ἀπόλυτοι» ποὺ ἐπιδιώκουν τὴν ὁλοκληρωτικὴ συντριβὴ τοῦ ἀντίπαλου, καὶ πόλεμοι «μὲ περιορισμένο σκοπό». Κατὰ τὴ γνώμη του, ἀπ' τοὺς 50 πολέμους τοῦ παρελθόντος, οἱ 49 διεξάγονται «μὲ περιορισμένο σκοπό», δὲν ἐπιδιώκουν τὴ συντριβὴ τοῦ ἀντίπαλου.

Ὁ πόλεμος «μὲ περιορισμένο σκοπό», δηλώνει ὁ Κλαούζεβιτς, εἶναι πόλεμος, ὅπου «ἐγὼ πρέπει νὰ ἱκανοποιοῦμαι μὲ τὰ πλεονεκτήματα, ποὺ πηγάζουν ἀπ' τὴν

κατάληψη ἑνὸς ἀσήμαντου ἐδαφικοῦ τομέα, φρουρίου κ. τ. λ. ποὺ στὴν περίπτωση τῆς ὑπογραφῆς εἰρήνης, μπορῶ εἴτε νὰ τὰ διατηρήσω γιὰ λογαριασμό μου ἢ νὰ τὰ προτείνω γιὰ ἀνταλλαγὴ σὰν ἰσοδύναμου». (Κ λ α ο ύ ζ ε β ι τ ς «Οἱ βάσεις τῆς στρατηγικῆς ἀπόφασης», σελ. 9—10).

Τὸ νὸ καταλήξει ὁ πόλεμος στὴν «ἀπόλυτη» μορφή, ἐξαρτᾶται ἀπ' τὴ προσέλκυση τοῦ λαοῦ στὸν πόλεμο, λέει ὁ Κλαούζεβιτς. «... Ὁ λαός, στὸν πόλεμο κατὰ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Τατάρων ἦταν τ ὸ π ᾶ ν' στὶς ἀρχαῖες δημοκρατίες καὶ στὸ μεσαίωνα (ἂν τὴν ἔννοια «λαὸς» τὴ περιορίσουμε στοὺς πραγματικοὺς πολίτες τοῦ κράτους)—ἦταν κάτι τ ὸ π ο λὺ μ ε γ ά λ ο στὶς συνθῆκες τοῦ XVIII αἰῶνα, ὁ λαὸς ἔγινε ἄ μ ε σ α ἀ σ ή μ α ν τ ο ς καὶ διατήρησε τὴν ἔμμεση ἐπίδρασή του πάνω στὸν πόλεμο, μόνον καὶ μόνο χάρη στὶς γενικὲς ἀρετές του καὶ στὰ ἐλαττώματά του». Τὸν XVIII αἰῶνα, ἐπεξηγεῖ ὁ Κλαούζεβιτς, μόνο ἡ γαλλικὴ ἐπανάσταση ὁδήγησε τὸν πόλεμο ὡς τὴν «ἀπόλυτη» σχεδὸν μορφή του. Οἱ πόλεμοι ἄρχισαν νὰ πλησιάζουν πρὸς τὴν «ἀπόλυτη» μορφή τους—ὑποστηρίζει ὁ Κλαούζεβιτς—ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ XIX αἰῶνα, ὅταν αὐξήθηκε σὲ τεράστια κλίμακα ἡ συμμετοχὴ σ' αὐτούς, τῶν λαῶν.

Μὰ ἂν οἱ πόλεμοι ἄρχισαν ἀπ' τὸ XIX κιόλας αἰῶνα νὰ προσεγγίζουν τὴν «ἀπόλυτη» μορφή τους, τότε ποιὰ εἶναι ἡ παραπέρα ἐξέλιξή τους; Ἀπ' τὶς ἐκφράσεις τοῦ Κλαούζεβιτς προκύπτει, ὅτι στὸ μέλλον οἱ πόλεμοι θὰ προσεγγίζουν ὅλο καὶ πιὸ πολὺ πρὸς τοὺς «ἀπόλυτους» πολέμους. Ἔτσι λοιπόν, ἀπ' τὴν οὐσία τοῦ ζητήματος προκύπτει ὅτι ὁ Κλαούζεβιτς μὲ τὴ διδασκαλία του, γιὰ τὸν «ἀπόλυτο» πόλεμο, ἔβαζε στοὺς κύκλους τῆς γερμανικῆς στρατιωτικῆς κλίκας τὶς βάσεις τῆς μελλοντικῆς θεωρίας τους, τοῦ «ὁλοκληρωτικοῦ πολέμου». Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκφρασε ἀργότερα ὁ Λούντεντορφ.

«Τὸ κοινωνικὸ σύστημα, ποὺ μπαίνει σὰν ὅρος γιὰ τὸν ὁλοκληρωτικὸ πόλεμο,—ἔγραφε αὐτὸς—... εἶναι ἕνα σύστημα ὅπου ὁ καθένας γίνεται ἐνεργητικὸς παράγοντας, δηλ. ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἐργάζεται γιὰ τὸν πόλεμο. Ὁ ὁλοκληρωτικὸς πόλεμος, σημαίνει, πὼς ἀπὸ τὴ στιγμὴ τῆς γέννησής του κάθε ἀτομικὴ ζωὴ σταματάει πέρα γιὰ πέρα καὶ ὅλο τὸ ἔθνος ἀναλαμβάνει, μιὰ μονάχα ζωτικὴ ἀποστολὴ — τὴ διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου... Τὰ μέλη τῆς καινούργιας κοινωνίας, **πρέπει νὰ διαφωτιστοῦν**, μόνο ἀπ' τὴν ἰδέα τοῦ πολέμου· αὐτὴ ἡ ἰδέα πρέπει νὰ τὰ ὑποτάξει ἐντελῶς στὸν ἑαυτό της, καὶ νὰ τὰ καταχτήσει ὁλοκληρωτικά, μὴ δίνοντας θέση σὲ καμιὰ ἄλλη ἰδέα. Αὐτὴ πρέπει νὰ γίνει τὸ δυνατότερό τους πάθος, ἡ μοναδικὴ τους εὐχαρίστηση, τὸ ἐλάττωμά τους· ὅλους πρέπει νὰ τοὺς πιάσει ἡ μονομανία τοῦ **πολέμου**».

Ἡ θεωρία τοῦ Κλαούζεβιτς, γιὰ τὸν «ἀπόλυτο» πόλεμο, ἔγινε ἕνας σοβαρὸς συντελεστὴς τῆς πολιτικῆς τοῦ γερμανικοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου.

* * *

Ὁ Κλάουζεβιτς καταδίκαζε κάθε ἐπαναστατικὴ ἀνατροπή, ποὺ κινοῦσε τὴν ἱστορία μπροστά. Ἦταν φανατικὸς ἀντίπαλος τῆς δημοκρατίας. Τὴν πρωσσικὴ δεσποτικὴ μοναρχία, τὴν θεωροῦσε σὰν τὴν ἰδεώδικὴ μορφὴ τοῦ κοινωνικοῦ ρυθμοῦ ζωῆς.

Ὁ Κλαούζεβιτς, ζοῦσε στὴ περίοδο τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης, καὶ ἦταν αὐτόπτης μάρτυς τῶν ἀλλαγῶν ποὺ ἔφερε στὴν Εὐρώπη. Παρ' ὅλ' αὐτὰ ὅμως στὴν ἐπεξεργασία τῆς διδασκαλίας του γιὰ τὸν πόλεμο, δὲ καταπιάνεται μ' ὅλα τὰ στρατιωτικο - ἱστορικὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ποὺ ἦταν ἀπαραίτητο νὰ περιληφθοῦν, γιὰ τὰ γενικὰ συμπεράσματα καὶ πορίσματα. Ἂν καὶ σύγχρονος τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης, καὶ μελετητὴς τῶν πολέμων, τοῦ Ναπολέοντα, ὁ Κλαούζεβιτς, δὲν ἔδειξε τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ποικιλλία τῶν μορφῶν τῆς πάλης ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Κι' ὅμως ἡ ποικιλλία τῶν μορφῶν τοῦ ἀγῶνα καὶ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, θὰ ἔπρεπε νὰ βρίσκεται στὴ βάση μιᾶς στρατιωτικο - ἱστορικῆς μελέτης. «Θαύματα στὴ φύση καὶ στὴν ἱστορία δὲν ὑπάρχουν — διδάσκει ὁ Λένιν — μὰ ἡ κάθε ἀπότομη στροφὴ τῆς ἱστορίας, μαζὶ καὶ κάθε ἐπανάσταση, δημιουργεῖ τέτοιο πλοῦτο περιεχομένου, ἀναπτύσσει τέτοιους, — ἀφάνταστα — ἰδιόμορφους συνδυασμοὺς μορφῶν ἀγώνα καὶ συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων ποὺ ἀγωνίζονται ποὺ γιὰ ἕνα κοινὸ μυαλὸ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ πρέπει νὰ φαίνονται σὰν θαῦμα» (Ἅπαντα, τ. 20ός, σελ. 13).

Ὁ Κλαούζεβιτς, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ δικιά του ἀκριβῶς θέση, γιὰ τὸ ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἡ συνέχιση τῆς πολιτικῆς μὲ ἄλλα μέσα, δὲν ἔβλεπε, πὼς οἱ πόλεμοι τῆς Γαλλίας ἐνάντια στὸν ἀντιδραστικὸ συνασπισμό, στὴν περίοδο τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης ἡ συνέχιση τῆς πολιτικῆς τῆς ἱστορικὰ ἀνερχομένης γαλλικῆς ἀστικῆς τάξης, ποὺ δημιούργησε τὶς οἰκονομικὲς βάσεις τοῦ καινούργιου πιὸ προοδευτικοῦ ἀπ' τὸ φεουδαρχικό, τρόπου παραγωγῆς. Οἱ πόλεμοι αὐτοί, ἦταν ἐπαναστατικοί, γιατὶ ὑπερασπίζανε τὶς καταχτήσεις τῆς ἐπανάστασης, ἀπ'τὶς ἐπιβουλὲς τοῦ συνασπισμοῦ τῶν ἀντεπαναστατικῶν μοναρχιῶν. Σὰν γνήσιος πρῶσσος καὶ ἀντιδραστικὸς ὁ Κλαούζεβιτς, μισοῦσε τὴν ἐπανάσταση καὶ τὰ συστήματα ἐκεῖνα ποὺ ἐγκαθιδρύονταν σὰν ἀποτέλεσμα τῆς νίκης της. Φοβόταν, μὴ πάει καὶ γίνει ἐπανάσταση καὶ στὴ Πρωσσία. Ὁ Κλαούζεβιτς ἦταν ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν γάλλων. Τὸ 1793 - 1794, ἀγωνήστηκε στὸ Ρῆνο ἐνάντια στὴν ἐπαναστατικὴ Γαλλία· τὸ 1806 πολέμησε ἐνάντια στὸ Ναπολέοντα. Τὸ χειμῶνα 1830 - 1831, ὁ Κλαούζεβιτς ἐπεξεργάστηκε δυὸ πολεμικὰ σχέδια, τῆς «Ἱερῆς συμμαχίας» ἐνάντια στὴ Γαλλία.

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια τὴ Γαλλικὴ ἐπανάσταση, ὁ Κλαούζεβιτς τὴν ἐρμήνευε ἐπιφανειακά, ἀπ' τὴ στενὴ ἄποψη τῆς κάστας του, συσκοτίζοντας τὴ ταξική της οὐσία. Ὁ Κλαούζεβιτς δηλώνει: «Οἱ εἰκοσάχρονες νῖκες τῆς ἐπανάστασης, εἶναι στὸ μεγαλύτερό τους μέρος, συνέπεια τῆς λαθεμένης πολιτικῆς τῶν κυβερνήσεων ποὺ βρίσκονται σ' ἀντίθεση μ'αὐτή». («Γιὰ τὸ πόλεμο» σελ. 566). Μιὰ τέτοια πραγματεία, μποροῦσε νὰ φέρει σύγχιση, σχετικὰ μὲ τὸν πραγματικὸ χαρακτῆρα τῶν πολέμων. Ὁ Λένιν, ἔγραφε γιὰ τὰ παρόμοια φαινόμενα: «Οἱ ἄνθρωποι πάντα ἦταν καὶ πάντα θἆναι κουτούτσικα θύματα ἀπάτης καὶ αὐταπάτης... ὥσπου νὰ μάθουν νὰ ψάχνουν νὰ βροῦν, πίσω ἀπ' τὶς διάφορες ἠθικές, θρησκευτικές, πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς φράσεις, δηλώσεις καὶ ὑποσχέσεις τ ὰ σ υ μ φ έ ρ ο ν τ α τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης τάξης». (Ἅπαντα, τ. 26ος, σελ. 353).

Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ ὅτι ὁ Κλαούζεβιτς, πρῶτος ἀνάμεσα στοὺς γερμανοὺς στρατιωτικούς, ἐξέφρασε τὴ σκέψη γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς προηγουμένης κατάληψης τοῦ Βελγίου στὸν πόλεμο τῆς Πρωσσίας ἐνάντια στὴ Γαλλία. «Ἡ χώρα αὐτὴ—σημειώνει γιὰ τὸ Βέλγιο — ποὺ δὲν εἶναι μεγάλη ἐδαφικὰ καὶ εἶναι πλούσια σὲ πόρους, ἀγκαλιάζεται ἀπ' τὴν Ὁλλανδία καὶ τὴ Γερμανία· γιαυτὸ μετὰ τὴ κατάχτησή της, οἱ ἔνοπλες δυνάμεις ποὺ θὰ βρίσκονται ἐκεῖ, δὲ θὰ σχηματίζουν σφῆνα, ποὺ νὰ εἰσδύει βαθειὰ στὸ ἐχθρικὸ ἔδαφος, καὶ γιαυτό, ἡ κατάχτηση αὐτὴ μὲ συνειθισμένους ὅρους, μπορεῖ νὰ στερεωθεῖ καὶ γιὰ ἕνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα». («Ἂν οἱ ἔνοπλες δυνάμεις τῶν συμμάχων — συνεχίζει ὁ Κλαούζεβιτς — πρέπει νὰ ἔχουν τὴ δυνατότητα, νὰ πετύχουν κάπου τὴ νίκη — πρᾶμα ποὺ πρέπει ὑποχρεωτικὰ νὰ ὑπολογίζεται, σὲ κάθε ἐπιθετικὸ σχέδιο — τότε μὲ τὴ κατάχτηση τοῦ Βελγίου ἡ νίκη αὐτὴ θὰ ἔδινε τὸ πιὸ εὔκολο καὶ τὸ περισσότερο ἀπ' ὅλα ἐξασφαλισμένο ἀποτέλεσμα». (κοίτα Κ έ μ μ ε ρ ε ρ «Ἡ ἐξέλιξη τῆς στρατηγικῆς ἐπιστήμης κατὰ τὴν XIX ἑκατονταετηρίδα» σελ. 97 - 98, 1938).

Οἱ «ἐντολὲς» αὐτὲς τοῦ Κλαούζεβιτς εἶχαν ἀναζωογονηθεῖ ἀπ' τὸ γερμανικὸ γενικὸ ἐπιτελεῖο, κατὰ τὸν πρῶτο καὶ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Ὁ Κλαούζεβιτς ὡς ἕνα δρισμένο σημεῖο, παρουσιάζεται σὰν ὁ πρόγονος ὅλης τῆς μετέπειτα βασικὰ ἐλαττωματικῆς γερμανικῆς στρατηγικῆς. Στὴν οὐσία, μέσα στὰ ἔργα του περιέχονται τὰ σπέρματα τῶν ἰδεῶν ἐκείνων, ποὺ μετὰ ἀπ' αὐτόν, ἀναπτύχτηκαν καὶ μετατράπηκαν ἀπ' τὴ γερμανικὴ στρατιωτικὴ κλίκα, σὲ θεωρία «τοῦ κερασυνοβόλου» πολέμου. «...Ἐμεῖς — ἔγραφε ὁ Κλαούζεβιτς — ἐπιδιώκαμε νὰ ἐξηγήσουμε, ὅτι κάθε κατάχτηση πρέπει νὰ ἐκτελεῖται ὅσο τὸ δυνατὸ γρηγορότερα· ὅτι ἡ παράταση τῆς ἐκτέλεσής της μ έ σ α σ έ μ ε γ α λ ε ί τ ε ρ ο χ ρ ο ν ι κ ὸ δ ι ά σ τ η μ α, ἀπ' ὅσο εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖο, δ ὲ δ ι ε υ κ ο λ ύ ν ε ι, ἀ λ λ ὰ δ υ σ κ ο λ ε ύ ε ι τ ὴ κ α τ ά χ τ η σ η. Ἂν εἶναι σωστὸ νὰ ὑποστηρίζουμε αὐτό, τότε σωστὸ θὰ εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθο: ἂν ἐμεῖς γενικά, διαθέτουμε ἀρκετὲς δυνάμεις, γιὰ νὰ πραγματοποιήσουμε ὡρισμένη κατάχτηση, τότε εἴμαστε σὲ θέση νὰ τὴν ἐκτελέσουμε μὲ μιᾶς, χωρὶς ἐνδιάμεσους σταθμούς». Καὶ παρακάτω: «Δὲν πρέπει νὰ παρασυρόμαστε ἀπ' τὴ σκέψη, νὰ στερεώσουμε τὸ ταχύτερο ἐκεῖνο ποὺ καταχτήθηκε, ἀφήνοντας νὰ μᾶς διαφύγει γιαυτό, τὸ πιὸ σπουδαῖο». («Γιὰ τὸ πόλεμο», σελ. 551, 553).

Αὐτὲς καὶ ἄλλες θέσεις τοῦ Κλαούζεβιτς περιέχουν μέσα τους, σημαντικὴ δόση τυχοδιωκτισμοῦ, ποὺ προέρχεται ἀπ' τὴν ἔλλειψη κατανόησης τῶν πραγματικῶν νόμων τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Ἔτσι π. χ. ὁ Κλαούζεβιτς ἔγραφε: «...Ἐμεῖς παίρνουμε ἀποφάσεις ὑπὲρ τοῦ ἐπιθετικοῦ ἢ τοῦ ἀμυντικοῦ πολέμου, στηριζόμενες πάνω σὲ βάσεις, ποὺ δὲ θἆγουν καθόλου τὸ ζήτημα τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων· ἴσως θὰ νόμιζε κανείς, πὼς εἶναι πολὺ πιὸ σωστό, νὰ κάνει ἐκλογὴ ἀνάμεσα στὴν ἐπίθεση καὶ στὴν ἄμυνα, ἐξαρτώντας την κατὰ κύριο λόγο, ἀπ' τὸν ἀμοιβαῖο συσχετισμὸ τῶν δυνάμεων τῶν ἐμπολέμων παρατάξεων· κι' ὅμως ἐμεῖς νομίζουμε, πὼς σ' αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν περίπτωση, θὰ ξεφεύγαμε ἀπ' τὸ σωστὸ δρόμο... Ἂς φανταστοῦμε τὸ μεγαλείτερο κράτος, ποὺ ἤρθε σὲ σύγκρουση μὲ ἕνα ἄλλο ποὺ ἔχει σημαντικὰ περισσότερες δυνάμεις, καὶ προβλέπει, πὼς ἡ θέση του θὰ χειροτερεύει ἀπὸ χρόνο σὲ χρόνο· μήπως τάχα δὲν πρέπει αὐτό, μιὰ κι' ὁ πόλεμος εἶναι ἀναπόφευχτος, νὰ ἐπωφελεῖται ἀπ' τὸ καιρὸ ποὺ ἡ ἡ θέση του εἶναι λιγότερο ἄσχημη; Συνεπῶς, αὐτὸ (σ. μ. τὸ κράτος τὸ πιὸ μεγάλο) πρέπει νὰ ἐπιτίθεται ὄχι γιατὶ ἡ ἐπίθεση, σ ὰ ν τ έ τ ο ι α, προσφέρει ὁποιοδήποτε κέρδος, ἀντίθετα, αὐτὴ αὐξάνει ἀκόμα περισσότερο τὴν ἀνισότητα τῶν δυνάμεων, ἀλλὰ γιατὶ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ τελειώνει ὁλοκληρωτικὰ μ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση, πρὶν φτάσουν οἱ ἀσύμφοροι γιαυτὸ καιροί, ἢ νὰ πραγματοποιήσει τουλάχιστο προσωρινὲς ἐπιτυχίες, ποὺ ἀργότερα θὰ μπορέσει νὰ τὶς ἐκμεταλλευτεῖ. Ἕνα τέτοιο συμπέρασμα, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ θεωρηθεῖ ἀνόητο». (Κ λ α ο ύ ζ ε β ι τ ς «Γιὰ τὸν πόλεμο», σελ. 555).

Αὐτὸ τὸ τυχοδιωχτικὸ δρόμο ἀκολούθησε τὸ γερμανικὸ γενικὸ ἐπιτελεῖο. Χρησιμοποίησε πλατειά, τὴ θεωρία τοῦ Κλαούζεβιτς. Εἶναι ἀρκετὸ νὰ πεῖ κανείς, πὼς ἀπ' τὸ 1831 ὡς τὸ 1913, κυκλοφόρησαν στὴ Γερμανία, πέντε ἐκδόσεις τοῦ βασικοῦ ἔργου τοῦ Κλαούζεβιτς «Γιὰ τὸ πόλεμο», ἐνῶ ἀπ' τὸ 1922 ὡς τὸ 1939, κυκλοφόρησαν δέκα ἐκδόσεις. Στὴ πραγματικότητα ἡ διδασκαλία τοῦ Κλαούζεβιτς, ἀποτέλεσε τὴ βάση τῆς γερμανικῆς ἀρπαχτικῆς στρατιωτικῆς ἰδεολογίας.

Εἶναι χαραχτηριστικό, τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Κλαούζεβιτς στὴ θεωρία του περὶ πολέμου, ἀνάλυσε μόνο τὴ ναπολεοντικὴ στρατηγικὴ καὶ ταχτικὴ καὶ προσπέρασε ἀποσιωπώντας τὴ στρατηγικὴ καὶ ταχτικὴ τοῦ

Κουτούζωφ, ποὺ νίκησε τὸν Ναπολέοντα. Τὸ σπουδαῖο γεγονὸς ὅτι ὁ Ναπολέοντας νικήθηκε ἀπ' τὴ ρωσικὴ στρατηγικὴ καὶ ταχτική, καθόλου δὲ καθρεφτίζεται στὰ ἔργα τοῦ Κλάουζεβιτς. Κι' ὅμως, ὑπάρχει ἡ ἐντύπωση, πὼς θἄταν εὔκολο στὸ Κλαούζεβιτς νὰ τὸ κάνει! Ὁ Κλαούζεβιτς ξεχνάει πὼς ἡ κρατικὴ ἀνεξαρτησία τῆς Πρωσσίας ἀποκαταστάθηκε ἀπ' τὸ ρωσικὸ στρατὸ καὶ ὅτι, αὐτὸς ὁ ἴδιος γιὰ χάρη τοῦ ἀγώνα ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Πρωσσίας, πέρασε στὴ ρωσικὴ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία. Κι' ὅμως, ἡ πρωσσικὴ ὑπεροψία, ἡ περιφρονητικὴ συμπεριφορὰ πρὸς τὴ Ρωσία, τὸν ὑποχρέωσαν, νὰ ἀγνοήσει οὐσιαστικά, τὴ ρωσικὴ πολεμικὴ τέχνη. Ἂν ὁ Κλαούζεβιτς ἦταν ἀντικειμενικὸς μελετητής, ποὺ μελετοῦσε μὲ πλέρια ἐπιστημονικὴ αὐστηρότητα τὰ πολεμικὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του, τότε θὰ βρίσκοταν στὴν ἀνάγκη ν' ἀναγνωρίσει, πὼς ἡ ρωσικὴ πολεμικὴ τέχνη, εἶναι ἀνώτερη ἀπ' τὴ ναπολεοντική. Ἀλλὰ ὁ Κλαούζεβιτς δὲν τὸ κάνει αὐτό. Περιγράφοντας τὸ πόλεμο τοῦ 1812, ὄχι μόνο δὲ θεωρεῖ ἀναγκαῖο νὰ δείξει τὴν ὑπεροχὴ τῆς στρατηγικῆς τοῦ Κουτούζωφ σὲ σύγκριση μὲ τὴ στρατηγικὴ τοῦ Ναπολέοντα, ἀλλὰ ἀντίθετα, μὲ κάθε τρόπο ὑποβιβάζει τὴν ἀξία τῆς στρατηγικῆς τοῦ Κουτούζωφ. Ὁλόκληρη τὴν πορεία τοῦ πολέμου, τὴ βλέπει, νὰ πραγματοποιεῖται χωρὶς σχέδιο· οἱ γερμανοί, βλέπετε — ὁ Κλαούζεβιτς καὶ ὁ Τὸλ — εἶχαν προτείνει κατ' ἐπανάληψη σχέδιο πολέμου, μὰ οἱ ρῶσοι, ἢ δὲ τὸ δεχόταν ἢ κι' ἂν δέχονταν ἕνα μέρος του ἐφάρμοζαν τὸ μέρος αὐτὸ ἀρκετὰ ἄσχημα. Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Κλαούζεβιτς, ὁ Ναπολέοντας τὸ 1812, βρέθηκε ἁπλῶς σὲ δύσκολη θέση καὶ ἡ κατάσταση «ἀπὸ μόνη της» ἄρχισε νὰ ἐξελίσσεται σὲ ὄφελος τῶν ρώσων. Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Κλαούζεβιτς, τὴ νίκη τῶν ρώσων τὴν ἐξασφάλισε ἡ τεράστια ἔχταση ἐδάφους, ποὺ πάνω της οἱ ρῶσοι μποροῦσαν νὰ παίζουν μὲ τὸ γαλλικὸ στρατό, σὰν τὴ γάτα μὲ τὸ ποντικό.

Ἡ μάχη τοῦ Μπορογτινὸ — σύμφωνα μὲ τὴ περιγραφὴ τοῦ Κλαούζεβιτς — ἦταν πολὺ ἁπλή: οἱ γάλλοι χτύπησαν τὸ ἀριστερὸ πλευρὸ τῶν ρώσων, ἀπώθησαν τοὺς ρώσους κατὰ μερικὲς ἑκατοντάδες μέτρα καί... διακόψανε τὴ μάχη. Τὸ μεγαλεῖο τῆς στρατηγικῆς τοῦ Κουτούζωφ μετὰ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς Μόσχας, ὁ Κλαούζεβιτς δὲ τὸ κατάλαβε καθόλου. Θεωροῦσε πὼς ὁ ρωσικὸς στρατὸς εἶχε κουραστεῖ, πὼς ἡ Ρωσία ἔπρεπε νὰ ἐπιζητήσει εἰρήνη, πὼς ὁ Κουτούζωφ ἦταν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ μονάχα φοβόνταν νὰ ἐκδηλώσει φωναχτὰ τὴ σκέψη του. Ὁ ἴδιος ὁ Κουτούζωφ— κατὰ τὴ κρίση πάντα τοῦ Κλαούζεβιτς — ἀποτελοῦσε μόνο καὶ μόνο μιὰ «ἀφηρημένη αὐθεντία» καὶ τίποτε περισσότερο.

Ὅμως γιὰ τὸν Κλαούζεβιτς, ποὺ εἶχε πάρει μέρος στὸ πόλεμο τοῦ 1812 ἀνήκοντας στὸ ρωσικὸ στρατό, δὲν ἦταν δά, καὶ τόσο δύσκολο, νὰ ἀντιληφτεῖ τὸν ἡρωϊκὸ ἀγώνα τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς στρατηγικῆς τοῦ Κουτούζωφ. Γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ εἶδε ἡ Εὐρώπη τὸ 1812, τί εἶναι ἱκανὸς νὰ κάνει, ὁ ρῶσος στρατιώτης. Ἡ ἡρωϊκὴ ἀντίσταση τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, ἡ ρωσικὴ πολεμικὴ τέχνη ποὺ ἐνσαρκωνόταν στὴ στρατηγικὴ τοῦ Κουτούζωφ, — ἐνίκησαν τὸ πιὸ δυνατὸ ἀπ' τοὺς εὐρωπαϊκοὺς στρατούς. «Ὁ ρωσικὸς στρατός, ὑπεράσπιζε πιθαμὴ πρὸς πιθαμὴ τὸ ἔδαφος, μᾶς ἐπέφερε μεγάλες ἀπώλειες μὲ τὰ πυρὰ τοῦ πυροβολικοῦ», — ἔγραφε ὁ Κομπᾶ, γάλλος ἀξιωματικὸς ποὺ εἶχε πάρει μέρος στὴν ἐκστρατεία. Στὶς μέρες τῆς μάχης τοῦ Σμολένσκ, ὁ ρῶσος στρατηγὸς Τσιμπούλσκι, ἀνάφερε, πὼς αὐτὸς δὲν ἦταν πιὰ σὲ θέση νὰ συγκρατήσει τοὺς ἄντρες του ποὺ μετὰ ἀπὸ μερικὲς ἐχθρικὲς βολές, ριχνότουσαν κατὰ πάνω στοὺς γάλλους μὲ τὶς λόγχες.

Ἡ μάχη τοῦ Μπορογτινό, ἔγραψε μιὰ καινούργια ἔνδοξη σελίδα στὴν ἱστορία τῆς πολεμικῆς τέχνης. Οἱ ρῶσοι στρατιῶτες καὶ ἀξιωματικοὶ ποὺ τραυματιζόντουσαν δὲ βγαίνανε ἀπ' τὴ μάχη, καὶ δὲ παραδινόντουσαν αἰχμάλωτοι. Ἕνας ἀπ' τοὺς γάλλους στρατηγοὺς εἶχε κάνει τὴν ἀκόλουθη ἀναφορὰ στὸ Ναπολέοντα: «Τὰ ρωσικὰ συντάγματα κοίτονταν ξαπλωμένα πάνω στὴ ματοβαμμένη γῆ καὶ ἀπόδειχναν μ' αὐτό, πὼς προτιμοῦν νὰ πεθάνουν παρὰ νὰ ὑποχωρήσουν ἔστω κι' ἕνα βῆμα». Νά, πῶς, χαρακτήριζε ὁ Ναπολέοντας αὐτὴ τὴ μάχη: «Οἱ γάλλοι δείχτηκαν σ' αὐτή, πὼς εἶναι ἱκανοὶ νὰ νικήσουν, ἐνῶ οἱ ρῶσοι φάνηκαν ἱκανοὶ νὰ μένουν ἀκίνητοι». Πάνω στὸ πεδίο τοῦ Μπορογτινό, καταφέρθηκε ἕνα τέτοιο χτύπημα στὸ γαλλικὸ στρατό ποὺ αὐτὸς δὲν μπόρεσε ποτὲ πιὰ νὰ συνέλθει.

Ὁ Κουτούζωφ ἀποφάσισε νὰ ἐγκαταλείψει τὴ Μόσχα, παρὰ τὴν ἀντίθετη θέληση τοῦ τσάρου. Ἔπρεπε νὰ ἔχει κανεὶς μεγάλη δύναμη θέλησης, αὐτοπεποίθηση στὸν ἀλάθατο ὑπολογισμό, πεποίθηση στὴ σωστὴ γραμμὴ τῆς ἀπόφασής του, γιὰ νὰ τὴ βάλει θαρραλέα σὲ ἐφαρμογή.

Εἶναι πρωτόφαντα, τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος τοῦ στρατηγικοῦ πνεύματος τοῦ Κουτούζωφ, μετὰ τὴν ὑποχώρηση τοῦ Ναπολέοντα ἀπ' τὴ Μόσχα! Κατὰ τὴν περίοδο αὐτή, ὁ γαλλικὸς στρατός, ἀποτελοῦσε ἀκόμα ἀπειλητικὴ καὶ ἀριθμητικὰ ὑπέρτερη δύναμη. Ὁ ρωσικὸς στρατός, εἶχε καταλάβει τὶς θέσεις ποὺ ἐμπόδιζαν στὸ Ναπολέοντα νὰ βγεῖ στὸν εὔφορο νότο.

Μιὰ ἀπόπειρα τοῦ Ναπολέοντα νὰ περάσει πρὸς τὴ Καλούγκα, εἶχε ἀποκρουστεῖ κοντὰ στὸ Μαλογιαροσλάβετς. Ὁ Κουτούζωφ εἶχε ἀνακαταλάβει τὶς συγκοινωνίες ποὺ ἀπ' τὸ Μαλογιαροσλάβετς καὶ τὸ Μενγτίν, ὁδηγοῦσαν πρὸς τὴ Καλούγκα. Ὁ Μεγάλος ρῶσος στρατηλάτης, ὑποχρέωσε τὸν Ναπολέοντα νὰ φύγει ἀπ' τὴ Ρωσία μέσα ἀπ' τὶς καταστραμένες καὶ ἐρημωμένες περιοχές, κάτω ἀπὸ ἀδιάκοπη καὶ στενὴ πίεση τοῦ κλοιοῦ τῶν παρτιζάνικων ἀποσπασμάτων, καὶ δὲν ἐπέτρεπε στὸ γαλλικὸ στρατὸ ν' ἀποκλείνει ἀπ' τὸ δρόμο ποὺ αὐτὸς τοῦ χάραζε.

Ὁ σκοπὸς ποὺ ἐπιδίωκε ὁ Κουτούζωφ στὸ πόλεμο τοῦ 1812 — ἦταν νὰ τσακίσει καὶ νὰ ἐξοντώσει τὸ στρατὸ τοῦ Ναπολέοντα, νὰ ἀπελευθερώσει τὴ ρωσικὴ γῆ ἀπ' τὸ ξένο κατακτητῆ. Τὸ πρόβλημα αὐτό, ὁ Κουτούζωφ τὸ ἔλυσε λαμπρά. Ὅταν στὸ Ταρούτινο ἤρθε ὁ Μαρκήσιος Λορυστόν, γιὰ νὰ ζητήσει, ἀπὸ μέρους τοῦ «νικητὴ» Ναπολέοντα, εἰρήνη, ἀπ' τὸ «νικημένο» Κουτούζωφ, ὁ σοφὸς ρῶσος στρατηλάτης εἶπε: «Ἀστειεύεστε κύριε στρατάρχα. Εἶναι δυνατὸ νὰ ξεχάσατε, ὅτι ἐμεῖς ὡς τώρα, δὲ κάναμε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τοῦ νὰ ὑποχωροῦμε; Γιὰ μᾶς, τώρα μόλις ἀρχίζει ὁ πόλεμος». (Βιαζέμσκυ Π. «Γράμματα ἑνὸς ρώσου Βετεράνου»).

Ἀπ' τὴ Ρωσία κατώρθωσαν νὰ διαφύγουν, μόνο μερικὰ θλιβερὰ ὑπολείμματα τῆς «μεγάλης στρατιᾶς» τοῦ Ναπολέοντα ποὺ ἀποτελούνταν ἀπὸ 575 χιλιάδες ἄντρες — ὁ Ναπολέοντας ὁ ἴδιος καὶ καμιὰ τριανταριὰ χιλιάδες ἄντρες.

Ἡ πρωσσικὴ ἀλαζονεία καὶ ἡ τσιφλικάδικη ὑπεροψία, ἀπομάκρυναν τὸ Κλαούζεβιτς ἀπ' τὴ σωστὴ ἐχτίμηση, τῆς πρώτης τάξης ρωσικῆς στρατηγικῆς ταχτικῆς, ποὺ ἐκδηλώθηκαν στὶς ἐπιχειρήσεις τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, κάτω ἀπ' τὴν ἡγεσία τοῦ Κουτούζωφ. Ὁ Κλαούζεβιτς, προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ μειώσει τὴν ἀξία τῆς ρωσικῆς πολεμικῆς ἰδέας, τὸ ρόλο τῶν σπουδαίων ρώσων στρατηλατῶν. Ὅλες τὶς ἐπιτυχίες τῶν ρωσικῶν ὅπλων, ὁ Κλαούζεβιτς τὶς ἀπέδιδε στὰ γερμανικὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπῆρχαν στὸ ρωσικὸ στρατό. Ὁ Κλαούζεβιτς ἀποσιωπᾶ τὶς ἠθικὲς δυνάμεις τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, τὸ ὅτι ὁ ρωσικὸς λαὸς μὲ τὶς δυνάμεις τοῦ στρατοῦ του καὶ μὲ τὴ δράση τῶν παρτιζάνων, κατώρθωσε πολὺ σύντομα νὰ μετατρέψει τὸν ὑποχωροῦντα γαλλικὸ στρατὸ σὲ ὄχλο ποὺ βρίσκεται σὲ ἄταχτη φυγή. Ἡ στρατιὰ τοῦ Ναπολέοντα ποὺ θεωρούνταν ἀνίκητη εἶχε συντριβεῖ ἀπὸ τὸ μεγάλο ρωσικὸ λαό, ποὺ ὑπερασπίζονταν μ' αὐταπάρνηση τὴ πατρίδα του ἀπ' τοὺς ξένους ὑποδουλωτές. Ὁ Κουτούζωφ ἔβλεπε καὶ ἐνοιωθε τὴ δύναμη τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, ἐπίστευε στὸ λαὸ ἀκλόνητα καὶ στηρίζονταν πάνω του γιὰ τὴ κατάχτηση τῆς νίκης.

Ὁ Κλαούζεβιτς θεωρεῖται σὰν ἕνας θεωρητικός, ποὺ ἔγραψε πολλά, γιὰ τὶς ἠθικὲς δυνάμεις τοῦ πολέμου. Πῶς ὅμως βάζει αὐτὸς τὸ ζήτημα τοῦ ἠθικοῦ παράγοντα στὸ πόλεμο; Ποιὲς—κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Κλαούζεβιτς—εἶναι οἱ αἰτίες, ποὺ προκαλοῦν τὸ ἀνέβασμα τοῦ ἠθικοῦ; Μιὰ προσεχτικὴ μελέτη τῶν ἔργων τοῦ Κλαούζεβιτς, δείχνει, πὼς σὰν αἰτίες γιὰ τὸ ἀνέβασμα τοῦ ἠθικοῦ, σὲ τελευταία ἀνάλυση, αὐτὸς θεωροῦσε τὸν ἴδιο τὸ πόλεμο καὶ τὴ στρατιωτικὴ ὀργάνωση: «... Στὶς μέρες μας δὲν ὑπάρχει σχεδὸν ἄλλη δυνατότητα νὰ τὸ συντηροῦμε (τὸ πνεῦμα τοῦ ἡρωϊσμοῦ) μέσα στὸ λαό, παρὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πολέμου κι' ἀκόμα μὲ τὴ βοήθεια τῆς θαρραλέας διεξαγωγῆς του. Μόνο ὁ πόλεμος μπορεῖ ν' ἀντιδράσει στὴ μαλθακότητα καὶ στὸ κυνήγι τῶν εὐχάριστων αἰσθημάτων, ποὺ ὑποβιβάζουν τὸ ἠθικὸ ἑνὸς λαοῦ ποὺ περιβάλλεται ἀπὸ αὐξανόμενη εὐημερία, καὶ ποὺ γίνεται μεγάλος, ἀπ' τὴ δράση του στὴ σφαίρα τῶν παγκόσμιων σχέσεων ποὺ ἐνισχύθησαν» (Κλαούζεβιτς. «Γιὰ τὸν πόλεμο», σελ. 135).

Ἀπ' τὶς θέσεις αὐτές, φαίνεται, πὼς ὁ Κλαούζεβιτς, ὄχι μόνο ἐγκωμιάζει τὸν πόλεμο, σὰν τέτοιο, μὰ καὶ τὸν φαντάζεται σὰν τὴ βασικὴ αἰτία ποὺ προκαλεῖ τὸ ἀνέβασμα τοῦ ἠθικοῦ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ.

Σὰν στρατιωτικὸ θεωρητικό, τὸν Κλαούζεβιτς, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν πετάξουμε σὰν ἄχρηστο ἁπλῶς. Ὁ Κλαούζεβιτς, ἐπισκοπώντας τὴν ἱστορία τῶν πολέμων καὶ κάνοντας τὶς φιλοσοφικὲς γενικεύσεις τῆς πείρας τῶν πολέμων, εἶχε—ὅπως εἶναι γνωστὸ—τὴν ἱκανότητα, νὰ πλουτίσει τὴ στρατιωτικὴ ἐπιστήμη, μὲ μερικὰ πολύτιμα συμπεράσματα. Πρέπει νὰ συλλάβει κανεὶς κάθε τί τὸ ὀρθολογιστικὸ καὶ θετικό, ποὺ βρίσκεται στὰ ἔργα τοῦ Κλαούζεβιτς· μὰ ταυτόχρονα πρέπει νὰ δείξει κανεὶς καὶ τὶς ἀντιδραστικὲς πλευρὲς τῆς θεωρίας του γιὰ τὸ πόλεμο.

⁂

Τὴ μοναδικὰ σωστὴ ἑρμηνεία τῆς οὐσίας, τῶν αἰτίων καὶ τῆς φύσης τῶν πολέμων, ἔδωσαν οἱ κλασικοὶ τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ. Μόνο ὅταν στηρίζεται κανεὶς πάνω στὴ μαρξιστικὴ - λενινιστικὴ θεωρία, καὶ χρησιμοποιεῖ τὴν ὑλιστικὴ μέθοδο στὴ μελέτη τῶν φαινομένων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, μπορεῖ νὰ δόσει τὴ σωστὴ ἀπάντηση, στὰ ζητήματα τῆς θεωρίας τοῦ πολέμου, ν' ἀποκαλύψει τὴν ἀληθινὴ οὐσία τῆς πολιτικῆς, τὴ φύση τῶν πολέμων, τὸ ρόλο καὶ τὴ σημασία τῆς οἰκονομίας, στοὺς περασμένους καὶ στοὺς σύγχρονους πολέμους. Μόνο μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς μαρξιστικῆς διαλεχτικῆς μεθόδου ἔρευνας, μπορεῖ κανεὶς νὰ δόσει, τὴν ἀληθινὰ ἐπιστημονικὴ ἑρμηνία, στὴ διατύπωση ποὺ λέει, ὅτι, πόλεμος εἶναι ἡ συνέχιση τῆς πολιτικῆς μὲ ἄλλα—βίαια—μέσα.

Ὁ Λένιν, ἔρριξε αὐστηρὰ ἐπιστημονικὸ φῶς πάνω στὸ ζήτημα, τοῦ ποιὲς οἰκονομικὲς καὶ ταξικὲς βάσεις, καθορίζουν τὸ χαρακτῆρα καὶ τὴ πολιτικὴ ποὺ ἐφαρμόζουν οἱ ἄρχουσες τάξεις, ποιανοῦ ὄργανο εἶναι τὸ κράτος ποιὰ εἶναι ἡ κοινωνικὴ φύση τῶν πολέμων. Πρῶτος ὁ Λένιν ἔδωσε τὸν ἐπιστημονικὸ μαρξιστικὸ ὁρισμὸ τῶν δίκαιων καὶ τῶν ἄδικων πολέμων.

«Πόλεμος εἶναι ἡ συνέχιση τῆς πολιτικῆς τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης τάξης—γράφει ὁ Λένιν — καὶ σὲ κάθε ταξικὴ κοινωνία, καὶ στὴ δουλικὴ καὶ στὴ φεουδαρχικὴ καὶ στὴ καπιταλιστική, ὑπῆρχαν πόλεμοι ποὺ ἀποτελοῦσαν συνέχιση τῆς πολιτικῆς τῶν καταπιεστικῶν τάξεων, ὅπως ἐπίσης ὑπῆρχαν πόλεμοι, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴ συνέχιση τῆς πολιτικῆς τῶν καταπιεζόμενων τάξεων».

«... Εἶναι δυνατὸ νὰ γίνουν πόλεμοι—δείχνει ὁ Λένιν—γιὰ τὸ συμφέρον τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς μισθωτῆς ἐργασίας ἀπ' τὸ κεφάλαιο, κατὰ τὴ πορεία τῆς πάλης τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν ἐνάντια στὴ τάξη τῶν καπιταλιστῶν, εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξουν πόλεμοι, ὄχι μόνο ἀντιδραστικοί - ἱμπεριαλιστικοί, μὰ καὶ ἐπαναστατικοί». ("Απαντα, τ. 31ος, σελ. 306).

Μόνο μιὰ τέτοια ἀνάλυση, ἀποκαλύπτει, τὴν ἀληθινὴ ἱστορική, ταξικὴ ἔννοια τῶν πολέμων, τὴν ἐξάρτηση τῶν πολέμων ἀπ' τὴ πολιτική. Μόνο αὐτὸς ὁ ὁρισμός, μᾶς ὁπλίζει μὲ τὴ σωστή, ὑλιστικὴ ἀντίληψη, γιὰ τὴ φύση τῶν πολέμων.

Οἱ παρατηρήσεις τοῦ Λένιν, γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Κλαούζεβιτς «Γιὰ τὸν πόλεμο», ἔχουν μεγάλη θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ σημασία. Δείχνουν, πῶς πρέπει νὰ ἐπεξεργάζεται κανεὶς ὑλιστικά, ὅ,τι καλλίτερο δημιούργησε ἡ ἀστικὴ ἐπιστήμη τοῦ πολέμου, πῶς καὶ πρὸς ποιὲς κατευθύνσεις, πρέπει νὰ γίνεται ἡ ἐπεξεργασία, τῆς μαρξιστικῆς - λενινιστικῆς διδασκαλίας, γιὰ τὸν πόλεμο.

Ἡ λενινιστικὴ διδασκαλία, γιὰ τὸ συσχετισμὸ τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολέμου, γιὰ τὴ φύση τῶν πολέμων τῆς δικιᾶς μας ἐποχῆς, βρῆκε τὴ παραπέρα ἐξέλιξη καὶ τὴ γενίκευσή της, στὰ ἔργα τοῦ σύντροφου Στάλιν. Ὁ σύντροφος Στάλιν, στηριζόμενος, στοὺς νόμους τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης καὶ στὴ μαρξιστικὴ - λενινιστικὴ διαλεχτική, ἀνάπτυξε ἀκόμα παραπέρα τὴ λενινιστικὴ διδασκαλία γιὰ τοὺς δίκαιους καὶ ἄδικους πολέμους, ἀποκάλυψε σὲ βάθος καὶ ὁλόπλευρα, τὸ χαραχτήρα τοῦ δίκαιου, ἀπελευθερωτικοῦ πολέμου τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, ἐνάντια στὴ φασιστικὴ Γερμανία ἔδειξε τὸ ληστρικό, ἱμπεριαλιστικὸ καὶ ἁρπαχτικὸ χαραχτήρα τοῦ πολέμου τῆς χιτλερικῆς Γερμανίας.

Στὶς 3 τοῦ Ἰούλη 1941 ἀκόμα, ἔλεγε ὁ σύντροφος Στάλιν, πὼς «τὸν πόλεμο μὲ τὴ φασιστικὴ Γερμανία, δὲ πρέπει νὰ τὸν θεωρεῖ κανεὶς σὰν ἕνα συνηθισμένο πόλεμο. Αὐτὸς δὲν εἶναι μόνο πόλεμος ἀνάμεσα σὲ δυὸ στρατούς. Εἶναι ταυτόχρονα καὶ ὁ μεγάλος πόλεμος ὁλόκληρου τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ, ἐνάντια στὰ γερμανο - φασιστικὰ στρατεύματα. Σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ παλλαϊκοῦ γιὰ τὴ πατρίδα πολέμου, ἐνάντια στοὺς φασίστες καταπιεστές, δὲν εἶναι μόνο, ἡ ἐξαφάνιση τοῦ κινδύνου ποὺ κρέμεται πάνω ἀπ' τὴ χώρα μας, ἀλλὰ καὶ ἡ βοήθεια πρὸς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, ποὺ στενάζουν κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ τοῦ γερμανικοῦ φασισμοῦ».

Καὶ τὸν πόλεμο τῶν φιλελεύθερων λαῶν τῶν ἄλλων χωρῶν, ἐνάντια στοὺς φασίστες ἐπιδρομεῖς, ὁ σύντροφος Στάλιν τὸν χαραχτήριζε ἐπίσης σὰν ἕνα δίκαιο, ἀπελευθερωτικὸ πόλεμο. Ἡ δύναμη τῆς ἐπιστημονικῆς πρόβλεψης, ἔδωσε στὸ σύντροφο Στάλιν, τὴ δυνατότητα, νὰ δηλώσει στὸ σοβιετικὸ λαό, ἀπ' τὶς πρῶτες κιόλας μέρες τοῦ πολέμου, πὼς στὸ ἀγώνα μας, ἐνάντια στὴ φασιστικὴ Γερμανία, θὰ θἄμαστε μόνοι μας· τοῦ ἐπέτρεψε νὰ καθορίσει τοὺς δρόμους ποὺ ὁδηγοῦσαν στὴν ἕνωση τῶν φιλελεύθερων λαῶν, γιὰ τὸ συντονισμένο ἀγώνα ἐνάντια στὸ φασισμό:

«Ὁ ἀγώνας μας γιὰ τὴ λευτεριὰ τῆς πατρίδας μας, θὰ ἑνωθεῖ μὲ τὸν ἀγώνα τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ τῆς Ἀμερικῆς, γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τους, γιὰ τὶς δημοκρατικὲς ἐλευθερίες. Αὐτὸ θὰ εἶναι, ἕνα ἑνιαῖο μέτωπο τῶν λαῶν, ποὺ θὰ ὑπερασπίζουν τὴ λευτεριὰ ἐνάντια στὴν ὑποδούλωση καὶ στὴν ἀπειλὴ τῆς ὑποδούλωσης ἀπὸ μέρος τῶν φασιστικῶν στρατιῶν τοῦ Χίτλερ» (Στάλιν).

Ὁ σύντροφος Στάλιν ἔδειξε μεγαλόπνοα τὸ ρόλο τῶν συντελεστῶν ποὺ στὸ σύγχρονο πόλεμο, δροῦν παροδικὰ καὶ μόνιμα· ἀπόδειξε πὼς ὁ θετικὸς συσχετισμὸς τῶν δυνάμεων τῶν συνασπισμῶν ποὺ παλεύουν, θὰ ὁδηγήσει στὴν ἀναπόφευκτη ἧττα τῆς φασιστικῆς Γερμανίας.

Ὁ σύντροφος Στάλιν ὅπλισε τὰ στρατιωτικά μας στελέχη, μὲ ἐπιστημονικὴ ταχτικὴ· ἀποκάλυψε τὰ βασικὰ ἐλαττώματα τῆς χιτλερικῆς στρατηγικῆς καὶ ταχτικῆς.

«Ἡ στρατηγική τους — ἔλεγε ὁ σύντροφος Στάλιν — εἶναι ἐλαττωματική, ἐπειδὴ κατὰ κανόνα ὑποτιμάει τὶς δυνάμεις καὶ τὶς δυνατότητες τοῦ ἀντιπάλου, καὶ ὑπερτιμάει τὶς δικές τους δυνάμεις. Ἡ ταχτική τους εἶναι μέσα σὲ καλούπια, ἐπειδὴ προσπαθεῖ νὰ στριμώξει τὰ γεγονότα τοῦ μετώπου μέσα στὸ καλοῦπι τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλη παραγράφου τοῦ κανονισμοῦ».

Τὸ στρατιωτικό μας πνεῦμα, ἡ πολεμική μας τέχνη, κάτω ἀπ' τὴ καθοδήγηση τοῦ συντρόφου Στάλιν, κατέλαβαν ἡγετικὴ θέση στὸν κόσμο. Ἡ σταλινικὴ ἀνάλυση τῶν προβλημάτων τοῦ σύγχρονου πολέμου, τὰ σταλινικὰ συμπεράσματα καὶ οἱ γενικεύσεις — ἀποτελοῦν τὴν τελευταία λέξη τῆς στρατιωτικῆς ἐπιστήμης.

Ἀναλύοντας τοὺς πολέμους τοῦ παρελθόντος, μελετώντας τὶς πιὸ μεγάλες μάχες, στηριζόμενοι πάνω στὴν ὑλιστικὴ ἀντίληψη τῆς ἱστορίας, οἱ Λένιν καὶ Στάλιν, ἐπεξεργάστηκαν τὴ μοναδικὰ σωστὴ στρατηγικὴ καὶ ταχτική, τὴ πιὸ προοδευτικὴ στρατιωτικὴ ἰδεολογία. Ἡ σοβιετικὴ στρατιωτικὴ ἰδεολογία, δημιουργήθηκε σὰν ἀποτέλεσμα τῆς κριτικῆς μελέτης τῆς πείρας ὅλων τῶν πολέμων, τῶν διδαγμάτων ποὺ ἔδωσε ἡ προοδευτικὴ στρατιωτικὴ σκέψη, στὸ διάβα τῶν αἰώνων.

Στὰ στρατιωτικὰ στελέχη μας πέφτει τὸ καθῆκον, νὰ ἀναπτύξουν παραπέρα τὴ σοβιετικὴ στρατιωτικὴ ἰδεολογία. Πρέπει νὰ μελετάει κανεὶς ἐπιστημονικὰ καὶ νὰ ἑρμηνεύει τὴν πεῖρα τοῦ ἀγώνα ὅλων τῶν στρατῶν, ποὺ εἶχαν πάρει μέρος στὸ σύγχρονο πόλεμο, νὰ μελετάει τὴ στρατηγικὴ καὶ τὴ ταχτική τους.

«Οἱ λαμπρὲς νίκες τῶν σοβιετικῶν στρατευμάτων, στὸ μεγάλο πόλεμο γιὰ τὴ πατρίδα, ἔδειξαν τὴ γιγάντια ἰσχὺ τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ καὶ τὴν ἀνώτερη πολεμικὴ ἱκανότητά του. Ἡ Πατρίδα μας στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου ἀπόχτησε ἕνα πρώτης τάξης ταχτικὸ στρατό, ἱκανὸ νὰ ὑπερασπίσει τὶς μεγάλες σοσιαλιστικὲς καταχτήσεις τοῦ λαοῦ μας, καὶ νὰ ἐξασφαλίσει τὰ κρατικὰ συμφέροντα τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης». (Ι. Σ τ ά λ ι ν).

Τὸ κυριότερο καὶ πιὸ ἀποφασιστικὸ καθῆκον τῶν στρατιωτικῶν στελεχῶν μας εἶναι, ἡ βαθειὰ ὁλόπλευρη μελέτη τῆς πλουσιότατης πείρας τοῦ σοβ. λαοῦ ἀπ' τὸ μεγάλο γιὰ τὴν πατρίδα πόλεμο ἐνάντια στοὺς γερμανοὺς καταχτητές, ἡ μελέτη τῆς τέχνης τῆς ἡγεσίας στρατιῶν τοῦ Κόκκινου στρατοῦ, ποὺ συνέτριψε τοὺς καυχησιάρηδες γερμανοὺς στρατηγούς, γιατὶ μόνο πάνω στὴ βάση τῆς μελέτης καὶ τῆς γενίκευσης αὐτῆς τῆς πείρας, εἶναι δυνατὸ νὰ προωθήσει κανεὶς τὴ στρατιωτική μας ἐπιστήμη πολὺ μπροστά. Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη μας πρέπει νὰ στραφεῖ πρὸς τὴ σταλινικὴ στρατηγικὴ ποὺ ὅπλισε τοὺς στρατηλάτες τοῦ Κόκκινου στρατοῦ, μὲ τὴ γνώση τῶν νόμων τῶν πολέμων πρὸς τὴ σταλινικὴ διεύθυνση τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ ὁποία ὁδήγησε τὸν Κόκκινο στρατὸ στὸν ὁλοκληρωτικὸ θρίαμβο πάνω στὸν ἐχθρό. Ἀπ' τὴ πολεμικὴ πεῖρα τοῦ παρελθόντος, πρέπει νὰ μελετηθεῖ βαθειά, ἡ δράση τῶν διακεκριμένων στρατηλατῶν — Πέτρου τοῦ Μεγάλου, Ρουμιάντσεφ, Σουβόρωφ, Κουτούζωφ, Μπρουσίλωφ, — ἐπειδὴ στὰ ἔργα τους ἐνσαρκώνονται οἱ καλλίτερες παραδόσεις τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ.

Πανίσχυρο μέσο γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς θεωρίας μας γιὰ τὸν πόλεμο, ἀποτελεῖ ἡ μαρξιστικὴ - λενινιστικὴ μέθοδο ἔρευνας. Γιαυτὸ καὶ μεῖς πρέπει, ἀκόμα περισσότερο, νὰ ὁπλιστοῦμε μὲ τὴ γνώση τῆς μαρξιστικῆς - λενινιστικῆς θεωρίας, μὲ τὴ γνώση τῶν νόμων τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης· νὰ ἐνστερνιστοῦμε ἀκόμα βαθύτερα, τὴν προοδευτικὴ ἰδεολογία τοῦ κόμματος τῶν Λένιν - Στάλιν.

ΣΕΣΙΛ ΑΝΓΚΡΑΝ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

α) Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΛΑΪΚΗ

«Ἡ φιλοσοφία ἂν τὴν πάρουμε στὴ συστηματική της ἀνάπτυξη εἶναι ἀντιλαϊκή, γράφει ἕνας φιλόσοφος τοῦ 19ου αἰῶνα, ἡ μυστηριώδης της δραστηριότητα φαίνεται στὰ βέβηλα μάτια σὰν μιὰ ἀσχολία ἀλλόκοτη, ὅσο καὶ μάταιη, μοιάζει σὰν θαυματοποιός, ποὺ οἱ ἐξορκισμοί του ἀντιχοῦνε μὲ ἐπισημότητα, ἀκριβῶς γιατὶ δὲν τοὺς καταλαβαίνουμε».

Τίποτε δὲν εἶναι πιὸ σωστὸ ἀπ' αὐτό.

Ἡ φιλοσοφία φαίνεται στοὺς περισσότερους ἀνθρώπους σὰν ἕνας κλάδος ἐρμητικὰ κλειστὸς καὶ ἀπρόσιτος. Ἀπρόσιτος ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀντικείμενό της· ἡ φιλοσοφία, φαίνεται σάμπως νὰ ἐξετάζει ἀφηρημένες ἔννοιες: τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, τὴν προέλευση τοῦ κόσμου, τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό. Ἀπρόσιτος ἀπὸ τὴ γλῶσσα της, ἀπὸ τὴ φρασεολογία της. Ὁ φιλόσοφος μεταχειρίζεται λέξεις ποὺ δὲν εἶναι ἀπὸ τὶς συνειθισμένες ποὺ χρησιμοποιοῦμε. Μονάχα οἱ μυημένοι μποροῦν νὰ μποῦν σ' αὐτὸ τὸ ναό: «ὁ θαυματοποιός».

Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀντιλαϊκή, γιατὶ φαίνεται πὼς δὲν ἐξυπηρετεῖ τίποτε, πὼς δὲν χρησιμεύει σὲ τίποτε στὴ ζωή· φανταζόμαστε συχνὰ τὸν φιλόσοφο σὰν ἄνθρωπο τοῦ γραφείου, ὀνειροπόλο καὶ ἀδέξιο, ἄνθρωπο ἀνίκανο γιὰ κάθε τί πρακτικό, ἀνίκανο νὰ βάλει ἀκόμα κ' ἕνα καρφὶ στὸν τοῖχο, νὰ χειριστεῖ τὸ ὅπλο, ἀνίκανο ν' ἀνακατευτεῖ στὴν πολιτικὴ ζωή.

Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη εἶναι πολὺ παλιά· ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ κωμικὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, παρουσιάζει τὸ φιλόσοφο Σωκράτη καθισμένο σ' ἕνα κοφίνι καὶ κρεμασμένο ἀνάμεσα στὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ νὰ κάνει περίπατο μέσα στὰ σύννεφα. Καὶ σὲ διάλογο τοῦ Πλάτωνα ἀκοῦμε τὸ νεαρὸ ἀριστοκράτη, τὸν Καλλικλῆ, τὸ παλληκάρι ποὺ μπροστά του ἀνοίγεται μιὰ λαμπρὴ πολιτικὴ σταδιοδρομία, νὰ λέει στὸ Σωκράτη τὸ γέρο κουρελῆ φιλόσοφο: Δὲν ντρέπεσαι, Σωκράτη, στὴν ἡλικία σου νὰ καταγίνεσαι ἀκόμα μὲ τὴ φιλοσοφία. Ἡ φιλοσοφία εἶναι διασκέδαση καλὴ γιὰ τοὺς νέους, εἶναι ἕνας κλάδος ποὺ χρησιμεύει γιὰ νὰ στολίζει τὸ μυαλό τους. Μὰ δὲν ταιριάζει σὲ ὥριμον ἄντρα.

Τέτοια εἶναι ἡ θέση ποὺ πέρνουν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ περιφρονοῦν τὴ φιλοσοφία. Θαρροῦν πὼς εἶναι καλὴ γιὰ τοὺς ἀνίκανους ἀνθρώπους.

Μερικοὶ λίγο χαζοὶ τὴν θαυμάζουν σὰν ἀνεξιχνίαστη μαγεία.

Βέβαια ὑπάρχει κάτι τὸ πραγματικὸ σ' αὐτὴ τὴ φήμη τῆς φιλοσοφίας.

Κι' αὐτὸ γιατὶ ἀπὸ τὴν χαραυγή της φάνηκαν ἕνα σωρὸ φιλοσοφικὲς διαστρεβλώσεις, δηλητηριασμένες φιλοσοφίες. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε πὼς ὑπάρχουν ἕνα σωρὸ φιλοσοφικὰ ἔργα ποὺ δὲν διαβάζονται ἢ δὲν παρουσιάζουν κανένα πραγματικὸ ἐνδιαφέρον, γιὰ ὅποιον δὲ μελετᾶ τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας.

Ποτὲ δὲν θὰ διαβάσουμε ὁρισμένα συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλη, ὁρισμένους διαλόγους τοῦ Πλάτωνα, «Τὸ σύστημα τῆς καθολικῆς πίστης ἐνάντια στοὺς ἐθνικοὺς» τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτη, τὴν Μοναδολογία τοῦ Λάϊμπνιτς, τὰ βιβλία τοῦ ναζιστῆ φιλόσοφου Χάϊντεγκερ καί, ἀκόμα περισσότερο, κάποιο ἀπὸ τὰ ἐγχειρίδια ποὺ χρησιμοποιοῦνται στὰ γυμνάσιά μας.

Ἁπλᾶ ὅμως στὶς διαστρεβλώσεις αὐτὲς ὑπάρχει ἡ ὑγιὴς φιλοσοφία:

Θὰ προσπαθήσουμε νὰ τὴν καθορίσουμε.

β) ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Στὸ φιλοσοφικὸ λεξικὸ τοῦ Ντ' Ἀλαμπὲρ καὶ τοῦ Ντιντερὸ στὸν 18ο αἰώνα βρίσκουμε αὐτὸ τὸν ὁρισμό:

Φιλοσοφία θὰ πεῖ δίνω τὶς αἰτίες τῶν πραγμάτων, ἢ τουλάχιστον ψάχνω νὰ τὶς βρῶ.

Πραγματικὰ ἡ φιλοσοφία ἐμφανίστηκε, ἀπὸ τὴ γέννησή της κιόλας στὴν ἀρχαιότητα, σὰν προσπάθεια νὰ ἐξηγηθοῦν τὰ πράματα ἀπὸ τὶς αἰτίες τους.

Ὑπάρχουν δύο τρόποι γιὰ νὰ ἐξηγήσουμε τὸν κόσμο:

Μὲ τοὺς θεούς, κι' αὐτὸ εἶναι ἡ θρησκεία.

Μὲ τὶς αἰτίες τῶν πραγμάτων κι' αὐτὸ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξήγηση ἢ ἡ φιλοσοφική. Πέρνουμε ἕνα παράδειγμα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ τρόπους:

— Οἱ ἀρχαῖοι νομίζανε πὼς ἡ ἀστραπὴ κι' ὁ κεραυνὸς εἶναι ἐκδήλωση τοῦ θυμοῦ τοῦ Δία, τοῦ βασιλέα τῶν θεῶν, ποὺ ὅταν θυμώνει καὶ ζαρώνει τὰ φρύδια του ἡ γῆς τρέμει, βροντάει ὁ κεραυνὸς καὶ λάμπει ἡ ἀστραπή.

Αὐτὸ εἶναι θρησκευτικὴ ἐξήγηση.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξήγηση εἶναι ἐκείνη ποὺ ἔχει ὑπόψη της τὴ φυσικὴ αἰτία τοῦ κεραυνοῦ, ποὺ τὸν παρουσιάζει σὰν ἀποτέλεσμα τῶν ἠλεκτρικῶν μεταβολῶν τῆς ἀτμόσφαιρας.

Δεύτερο παράδειγμα: στὸν 19ο αἰῶνα ὁ ἐντομολόγος Φάμπρο ἐξηγεῖ τὸ ἔνστικτο μὲ τὴν καλοσύνη τοῦ Θεοῦ. Σήμερα τὸ ἔνστικτο ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος πάνω στὸν ὀργανισμό.

Ἡ φιλοσοφία στὴ γέννησή της συγχέεται μὲ τὴν ἐπιστήμη. Εἶναι μιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ σαρωθοῦν οἱ θεοὶ ἀπὸ τὸν κόσμο. Εἶναι μιὰ ἀπόπειρα θαρραλέα καὶ ἐπαναστατική, εἶναι ἡ ἡρωϊκὴ ἀπόφαση νὰ ἐξηγηθοῦν ὅλα ὅσα πέφτουν στὴν ἀντίληψη τοῦ ἀνθρώπου μὲ φυσικὲς αἰτίες, νὰ ἐξηγηθεῖ ὁ κόσμος μὲ τὸ νερό, τὴ γῆ, τὴ φωτιά, ἢ καλύτερα μὲ τὴν κίνηση τῶν ἀτόμων καὶ μὲ τοὺς συνδυασμούς τους.

«Ἡ φιλοσοφία δὲν τὸ κρύβει. Κάνει δική της τὴν ὁμολογία πίστης τοῦ Προμηθέα. Μὲ μιὰ λέξη, μισεῖ ὅλους τοὺς θεούς». (Μάρξ).

Ὁ φιλόσοφος τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ στέλνοντας τοὺς θεοὺς στὸ φαγοπότι τους πάνω στὸν ἀπρόσιτο τὸν Ὄλυμπο, ψάχνει τὴν αἰτία τῆς νύχτας καὶ τῆς ἡμέρας: εἶναι ἀστρονόμος· ψάχνει νὰ βρεῖ γιατὶ πλέουν τὰ σώματα: εἶναι φυσικός. Ψάχνει νὰ βρεῖ γιατὶ ἀρρωσταίνουν τὰ ζωντανὰ ὄντα: εἶναι γιατρὸς καὶ βιολόγος.

Στὶς νεώτερες ἐποχές, ὅταν τὸ 16 αἰῶνα ὕστερα ἀπὸ ἕνα μακρόχρονο ὕπνο τῆς ἐπιστήμης, ἡ φιλοσοφία ξαναγεννιέται σπρωγμένη ἀπὸ τὶς τεχνικὲς καὶ γεωγραφικὲς ἀνακαλύψεις, τὸν κλονισμὸ τῆς φεουδαρχίας καὶ τὸ σχηματισμὸ τῆς ἀστικῆς κοινωνίας ποὺ μόλις γεννιόταν, ὁ φιλόσοφος πάλι ψάχνει νὰ ἐξηγήσει τὰ πράματα ἀπὸ τὶς φυσικές τους αἰτίες, ἀπὸ μαθηματικὲς σχέσεις: ὁ φιλόσοφος εἶναι ὁ ἐπιστήμονας.

Ὁ ξακουστὸς φιλόσοφος τοῦ 17ου σιῶνα Ντεκάρτ εἶναι μαθηματικός, φυσικός, γιατρός, Ἀλλὰ στο δεύτερο μισὸ τοῦ 17ου σιῶνα οἱ φιλόσοφοι προδίνουν τὸ φιλοσοφικὸ πνεῦμα, ἐπιχειροῦν νὰ συμπληρώσουν τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξήγηση, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη τους ἦταν λειψή, μὲ μιὰ μεταφυσικὴ ἐξήγηση. Εἶναι τὸ ξεκίνημα γιὰ τὴ «μεθυσμένη φιλοσοφία», ὅπως ἔλεγε ὁ Φόϋερμπαχ τὸν περασμένο αἰῶνα, στὶς πρῶτες του ἐπιθέσεις ἐνάντια στὸ Χέγκελ. Ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμὴ θὰ ὑπάρχει μεθυσμένη φιλοσοφία καὶ φιλοσοφία νηφάλια. Μιὰ φιλοσοφία ποὺ εἶναι βασικὰ μεταφυσική, καὶ μιὰ φιλοσοφία ποὺ εἶναι ἡ ἀντίδραση ἐνάντια στὴ μεταφυσική.

Τί εἶναι ἡ μεταφυσική; Εἶναι ἡ μελέτη (νὰ τολμήσω νὰ τὸ πῶ;) ὅλων ὅσων βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴ φυσική, ἔξω ἀπὸ τὸν αἰσθητὸ κόσμο, ὅλων ὅσων δὲν μποροῦμε νὰ δοῦμε, ν' ἀκούσουμε, νὰ πιάσουμε μὲ τὰ χέρια μας: δηλαδὴ ὁ θεός, ἡ ψυχή, τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ κτλ.

Σ' αὐτὸ τὸ μεταφυσικὸ πεδίο, ἡ μέθοδος τῆς ἔρευνας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε ἡ παρατήρηση, οὔτε τὸ πείραμα παρὰ εἶναι μιὰ μέθοδος καθαροῦ συλλογισμοῦ, καταλήγει στὸ νὰ θεωρεῖ τὰ ἀντικείμενα ἀκίνητα, πάντα ἴδια, ξεχωρισμένα τὸ ἕνα ἀπὸ τ' ἄλλο μὲ αἰώνιους διαχωρισμούς, καὶ ἀντίθετα τὸ ἕνα ἀπὸ τ' ἄλλο μὲ ἀντιθέσεις ποὺ ἡ μιὰ ἀποκλείει τὴν ἄλλη αἰωνίως.

Πέρνω ἕνα παράδειγμα: τὸ κακό. Στὴ μεταφυσικὴ μέθοδο τὸ κακὸ καθορίζεται καθ' ἑαυτό, τὸ αἰώνιο κακό, ὅμοιο μὲ τὸν ἑαυτό του μέσα στὸ χρόνο καὶ στὸ χῶρο, ἀπόλυτα ἀντίθετο μὲ τὸ καλό, ποὺ τὸ ἀποκλείει. Στὴ μεταφυσικὴ μέθοδο γίνονται συλλογισμοὶ γιὰ τὴν προέλευση τοῦ κακοῦ, γιὰ τὴ φύση τοῦ κακοῦ κτλ.

«Γιὰ τὸ μεταφυσικὸ τὰ πράματα καὶ τὰ νοητικά τους ἀποτελέσματα, οἱ ἔννοιες, εἶναι ἀντικείμενα χωριστῆς ἀνάλυσης, ποὺ πρέπει νὰ ἐξετάζονται τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, τὸ ἕνα χώρια ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀντικείμενα ἀναλοίωτα, μόνιμα, ἀκίνητα δοσμένα μιὰ γιὰ πάντα. Σκέπτονται μὲ ἀντιθέσεις, ποὺ δὲν ξέρουν τί θὰ πεῖ μέσος ὅρος. Μιλᾶνε μὲ ναὶ καὶ μὲ ὄχι. "Ο,τι βρίσκεται πέρα ἀπ' αὐτὰ εἶναι χωρὶς ἀξία. Γιὰ τὸ μεταφυσικὸ ἕνα πράμα ὑπάρχει, ἢ δὲν ὑπάρχει. "Ενα πράμα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μαζὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο καὶ κάτι ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἴδιο. Τὸ ἀρνητικὸ ἀποκλείει ἀπόλυτα τὸ θετικό. **Ἡ αἰτία καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι δλότελα ἀντίθετα τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο».** (**Ἔνγκελς - Ἀντι - Ντύριγκ**).

Λοιπὸν αὐτὴ ἡ μεταφυσικὴ μέθοδος εἶναι λαθεμένη, δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. Τὰ πράματα δὲν εἶναι ἀκίνητα καὶ ἀμετάβλητα μέσα στὴ φύση. Δὲ βρίσκονται ζευγάρια ἀπὸ ἀντίθετα ποὺ νὰ ἀποκλείει τὸ ἕνα τὸ ἄλλο. Π. χ. δὲν μποροῦμε νὰ ἀντιτάξουμε τὴ ζωὴ στὸ θάνατο σὰν ἀντίθεση... Ξέρουμε τώρα πὼς ἡ ζωὴ τῶν ὄντων δὲν εἶναι δυνατὴ παρὰ μὲ ἀδιάκοπο ἀγῶνα ἀνάμεσα στὰ κύτταρα, μὲ καταστροφή, μὲ συνεχῆ θάνατο. Ἡ ζωὴ περιέχει μέσα της τὸ θάνατο. Καὶ ἀντίθετα, ὁ θάνατος γεννάει τὴ ζωή. Τὰ σάπια φύλλα γονιμοποιοῦν τὴ γῆ καὶ τρέφουν τὰ μακρόβια φυτά.

«Ὅταν ὁποβάλλουμε στὴν ἐξέταση τῆς νόησης τὴ φύση, ἢ τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, ἢ τὴν ἴδια μας τὴν πνευματικὴ δραστηριότητα, αὐτὸ ποὺ παρουσιάζεται ἀμέσως - ἀμέσως εἶναι ἡ εἰκόνα ἀπὸ μιὰ ἀτέλειωτη πειπλοκὴ σχέσεων, ἐνεργειῶν καὶ ἀντιδράσεων, ὅπου τίποτε δὲ μένει αὐτὸ ποὺ ἦταν, ὅπως ἦταν, ὅπου ὅλα κινοῦνται, μεταβάλλονται, γίνονται καὶ περνᾶνε». (Ἔνγκελς - Ἀντι - Ντύριγκ).

Τίποτε δὲν εἶναι ἀκίνητο, οὔτε ἀμετάβλητο. Π. χ.: τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό: αὐτὲς οἱ ἔννοιες ποικίλλουν σὲ κάθε κοινωνία καὶ σὲ κάθε στιγμὴ τῆς ἐξέλιξης μιᾶς κοινωνίας.

Ἡ νηφάλια φιλοσοφία δίνει δίκιο στὰ πράματα, δίνει πάντα δίκιο στὴν ἐμπειρία καὶ ρίχνει ἄδικο στὴ μεταφυσικὴ ποὺ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ἐμπειρία. Εἶναι μιὰ πολεμικὴ μηχανὴ ποὺ χτυπάει τὴ μεταφυσική.

Παρ' ὅλ' αὐτὰ ἡ φιλοσοφία δὲν μπόρεσε νὰ μείνει ταυτόσημη μὲ τὴν ἐπιστήμη.

Ἀπὸ τὸ 18ο αἰῶνα ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάπτυξη εἶναι τέτοια ποὺ ἡ εἰδίκευση ἐφαρμόζεται στὴν ἐπιστημονικὴ δουλειά· κάθε ἐπιστήμονας ἀφοσιώνεται σὲ ἀντικείμενα, ποὺ ὅσο πάει, γίνονται καὶ πιὸ εἰδικὰ καὶ μὲ τὰ εἰδικευμένα του ἐργαλεῖα, μὲ τὶς εἰδικές του μέθοδες ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὶς ἄλλες ἐπιστῆμες καὶ ἀποχτᾶ χωριστὴ ἀτομικότητα) μαθηματικά, φυσική, χημεία, βιολογία).

Καὶ σιγὰ - σιγὰ βλέπουμε ὅλες τὶς ἐπιστῆμες, σὰν παιδιὰ ποὺ ἀναγκαστικὰ εἶναι ἀχάριστα, νὰ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴ μάννα τους, τὴ φιλοσοφία.

Τί εἶναι φιλοσοφία; Ἀπὸ τὸν 19ο αἰῶνα φυσικὰ μιλᾶμε πάντοτε γιὰ τὴ νηφάλια φιλοσοφία.

1) Πρῶτα εἶναι σὰν μιὰ προέκταση τῶν ἐπιστημῶν· μελετάει τὰ γενικώτερα προβλήματα, ἐνῶ ἡ κάθε ἐπιστήμη ἐρευνᾶ τὰ εἰδικώτερα προβλήματα π. χ. ἡ φιλοσοφία μελετᾶ τὸ πρόβλημα τῆς ὕλης, προσπαθεῖ νὰ συνθέσει τὰ ἀποτελέσματα ποὺ πέτυχαν οἱ φυσικοί, οἱ χημικοὶ καὶ οἱ μαθηματικοί· ἡ φιλοσοφία μελετᾶ τὴ φύση τοῦ ἔνστικτου συνθέτοντας τ' ἀποτελέσματα ποὺ πέτυχε ἡ βοτανική, ἡ ζωολογία καὶ ἡ παλαιοντολογία.

2) Μαζὶ μὲ αὐτὸ ἡ φιλοσοφία εἶναι καὶ σκέψη πάνω στὶς ἐπιστῆμες, καὶ πάνω σ' ὅλες τὶς ἐργασίες τοῦ ἀνθρώπου. Προσπαθεῖ νὰ καθορίσει τὶς μέθοδες τῆς ἐπιστήμης, τὶς σχέσεις ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὶς ἐπιστῆμες καὶ τεχνικὰ ἐπαγγέλματος, καὶ τὶς καλὲς τέχνες. Ἡ φιλοσοφία προσπαθεῖ νὰ βρεῖ τὶς αἰτίες τῆς ἐξέλιξης τῆς ἀνθρώπινης νόησης, νὰ βρεῖ καὶ νὰ καθορίσει τὰ στάδιά της.

Αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι ἕνας κλάδος κλειστὸς καὶ μυστηριώδης. Τὸ ἀντικείμενό της εἶναι συγκεκριμένο: ἡ ὕλη, τὸ ἔνστικτο, ἡ πρόοδο τῶν ἐπιστημῶν, ἡ ἐξέλιξη τῶν ἐργαλείων καὶ τῶν μηχανημάτων. Ἡ γλῶσσα της εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν ἐπιστημῶν ἢ τῆς ἱστορίας. Δὲν ὑπάρχει, δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχει ἰδιαίτερη φιλοσοφικὴ γλῶσσα. Ἡ μέθοδό της εἶναι ἡ ἴδια ἡ μέθοδο τῶν ἐπιστημῶν, τῆς κάθε ἐφαρμοσμένης δουλειᾶς, ποὺ τραβάει τὸ σωστὸ δρόμο, εἶναι ἡ παρατήρηση καὶ τὸ πείραμα. Λοιπὸν δὲν ὑπάρχει τίποτε ποὺ μπορεῖ νὰ ἀπομακρύνει, ἢ νὰ φοβίσει.

Ἀπεναντίας ὑπάρχει κάτι ποὺ πρέπει νὰ σπρώχνει τὸν καθένα νὰ μελετάει φιλοσοφία. Εἶναι ὁ μόνος κλάδος ποὺ ἀπὸ τὴν γενικότητά του μπορεῖ νὰ δώσει μιὰ γενικὴ μέθοδο γνώσης, μιὰ γενικὴ μέθοδο σκέψης.

Ἐπιτρέπει ν' ἀποχτήσουμε μιὰ μέθοδο γνώσης τοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου, τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων.

α) **Μιὰ μέθοδος γνώσης τοῦ κόσμου.**

Ἡ φιλοσοφία μᾶς ἐλευθερώνει ἀπὸ ὅλες τὶς προκαταλήψεις ποὺ μένουν μέσα μας χωρὶς νὰ τὸ ξέρουμε, ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀπαίσια τάση νὰ ἀποδίνουμε στὸν κόσμο κάποιο κρυφὸ πόθο, κάποια τάση, κάποιο βαθὺ μυστήριο.

Πόσοι ἀπὸ μᾶς αἰσθάνονται ἀκόμα παρατηρώντας τὴν κίνηση ὁρισμένων φυτῶν, τὰ ἔνστικτα τῶν ζώων ἕνα εἶδος θρησκευτικοῦ θαυμασμοῦ. Μερικοὶ διάβασαν τὰ βιβλία τοῦ Φάμπρ, ὅπου ὁ ἐντομολόγος ἐξηγάει νὰ παρατηρεῖ καὶ στέκεται μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα μπρὸς στὸ «ἀξιοθαύμαστο τοῦ ἔνστικτου» καὶ φωνάζει πὼς αὐτὰ τὰ θαύματα εἶναι ἀνεξιχνίαστα.

Ἡ φιλοσοφία μᾶς ἀπαγορεύει ν' ἀντικρύζουμε τὸν κόσμο μ' αὐτὴ τὴ μέθοδο ἀποδείχνοντας πὼς εἶναι λαθεμένη.

β) Μᾶς ἐπιτρέπει ν' ἀποχτήσουμε μιὰ μέθοδο γνώσης τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ σ' αὐτὸ τὸν τομέα φυλᾶμε μέσα μας χίλιες προλήψεις: τὸ τρομαχτικὸ μυστήριο γιὰ μιὰ αἰώνια μάλιστα ψυχή, ἢ τὸ ὄχι λιγότερο τρομαχτικὸ μυστήριο γιὰ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα, τὸ μῦθο γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ διώχτηκε ἀπὸ τὸν παράδεισο, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ φτάσει τίποτα μὲ τὴ γνώση του, τὸ διωγμένο ἁνίσχυρο ἄνθρωπο.

Ἡ φιλοσοφία ξερριζώνει αὐτὰ τὰ λάθη καὶ μᾶς μαθαίνει ἐπιστημονικὰ τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἀπαριθμεῖ τὶς δυνατότητές του, ἀποδείχνει τὸ μεγαλεῖο του καὶ τὴν ἀπεριόριστη δύναμή του.

γ) Μόνο ἡ φιλοσοφία μᾶς ἐπιτρέπει ν' ἀποχτήσουμε μέθοδο γνώσης τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Χρησιμοποιώντας ὅλες τὶς ἀνακαλύψεις τῆς ἱστορίας, ἡ φιλοσοφία μᾶς μαθαίνει τί εἶναι πρόοδος· καὶ μ' αὐτὸ δὲν ἐνοοῦμε κάποια συστηματικὴ καὶ μεταφυσικὴ ὑπόθεση, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὀνομαστεῖ αἰσιοδοξία, μὰ πρόοδο τέτοια ποὺ μποροῦμε νὰ τὴν παρατηρήσουμε καὶ νὰ τὴν ἐπιστρωτοιήσουμε μὲ πειράματα. Ἡ πρόοδος δηλαδὴ ποὺ ἀναλύεται ἐπιστημονικὰ στὶς τρεῖς μορφές της.

1) Ὑλικὴ πρόοδος: τελειοποίηση τῶν ὅρων τῆς ζωῆς μὲ τὴν τελειοποίηση τῶν ἐργαλείων καὶ τῶν μηχανημάτων.

2) Πνευματικὴ πρόοδος: πρόοδος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξήγησης.

3) Ἠθικὴ πρόοδος: πρόοδος τῆς συνείδησης, ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας καὶ τῶν ἐλευθεριῶν.

Ἀνακεφαλαιώνω: πρέπει ὅλοι νὰ μελετᾶμε τὴ φιλοσοφία, γιατὶ μᾶς δίνει μιὰ γενικὴ μέθοδο γνώσης. Μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ μὴν ἀφίνουμε τὴ φιλοσοφία προνόμιο σ' ἕνα μικρὸν ἀριθμὸ σπουδαστῶν, ποὺ ἀλλωστε κινδυνεύουν συχνὰ νὰ κάνουν κακὴ χρήση της, μὲ τὸ νὰ χάνουνται μέσα στὸ λαβύρινθο τῆς μεταφυσικῆς ποὺ γι' αὐτὴν ἔλεγε ὁ Βολταίρος:

«Οἱ μεταφυσικὲς φιλονικίες μοιάζουν μὲ μπαλλόνια γεμάτα ἀέρα ποὺ οἱ ἀντιμαχόμενοι τὰ στέλνουν ὁ ἕνας στὸν ἄλλον· τὸ λεπτὸ δέρμα τῶν μπαλλονιῶν σπάει καὶ δὲν ἀπομένει τίποτα».

(Μετάφραση ἀπὸ τὸ γαλλικό)

Μ. ΡΟΥΜΠΙΝΣΤΑΪΝ

ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

— «Russia's secret weapon», by Dyson Carter. London 1944.
— Ντάϋσον Κάρτερ: «Τὸ μυστικὸ ὅπλο τῆς Ρωσίας», 102 σελ. Λονδῖνο 1944.

Τὸ σοβιετικὸ καθεστώς, ἀποτελεῖ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, τὸ πρῶτο μεγαλειώδικο πείραμα μεταμόρφωσης τῆς κοινωνίας, πάνω στὶς βάσεις τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ ἐπιστήμη στὴν ΕΣΣΔ, κάτω ἀπ' τὴν καθοδήγηση τῶν μεγάλων σύγχρονων ἐκπροσώπων τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ — Λένιν καὶ Στάλιν — ἀπ' τὶς πρῶτες μέρες τῆς ὅπαρξης τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας, ὄχι μονάχα μπῆκε στὸ προτσὲς τῆς μεγαλειώδικης σοσιαλιστικῆς ἀνοικοδόμησης, μὰ καὶ ἔγινε, ἡ ὁδηγήτρια ἀρχή, ὁλόκληρης τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσης τοῦ κράτους. Ἡ ἀδιάκοπη καὶ διαρκῶς ἐπιταχυνόμενη ἐξέλιξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ποὖναι ἀπαλλαγμένες ἀπ' τὰ καπιταλιστικὰ δεσμά, ἀπ' τὸ ἕνα μέρος ἀπαιτεῖ, ἐνῶ ἀπ' τ' ἄλλο καθορίζει, τὴν ὅμοια ἀδιάκοπη, κι' ὅλο ἐπιταχυνόμενη ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης.

Τὸ σοσιαλιστικὸ σχέδιο ποὺ τόσο πεντακάθαρα ἔδειξε τὴν ὑπεροχή του στὸν τομέα τῆς διεύθυνσης τῆς οἰκονομίας, ἔγινε ἡ ὁδηγήτρα ἀρχή, στὴν ὀργάνωση τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν καὶ ἐρευνῶν.

Ὅπως παρατήρησαν, πολὺ πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο, διάσημοι ξένοι ἐπιστήμονες, ποὺ ἐπισκέφθηκαν τὴν ΕΣΣΔ, «στὸ σοβιετικὸ κράτος ἄρχισε ὁ χρυσὸς αἰώνας τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς». Οἱ πόροι καὶ οἱ δυνατότητες τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης, ποὺ καθορίσθηκαν ἀπ' τὸ σοσιαλιστικὸ καθεστώς, παρουσιάσθηκαν ἐξαιρετικὰ ἔντονα, στὸν καιρὸ τοῦ μεγάλου γιὰ τὴν πατρίδα πολέμου.

Ὁ καθένας μαχητής, ἔβλεπε στὸ πεδίο τῆς μάχης μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια, τοὺς καρποὺς τῆς πρωτοπόρας σοβιετικῆς ἐπιστήμης, ἔμαθε, μὲ τὴν ἄμεση πεῖρα του, νὰ καταλαβαίνει τὴ σημασία τῆς ἐπιστήμης καὶ νὰ τὴν ἐχτιμάει. Ἡ σοβιετικὴ ἐπιστήμη καὶ τεχνική, φάνηκαν δυνατότερες ἀπ' τὴ γερμανικὴ ἐπιστήμη καὶ τεχνική.

Εἶναι φυσικό, πὼς ἡ προσοχὴ τῶν πλατειῶν στρωμάτων, τῶν ἐπιστημονικὰ ἐργαζομένων καὶ ὅλων τῶν διανοουμένων τῶν δημοκρατικῶν χωρῶν, ὅλο καὶ περισσότερο ἑλκύεται πρὸς ἐκεῖνο ποὺ συμβαίνει στὴν ΕΣΣΔ, ἰδιαίτερα στὸν τομέα τῆς ἐξέλιξης τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης. Στὰ τελευταῖα χρόνια, στὴν Ἀγγλία καὶ στὴν Ἀμερική, παρουσιάσθηκαν βιβλία, συλλογές, πολυάριθμα ἄρθρα, σὲ ἐπιστημονικὰ καὶ τεχνικὰ περιοδικά, ποὺ ἀφιερώνονταν στὶς κατακτήσεις καὶ στὶς ἰδιομορφίες τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς τέτοιας φιλολογίας, ἀποτελεῖ ἕνα μικρὸ μὰ λαμπρὸ βιβλίο τοῦ Καναδοῦ χημικοῦ μηχανικοῦ, Κάρτερ, «Τὸ μυστικὸ ὅπλο τῆς Ρωσίας», ποὺ πρωτοτυπώθηκε στὸ τέλος τοῦ 1945.

Ὁ Κάρτερ εἶναι γνωστός, σὰν συγγραφέας δημοφιλέστατων ἔργων πάνω στὰ ζητήματα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς, καὶ συνθέτης τῶν μεταδόσεων τῶν καναδικῶν ραδιο - ἀνακοινώσεων «Ἐπιστημονικὰ νέα». Τὸ βιβλίο τοῦ Κάρτερ, μέσα σὲ λίγες βδομάδες, ἀπόχτησε πρωτόφαντη κυκλοφορία γιὰ τὸν Καναδᾶ, ὑπερβαίνοντας τὰ 100 χιλιάδες ἀντίτυπα. Τὸ Δεκέμβρη

τοῦ 1943 βγῆκε βρεττανικὴ ἔκδοση μὲ πρόλογο τοῦ πρωθιερέα τῆς μητρόπολης τοῦ Καντέμπουρυ, δόκτορα Χιούλετ Τζόνσον. Καὶ τὸ Γενάρη κιόλας τοῦ 1944, χρειάσθηκε νέα ἔκδοση, ποὺ μετὰ ἐπαναλήφθηκε κατὰ διαστήματα.

Τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ προκάλεσε τὴ τόσο σπάνια γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ κυκλοφορία αὐτοῦ τοῦ βιβλίου μὲ τὴν παράξενη ἐπικεφαλίδα, ἀφιερωμένου στὴν ἔκθεση τῆς πλατειᾶς δημοσιότητας, τῆς ἐξέλιξης τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ρόλου της κατὰ τὸν πόλεμο ἐνάντια στὴ χιτλερικὴ Γερμανία; Ὁ συγγραφέας ἔτσι ἐξηγεῖ τὶς αἰτίες τῆς ἐπιτυχίες του: «Οἱ λαοὶ τῶν συμμαχικῶν χωρῶν, ἐπιδιώκουν λαίμαργα νὰ μάθουν τὸ κάθε τι ποὺ ἀφορᾶ τοὺς ἡρωϊκοὺς σοβιετικοὺς μαχητές, τὴν κάθε πλευρὰ τῆς σοβιετικῆς ζωῆς. Ἐρευνοῦν ἄπληστα νὰ βροῦν τὴν ἀλήθεια γιὰ τὴ Ρωσία, τὴν ἀλήθεια ποὺ τόσον καιρὸ ἦταν θαμένη κάτω ἀπ' τὰ βουνὰ τῆς ψευτιᾶς, ποὺ ὄγκωνε πάνω της ἡ προπαγανδιστικὴ μηχανὴ τῶν ναζιστῶν καὶ τῶν πραχτόρων τους σ' ὅλες τὶς χῶρες. Μὰ οἱ λαοὶ δὲν σταματοῦν μονάχα στὸ νὰ μάθουν τὰ πραγματικὰ γεγονότα γιὰ τὴ Ρωσσία. Ὅλοι τους, εἴτε συνειδητά, εἴτε ἀσυνείδητα προβάλλουν ἕνα ἐρώτημα μὲ βαθύτατη σημασία: πῶς νὰ ἐξηγηθεῖ ἡ καταπληκτικὴ ἐξέλιξη τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, ἀπὸ καθυστερημένη ἀγροτικὴ χώρα, σὲ ἰσχυρότατη δύναμη τοῦ κόσμου;».

Ὁ Κάρτερ, σύμφωνα μὲ τὰ δικά του λόγια, παρακολουθώντας ἀπ' τὸ 1932 τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης στὴν ΕΣΣΔ, ἀπ' ὅλες τὶς δυνατὲς γι' αὐτὸν πηγές, ἀπαντάει σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα ἔτσι:

«Ὁ λαὸς τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης κατέχει ἕνα μυστικὸ ὅπλο, ποὺ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ δημιουργήσει μιὰ κοινωνική, πολιτική, οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ ὀργάνωση τέτοιου τύπου, ποὺ ἐμεῖς ὡς τώρα τὸ θεωρούσαμε ἀδύνατο. Τὸ μυστικὸ αὐτὸ ὅπλο εἶναι ἡ ἐπιστήμη...Μὰ ἡ σοβιετικὴ ἐπιστήμη εἶναι καινούργια ἐπιστήμη. Εἶναι ἐπιστήμη ποὺ τὴ καταλαβαίνει ὁ λαός, ποὺ τὴν ἐπωφελεῖται ὁ λαός, ἐπιστήμη μὲ ζωογόνα δύναμη, ποὺ τραβάει μπροστὰ μαζὶ μὲ τὸ λαὸ — καὶ στὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης καὶ στὸν καιρὸ τοῦ πολέμου. Εἶναι μιὰ ἐπιστήμη, ποὺ οἱ μεγαλοφυεῖς διανοητὲς τοῦ παρελθόντος, θὰ μποροῦσαν μονάχα νὰ τὴ φαντάζονται...

»Δὲν ὑπάρχει καμμιὰ πλευρὰ τῆς ζωῆς τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, ποὺ νὰ μὴ καθοδηγεῖται ἀπ' αὐτὴ τὴ καινούργια ἐπιστήμη, τὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη. Τὸ κάθε τί, ποὺ σὲ μᾶς ὁδηγεῖ πολλοὺς σὲ ἀδιέξοδο, μερικοὺς τοὺς ἐκπλήττει καὶ τοὺς ἐνθουσιάζει καὶ ποὺ σ' ἄλλους δὲν ἀρέσει, στὴ ζωὴ τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, γίνεται ἀπόλυτα ξεκάθαρο καὶ ἀντιληπτό, ἂν τὰ ἐξηγήσει κανεὶς ὅλ' αὐτὰ μὲ τὴ μέθοδο τῆς καινούργιας ἐπιστήμης».

Ἡ γεννημένη στὶς θύελλες καὶ τοὺς κεραυνοὺς τοῦ Μεγάλου Ὀχτώβρη σοβιετικὴ ἐξουσία, δημιούργησε τὶς βασικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴ σύντομη καὶ ὁλόπλευρη ἄνθιση τῆς χώρας μας, γιὰ τὴ δυνατὴ ἐξέλιξη τῶν παραγωγικῶν της δυνάμεων, ἐξασφάλισε τὸ πρωτόφαντο ἅλμα τῆς ἐπιστήμης, τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς τέχνης. Τὸ μυστικὸ τῶν ἱστορικῶν ἐπιτυχιῶν τῆς ΕΣΣΔ στὸ ἔργο τῆς εἰρηνικῆς ἀνοικοδόμησης, ἡ μεγάλη νίκη τοῦ λαοῦ μας στὸν πόλεμο γιὰ τὴν Πατρίδα, ἐνάντια στὴ χιτλερικὴ Γερμανία, ὀφείλεται σὲ κείνη τὴ μεταμορφωτικὴ καὶ δημιουργικὴ δουλειά, ποὺ ἔκανε ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία στὰ χρόνια τῆς ὕπαρξής της. Τὸ ἀληθινὸ ἀκατανίκητο ὅπλο τοῦ κράτους μας, τοῦ λαοῦ μας, τὸ ἀποτελεῖ ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία.

«Τὸ σοσιαλιστικὸ καθεστώς, τὸ γεννημένο ἀπ' τὴν Ὀχτωβριανὴ ἐπανάσταση, ἔδωκε στὸ λαό μας καὶ στὸ στρατό μας τὴ μεγάλη καὶ ἀκατάβλητη δύναμη». (Στάλιν).

Τὸ βιβλίο τοῦ Ντ. Κάρτερ δὲν δίνει τὸν ὁλόπλευρο χαραχτηρισμὸ τοῦ σοβιετικοῦ καθεστῶτος, τῆς μεγάλης του δύναμης καὶ ζωντάνιας. Ὅμως δείχνει καλά, πόσες ἀπεριόριστες δυνατότητες δημιούργησε τὸ σοβιετικὸ καθεστὼς γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης.

Ποῦ βρίσκεται ὁ νεωτερισμὸς τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης; ρωτάει ὁ συγγραφέας καὶ ἀπαντάει: «πρῶτ' ἀπ' ὅλα, στὸ ὅτι στὴ Ρωσσία ἡ ἐπιστήμη ξαναγύρισε στὸ λαό». Ἔξω ἀπ' τὰ ὅρια τῆς ΕΣΣΔ, «ἑκατομμύρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν δουλεύουν στὶς μηχανὲς ποὺ δημιουργήθηκαν μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἐπιστήμης. Ὅμως αὐτοὶ δὲν κατέχουν αὐτὴ τὴν ἐπιστήμη. Ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἀποσπασθεῖ ἀπ' αὐτούς... Στὴ Ρωσία ἡ ἐπιστήμη ξαναγύρισε στὸ λαό, καὶ μ' αὐτὴ καταπιάσθηκε κάθε ἄνδρας, κάθε γυναῖκα καὶ παιδί. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἔκανε τὴν ἐπιστήμη, τὸ πιὸ ἰσχυρὸ ὅπλο, ποὺ σφυρηλατήθηκε ποτὲ ἀπ' τὴν ἀνθρωπότητα...». «Μὰ γιατὶ ὅμως αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη ἀποτελεῖ μυστικὸ ὅπλο τῆς Ρωσίας;» ρωτάει ὁ συγγραφέας. Ὁ Σοβιετικὸς λαὸς δὲν ἤθελε καθόλου νὰ τὴ κρατάει μυστική. Μὰ τότε ποιὸς ἤθελε; Αὐτοὶ εἶναι, ἐκεῖνες οἱ ὁμάδες, ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι, τῆς κάθε χώρας, ποὺ ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ τέλειωσε ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος, ἐπιδίωκαν νὰ συντρίψουν τὴ Σοβιετικὴ χώρα, ἐκεῖνοι ποὺ γι' αὐτὸ τὸ σκοπό, ὀργάνωναν καὶ ὑποστήριζαν τὸ φασισμό, ἐκεῖνοι ποὺ ἐδημιούργησαν τὸν τεράστιο μηχανισμὸ τῆς ψευτιᾶς γιὰ νὰ μὴν ἀφήσουν νὰ φτάσει στὶς μάζες ἡ ἀλήθεια τῆς καινούργιας ἐπιστήμης, ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση.

Ὁ Κάρτερ ζωγραφίζει μὲ σύντομες μὰ φανταχτερὲς πινελιὲς τὴν εἰκόνα τῆς ἐξέλιξης τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης. Δείχνει τὴ τύχη ποὺ εἶχαν οἱ μεγάλοι ρῶσοι φυσιοπειραματιστές, ποὺ στὴ τσαρικὴ Ρωσία μάταια προσπαθοῦσαν ν' ἀνοίξουν τὸ δρόμο στὴ χρησιμοποίηση ἀπ' τὸ λαό, τῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν ἀποκαλύψεών τους, μὰ ποὺ μόνο στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση πραγματοποίησαν τὸ ὄνειρό τους. Φανταχτερὰ κεφάλαια ἀφιερώνονται στὸν Μιτσούριν καὶ στὸν Τιμιριάζεφ. Ὁ Κάρτερ διηγεῖται στοὺς ἀναγνῶστες του γιὰ τὶς ἐργασίες τοῦ Λισένκο, γιὰ τὸν Ἐφρέμωφ καὶ γιὰ ἄλλους διάσημους ἀνθρώπους τοῦ σοβιετικοῦ χωριοῦ. Δείχνει πὼς ἡ κολλεχτιβοποίηση ἄλλαξε μὲ ριζικὸ τρόπο τὸ ρόλο καὶ τὶς δυνατότητες τῆς ἐπιστήμης στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία, πὼς ἡ ἐπιστήμη ἐπαναστατικοποίησε τὴ ζωὴ τῆς σοβιετικῆς ἀγροτιᾶς, τσάκισε τὸ φράχτη ποὺ χώριζε τὴν ἀγροτικοοικονομικὴ ἐργασία ἀπ' τὴν βιομηχανική, ὅπλισε τοὺς ἀγρότες μὲ τὶς ἐπιστημονικὲς καταχτήσεις.

Ὁ Κάρτερ τονίζει πὼς τὰ ζητήματα τῆς ἐξέλιξης τῆς ἐπιστήμης ἐνδιέφεραν βαθειὰ καὶ ἀπασχολοῦσαν τοὺς ἡγέτες τοῦ σοβιετικοῦ κράτους, εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴ Μεγάλη Ὀχτωβριανὴ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση.

Ἐκθέτοντας ὁ Κάρτερ «ἕνα σκίτσο σχεδίου ἐπιστημονικο-τεχνικῶν ἐργασιῶν», γραμμένο ἀπ' τὸν Λένιν, σὰν θέμα τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1918, λέει πὼς αὐτὸ τὸ ντοκουμέντο «θὰ καταχωρηθεῖ στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου, σὰν σημεῖο καμπῆς στὴν πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητας».

«Ἀπ' τὴν ἀρχὴ-ἀρχὴ τῆς ὕπαρξής του— γράφει ὁ Κάρτερ — τὸ σοβιετικὸ κράτος κινήθηκε μὲ ὅλη τὴ ταχύτητα πρὸς τὸν ἐπιστημονικὸ σκοπὸ καὶ ἡ πολιτική του σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιστήμη ποτὲ δὲν ταλαντεύονταν. Ὅταν στὶς ἄλλες χῶρες, ἡ ἐπιστήμη ἀγοράζονταν, πουλιώνταν, ἐκμεταλλεύονταν καὶ πετιώνταν — γιὰ προσωπικοὺς λογαριασμούς, — στὴ Ρωσία, παρὰ τὴ φτώχεια καὶ τὰ βάσανα τῶν πρώτων χρόνων τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας, δημιουργόνταν ἡ καινούργια ἐπιστήμη καὶ διαθέτονταν ἑκατομμύρια γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ καταπληκτικοῦ σχεδίου, ποὺ μέσα σὲ 20 χρόνια ξεσήκωσε τὴ σοβιετικὴ ἐπιστήμη σὲ πρωτόφαντο ὕψος».

Ἔχει ἀφιερωθεῖ εἰδικὸ κεφάλαιο στὴν ἰδέα τοῦ Μεντελέγιεφ - Ράμσεϊ γιὰ τὴν ὑπόγεια ἐξαεροποίηση τοῦ κάρβουνου καὶ στὸ ἐξαίσιο ἄρθρο τοῦ Λένιν πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα. — «Μιὰ ἀπ' τὶς μεγάλες νίκες τῆς τεχνικῆς», — ἄρθρο ποὺ ἀργότερα ἀποτέλεσε πλῆρες πρόγραμμα τῆς ἐπιστημονικο-τεχνικῆς πολιτικῆς τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Ὁ Κάρτερ περιγράφει τὴν πραγματοποίηση τῆς ἰδέας τῆς ὑπόγειας ἐξαεροποίησης στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ σύντροφου Στάλιν, ὑπογραμμίζει τὶς ἐργασίες τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Κάπιτσα στὸν τομέα τῆς δημιουργίας καινούργιων μεθόδων παραγωγῆς φθηνοῦ ὀξυγόνου, ποὺ ὑπόσχονται ν' ἀποκαλύψουν γιὰ τὴν ὑπόγεια ἐξαεροποίηση θαυμάσιες προοπτικές. Μετὰ ὁ Κάρτερ ρίχνει φῶς στὸ ἐπεξεργασμένο κάτω ἀπ' τὴν καθοδήγηση τοῦ Λένιν κρατικὸ σχέδιο ἠλεκτροκίνησης τῆς Ρωσικῆς Σοσιαλιστικῆς Ὁμοσπονδιακῆς Σοβιετικῆς Ὁμοσπονδίας (σχέδιο Γκοελρό), ποὺ πραγματοποιεῖται κάτω ἀπ' τὴ καθοδήγηση τοῦ Στάλιν. Περιγράφει τὴν ἀνέγερση τοῦ Ντιεπρογκὲς καὶ ἄλλες καταχτήσεις τῆς ἠλεκτροκίνησης τῆς ΕΣΣΔ, τὴν μεταρρύθμιση τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας τῆς Σοβιετικῆς χώρας πάνω στὴ βάση τῆς καινούργιας σύγχρονης τεχνικῆς, δηλαδὴ πάνω στὴ βάση τῆς ἐπιστήμης.

«Μὲ πολὺ ἀργοὺς ρυθμούς, ὁ κόσμος καὶ ἰδιαίτερα οἱ μηχανικοὶ καὶ οἱ ἐργάτες τῆς ἐπιστήμης, ἄρχισαν νὰ ἀντιλαμβάνονται τί εἶχε γίνει στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, πόσο γιγάντιες μεταμορφώσεις εἶχαν ἀγκαλιάσει τὸ ἕνα ἕχτο τῆς γῆς». Πέρα ἀπ' τὰ σύνορα τῆς ΕΣΣΔ, πολλοὶ δὲν πίστευαν τὶς εἰδήσεις γι' αὐτοὺς τοὺς μετασχηματισμούς. Ὁ πόλεμος ἐνάντια στὴ χιτλερικὴ Γερμανία, τοὺς ἀνάγκασε ὅλους νὰ τὸ πιστέψουν καὶ πολλοὺς νὰ τὸ καταλάβουν.

Ὁ Κάρτερ ὑπογραμμίζει πὼς ἀκόμα κι' αὐτοὶ οἱ Χίτλερ καὶ Γκαίμπελς προσπαθώντας νὰ ἐξηγήσουν στοὺς γερμανοὺς τὶς πρωτόφαντες ἥττες τοῦ γερμανο-φασιστικοῦ στρατοῦ κοντὰ στὸ Στάλινγκραντ καὶ ἀργότερα, κλαιγόντουσαν στοὺς λόγους τους, πὼς οἱ ρῶσοι ἔρριξαν ἐνάντιά τους, συντριπτικὰ μεγάλο ἀριθμὸ τάνκς, ἀεροπλάνων καὶ πυροβολικοῦ. «Μὰ ποῦ βρῆκε — ρωτάει ὁ Κάρτερ — ὁ Κόκκινος στρατὸς αὐτὲς τὶς μάζες τῶν πολεμικῶν τεχνικῶν μέσων, ἀπὸ τότε ποὺ, σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τῶν χιτλερικῶν, ἡ πολεμικὴ βιομηχανία τῆς ΕΣΣΔ, εἶχε παύσει τάχα νὰ ὑπάρχει; Μονάχα ἕνα μικρὸ μέρος τοῦ ἐξοπλισμοῦ τὸ εἶχαν παραλάβει ἀπ' τὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες, τὴν Ἀγγλία καὶ τὸν Καναδᾶ». Ἡ συντριπτικὴ μάζα εἶχε δημιουργηθεῖ ἀπ' τὴ σοβιετικὴ βιομηχανία, ποὺ λειτουργοῦσε πάνω στὴ βάση τῶν νέων παραγωγικῶν μεθόδων, πάνω στὴ βάση τῆς ἐκμετάλλευσης ὅλων τῶν καταχτήσεων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς.

Ἂν ἡ χώρα μας παρέμενε στὸ ἐπίπεδο τῆς καθυστερημένης τσαρικῆς Ρωσίας, ἂν δὲν θὰ εἶχε πραγματοποιηθεῖ ἡ λενινιστικὴ - σταλινικὴ πολιτικὴ τῆς ἐκβιομηχανοποίησης τῆς χώρας, θὰ εἴμαστε ἀδύνατοι στὴν πάλη, μὲ τὸ δυνατό, σκληρὸ καὶ πεπειραμένο ἐχθρό, τὸν ὁπλισμένο ὡς τὰ δόντια μὲ σύγχρονα τεχνικὰ μέσα. Αὐτὴ τὴ τεράστια δουλειὰ τῆς ἀναδιοργάνωσης τῆς χώρας, μποροῦσε νὰ τὴν πραγματοποιήσει μονάχα τὸ σοβιετικὸ καθεστώς.

Ὁ Κάρτερ ὑπενθυμίζει τὸ λόγο τοῦ σύντροφου Στάλιν στὴν πρώτη συνδιάσκεψη τῶν καθοδηγητικῶν στελεχῶν τῆς βιομηχανίας στὸ 1931 ὅταν εἶπε: «Καθυστερήσαμε ἀπ' τὶς πρωτοπόρες χῶρες κατὰ 50 - 100 χρόνια. Πρέπει νὰ διατρέξουμε αὐτὸ τὸ διάστημα μέσα σὲ δέκα χρόνια. Ἢ θὰ τὸ κάνουμε αὐτὸ ἢ θὰ μᾶς τσακίσουν». «Πολὺ λίγη προσοχὴ — γράφει ὁ Κάρτερ — εἶχε δοθεῖ σ' αὐτὰ τὰ λόγια μέσα στὶς χῶρες μας. Ὅμως ὁ λόγος τοῦ Στάλιν θὰ καταχωρηθεῖ στὴν ἱστορία σὰν μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ ἐξοχες προφητεῖες, ποὺ γίνηκαν ποτὲ ὡς

τώρα». Ἀκριβῶς μετὰ 10 χρόνια, ὁ Χίτλερ κίνησε ἐνάντια στὴν ΕΣΣΔ τὶς δυνατὲς μηχανοκίνητες στρατιές του, ποὺ στηριζόντουσαν πάνω στὴ βιομηχανία ὅλης τῆς Εὐρώπης. Αὐτὸς στήριζε τοὺς ὑπολογισμούς του πάνω στὴ κεραυνοβόλα ἐπιτυχία. Μὰ δὲν ὑπελόγισε πὼς στὰ 10 αὐτὰ χρόνια τὰ σταλινικὰ λόγια εἶχαν πραγματοποιηθεῖ καὶ σὰν ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ὁ χιτλερικὸς κεραυνοβόλος πόλεμος ματαιώθηκε. «Μὰ τί μαγεία χρησιμοποίησε ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία γιὰ νὰ χωρέσει μέσα στὰ δέκα χρόνια ὁλόκληρη ἑκατονταετηρίδα προόδου; Καμμιὰ μαγεία. Χρησιμοποίησε τὴ σύγχρονη ἐπιστήμη. Μὲ τὴ βοήθεια αὐτοῦ τοῦ ὅπλου ὅπλισε τὴ χώρα ἔτσι, ὅπως ποτέ, καμμιὰ χώρα δὲν εἶχε ὁπλισθεῖ».

Ὁ Κάρτερ κατευθύνει τὴν προσοχὴ τῶν ἀναγνωστῶν πάνω στὴ μεγαλειώδικη ἀνάπτυξη τῶν σοβιετικῶν ἐπιστημονικο-ἐρευνητικῶν ἱνστιτούτων καὶ ἐργαστηρίων, πάνω στὴν ἐξέλιξη τοῦ δικτύου τῶν ἀνώτερων μορφωτικῶν ἱδρυμάτων ὅπου σπουδάζουν περισσότεροι φοιτητὲς παρὰ σ' ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης παρμένα μαζί, περιλαμβάνοντας καὶ τὴν Ἰαπωνία. Ὑπογραμμίζει τὰ ἀκόλουθα: στὴ χώρα ὅπου ὡς τὸ 1917 ἀκόμα, ὑπῆρχαν δεκάδες ἑκατομμύρια ἀγράμματοι, τώρα ὑπάρχουν ἑκατομμύρια ἄνθρωποι, ποὺ ἔκαναν χτῆμα τους τὴ σύγχρονη ἐπιστήμη καὶ εἶναι σὲ θέση νὰ τὴν ἐκμεταλλευθοῦν. Πολλοὶ στὸ ἐξωτερικό, θεωροῦσαν τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς ψεύτικους. «Εὐτυχῶς — φωνάζει ὁ συγγραφέας — ἀποτελοῦσαν γεγονότα». Καὶ ὁ πόλεμος ἔδειξε — ὅπως λέει ὁ Κάρτερ — πὼς αὐτὸ ἦταν εὐτύχημα, ὄχι μόνο γιὰ τὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, μὰ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς φιλελεύθερους λαούς. Χαραχτηρίζοντας ὁ Κάρτερ τὶς ἰδιομορφίες τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης γράφει: «Στὶς χῶρες μας, οἱ εἰδικοὶ κάνουν τοῦτο τὸν καιρὸ ἀπεγνωσμένες προσπάθειες, γιὰ νὰ ὀργανώσουν καὶ νὰ ἐπιταχύνουν τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης, γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ πολέμου. Στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, ἡ ἐπιστήμη πάντα βρίσκονταν «σὲ κατάσταση πολέμου». Διαρκῶς ἔκανε πόλεμο — ἐνάντια στὶς ἀνάγκες καὶ στὶς στερήσεις, ἐνάντια στὰ βάσανα, ἐνάντια στὴ βαρειὰ καὶ μὴ παραγωγικὴ ἐργασία. Διεξήγαγε πόλεμο, γιὰ νὰ καταχτήσουν ὅλοι οἱ ἄνδρες, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά, τὸ δικαίωμα μιᾶς εὐτυχισμένης ζωῆς».

Ὁ Κάρτερ περιγράφει μὲ ἔντονα χρώματα τὶς καταχτήσεις τῆς σοβιετικῆς ἰατρικῆς καὶ ἰδιαίτερα τὶς ἐπιτυχίες στὸν τομέα τῆς μετάγγισης αἵματος καὶ σ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς χειρουργικῆς, τὶς ἐργασίες τοῦ Φιλάτωφ, τοῦ Βυσνιόβσκι, τοῦ Σπασοκούκοτσκι, τοῦ Νταβλέτωφ.

Ἐκθέτοντας τὶς ἐνθουσιαστικὲς ἐντυπώσεις τῆς ὁμάδας τῶν ἄγγλων γιατρῶν, ποὺ ἐπισκέφτηκαν τὸ ἱνστιτοῦτο τῆς τραυματολογίας καὶ τῶν πρώτων βοηθειῶν «Σκληφάσοβσκι», ὁ Κάρτελ τονίζει, πὼς ἐκεῖνο ποὺ τοὺς ἐξέπληξε εἶναι, ἡ δωρεὰν παροχὴ ἰατρικῆς βοηθείας, οἱ ἀρχὲς τῆς σοβιετικῆς κρατικῆς ὑγιεινῆς ποὺ ἔκαναν θαύματα γιατρικῆς, προσιτὰ γιὰ ὅλον τὸν πληθυσμό.

Βασικὴ προσοχὴ ἀποδίδεται, μέσα στὸ βιβλίο, στὴν ἐπίδραση τῆς ἐπιστήμης πάνω στὴν ἐξέλιξη τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ. Ὁ συγγραφέας δείχνει, πὼς «ἡ ἀρχὴ τῆς σκληρῆς ἀναισθησίας, ποὺ κυριαρχοῦσε στὸν τσαρικὸ στρατό», ἀντικαταστάθηκε στὸν Κόκκινο Στρατὸ μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς διαπαιδαγώγησης τῶν μαχητῶν, γιὰ νὰ καταχτήσουν τὸ δυνατὸ ὅπλο τῆς ἐπιστήμης. «Τὸ πρόβλημα τοῦ νὰ κάνουν τοὺς κόκκινους στρατιῶτες, τοὺς καλλίτερους στρατιῶτες τοῦ κόσμου, λύθηκε πολὺ πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο, πάνω σὲ ἐπιστημονικὲς βάσεις». Ὁ Κάρτερ περιγράφει, τὴ καινούργια πειθαρχία τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ, τὴ στηριγμένη πάνω στὴ συνειδητὴ σχέση τοῦ μαχητῆ πρὸς τὶς ὑποχρεώσεις του, ποὺ ἐξέπληξε τοὺς στρατιωτικοὺς εἰδικοὺς τῶν ἄλλων χωρῶν, τὴ μεγαλειώδικη σὲ κλίμακα, ἐκπολιτιστικο-διαφωτιστικὴ καὶ πολιτικὴ ἐργασία μέσα στὸν Κόκκινο στρατό. Τὸ δεσμὸ τοῦ Κόκκινου στρατοῦ μὲ τὸ λαὸ καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ λαοῦ πρὸς αὐτόν. «Στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλοῦν ὅπως στὶς ἄλλες χῶρες στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου, γιὰ «λαϊκὸ στρατό». Ὁ Κόκκινος στρατὸς ἦταν πάντα λαϊκὸς στρατός, δημιουργημένος ἀπ' τὸ λαό, ποὺ ἐξυπηρετοῦσε τὸ λαὸ καὶ ποὺ μ' ὅλη τὴν ψυχὴ ὑποστηρίζονταν ἀπ' τὸ λαό».

Στὸ βιβλίο δείχνεται πὼς ἡ ἐπιστήμη εἰσχωροῦσε στὸν Κόκκινο στρατό, ἀπ' τὰ κάτω, μέσα ἀπὸ καινούργια στελέχη μαχητῶν καὶ διοικητῶν, ποὺ εἶχαν κάνει χτῆμα τους τὴ σύγχρονη ἐπιστήμη καὶ τεχνική. Μὰ ταυτόχρονα ἡ ἐπιστήμη ἀγκάλιαζε τὸ στρατὸ ἀπὸ τὰ πάνω, — μὲ τὴ μεγαλόπνοη ἡγεσία τοῦ Ἀνωτάτου Διοικητῆ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, τοῦ Στάλιν, τοῦ δημιουργοῦ τῆς νέας στρατιωτικῆς ἐπιστήμης, ποὺ βασίζεται πάνω στὶς κορυφὲς τῆς ἐπιστημονικῆς στρατιωτικῆς σκέψης, μὲ τὴ δουλειὰ τοῦ μυαλοῦ τοῦ στρατοῦ — τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου του «Πρῶτα τοὺς στρατοὺς τοὺς συγκρίνανε μὲ τὰ προϊστορικὰ ζῶα — ποὺ εἶχαν τεράστιο κορμὶ καὶ μικρὸ καὶ ἀδύνατο μυαλό... ὁ Κόκκινος Στρατός, ἔχει δυνατὸ μυαλό».

Ὁ Κάρτερ θεωρεῖ πὼς τὸ σύστημα τῆς πολιτικῆς διαπαιδαγώγησης στὸν Κόκκινο στρατό, τοποθετεῖ τὸ μαζικὸ ἡρωϊσμὸ πάνω σὲ ἐπιστημονικὴ βάση, ἐξηγώντας στὸν καθένα μαχητή, μὲ ποιὸν καὶ γιατὶ πολεμάει, βοηθώντας τον ταυτόχρονα νὰ κατέχει πέρα γιὰ πέρα τὸν χειρισμὸ τοῦ ὁπλισμοῦ του, καὶ νὰ ἐκπαιδεύεται ἀδιάκοπα πάνω στὴν πεῖρα τοῦ πολέμου.

Ὁ Κάρτερ περιγράφοντας λεπτομερειακὰ τὸ ρόλο τοῦ Ὀσσαβιαχίμ[1] στὴ δημιουργία ἑτοιμοπολέμων στρατιωτικῶν στελεχῶν, σημειώνει:

«Οἱ ἄνδρες, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ τῆς Ρωσίας, δὲν φεύγανε πανικόβλητοι ἀπ' τὶς χιτλερικὲς ὁρδές, ὅπως αὐτὸ γινόταν σὲ πολλὲς χῶρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Συγκρούονταν μὲ ψυχραιμία, τέτοια ποὺ στὴ Δύση φαίνονταν μαγική. Μὰ μέσα της δὲν ὑπῆρχε καμιὰ μαγεία. Βέβαια, μέσα στὶς καρδιές τους φώλιαζε πρωτόφαντο θάρρος. Μὰ ἔχτὸς ἀπ' αὐτό, μέσα στὰ κεφάλια τους, βρίσκονταν ἡ ἐπιστημονικὰ ὀργανωμένη πολεμικὴ προετοιμασία».

Τὴν ἴδια ἐπιστημονικὴ συμμετοχή, τὴν ἐπιστημονικὴ βάση, βλέπει ὁ Κάρτερ, καὶ στὴ διευθέτηση τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος στὴν ΕΣΣΔ, πρᾶμα ποὺ ἐπέτρεψε νὰ δημιουργηθεῖ ἡ ὡς τότε ἀνύπαρχτη στὸν κόσμο ἐλεύθερη οἰκογένεια τῶν λαῶν. «Σὲ μᾶς εἶναι δύσκολο νὰ συλλάβουμε μὲ τὸ νοῦ μας ὅλο τὸ μεγαλεῖο αὐτῆς τῆς κατάχτησης», — τονίζει ὁ συγγραφέας ἐκθέτοντας τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἐθνικοῦ κατὰ τὴ μορφὴ καὶ σοσιαλιστικοῦ κατὰ τὸ περιεχόμενο, πολιτισμοῦ τῶν λαῶν τῆς ΕΣΣΔ. Ὁ Κάρτερ ὑπογραμμίζει τὸ ρόλο τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, στὴν ἀπελευθέρωση τῶν ἄλλων λαῶν τῆς ΕΣΣΔ, στὸ ξεσήκωμα τῆς οἰκονομίας τους, στὸ νὰ γνωρίσουν καὶ ἐκμεταλλευθοῦν τὰ φυσικά τους πλούτη.

Ταυτόχρονα μὲ τὴν ὁλόπλευρη ἐξέλιξη τῶν λαῶν, δυνάμωνε καὶ ὁ ἀτράνταχτος δεσμός τους, τοῦ ἑνὸς μὲ τὸν ἄλλο, καὶ στὸν καθένα μέσα μεγάλωνε ἡ σιδερένια θέληση νὰ ὑπερασπίζει, ὄχι μονάχα τὸν ἑαυτό του, μὰ καὶ ὁλόκληρη τὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, τὴ χώρα ὅπου, παντοῦ «ὁ ἄνθρωπος περνάει σὰν νοικοκύρης τῆς ἀπέραντης χώρας του».

...Ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία, ἐξαφάνισε τὴν ἐθνικὴ καταπίεση, ἐξασφάλισε τὴν ἐθνικὴ ἰσοτιμία καὶ τὴν ἐλεύθερη ἐξέλιξη ὅλων τῶν λαῶν τῆς ΕΣΣΔ, τοὺς βοήθησε νὰ ἐξαφανίσουν τὴν ὀπισθοδρομικότητα στὶς οἰκονομικὲς καὶ ἐκπολιτιστικὲς σχέσεις. Ἡ Σοβιετικὴ ἐξουσία, συνέδεσε τοὺς λαοὺς τῆς ΕΣΣΔ μὲ ἄρρηκτους δεσμούς, ταυτίζοντας ἁρμονικὰ τὶς ἐθνικές τους παραδόσεις, μὲ τὰ γενικὰ συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων. Καὶ αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του, ἔδωκε στὸ κράτος μας μιὰ ἀτράνταχτη σταθερότητα.

Ὁ Κάρτερ δείχνει πὼς ἡ γυναῖκα στὴν ΕΣΣΔ ἀποβάλλει τὴν ἰδιότητα τοῦ δουλοπάροικου, πρᾶμα ποὺ δίνει στὶς σοβιετικὲς γυναῖκες τὴ δυνατότητα νὰ εἰσφέρουν τεράστια εἰσφορά, στὴν ἄμυνα τῆς χώρας. Χαραχτηρίζει λεπτομερειακὰ τὸ σύστημα τῆς σοβιετικῆς λαϊκῆς μόρφωσης, τὴ παιδικὴ λογοτεχνία, τὶς τέχνες κ.λ.

«Μπροστά μας βρίσκεται ἕνας καταπληκτικὸς καινούργιος κόσμος, ποὺ μᾶς φαίνεται σὰν ἕνα μαγικὸ παραμύθι· ἕνας κόσμος ὅπου οἱ ἄνθρωποι δὲν φοβοῦνται τὴν ἀνεργία, ὅπου μπροστὰ στὸ κάθε παιδί, ἀνοίγει διάπλατα ὁ δρόμος γιὰ τὴ μόρφωση, ὅπου οἱ γυναῖκες παίρνουν τὸ ἴδιο μεροκάματο μὲ τοὺς ἄνδρες...»

Ὁ Κάρτερ, φέρνει παραδείγματα καὶ νούμερα, γιὰ τὴν ἐξάπλωση τῶν βιβλίων στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, μέσα σ' αὐτὰ καὶ κλασικῶν, γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς σοβιετικῆς τέχνης, τοῦ θεάτρου, τοῦ κινηματογράφου. Τονίζει πὼς τὰ θεατρικὰ ἔργα τοῦ Σαίξπηρ, εἶναι γνωστὰ στὶς μάζες τῆς ΕΣΣΔ πολὺ περισσότερο παρὰ στὶς ἀγγλο-σαξωνικὲς χῶρες. «Στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ τέχνη κάθε μορφῆς, ἔγιναν ἕνα κομμάτι ἀπ' τὴ ζωὴ ἑκατομμυρίων, ἀπ' τὴ ζωὴ ὅλου τοῦ λαοῦ». Τοῦ προξενεῖ κατάπληξη, τὸ ὅτι, καὶ στὸν καιρὸ τοῦ πολέμου, συνεχίζονταν ἡ ἀνάπτυξη τοῦ σοβιετικοῦ πολιτισμοῦ, οἱ διανοούμενοι καὶ οἱ συγγραφεῖς, μὲ μεγαλύτερη ἀκόμη ἔνταση ἀνάπτυσσαν τὴ δημιουργική τους ἐργασία, τὰ καλύτερα θέατρα ἐξυρετοῦσαν τὸ μέτωπο κλπ.».

Ὁ Κάρτερ περιγράφει λαμπρά, τὴ θανάσιμη ἀπειλὴ ποὺ ἔφερναν στὴν ἀνθρωπότητα, οἱ χιτλερικὲς ὁρδὲς τῶν βαρβάρων, ποὺ ἦταν ἐξοπλισμένες μὲ σύγχρονα τεχνικὰ μέσα. Στιγματίζει ἐπαίσχυντα τοὺς κύκλους τῶν συμμαχικῶν χωρῶν ποὺ ἔχουν ἐπιρροὴ καὶ ποὺ ὑποστήριζαν (καὶ μὲ καινούργιες μορφὲς ἐξακολουθοῦν νὰ ὑποστηρίζουν) τοὺς χιτλερικοὺς μὲ τὸ γόητρό τους, μὲ τὸ χρῆμα, μὲ τὴν ψεύτικα μασκαρεμένη προπαγάνδα τους.

Ποτὲ πρῶτα ὁ κόσμος δὲν γνώρισε ἐπιδρομή, μιᾶς τόσο δυνατῆς μηχανῆς, ποὺ καταπατοῦσε καὶ ἀπαρνιόταν κάθε τι τὸ ἀνθρώπινο, ὅμως οἱ λαοὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης ξεσηκώθηκαν ὅλοι σὰν ἕνας — καὶ ἡ τερατώδικη στρατιωτικὴ μηχανὴ τῆς φασιστικῆς Γερμανίας, γιὰ πρώτη φορὰ λιγόστεψε τὴ ταχύτητά της καὶ μετὰ στα μάτησε στὶς πύλες τῆς Μόσχας καὶ τοῦ Λένινγκραντ. Στοὺς ἑπόμενους 9 μῆνες μὲ τὶς σκληρὲς μάχες, ὁ Χίτλερ ἔχασε πιὸ πολλοὺς ἀνθρώπους ἀπ' ὅσους ὁ Κάϊζερ μέσα σ' ὁλόκληρα τὰ 4 χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου.

Ἡ ἐπιστημονικὴ στρατηγικὴ τοῦ Ἀνώτατου Διοικητῆ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων σύντροφου Στάλιν, ἐξασφάλισε στὸν Κόκκινο στρατὸ κατὰ τὴν πορεία τοῦ πολέμου, τὴν ἀδιάκοπη αὔξηση τῆς ὑπεροχῆς του πάνω στὸν ἐχθρό, ἀμέτρητες ἐφεδρεῖες ἐκπαιδευμένων ἀνθρώπων καὶ πολεμικὰ τεχνικὰ μέσα, ποὺ προκάλεσαν τὴν ἔκπληξη τοῦ κόσμου, καὶ τὸν πανικὸ στὸν Χίτλερ.

«Οἱ νίκες τοῦ Κόκκινου στρατοῦ... εἶχαν προετοιμασθεῖ καὶ σφυρηλατηθεῖ, στὸ 25χρονο διάστημα τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας, μὲ τὸ σπουδαῖο ὅπλο τῆς ἐπιστήμης, τῆς καινούργιας, ὁλόπλευρης καὶ ἀληθινῆς ἐπιστήμης, ποὺ διαπερνάει ὅλη τὴ ζωὴ τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ, ποὺ τοῦ ἐξασφάλισε τὴ πραγματικὴ λευτεριά, καὶ ἀπέραντους τομεῖς προόδου.».

Ἐξηγώντας ὁ Κάρτερ στοὺς ἀναγνῶστες του, γιατὶ ὁ σοβιετικὸς λαός, μετατράπηκε στὸ διάστημα τοῦ πολέμου, σὲ

1 Σύνδεσμος συντονισμοῦ δράσης ἐνάντια στὸν ἐναέριο καὶ τὸν χημικὸ πόλεμο: παθητικὴ ἀεράμυνα.

ένιαῖο ἡρωϊκὸ στρατὸ στὸ μέτωπο καὶ στὰ μετόπισθεν, γράφει: «Οἱ σοβιετικοὶ μαχητὲς καὶ ὁ ἄμαχος πληθυσμὸς ξέρουν, πὼς κανένα ἐργοστάσιο, κανένα ὀρυχεῖο, κανένας σιδηρόδρομος, ἡ ἐμπορικὴ ἐπιχείρηση, δὲν παίρνουν ποσοστὰ κερδῶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, ξέρουν πὼς κανένας δὲν πλουτίζει μὲ πολεμικὲς τοποθετήσεις. Οἱ σοβιετικοὶ ἐργάτες, ὑπερασπίζοντας τὴν ὑπόθεση τῆς ζωῆς τους, δὲν φοβοῦνται νὰ μείνουν ἄνεργοι μετὰ τὸν πόλεμο... Οἱ σοβιετικοὶ στρατιῶτες, οἱ ναῦτες καὶ ἀεροπόροι, δὲν νοιάζονται γιὰ τὸ μεροκάματο... Οἱ σοβιετικὲς γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια, διεξάγουν τὸν ἀγῶνα μαζὶ μὲ τοὺς ἄντρες τους καὶ τοὺς ἀδελφούς τους, ὑπερασπίζοντας τὴν πατρίδα ὅπου ἔχουν ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς ἄντρες, ὅπου δὲν φοβοῦνται τὴν ἀθλιότητα καὶ τὸν ξεπεσμό. Οἱ σοβιετικοὶ ἀγρότες ὑπερασπίζοντας τὴν πατρίδα τους, δὲν τρομάζουν μπρὸς σὲ καμιὰ θυσία, γιατὶ ὑπερασπίζουν τὴν καινούργια, τὴ φωτεινὴ ζωή, ποὺ ἀνοίχτηκε μπροστά τους στὸ συνεταιρικὰ ὀργανωμένο χωριό, καὶ δὲν φοβοῦνται, τὴ μεταπολεμικὴ ἀγροτικο-οἰκονομικὴ κρίση...

Οἱ λαοὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης ἤξεραν, πὼς ἡ κυβέρνησή τους, μετὰ τὸν πόλεμο, θὰ κάνει τὸ πᾶν γιὰ τὴ γρήγορη ἐπανόρθωση τῶν καταστροφῶν, γιὰ τὸ παραπέρα ξεσήκωμα τῆς εὐημερίας τῶν ἐργαζομένων. Αὐτοὶ οἱ λαοὶ ρίχνονταν στὴ μάχη, γιὰ τὸ δικαίωμα τὸ δικό τους καὶ τῶν παιδιῶν τους, νὰ ζήσουν σ' ἕναν κόσμο, ὅπου θὰ ἔχουν ἐξαφανισθεῖ τὰ προνόμια καὶ ἡ δύναμη τοῦ πλούτου, ὅπου ἡ ἐκτίμηση ἀποχτιέται ὄχι μὲ τὸ χρῆμα, μὰ μὲ τὴν ἐργασία, μὲ τὴν ἀφοσίωση στὸ λαὸ καὶ μὲ τὸ ταλέντο».

Στὸ τελευταῖο μέρος τοῦ βιβλίου του, ὁ Κάρτερ γράφει, γιὰ τὴν ἀήττητη δύναμη τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ, ποὺ ὑπεραμύνεται τῆς καινούργιας ζωῆς, τοῦ λαοῦ, ποὺ μὲ τὸν ἀγῶνα του, «θὰ ἐξασφαλίσει σ' ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα τὴ λευτεριά, τὴν εἰρήνη καὶ τὴ ζωὴ ποὺ ἀξίζει σὲ ἄνθρωπο».

Ἀπὸ τὴ δική μας ἄποψη, τὸ βιβλίο τοῦ Κάρτερ, δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ μερικὰ λάθη ἀφέλειας καὶ σὲ ὁρισμένα σημεῖα ἀνακρίβειας τῶν θέσεων. Ὅμως εἶναι θαυμάσια προσαρμοσμένο γιὰ τοὺς ἀναγνῶστες του — γιὰ τὴ μάζα τῶν ἐπιστημονικὰ ἐργαζομένων, τῶν μηχανικῶν, ὅλων τῶν διανοουμένων τῶν ἀγγλο-σαξωνικῶν χωρῶν. Γιαυτοὺς τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀνοίγει ἕναν καινούργιο κόσμο — τὴ χώρα ὅπου, κατὰ τὰ λόγια τοῦ συγγραφέα τοῦ προλόγου, ντόκτορα Χιούλετ Τζόνσον, «τὴν ἐπιστήμη τὴ χαιρετίζουν σὰν φίλο, τὴν ὑποδέχονται μὲ ἀνοιχτὴ ἀγκαλιά, τὴ σέβονται καὶ μὲ κάθε τρόπο τὴν ὑποστηρίζουν. Οἱ κυβερνῆτες τοῦ σοβιετικοῦ κράτους σέβονται τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν σπρώχνουν μπροστὰ μὲ ὅλα τὰ μέσα. Ὁ ἁπλὸς ἄνθρωπος στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, μαθαίνει νὰ σέβεται τὴν ἐπιστήμη. Τὰ παιδιὰ ἀνατρέφονται μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπιστήμη στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, κυριαρχεῖ, μὲ τὴν πιὸ πλατειὰ ἔννοια τῆς λέξης: αὐτὴ κατευθύνει τὶς ἐρευνητικὲς ἐργασίες, διευθύνει τὴ βιομηχανία, κατευθύνει τὰ μέτρα προστασίας τῆς ὑγιεινῆς. Ἀπ' τὴν ἐπιστήμη καθοδηγεῖται ἡ Κυβέρνηση, ἡ ἐπιστήμη διαπερνάει, τὸν πόλεμο μὲ τὸ φασισμό.

Ὁ Τζόνσον τονίζει, πὼς, «τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ βιβλίο εἶναι γραμμένο σὲ φανταχτερὸ λαϊκὸ στὺλ πεπειραμένου δημοσιογράφου, μπορεῖ σὲ μερικοὺς νὰ μὴν ἀρέσει, μὰ ἡ πλειοψηφία τῶν ἀναγνωστῶν, θὰ τὸ χαιρετίσει».

Τὸ βιβλίο τοῦ Κάρτερ, ἀποτελεῖ πολὺ συμπτωματικὴ ἀναγνώριση καὶ διαφήμιση τῆς πρωτοπόρας σοβιετικῆς ἐπιστήμης, τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης, πού, «δὲν βάζει φράχτες γιὰ νὰ φυλαχθεῖ ἀπ' τὸ λαό, δὲν κρατάει σὲ ἀπόσταση τὸ λαό, ἀλλὰ εἶναι ἕτοιμη νὰ ὑπηρετήσει τὸ λαό, ἕτοιμη νὰ μεταδόσει στὸ λαὸ ὅλες τὶς κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης ποὺ ὑπηρετεῖ τὸ λαὸ ὄχι ἀπὸ ἐξαναγκασμὸ μὰ ἐθελοντικά, μὲ διάθεση». (Στάλιν).

***

Ὁ Κάρτερ ἔγραφε τὸ βιβλίο του, ὅταν ὁ πόλεμος βρίσκονταν στὸ κατακόρυφό του. Ἡ παραπέρα πορεία τοῦ πολέμου, ἀποκάλυψε ἀκόμα πιὸ ξεκάθαρα, τὶς ὑπογραμμισμένες ἀπ' αὐτὸν ἰδιομορφίες τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης, τὴν ἀκατανίκητη δύναμή της.

Οἱ σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες, τεχνίτες καὶ μηχανικοί, μὲ μεγάλη δημιουργικὴ ἔμπνευση, ἔφτιαχναν καινούργια εἴδη ὁπλισμοῦ, καινούργιες κατασκευές, πλάταιναν τὴν ἐκμετάλλευση τοῦ φυσικοῦ πλούτου τῆς ΕΣΣΔ, βοηθοῦσαν στὴν ἐξεύρεση συμπληρωματικῶν ἀγροτικο-οἰκονομικῶν πόρων. Ἡ σοβιετικὴ γιατρική, ἔσωσε ἑκατομμύρια ζωές, πέτυχε τὸ ἀνήκουστο στὴν ἱστορία ἀποτέλεσμα, τὰ 73% τῶν τραυματιῶν νὰ ξαναγυρίζουν στὴ μονάδα τους. πέτυχε μέσα στὸν Κόκκινο στρατὸ καὶ στὴ χώρα νὰ μὴ παρουσιασθοῦν ἐπιδημίες.

Οἱ σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες, βοηθώντας μὲ τὴ δημιουργική τους δουλειά, τὸ μέτωπο καὶ τὴ πολεμκὴ οἰκονομία τῆς χώρας, ἔδωσαν μεγάλη εἰσφορά, στὴν ὑπόθεση τῆς συντριβῆς τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ τότε ποὺ ὁ σοβιετικὸς λαός, τέλειωσε νικηφόρα τὸ μεγάλο γιὰ τὴν πατρίδα πόλεμο ἐνάντια στοὺς γερμανοὺς καταχτητές, ὁλόκληρη ἡ χώρα μας στὶς χαρούμενες μέρες τῆς νίκης, μὲ περηφάνεια καὶ μὲ ἐγκαρδιότητα καθώρισε τὴ πανηγυρικὴ γιορτὴ τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης.

Τὸν Ἰούνη τοῦ 1945, στὴ Μόσχα συνέρχονταν ἡ σύνοδος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ, μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἰωβηλαίου της.

Ἡ σύνοδος, ἀποτέλεσε γεγονὸς διεθνοῦς σημασίας. Στὶς ἐργασίες της πῆραν μέρος ἀποστολὲς ἀπὸ τοὺς πιὸ φημισμένους ἐπιστήμονες μιᾶς σειρᾶς ἀπὸ χῶρες. Οἱ ξένοι ἐπιστήμονες, ἔκαναν ὁμιλίες στὶς πανηγυρικὲς συνεδριάσεις τῆς σύνοδου τοῦ ἰωβηλαίου, ἔκαναν ἐκθέσεις, στὶς συσκέ-

ψεις τῶν τμημάτων τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, γνωρίστηκαν μὲ τὶς λεπτομέρειες τῆς δουλειᾶς τῶν ἐπιστημονικο-ἐρευνητικῶν ἱνστιτούτων, ἐργαστηρίων, μουσείων, βιβλιοθηκῶν. Στὴν οὐσία του τὸ γεγονὸς αὐτό, ἀποτελοῦσε τὸ πρῶτο μετὰ τὸν πόλεμο διεθνὲς συνέδριο τῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιστήμης, καὶ παρουσιάσθηκε σὰν ἔκκληση γιὰ ἑνότητα, τῶν παγκόσμιων δυνάμεων τῆς ἐπιστήμης, στὸ ὄνομα τῆς προόδου τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἡ σύνοδος ἔδειξε, πὼς ἡ σοβιετικὴ ἐπιστήμη, ἔγινε τὸ πρωτοπόρο ἀπόσπασμα τῆς παγκόσμιας ἐπιστήμης, πὼς ἀπόχτησε ἀνύπαρχτη ὡς τότε διεθνῆ ἐλκτικὴ δύναμη. Τὸ κόμμα καὶ ἡ κυβέρνηση, χαιρετίζοντας τὸν ἔνδοξο ἰωβηλαῖο, σημείωσαν, πὼς «οἱ ἐπιστήμονες τῆς χώρας μας μὲ τὶς ἀποκαλύψεις τους, τὶς ἐφευρέσεις καὶ τὶς ἔρευνές τους, εἰσφέρανε ἀνεχτίμητο θησαυρό, στὴν ἐξέλιξη τῆς παγκόσμιας ἐπιστήμης καὶ κοινωνίας».

Τοὺς ξένους ἐπιστήμονες, τοὺς ἐξέπληξε πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἡ ἐξαιρετικὴ προσοχή, ποὺ δείχνει ἡ κυβέρνηση, γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης στὴν ΕΣΣΔ. Γιαυτὸ τὸ πράμα, μιλοῦσε ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς, καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Χάρβαρντ, ντόκτορ Σέπλυ, στὶς δηλώσεις του ποὺ ἔκανε στοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ ἀμερικανικοῦ τύπου. Ὁ Σέπλυ τόνισε ἀκόμα καὶ τὴν ἀμέτρητη ἐνθάρρυνση ποὺ παρέχει ἡ σοβιετικὴ κυβέρνηση στὸ ἐνδιαφέρον τῶν πλατειῶν στρωμάτων τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν ἐπιστήμη.

Ὁ ἄγγλος καθηγητὴς Γιούλιαν Χάξλυ, ἔγραφε στὴν ἐφημερίδα «Νιοὺς Κρόνικλ», πὼς τὸ γόητρο τῆς ἐπιστήμης στὴν ΕΣΣΔ βρίσκεται σημαντικὰ ψηλότερα παρὰ σ' ὁποιαδήποτε ἄλλη χώρα, μὰ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι μόνο στὸ μεγάλο γόητρο: «Ἡ ἐπιστημονικο-ἐρευνητικὴ δουλειὰ καὶ οἱ καταχτήσεις τῆς ἐπιστήμης, σὲ πολλοὺς τομεῖς, βρίσκονται σὲ πολὺ ἀνώτερο ἐπίπεδο, τουλάχιστο ἀπὸ ἄποψη τῆς μεγαλειώδικης ἔχτασής της, ἀπὸ τὸ κάθετι ποὺ ἔχουμε ἐμεῖς στὴ βρεττανικὴ συμπολιτεία τῶν ἐθνῶν».

Ὁ γάλλος ἀκαδημαϊκὸς Αἰμίλιος Μπορέλ, ἔγραφε στὴν ἐφημερίδα «Μόντ», γιὰ τὸν ὁδηγητικὸ πραχτικὸ ρόλο τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ, σ' ὅλους τοὺς πολυάριθμους τομεῖς ποὺ συνδέονται μὲ τὴν ἐπιστήμη: «Τὰ μέλη τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, εἶναι οἱ καθοδηγητὲς τοῦ στρατοῦ τῶν νεαρῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν τεχνικῶν, ποὺ χάρις σ' αὐτοὺς ἔχουν κατορθωθεῖ τεράστιες ἐπιτυχίες, στὴν ἐπεξεργασία καὶ στὴν ἐκμετάλλεψη τῶν γιγάντιων πόρων τῆς ΕΣΣΔ. Τίποτε δὲν ξεφεύγει ἀπ' τὴν προσοχή, ὅταν γίνεται λόγος γιὰ τὴν ὑπογράμμιση τῆς σημασίας ποὺ ἀποδίδεται σ' αὐτὸ τὸ ρόλο τῶν ἀκαδημαϊκῶν».

Ὁ σέρβος καθηγητὴς Στανκόβιτς, μιλώντας στὴ συνδιάσκεψη τύπου, στὸ Βελιγράδι, ἀπὸ μέρος τῶν Γιουγκοσλαύων, ποὺ πῆραν μέρος στὴ σύνοδο τοῦ ἰωβηλαίου, ὠνόμασε τὴν Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ, «τὸ πιὸ μεγάλο ἐπιστημονικὸ κέντρο τῆς γῆς». Μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο χαραχτήρισε τὶς ἰδιομορφίες τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης, ποὺ μπῆκε ὁλοκληρωτικὰ στὴν ὑπηρεσία τοῦ λαοῦ: «ὀργανωμένη κολλεχτιβιστικὴ ἐπιστημονικὴ ἐργασία, ποὺ βασίζεται πάνω σὲ σταθεροποιημένα σχέδια καὶ προγράμματα· συνειδητὴ σύνδεση τῶν παληῶν ἐπιστημονικῶν παραδόσεων μὲ τὶς καινούργιες ἐπιδιώξεις· στενὸ συνταίριασμα, τῶν συγγενῶν ἐπιστημονικῶν νόμων — κατὰ τὴ λύση, περίπλοκων ἐπιστημονικῶν προβλημάτων· δραστήρια συμμετοχὴ τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης, ὄχι μόνο στὴν ἐξήγηση τῶν φαινομένων, μὰ στὴ συνειδητὴ μετατροπή τους σὲ συσχετισμὸ μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς· πλέρια ἐκδημοκρατικοποίηση τῆς ἐπιστήμης καὶ παραμερισμὸς τῶν συνόρων ἀνάμεσα στὴ χειροναχτικὴ καὶ τὴ διανοητικὴ δουειά· — αὐτὰ εἶναι τὰ κύρια διακριτικὰ χαραχτηριστικὰ τῆς ἐπιστημονικῆς δημιουργίας στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση».

Σ' αὐτοὺς τοὺς πετυχημένους χαραχτηρισμούς, καθὼς καὶ σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἄλλες ὁμιλίες ξένων ἐπιστημόνων, ὑπογραμμίζεται ἰδιαίτερα, ὁ ὀργανικὸς συνδυασμὸς τῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν προβλημάτων τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης, ὁ ἀδιάρρηκτος δεσμὸς καὶ ἡ ἀλληλεπίδραση τῆς καθ' αὐτὸ — ὅπως τὴ λένε — ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐφαρμοσμένης. Θἄταν ἀκόμα ἀκριβέστερο νὰ ποῦμε, πὼς στὴν ΕΣΣΔ δὲν ὑπάρχει διαχωρισμὸς σὲ «καθ' αὐτὸ» καὶ σὲ «ἐφαρμοσμένες» ἐπιστῆμες, ἀλλὰ ὑπάρχει, ἡ ἐπιστήμη καὶ οἱ ἐφαρμογές της, ποὺ βρίσκονται σὲ ἀξεχώριστο ὀργανικὸ δεσμὸ ἡ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη.

Ὅλοι οἱ ξένοι ἐπιστήμονες ποὺ πῆραν μέρος στὶς ἐργασίες τῆς συνόδου γιὰ τὸ ἰωβηλαῖο τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ τονίζουν τὸ πόσο σπουδαία εἶναι ἡ διεθνὴς συνεργασία, στὸν τομέα τῆς ἐπιστήμης. Ὁ Ἄγγλος ἐπιστήμονας Ρόμπερτ Ρόμπινσων, στὴ συνδιάσκεψη τύπου τοῦ Λονδίνου, δήλωσε: «Ἀπ' τὴν παραμονή μου στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση, ἔχω ἀποκομίσει τὴ γενικὴ ἐντύπωση, πὼς οἱ σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες ἐπιδιώκουν εἰλικρινά, τὴ διεθνῆ συνεργασία, μὲ τοὺς ἐπιστήμονες τῶν ἄλλων χωρῶν. Ἐμεῖς αἰσθανόμαστε πὼς αὐτό, ὄχι μόνο εἶναι δυνατό, μὰ καὶ πὼς γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἀπόλυτα ἀναπόφευχτη ἡ συνεργασία μὲ τοὺς σοβιετικοὺς ἐπιστήμονες».

Μὲ τὴ συνάντηση καὶ τὴ προσέγγιση τῶν σοβιετικῶν καὶ τῶν ξένων ἐπιστημόνων, στὴ σύνοδο τοῦ ἰωβηλαίου τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ, ἀναμφίβολα γίνεται ἡ ἀρχὴ μιᾶς μεγάλης καὶ καρποφόρας δουλειᾶς, γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς διεθνοῦς συνεργασίας στὸν τομέα τῆς ἐπιστήμης. Αὐτὴ ἡ προσέγγιση, θὰ ἀποτελέσει, ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα στοιχεῖα, μιᾶς φιλικῆς συνεργασίας καὶ ἀμοιβαίας κατανόησης, ὅλων τῶν φιλελευθέρων λαῶν τοῦ κόσμου.

Φ. ΦΕΝΤΟΡΩΦ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΣΤΗΝ Ε.Σ.Σ.Δ.

Στην τσαρική Ρωσία δεν υπήρχε ελευθερία της συνείδησης και ελευθερία της λατρείας. Η ορθόδοξη εκκλησία, που ανώτατος άρχηγός της ήταν ο τσάρος, αποτελούσε μέρος του κυβερνητικού μηχανισμού της χώρας. Οι επίσκοποι και ο κλήρος έπαιρναν μισθό από την κυβέρνηση και άσκούσαν δημόσια λειτουργήματα. Έτσι λ.χ. συντάσσανε πράξεις του άστικού δικαίου, γεννήσεις, θανάτους, γάμους. Χωρίς πιστοποιητικό της εκκλησίας, τα παιδιά δεν μπορούσαν να μπούνε στο σχολείο.

Ο κώδικας της ρωσικής αυτοκρατορίας έλεγε: «Η ανώτατη και κυριαρχούσα θρησκεία στη ρωσική αυτοκρατορία, είναι η ορθόδοξη χριστιανική ανατολική Ελληνική θρησκεία».

Σύμφωνα με το άρθρο 253 του τσαρικού ποινικού κώδικα, οι οπαδοί των αίρέσεων που λέγονται πνευματομάχοι, οι εικονομάχοι, οι Ιουδαϊστές εκαθώς και άλλες αίρετικές όμάδες» στερούνταν όλα τα πολιτικά δικαιώματα και εξορίζονταν.

Εκατοντάδες χιλιάδες άθώοι, καταδιωκόμενοι γιά τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις, άφιναν τα σπίτια τους και κατέφευγαν στα δάση της Σιβηρίας ή στο εξωτερικό.

Ο τσαρισμός, με την υποστήριξη της εκκλησίας, καταδίωκε άγρια τους άθεους και τους υλιστές σοφούς. Οι μεγάλοι με διεθνή φήμη φυσικοί, Κ. Τιμιριάζεφ και Ι. Σετσένκωφ, και πολλοί άλλοι άκόμα, καταδιώχτηκαν γιά τις «ιερόσυλες» ίδεες τους. Το έργο του Ι. Σετσένωφ «Τα άντανακλαστικά του εγκεφάλου», απαγορεύτηκε· το έργο του Ε. Χαίκελ «Αίνίγματα του Σύμπαντος» είχε την ίδια τύχη.

Το μπολσεβίκικο Κόμμα, που κατεύθυνε την εργατική και επαναστατική κίνηση της Ρωσίας, αντιτάχθηκε με θάρρος και πείσμα στο άδικο τσαρικό καθεστώς και στους θρησκευτικούς διωγμούς. Αγωνίστηκε γιά την κατάχτηση των δημοκρατικών ελευθεριών μαζί και της ελευθερίας της συνείδησης.

Από το 1903 ο Λένιν, διατυπώνοντας τις «Βελτιώσεις που επιδιώκουν οι σοσιαλδημοκράτες, γιά όλόκληρο το λαό και τους εργάτες», έγραφε:

«Οι σοσιαλδημοκράτες ζητούν.... να μπορεί να πιστεύει ο καθένας, με άπόλυτη ελευθερία, στη θρησκεία που του άρέσει. Μέσα στις ευρωπαϊκές χώρες, μόνο η Ρωσία και η Τουρκία έχουν αίσχρούς νόμους ενάντια σε κείνους που έχουν μια θρησκεία, διαφορετική από την επίσημη κρατική, ενάντια στους σχηματικούς, τους αίρετικούς, τους Ιουδαίους. Οι νόμοι αυτοί, άπαγορεύουν ρητά, να έχει κανείς, τούτες ή κείνες τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και να τις διαδίδει. και στερούν από όρισμένα δικαιώματα τους οπαδούς ορισμένων πίστεων. "Όλοι αυτοί οι νόμοι είναι άδικοι, σκληροί και επονείδιστοι».

Οι μπολσεβίκοι στιγμάτισαν με τον τύπο, με προκηρύξεις και διαγγέλματα, κάθε προσβολή της ελευθερίας της συνείδησης. Τίμησαν έξαιρετικά το Λ. Τολστόϊ, που αγωνίστηκε γιά την ελευθερία της συνείδησης και υποστήριξαν τους κληρικούς που διαμαρτυρήθηκαν με καλή πίστη γιά το δεσποτισμό της εκκλησίας.

Οι μπολσεβίκοι αγωνίστηκαν άκατάπαυστα ενάντια στο μεσαιωνικό σκοτάδι και γιά την ελευθερία. Το Δεκέμβρη του 1905, μπροστά στην επαναστατική κίνηση, που συγκλόνιζε τη χώρα, ο Λένιν καθόρισε, γιά μιά άκόμη φορά, τη θέση των σοσιαλιστών άπέναντι στη θρησκεία και έπικύρωσε το χωρισμό της εκκλησίας από το κράτος.

«... Το κράτος, έγραφε ο Λένιν, δεν πρέπει ν' ανακατεύεται στά ζητήματα της θρησκείας. Οι θρησκευτικές κοινότητες δεν πρέπει να είναι προσκολλημένες στην κρατική εξουσία. Ο καθένας πρέπει να είναι άπόλυτα ελεύθερος να άκολουθεί τη θρησκεία που θέλει, ή να μην άκολουθεί καμμιά, δηλ. να είναι άθεος, όπως είναι γενικά κάθε σοσιαλιστής. Δεν πρέπει να γίνεται άνεχτή καμμιά διαφορά στά πολιτικά δικαιώματα των πολιτών έξ αιτίας των θρησκευτικών πεποιθήσεών τους. Κάθε μνεία άκόμα της θρησκείας των πολιτών στις επίσημες πράξεις πρέπει να καταργηθεί όλοκληρωτικά. Το κράτος δεν πρέπει να δίνει καμμιά επιχορήγηση στην επίσημη εκκλησία, ούτε στις ενοριακές και θρησκευτικές ενώσεις που πρέπει να μετατραπούν σε ενώσεις όμόθρησκων πολιτών, έντελώς ελεύθερες και ανεξάρτητες από την εξουσία. Μόνο η όλοκληρωτική πραγματοποίηση αυτών των όρων, μπορεί να δώσει τέλος σ' αυτό το έπαίσχυντο και μισητό παρελθόν, όπου η εκκλησία ήταν υποδουλωμένη στο κράτος και οι ρώσοι πολίτες, με τη σειρά τους, υποδουλωμένοι, στην επίσημη εκκλησία. "Όπου υπήρχαν και λειτουργούσαν νόμοι μεσαιωνικοί και ιεροεξεταστικοί (που διατηρούνται ως τα σήμερα στους ποινικούς κώδικές μας), που καταδίωκαν γιά μιά πίστη ή γιά την άθεΐα, που έκβίαζαν τη συνείδηση του άνθρώπου και τέλος, που συνδύαζαν τις άργομισθίες και τα διοικητικά εκκλησιαστικά εισοδήματα με τη χορήγηση από την εκκλησία της μιάς ή της άλλης παρηγοριάς. Ο όλοκληρωτικός χωρισμός της εκκλησίας από το κράτος, νά! αύτη είναι η άπαίτηση που προβάλλει σήμερα το σοσιαλιστικό προλεταριάτο, σχετικά με το κράτος και την εκκλησία...».

Ο συμπολεμιστής του Λένιν, Ι. Σταλιν, υποστήριζε την ίδια θέση σχετικά με την θρησκεία. Στο έργο του «Ο μαρξισμός και το εθνικό ζήτημα» (1913) γράφει:

«Το πρόγραμμα των σοσιαλδημοκρατών έχει μιά παράγραφο γιά την ελευθερία της συνείδησης. Σύμφωνα μ' αυτή, όποιαδήποτε όμάδα άνθρώπων έχει το δικαίωμα να πιστεύει σε όποιαδήποτε θρησκεία: καθολική θρησκεία, ορθόδοξη κτλ..... Η σοσιαλδημοκρατία θά άγωνιστεί ενάντια στις θρησκευτικές πιέσεις και στους διωγμούς των ορθοδόξων, καθολικών, διαμαρτυρομένων... Η σοσιαλδημοκρατία θά διαμαρτύρεται πάντα γιά τους διωγμούς του καθολικισμού και προτεσταντισμού και θά υπερασπίζει πάντα το δικαίωμα των έθνών να έχουν όποιαδήποτε πεποίθηση...».

Το μπολσεβίκικο κόμμα, όντας οπαδός του άθεϊσμού και διαδίδοντας μέσα στις μάζες μιά υλιστική επιστημονική άντίληψη του κόσμου, ζήτησε από τη γέννηση του ως την επανάσταση του 1917 — δηλαδή σ' όλη την περίοδο της ύπαρξής του κάτω από το τσαρικό καθεστώς, — το χωρισμό της εκκλησίας από το κράτος, καθώς και την ελευθερία της συνείδησης και άγωνίστηκε ενάντια σε όλους τους θρησκευτικούς διωγμούς.

* * *

Τον Όχτώβρη του 1917, η εξουσία πέρασε στά σοβιέτ των εργατών, άγροτών και στρατιωτών βουλευτών. Ύστερα από λίγο η σοβιετική κυβέρνηση ψήφιζε το χωρισμό της εκκλησίας από το κράτος. Νά, όλόκληρο το κείμενο του διατάγματος αυτού:

«1. Η εκκλησία χωρίζεται από το κράτος.

2. Απαγορεύεται στο εσωτερικό της δημοκρατίας να εκδίδονται τοπικοί νόμοι ή άποφάσεις που μπορούν να εμποδίσουν ή να περιορίσουν την ελευθερία της συνείδησης ή να δίνουν όποιαδήποτε προνόμια, ή πλεονεχτήματα σε πολίτες, άνάλογα με τη θρησκεία που πιστεύουν.

3. Κάθε πολίτης είναι ελεύθερος να πιστεύει όποιο θρησκευτικό δόγμα θέλει ή και να μην πιστεύει σε κανένα. Όλες οι στερήσεις δικαιωμάτων που προέρχονται από την εξάσκηση ή μη εξάσκηση ενός δόγματος κηρύσσονται άκυροι.

Σημ. Στις επίσημες πράξεις καταργείται κάθε μνεία ότι οι πολίτες άνήκουν, ή όχι σε μιά θρησκεία.

4. Οι πράξεις των κρατικών άρχών ή άλλων δημοσίων, δικαστικών και κοινωνικών ιδρυμάτων δεν περιβάλλονται με κανένα θρησκευτικό τύπο ή τελετή.

5. Η άσκηση των θρησκευτικών τελετών επιτρέπεται ελεύθερα, έφ' όσο δεν διαταράσσεται η δημόσια τάξη, ούτε προσβάλλονται τα δικαιώματα των πολιτών της Σοβιετικής δημοκρατίας. Οι τοπικές άρχές έχουν το δικαίωμα να πάρουν όλα τα αναγκαία μέτρα, γιά να εξασφαλίσουν σ' αυτή την περίπτωση τη δημόσια τάξη και άσφάλεια.

6. Κανείς δε θά μπορεί να επικαλεστεί τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, γιά ν' άποφύγει την εκπλήρωση των πολιτικών του καθηκόντων. Εξαιρέσεις άπ' αυτόν τον κανόνα μπορεί να καθορίζονται σε κάθε ειδική περίπτωση με άπόφαση του λαϊκού δικαστηρίου, με την επιφύλαξη πως μιά πολιτική υποχρέωση θά αντικαθίσταται από μιάν άλλη.

7. Ο όρκος στο Θεό και κάθε άλλη όρκωμοσία καταργείται. Σε περίπτωση άνάγκης θά δίνεται μόνο μιά επίσημη υπόσχεση.

8. Οι διάφορες άστικές πράξεις θά συντάσσονται άποκλειστικά από τους πολιτικούς υπάλληλους στά ληξιαρχικά γραφεία γάμων και γεννήσεων.

9. Το σχολείο χωρίζεται από την εκκλησία. Η διδασκαλία θρησκευτικών δογμάτων άπαγορεύεται σε όλα τα σχολικά ιδρύματα γενικής εκπαίδευσης, που διοικούνται από το κράτος δημόσια ή ιδιωτικά. Οι πολίτες είναι ελεύθεροι να διδάσκονται ή να διδάσκουν τη θρησκεία, μόνο ιδιωτικά.

10. Όλες οι θρησκευτικές και εκκλησιαστικές ενώσεις υπάγονται στους ίδιους κανόνες με τις ιδιωτικές εταιρείες και ενώσεις. Δεν έχουν κανένα προνόμιο, ούτε καμμιά επιχορήγηση από το κράτος ή από τα τοπικά του αυτόνομα και ανεξάρτητα ιδρύματα.

11. Αναγκαστική εισπραξη φόρων και τελών γιά τις θρησκευτικές ή εκκλησιαστικές ενώσεις απαγορεύεται. Επίσης απαγορεύεται η επιβολή καταναγκασμών ή ποινών από τις εταιρειες αυτές στους οπαδούς.

12. Καμμία θρησκευτική ή εκκλησιαστική εταιρεία δεν έχει δικαίωμα προτεραιότητας και δεν άποτελεί νομικό πρόσωπο.

13. Όλη η περιουσία των θρησκευτικών ή εκκλησιαστικών εταιρειών που βρίσκεται στη Ρωσία κηρύσσεται κρατική ιδιοχτησία. Οι τόποι και τα άντικείμενα της λατρείας παρέχονται, ύστερα από ειδική άπόφαση των δημόσιων άρχών, κεντρικών ή τοπικών, γιά δωρεάν χρήση στις άντίστοιχες θρησκευτικές κοινότητες.»

Αρκεί να δεί κανείς τούτο το έγγραφο — που είναι η βάση γιά τη θρησκευτική νομοθεσία που ισχύει άκόμα σήμερα — γιά να καταλάβει το ευρύ πνεύμα άνοχής και ελευθερίας που το έμπνεει άπ' την πρώτη ως την τελευταία λέξη άπέναντι στη θρησκεία και στην εκκλησία.

Το διάταγμα γιά το χωρισμό της εκκλησίας από το κράτος έβαλε τέλος στο αυτεξούσιο της ορθόδοξης εκκλησίας σαν «άνώτατης και κυρίαρχης» εκκλησίας στη Ρωσία. Η εκκλησία μετα_ορφώθηκε σε ιδιωτική εύσπλαχνική ένωση πιστών, άνεξάρτητη από το κράτος. Από τότε δεν άσκούσε πιά, ούτε άσκεί κανένα δημόσιο λειτούργημα. Ο κλήρος, που άλλοτε πληρώνονταν από το κράτος, σήμερα ζεί από τις προσφορές των πιστών. Γιά πρώτη φορά στη ρωσική ιστορία, μπορεί κανένας, χωρίς κίνδυνο, να διακηρύξει πως είναι άθεος, ή πως πιστεύει στο Θεό διαφορετικά άπ' ό,τι ζητάει η ορθόδοξη ελληνική εκκλησία. Έτσι είναι πολλοί εκείνοι που, μη όντας πιά υποχρεωμένοι να κρύβουν τις γνώμες και τις πεποιθήσεις τους, διακηρύξανε άνοιχτά, ότι διακόπτουν κάθε σχέση με τη θρησκεία και πως είναι άθεοι.

Ολόκληρος ο κλήρος έδωσε τη συγκατάθεσή του στο διάταγμα του χωρισμού της εκκλησίας από το κράτος και χαιρέτησε την πολιτική του μπολσεβίκικου κράτους και της εξουσίας των Σοβιέτ, σχετικά με τη θρησκεία.

Ωστόσο, στη γέννηση του νέου σοβιετικού κράτους, βρέθηκαν πολλοί θρησκευτικοί λειτουργοί που κράτησαν έχθρική στάση άπέναντι στην άνατροπή του τσαρισμού και στην έγκαθίδρυση της σοβιετικής εξουσίας. Έλεγαν, πως ο χωρισμός της εκκλησίας από το κράτος ήταν διωγμός κατά της εκκλησίας και δεν εύρισκαν άλλο όνομα γιά να όνομάσουν τους μπολσεβίκους από το όνομα «άντίχριστος».

Μιά και τέτοια ήταν η κατάσταση η σοβιετική εξουσία χτύπησε αμείλιχτα κάθε ενέργεια έχθρική προς το λαό και τιμώρησε αύστηρά, έκείνους που χρησιμοποιούσανε τη θρησκεία γιά τον πολιτικό και άντεπαναστατικό τους άγώνα. Ταυτόχρονα η σοβιετική εξουσία έφάρμοζε χωρίς υποχωρήσεις τη γραμμή της στο θρησκευτικό ζήτημα, άκολουθώντας σταθερά την άρχή της ελευθερίας της συνείδησης.

Το διάταγμα του Γενάρη 1918, το σχετικό με το χωρισμό της εκκλησίας από το κράτος το άκολούθησε όλόκληρη σειρά άπο νέους νόμους, άποφάσεις και όδηγίες, που ερμήνευαν το διάταγμα και καθόριζαν με άκρίβεια τα δικαιώματα και τα καθήκοντα των θρησκευτικών ενώσεων και όμάδων στη Ρωσία.

Έτσι, το διάταγμα της 8 του Απρίλη 1929, περιλαμβάνει άνάμεσα στ' άλλα και τα άκόλουθα άρθρα:

«Άρθρ. 10ο, παράγ. 1: Γιά να άνταποκρίνονται στις θρησκευτικές τους άνάγκες, στους πιστούς που θά έχουν ιδρύσει μιά θρησκευτική ένωση, μπορούν, με συμβόλαιο που θά κάνουν με την έκτελεστική έπιτροπή της περιοχής ή της άχτίδας ή του σοβιέτ της πόλης, να παραχωρηθούν τόποι λατρείας δωρεάν.

Άρθρ. 24. Μυσταγωγοί ή οργανωτές θρησκευτικών συνεδρίων, συνελεύσεων ή συνδιασκέψεων μπορεί να είναι θρησκευτικές ένώσεις ή όμάδες πιστών, οι έκτελεστικοί τους όργανισμοί, καθώς και οι έκτελεστικοί όργανισμοί των θρησκευτικών συνεδρίων.

Άρθρ. 45. Το χτίσιμο νέων εκκλησιών μπορεί να έπιτραπεί με αίτηση των θρησκευτικών σωματείων, με τον όρο ότι θά τηρηθούν οι γενικοί τεχνικοί όροι γιά την άνέγερση οικοδομών.

Άρθρ 57, παράγρ. 1: Οι συνελεύσεις των πιστών κατά όμάδες ή ένώσεις μπορεί να γίνονται στά χτίρια τα άφιερωμένα γιά τη λατρεία ή σε ειδικούς χώρους, που άνταποκρίνονται στους τεχνικούς και ύγιεινούς κανόνες γιά κάθε συγκέντρωση, χωρίς προηγούμενη ειδοποίηση ή άδεια των άρχών.

Άρθρ. 60. Γιά τις θρησκευτικές λιτανείες — συστατικό μέρος της θείας λατρείας — που γίνονται γύρω από την εκκλησία, τόσο στις πόλεις όσο και στό χωριό, δεν χρειάζεται καμμιά ειδική άδεια ή ειδοποίηση, έφ' όσο δεν έμποδίζουν την κυκλοφορία».

Το διάταγμα Νο 328 του Λαϊκού Επιτροπάτου των Εσωτερικών της Ρωσικής Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Σοβιετικής Δημοκρατίας με ήμερομηνία 1 του Όχτώβρη 1929 άναφέρει:

«Γιά να άνταποκρίνονται στις θρησκευτικές τους άνάγκες οι πολίτες, που έχουν συμπληρώσει τα 18 χρόνια και άνήκουν στην ίδια θρησκεία, στις ίδιες τάσεις ή δόγματα, είναι έλεύθεροι να συγκροτούν θρησκευτικές ένώσεις ή όμάδες πιστών. Οι πιστοί που άνήκουν σ' αυτές, μπορούν:

α) Να κάνουν τις ιερατελεστίες τους.

α) Να συναθροίζονται γιά προσευχή.

γ) Να διαχειρίζονται την περιουσία του θρησκεύματος.

δ) Να ρυθμίζουν τα σχετικά με την άσκηση των άστικών δικαιωμάτων, τη διοίκηση των θρησκευτικών πόρων και τον εορτασμόν των θρησκευτικών τελετών.

ε) Να παίρνουν μέρος στά θρησκευτικά συνέδρια.

στ) Να έκλέγουν τους θρησκευτικούς λειτουργούς γιά τον εορτασμό των τελετών.

Οι θρησκευτικές συνελεύσεις και τα συνέδρια, όλης της Δημοκρατίας, όλης της Ρωσίας ή της Ένωσης συνέρχονται με την άδεια: από τις διοικητικές άρχές της περιφερείας ή της περιοχής άν το συνέδριο άγκαλιάζει άπό δυό έπαρχίες και πάνω ή πολλές αύτόνομες περιοχές.

Θρησκευτικό σωματείο ή όμάδα πιστών μπορεί να σχηματιστεί με άπόφαση της γενικής συνέλευσης του σωματείου ή της όμάδας.

Η άπόφαση αύτή πρέπει να γίνει γνωστή στην ειδική υπηρεσία καταγραφής των σωματείων μέσα σε 7 μέρες».

Η νομοθεσία, μα και η πραχτική δράση των θρησκευτικών οργανώσεων, μαρτυρεί την τέλεια άνοχή στά ζητήματα της πίστης και την ελευθερία συνείδησης στην Ε.Σ.Σ.Δ. Δίνουμε σάν παράδειγμα διάφορα θρησκευτικά ρεύματα, που έκδηλώθηκαν ελεύθερα και υπάρχουν στην Ε.Σ.Σ.Δ: Ορθόδοξοι (παληές και άνακαινιστικές εκκλησίες). Ορθόδοξη ουκρανική εκκλησία, γεωργιανή εκκλησία, καθολικοί διαμαρτυρόμενοι, έτερόδοξοι, παλαιοί πιστοί αρμένιοι - γρηγοριανοί, αίρετικοί - άναβαπτιστές, που λειτουργούν χωρίς παπάδες (πομόρτσι, θεοδοσιτές, φιλιππόβιστές, βαπτιστές, ευαγγελιστές) πουριτανοί, μεθοδιστές, πνευματομάχοι, λεχωβιστές, μαστιγούμενοι, νεο-ισραηλίτες, τολστοϊκοί, μωαμεθανοί, σουνίτες, ισμαηλίτες, ιουδαϊστές, βουδιστές, λαμαϊστές, χαμανίτες κτλ.

Όλα τα θρησκευτικά αύτά ρεύματα διακη-

ρύσσουν τὴν πίστη τους καὶ τελοῦν τὴ λατρεία τους μὲ κάθε ἐλευθερία.

'Η σοβιετικὴ ἐξουσία δὲν κάνει διάκριση ἀνάμεσα στοὺς πολίτες τῶν διαφόρων θρησκευμάτων. Οἱ ἐπίσημες ταυτότητές τους, τὰ διαβατήρια, πράξεις γέννησης κ. ἄ. δὲν ἀναφέρουν τὴ θρησκεία ποὺ ἀνήκουν. "Οταν γίνεται ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ παρόμοια ἐρώτηση δὲν ὑπάρχει στὸ ἐρωτηματολόγιο. Δὲ ζητεῖται πιστοποιητικὸ πὼς ἀνήκουν σὲ κάποια θρησκεία, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ζητᾶνε μιὰ θέση, οὔτε ἀκόμα ἀπὸ τὰ παιδιὰ ποὺ μπαίνουν στὸ σχολεῖο. "Ολοι οἱ πιστοί, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς πεποιθήσεις τους, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄπιστοι, εἶναι ἐντελῶς ἴσοι μπροστὰ στὸ νόμο. Καμμιὰ ἐκκλησία, καμμιὰ θρησκεία δὲν ἔχει ἰδιαίτερα προνόμια ἢ πλεονεχτήματα. Τὸ σοβιετικὸ κράτος ἐγγυᾶται τὴν ἐλεύθερη ἄσκηση τῶν δικαιωμάτων σὲ ὅλες τὶς θρησκευτικὲς ὀργανώσεις, τιμωρώντας καὶ σταματώντας κάθε τάση ποὺ **ζητεῖ νὰ παρεμποδίσει τοὺς πιστοὺς στὴν ἐξάσκηση τῆς λατρείας τους.**

Οἱ γιορτες τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας γιορτάζονται στὴν ΕΣΣΔ, σύμφωνα μὲ τὸ ἡμερολόγιο τῆς ἐκκλησίας, δηλαδὴ μὲ τὸ ἰουλιανὸ ἡμερολόγιο, ποὺ εἶναι 13 μέρες πίσω ἀπὸ τὸ γρηγοριανό. Οἱ ἄλλες θρησκευτικὲς ὀργανώσεις διατηροῦν ἐπίσης τὶς παραδόσεις τοῦ ἡμερολογίου τους γιὰ τὶς ἑορτες τους (μουσουλμάνοι, ἑβραῖοι). Κανεὶς δὲν ἐμποδίζει τοὺς πιστοὺς νὰ παίρνουν μέρος στὴ λατρεία, νὰ προσεύχονται, νὰ νηστεύουν κτλ. Μέρα τῆς βδομαδιάτικης ἀνάπαυσης στὴν ΕΣΣΔ ἔχει ὁρισθεῖ ἡ Κυριακὴ (μέρα γιορτῆς γιὰ τοὺς χριστιανοὺς) καὶ ἡ Παρασκευὴ στὶς ἀνατολικὲς Δημοκρατίες (μέρα ἀνάπαυσης γιὰ τοὺς μουσουλμάνους). Αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀπόδειξη; πὼς ἡ ΕΣΣΔ σέβεται τὶς θρησκευτικὲς παραδόσεις τοῦ πληθυσμοῦ.

'Η σοβιετικὴ κυβέρνηση δὲν ἀπαγορεύει τὶς κηδεῖες, οὔτε τὸ κάψιμο τοῦ νεκροῦ (ἂν τὸ ἐπιθυμοῦν οἱ συγγενεῖς του), οὔτε τοὺς σταυροὺς στοὺς τάφους, τὴν ἐξομολόγηση, τὴ μετάληψη κ.τ.λ. Στὸ κρεματόριο παρέχεται κάθε δυνατότητα στοὺς συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ νὰ ἐχτελέσουν τὴ θρησκευτικὴ ἱεροτελεστία ἂν τὸ θέλουν. Θρησκευτικὰ ἔθιμα, ὅπως τὸ πέπλο καὶ ὁ φερετζὲς στὶς γυναῖκες τῆς 'Ανατολῆς ἢ ἡ περιτομὴ τῶν ἑβραίων καὶ μουσουλμάνων δὲν ἀπαγορεύονται ἀπὸ τὴ σοβιετικὴ ἐξουσία.

'Η σοβιετικὴ ἐξουσία δὲν ἐπιβάλλει ἔθιμα στοὺς πιστούς, οὔτε καταργεῖ διοικητικὰ τὶς θρησκευτικὲς συνήθειες ποὺ ὑπάρχουν ἀπὸ καιρό. 'Η σοβιετικὴ κυβέρνηση ἀπαγορεύει μονάχα τὶς ἱεροτελεστίες ποὺ ἔχουν ἑκδηλο φανατικὸ χαρακτῆρα, ἢ ποὺ τείνουν νὰ παραμορφώσουν ἢ νὰ ἀκρωτηριάσουν τὸν ἄνθρωπο.

* * *

'Η σοβιετικὴ ἐξουσία δὲ βάζει κανένα ἐμπόδιο στὶς θρησκευτικὲς ὀργανώσεις, γιὰ τὴν ἐκλογὴ ἑνὸς ἐσωτερικοῦ τρόπου ζωῆς ποὺ ταιριάζει στὶς πεποιθήσεις τους. Πολλὲς κοινότητες πιστῶν δὲν ἔχουνε κανένα κεντρικὸ ὀργανισμό. Εἶναι ἀπόλυτα ἀνεξάρτητες καὶ αὐτόνομες καὶ διευθύνονται ἄμεσα ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους ἢ τοὺς ἱεροκήρυκές τους. "Ομως ὑπάρχουν στὴν ΕΣΣΔ θρησκευτικὰ ρεύματα ποὺ ἔχουν ἕναν κεντρικὸ ὀργανισμό. Τέτοιες εἶναι ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησία μὲ τὸν πατριάρχη καὶ τὴν 'Ιερὰ Σύνοδο ἐπὶ κεφαλῆς. 'Η ὀρθόδοξη ἀνακαινιστικὴ ἐκκλησία ποὺ διευθύνεται ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Βεντένσκι καὶ τὴ σύνοδο. 'Η "Ενωση τῶν χριστιανῶν-εὐαγγελιστῶν μὲ τὸ ἐθνικό της Συμβούλιο' ἡ κεντρικὴ πνευματικὴ διεύθυνση τῶν μουσουλμάνων, ποὺ τὴ διευθύνει ὁ μουφτῆς ποὺ ἔχει τὴν ἕδρα του στὴν Οὐφα. 'Η ἀρμενογρηγοριανὴ ἐκκλησία μὲ τὸν «καθολικὸ» της στὴν πόλη 'Ετζμιατζίν. 'Η γεωργιανὴ ἐκκλησία μὲ ἐπικεφαλῆς ἕναν «καθολικὸ» κλπ.

'Η ἑνορία ἀποτελεῖ τὸ βασικὸ κρίκο τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας. Διευθύνεται ἀπὸ ἕνα ἑνοριακὸ συμβούλιο ἀπὸ 20 ἄτομα. Σύμφωνα μὲ μιὰ σύμβαση μὲ τὰ σοβιέτ, τὸ ἑνοριακὸ αὐτὸ συμβούλιο («Οἱ εἴκοσι») ἔχει γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς λατρείας τὴ χρήση ἑνὸς χτιρίου, ποὺ ἔχει ἀναλάβει νὰ διατηρεῖ σὲ καλὴ κατάσταση. Τὸ συμβούλιο ἐκλέγει κάθε τρία χρόνια ἕνα πρόεδρο, ἕνα γραμματέα καὶ ἕνα ταμία. Οἱ ἑνορίες ἑνώνονται σὲ ἐπισκοπές. Σὲ κάθε ἐπισκοπὴ εἶναι ἐπὶ κεφαλῆς ἕνας ἀρχιεπίσκοπος (βάση συνήθως εἶναι τὸ ἔδαφος μιᾶς περιφέρειας). 'Ανώτατος ἀρχηγὸς τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας εἶναι ὁ πατριάρχης.

"Αλλες θρησκευτικὲς ὀργανώσεις π. χ. οἱ μουσουλμάνοι, οἱ ἑβραῖοι κ. ἄ., — ποὺ καταδιώχτηκαν σκληρὰ ἀπὸ τὸν τσαρισμό, — διευθύνονται σύμφωνα μὲ τὰ ἔθιμά τους καὶ ἔχουν πλήρη αὐτονομία. "Ετσι οἱ μουσουλμάνοι στὴν ΕΣΣΔ διευθύνονται ἀπὸ τὸ μουφτὶ τῆς κεντρικῆς πνευματικῆς διεύθυνσης τῶν μουσουλμάνων στὴν πόλη Οὔφα. Στὶς πόλεις καὶ στὰ χωριὰ τῆς Μικρῆς 'Ασίας, τοῦ Καυκάσου, τῆς 'Υπερκαυκασίας καὶ σὲ ἄλλες περιοχές, (ὅπου ἀνήκει καὶ ἡ Μόσχα) οἱ πιστοὶ γιὰ νὰ προσευχηθοῦν μαζεύονται ἐλεύθερα στὰ τζαμιά, κρατοῦν τὶς νηστείες τους, διαβάζουν τοὺς ψαλμοὺς τοῦ κορανίου κ.τ.λ.

Οἱ ἑβραῖοι πιστοὶ εἶναι ἑνωμένοι σὲ θρησκευτικὲς κοινότητες (στὴ Μόσχα καὶ ἀλλοῦ), κάνουν τὶς τελετὲς τῆς θρησκείας τους στὶς συναγωγές, διαβάζουν δημόσια, κείμενα ἀπὸ τὴν 'Αγία Γραφὴ καὶ κάνουν ἀγρυπνίες κ.τ.λ., θάβουν τοὺς νεκρούς τους σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τῶν συγγενῶν, ὄχι στὰ κοινὰ νεκροταφεῖα, ἀλλὰ στὰ νεκροταφεῖα στὰ προορισμένα γιὰ τοὺς ἑβραίους. κ.τ.λ.

Πολλὲς θρησκευτικὲς ὀργανώσεις ἔβγαλαν καὶ βγάζουν βιβλία καὶ περιοδικά. 'Η ὀρθόδοξη ἐκκλησία ἐκδίδει τὴν «'Επιθεώρηση τοῦ Πατριαρχείου τῆς Μόσχας». 'Εξέδωκε τὶς ἐπιθεωρήσεις: «Μπλαγουρέστ» (Καλὴ Εἴδηση), τὴ «Φωνὴ τῆς ὀρθόδοξης Οὐκρανίας», τὴν «'Ανακαινιστικὴ 'Εκκλησία». Θρησκευτικὰ περιοδικὰ βγῆκαν στὶς ἕδρες τῶν νομῶν ἢ περιοχῶν ὅπως: «'Η 'Επισκοπικὴ 'Εφημερίδα τῆς Σαμάρας». «'Η 'Επισκοπικὴ 'Εφημερίδα τῆς Τούλας» ἢ **«'Εφημερίδα τῆς 'Εκκλησίας τοῦ Οὐράλη»** κ. ἄ. Καὶ οἱ αἱρέσεις ἔβγαζαν κατὰ καιροὺς διαφορες ἐπιθεωρήσεις, ὅπως ὁ «Βαφτιστής», ὁ «Ταχυδρόμος», ὁ «Ταχυδρόμος τῶν πνευματικῶν χριστιανῶν», ἡ «Φωνὴ τῆς 'Αληθειας», ἡ «"Ενωση» κ. ἄ. περιοδικὰ ἐκδίδονται ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς πιστούς, ὁ «Ταχυδρόμος τῆς ἕνωσης τῶν χριστιανῶν τῆς Ρωσίας» καὶ ἡ «Φωνὴ τῆς 'Εκκλησίας».

'Επὶ πλέον στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου ποὺ ἔκανε ὁ σοβιετικὸς λαὸς ἐνάντια στὴ χιτλερικὴ Γερμανία, ὁ κλῆρος ἔβγαλε διάφορα κηρύγματα πρὸς τοὺς πιστούς, μὲ τὴ μορφὴ προκηρύξεων κατὰ τὶς διάφορες ἐποχές: Π. χ. στὴ δολερὴ ἐπίθεση τῶν φασιστῶν ἐνάντια στὴν ΕΣΣΔ στὶς 22 τοῦ 'Ιούνη 1941, κατὰ τὰ Χριστούγεννα τοῦ 41 καὶ τὸ Πάσχα τοῦ 42, στὴν ἐπέτειο τοῦ πολέμου γιὰ τὴν πατρίδα, κ.τ.λ. 'Αναφέρουμε, ἀκόμα, τὴ μεγάλη συλλογή, ἡ «'Αλήθεια γιὰ τὴ θρησκεία στὴν ΕΣΣΔ» (460 σελ. σὲ 50.000 ἀντίτυπα) ποὺ ἔβγαλε τὸ 1942 τὸ πατριαρχεῖο τῆς Μόσχας, καθὼς καὶ τὸ βιβλίο τοῦ μητροπολίτη τοῦ Κιέβου καὶ τῆς Γαλικίας Νικολάου, γιὰ τὴ θέση τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐκκλησίας στὴν ΕΣΣΔ.

Πολλὰ ἄλλα γεγονότα βεβαιώνουν τὴν πλήρη ἀνοχὴ γιὰ τὴ θρησκεία καὶ τὴν ἐλευθερία τῆς συνείδησης, ποὺ ὑπάρχει στὴν ΕΣΣΔ. Τὰ ἴδια ἐργαστήρια κατασκευάζουν παιχνίδια καὶ τὰ χρωματιστὰ πασκαλιάτικα αὐγά. Εἰδικὰ καταστήματα πουλοῦν ἀντικείμενα γιὰ τὴ λατρεία καὶ ἀμφια. Κρατικὰ καταστήματα ἔχουν τὸ «πασχαλιάτικο ψωμὶ» καὶ τὰ «ἁζυμα» καὶ ἐφοδιάζουν τὴν ἐκκλησία **μὲ τὰ ἀναγκαῖα** ὑλικὰ γιὰ τὴν ἐπιδιόρθωση τῶν ναῶν, μὲ ἠλεχτρικὸ φῶς κ.τ.λ. 'Ακόμα παρέχονται τροφὴ καὶ μεταφορικὰ μέσα στοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνεδρίων ἀπὸ τὶς κρατικὲς ὀργανώσεις καὶ τοὺς συνεταιρισμούς. Οἱ θρησκευτικοὶ ὕμνοι τῶν αἱρετικῶν, οἱ ἐπιθεωρήσεις καὶ οἱ θρησκευτικὲς συλλογὲς τυπώνονται στὰ κρατικὰ τυπογραφεῖα.

* * *

Τὸ διάταγμα τῆς 23 τοῦ Γενάρη 1918 γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τὸ Σύνταγμα τῆς ΕΣΣΔ τοῦ 1936, ποὺ ἀναφέρει στὸ ἄρθρ. 124:

«Γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ στοὺς πολίτες ἡ ἐλευθερία τῆς συνείδησης, ἡ ἐκκλησία στὴν ΕΣΣΔ χωρίζεται ἀπὸ τὸ κράτος καὶ τὸ σχολεῖο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. 'Η ἐλευθερία ἄσκησης τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς ἀντιθρησκευτικῆς προπαγάνδας, ἀναγνωρίζονται σὲ ὅλους τοὺς πολίτες».

Τὸ σταλινικὸ Σύνταγμα ἔβαλε νέες διατάξεις στὸ ἐκλογικὸ σύστημα, μὲ τὴ χορήγηση ψήφου σ' ὅλους τοὺς ἐνήλικους (δηλ. ὅσοι ἔχουν συμπληρώσει τὰ 18 τους χρόνια), χωρὶς νὰ ἐξαιρεῖ τὸν κλῆρο. Πρὶν ἐφαρμοστεῖ τὸ σταλινικὸ Σύνταγμα, οἱ θρησκευτικοὶ λειτουργοὶ δὲν εἶχαν, προσωρινά, δικαίωμα ψήφου. Τὸ μέτρο αὐτὸ δὲν εἶχε παρθεῖ μόνο γιὰ τὸν κλῆρο, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλες κατηγορίες τοῦ πληθυσμοῦ, ποὺ στάθηκαν ἐχθρικὲς στὴ νέα τάξη, στὸ σοβιετικὸ πολίτευμα, στὴν ἐξουσία τῶν ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν. Το 1936, στὴ λαϊκὴ συζήτηση γιὰ τὸ σχέδιο τοῦ Συντάγματος, ὅπου πῆρε μέρος ὅλο τὸ ἔθνος προτάθηκε μιὰ τροποποίηση ποὺ ἔλεγε νὰ μὴ χορηγηθεῖ ψῆφος στοὺς κληρικούς, σὲ ὅλους τοὺς πρώην «λευκοφρουρούς», καὶ στὰ ἄτομα ποὺ δὲν ἔκαναν κοινωφελὴ ἐργασία, ἡ τουλάχιστο νὰ περιοριστεῖ τὸ δικαίωμά ψήφου σ' αὐτὲς

τὶς κατηγορίες, ὥστε νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα μόνο νὰ ἐκλέγουν, ὄχι καὶ νὰ ἐκλέγονται.

'Ο σ. Στάλιν, εἰσηγητὴς τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ συντάγματος στὸ 8ο ἔκτακτο συνέδριο τῶν Σοβιέτ, ὑπαγόρμισε πόσο λανθασμένη ἦταν ἡ παραπάνω πρόταση:

«Νομίζω, εἶπε, πὼς τὸ νομοσχέδιο αὐτὸ πρέπει νὰ ἀπορριφθεῖ. Τὸ σοβιετικὸ καθεστὼς εἶχε στερήσει τὰ μὴ ἐργαζόμενα καὶ τὰ ἐκμεταλλευτικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ ἐκλογικό τους δικαίωμα ὄχι γιὰ πάντα ἀλλὰ προσωρινά, μόνο γιὰ μιὰ ὁρισμένη περίοδο. Κάποτε τὰ στοιχεῖα αὐτὰ καταπολεμοῦσαν τὸ λαό μας καὶ τοὺς σοβιετικοὺς νόμους. 'Ο σοβιετικὸς νόμος ποὺ τοὺς στέρησε τὸ ἐκλογικὸ δικαίωμα ἦταν ἡ ἀπάντηση τῆς ἐξουσίας τῶν σοβιὲτ σ' αὐτὴ τὴν ἀντιδραστικὴ θέση τους. 'Από τότε πέρασε ἀρκετὸς καιρός. Στὴν περίοδο ποὺ πέρασε πετύχαμε νὰ ἐξαφανίσουμε τὶς ἐκμεταλλεύτριες τάξεις καὶ τὸ σοβιετικὸ καθεστὼς ἔγινε μιὰ ἀκατανίκητη δύναμη. Δὲν ἦρθε, λοιπόν, πιὰ ὁ καιρὸς νὰ ἀναθεωρήσουμε αὐτὸ τὸ νόμο; Νομίζω, ναί. Λέγε, πὼς αὐτὸ εἶναι ἐπικίνδυνο, γιατὶ στὶς ἀνώτερες θέσεις μποροῦν νὰ γλυστρήσουν στοιχεῖα ἐχθρικὰ στὸ σοβιετικὸ καθεστώς, κουλάκοι «λευκοφρουροί», παπάδες κ. ἄ.

Τί ἔχομε, ὅμως, ἀλήθεια, νὰ φοβηθοῦμε; "Οταν πάει κανεὶς στὸ δάσος δὲν πρέπει νὰ φοβᾶται τὸ λύκο. Καὶ πρῶτα πρῶτ' ὅλοι οἱ πρώην κουλάκοι, οἱ «λευκοφρουροί», παπάδες κ. ἄ., δὲν εἶναι ἐχθρικοὶ ἀπέναντι στὴ σοβιετικὴ ἐξουσία. "Επειτα κι ἂν ἀκόμα ὁ ἴδιος ὁ λαὸς ἐκλέξει δῶ καὶ κεῖ ἀνθρώπους ἐχθρικούς, αὐτὸ θὰ σημαίνει πὼς ἡ διαφωτιστικὴ δουλειά μας δὲν ἀξίζει τίποτα, καὶ πὼς μᾶς ταίριαζε μιὰ τέτοια ντροπή' ἂν, ἀντίθετα, πάλι, ἡ διαφωτιστική μας δουλειὰ ἔγινε καλά, μπολσεβίκικα, ὁ λαὸς δὲν θὰ ἀφήσει τὰ ἐχθρικὰ στοιχεῖα νὰ περάσουνε στὶς ἀνώτατες θέσεις. "Ωστε πρέπει νὰ ἐργαζόμαστε καὶ νὰ μὴ μιζοκλαίμε. Πρέπει νὰ ἐργαζόμαστε καὶ νὰ μὴν περιμένουμε νὰ μᾶς ἔρχουνται ὅλα ἕτοιμα ἀπὸ τὸ διοικητικὸ δρόμο. 'Από τὸ 1918 κιόλας, ὁ Λένιν ἔλεγε, πὼς δὲν εἶναι μακρυὰ ὁ καιρὸς ποὺ ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία θὰ κρίνει σκόπιμο νὰ ἐφαρμόσει τὴν καθολικὴ ψηφοφορία χωρὶς κ α ν έ ν α περιορισμό: 'Ακοῦτε καλά; Χωρὶς κ α ν έ ν α περιορισμό. Τὸ ἔλεγε τότε, ποὺ ἡ ξένη ἐπέμβαση δὲν εἶχε ἀκόμα ξεκαθαριστεῖ καὶ ἡ βιομηχανία μας καὶ ἡ ἀγροτικὴ μας οἰκονομία βρίσκονταν σὲ ἀπελπιστικὴ κατάσταση... 17 χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε. Δὲν εἶναι καιρός, σύντροφοι, νὰ πραγματοποιήσουμε αὐτὴ τὴν ὑπόδειξη τοῦ Λένιν; Νομίζω πὼς εἶναι καιρός».

Σὲ πρόταση τοῦ σ. Στάλιν, τὸ 8ο ἔκτακτο Συνέδριο τῶν Σοβιὲτ τῆς ΕΣΣΔ, ἀπορριψε ἐπίσης μιὰ τροποποίηση ποὺ ζητοῦσε νὰ ἀπαγορευθεῖ ἡ ἄσκηση τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων.

«Νομίζω, εἶπε ὁ Στάλιν, πὼς πρέπει νὰ ἀπορρίψουμε αὐτὸ τὸ νομοσχέδιο, γιατὶ δὲν εἶναι σύμφωνο μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ συντάγματός μας».

Στὸ βιβλίο τους, «'Η ἀλήθεια γιὰ τὴ θρησκεία στὴ Ρωσία», οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ὀρθόδοξης ρωσικῆς ἐκκλησίας δίνουν τὴν παρακάτω ἐχτίμηση στὴν πολιτικὴ τοῦ μπολσεβίκικου κόμματος καὶ τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας, ἀπέναντι στὴ θρησκεία:

«Τὸ διάταγμα γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς συνείδησης, ποὺ ἔβγαλε ἡ σοβιετικὴ κυβέρνηση τὸ Γενάρη τοῦ 1918, ἐξασφαλίζει σὲ κάθε θρησκευτικὴ κοινότητα, μαζὶ καὶ στὴ δική μας ὀρθόδοξη ἐκκλησία, τὸ δικαίωμα καὶ τὴ δυνατότητα νὰ ζεῖ καὶ νὰ ἐχτελεῖ τὴ λατρεία ὅπως ζητεῖ ἡ πίστη της, στὸ βαθμὸ ποὺ δὲν προσβάλλει τὴ δημόσια τάξη καὶ τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων πολιτῶν.

Αὐτὸ τὸ διάταγμα βοήθησε σημαντικὰ στὴν ἐξυγίανση τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τῆς ἐκκλησίας. Τὸ διάταγμα αὐτὸ σήκωσε τὸ βάρος ποὺ χρόνια πίεζε τὴν ἐκκλησία. Τὴν χειραφέτησε ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ κηδεμονία. 'Η ὠφελεια γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τῆς ἐκκλησίας ἦταν μεγάλη. Τὸ διάταγμα παραχωρεῖ τὴν ἐλευθερία καὶ ἐγγυᾶται τὸ ἀπαραβίαστό της σὲ ὅλες τὶς θρησκευτικὲς κοινότητες... "Οχι! ἡ ἐκκλησία δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ ἔχει παράπονα ἀπὸ τὴν ἐξουσία».

'Ο ἀνταποκριτὴς τοῦ πρακτορείου «Associated Press» ('Ενωμένος Τύπος), ἀπευθύνθηκε στὶς 24 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1941, σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς ἱεράρχες τῆς ἐκκλησίας στὴν ΕΣΣΔ, τὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἀνδρέα, καὶ τὸν ρώτησε. «Σὲ ποιὸ βαθμὸ περιορίζεται σήμερα στὴ Ρωσσία ἡ ἐλευθερία τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων;».

'Ο ἀρχιεπίσκοπος 'Ανδρέας ἀπάντησε:

«'Η σοβιετικὴ ἐξουσία δὲν περιόρισε ποτὲ τὴν ἐλευθερία τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. 'Ακολουθεῖ σταθερὰ στὴν ἀρχὴ τῆς ἀνοχῆς γιὰ ὅλες τὶς θρησκεῖες. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀνοχὴ καθιερώθηκε μὲ ἕνα ἄρθρο τοῦ Συντάγματος.

'Η σοβιετικὴ ἐξουσία πῆρε αὐστηρὰ μέτρα ἐνάντια σ' ἕνα μέρος τοῦ κλήρου καὶ τῶν πιστῶν, ὄχι ὅμως γιὰ τὶς θρησκευτικὲς τους πεποιθήσεις, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐχθρική τους στάση ἀπέναντι στὸ νέο σοβιετικὸ καθεστώς. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὼς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση, ἡ ἐκκλησία ὑπηρετοῦσε τὸν τσάρο καὶ εἶχε πολλὰ προνόμια (κυρίως ὁ ἀνώτερος κλῆρος). Γι' αὐτὸ ὁ κλῆρος δύσκολα μποροῦσε νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ αὐτὰ τὰ προνόμια. Μερικοὶ μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία θὰ ἀνατρέπονταν ξεσηκώθηκαν ἐνάντιά της. Εἶναι αὐτονόητο πὼς ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία δὲν μποροῦσε ν' ἀφήσει ἀτιμώρητα τέτοια ὑποκείμενα».

'Η Μαργαρίτα Γουόρκ Οὐάϊτ στὸ βιβλίο της: «Μὲ μιὰ φωτογραφικὴ μηχανή, μέσα στὴν ἐμπόλεμη Ρωσία», μᾶς λέει, πὼς ἔπιασε κουβέντα μὲ πιστούς, μὲ κληρικούς, καὶ παντοῦ ἄκουσε.

«Εἴμαστε λεύτεροι, κανένας δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ ὑπηρετοῦμε στὸ Θεό».

'Ο Γουόλς Κάρρολ στὸ ἔργο του: «Σ' αὐτὸ εἴμαστε μαζὶ μὲ τὴ Ρωσία», φτάνει στὸ συμπέρασμα, ὕστερα ἀπὸ συνομιλίες του μὲ πιστοὺς καὶ κληρικούς, πὼς οἱ πιστοὶ στὴν ΕΣΣΔ δὲν ἔχουν κανένα παράπονο μὲ τὴ σοβιετικὴ ἐξουσία. Σὲ μιὰ ἐρώτηση ποὺ ἔκανε ὁ Κάρρολ στὸ μητροπολίτη Σέργιο (ἀργότερα πατριάρχη) γιὰ τὴ θέση τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐκκλησίας στὴν ΕΣΣΔ, πῆρε τοῦτη τὴν ἀπάντηση:

«Κανένας δὲν ἀνησυχεῖ τοὺς πιστοὺς στὴν ΕΣΣΔ. 'Η ἐκκλησία ἔχει ἀρκετοὺς πόρους καὶ λογαριάζει, μάλιστα, νὰ στείλει ἐνίσχυση στὶς 'Ενωμένες Πολιτεῖες, γιὰ τὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησία, ποὺ ἡ οἰκονομική της κατάσταση εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολη».

'Ο μητροπολίτης Σέργιος εἶχε δηλώσει ἀκόμα πὼς κανένας περιορισμὸς δὲν μπαίνει στὴν ἐκκλησία σχετικὰ μὲ τὴ χειροτονία νέων παπάδων.

Στὰ μέσα τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1943, ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐκλογὴ τοῦ πατριάρχη «Μόσχας καὶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν», ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς 'Υόρκης, δόκτωρ Κύριλλος Φόστερ Χάρμπετ πῆγε στὴ Μόσχα μὲ πρόσκληση τῆς ρωσικῆς ἐκκλησίας. Στὶς δέκα μέρες ποὺ ἔμεινε στὴ Ρωσία εἶχε μιὰ ἰδιαίτερη συνομιλία μὲ τὸ Μολότωφ, ἐπίτροπο τοῦ λαοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν. Σ' αὐτὴν παρευρίσκονταν καὶ ὁ ἄγγλος πρεσβευτὴς σὲρ "Αρτσιμπαλντ Κλάρκ Κέρρ. Μαζὶ μὲ τοὺς δύο ἐφημερίους του, ὁ ἀρχιεπίσκοπος 'Υόρκης ἐπισκέφτηκε τὸ μοναστήρι τῆς Νέας 'Ιερουσαλὴμ στὴν "Ιστρα, ὅπου μπόρεσε νὰ ἀντιληφτεῖ μὲ τὰ μάτια του τὶς φοβερὲς καταστροφὲς ποὺ οἱ βάνδαλοι φασίστες εἶχαν προξενήσει σ' αὐτὸ τὸ περίφημο ἀρχιτεκτονικὸ μνημεῖο. Στὴν ἑβδομαδιαία ἐπιθεώρηση ὁ «Βρεττανὸς σύμμαχος», ποὺ βγάζει τὸ ὑπουργεῖο πληροφοριῶν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς 'Υόρκης, ὅταν γύρισε στὸ Λονδῖνο, ἐπιθεβαίωσε τὴν πλήρη ἀνεξιθρησκεία καὶ τὴν ἐλευθερία θρησκείας καὶ συνείδησης **ποὺ ὑπάρχει** στὴν ΕΣΣΔ.

Οἱ παρακάτω γραμμές, ποὺ παίρνουμε ἀπὸ ἕνα βιβλίο ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω, ἡ «'Αλήθεια γιὰ τὴ θρησκεία στὴ Σοβιετικὴ "Ενωση», μαρτυροῦνε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ τὴν ἐλευθερία τῆς συνείδησης ὁ' αὐτὴ τὴ χώρα:

«Εἶναι ἀλήθεια — τὸ ξέρουμε καλὰ — πὼς στὴ Ρωσία κάνουν ἀντιθρησκευτικὴ προπαγάνδα καὶ πὼς τὸ Σύνταγμα ἐγγυᾶται τὴν ἐλευθερία της. Ξέρουμε ἀκόμα πὼς ἡ ἀντιθρησκευτικὴ ἰδεολογία εἶναι ἡ ἰδεολογία τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος. Καὶ ὅπως εἶναι φυσικό, ἡ ὀρθόδοξη 'Εκκλησία θλίβεται γι' αὐτό. Ταυτόχρονα, ὅμως, πρέπει νὰ ποῦμε μὲ κάθε ἀντικειμενικότητα πὼς ἡ ἀντιθρησκευτικὴ προπαγάνδα στὴν ΕΣΣΔ δὲν ἐμποδίζει, οὔτε περιορίζει καθόλου τὰ δικαιώματα τῶν πιστῶν.

'Η κοσμοθεωρία τοῦ μπολσεβίκικου κόμματος, ἀντίληψη ἐπιστημονική, ἀρνεῖται τὴν πίστη στὸ ὑπερφυσικό, στὰ θαύματα. 'Αποκλείει τὴ θρησκευτικὴ ἑρμηνεία γιὰ τὰ φυσικὰ καὶ κοινωνικὰ φαινόμενα.

'Ωστόσο, ἂν καὶ τὸ μπολσεβίκικο κόμμα κρατεῖ μιὰ ἀρνητικὴ θέση ἀπέναντι στὴ θρησκεία, σὰν κοσμοθεωρία δὲ θεώρησε ποτέ, οὔτε

θεωρεῖ λογικὸ τὸν ἀγῶνα ἐνάντια στὴ θρησκεία μὲ διοικητικὰ μέσα.»

Τὸ 1924 τὸ 8ο συνέδριο τοῦ μπολσεβίκικου κόμματος ὑπογράμμισε αὐστηρὰ τὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ ζητήματος:

«Ἐνδιαφέρει νὰ ξεκαθαρίστεῖ ὁριστικὰ κάθε ἀπόπειρα νὰ χτυπηθοῦν οἱ θρησκευτικὲς προλήψεις μὲ διοικητικὰ μέτρα, ὅπως τὸ κλείσιμο τῶν ἐκκλησιῶν, των τζαμιων, τῶν συναγωγῶν, τῶν οἴκων προσευχῆς κ.τ.λ. Ἡ ἀντιθρησκευτικὴ προπαγάνδα πρέπει νὰ πάρει ἕνα καθαρὰ ὑλιστικὸ χαραχτήρα σχετικὰ μὲ τὴν ἐξήγηση τῶν φαινομένων τῆς φύσης καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Πρέπει νὰ εἴμαστε προσεχτικοὶ καὶ νὰ μὴ πληγώνουμε τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα τῶν πιστῶν...».

Τὰ ἴδια τονίζει καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦ μπολσεβίκικου κόμματος: «Πρέπει νὰ ἀποφεύγουμε προσεχτικὰ κάθε προσβολὴ τῶν θρησκευτικῶν συναισθημάτων τῶν πιστῶν, γιατὶ αὐτὸ θὰ ἔφερνε μονάχα τὸ δυνάμωμα τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ».

Ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία τιμωρεῖ αὐστηρὰ ὅποιον ἐμποδίζει τοὺς πιστοὺς νὰ ἀσκήσουν τὰ δικαιώματα ποὺ τοὺς ἀναγνωρίζει ὁ νόμος. Τὸ ἄρθρο 125 τοῦ ποινικοῦ κώδικα ὁρίζει:

«Ὅποιος παρεμποδίζει τὸν γιορτασμὸ τῶν θρησκευτικων τελετων — φταίει νὰ μὴ διαταράσουν τὴ δημόσια τάξη, οὔτε νὰ προσβάλλουν τὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν — καταδικάζεται σὲ 6 μῆνες καταναγκαστικὰ ἔργα».

Ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία ἐπαγρυπνεῖ αὐστηρὰ ὥστε ἡ ἀντιθρησκευτικὴ προπαγάνδα νὰ μὴν πληγώνει ἢ προσβάλλει τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα των πιστῶν. Στὴν ΕΣΣΔ ὁ ἀγώνας ἐνάντια στὴ θρησκεία συνίσταται, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, στὴν ἐκλαίκευση τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων καὶ στὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ λαοῦ μὲ τὸ πνεῦμα μιᾶς ἐπιστημονικῆς ἀντίληψης γιὰ τὸν κόσμο. Αὐτὴ εἶναι ἡ βασικὴ μέθοδος τῆς ἀντιθρησκευτικῆς προπαγάνδας στὴν ΕΣΣΔ (καὶ εἰδικὰ τῆς "Ενωσης τῶν Μαχομένων Ἀθέων). Ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία δὲν παραχωρησε ποτε κανένα προνόμιο στὶς ὀργανώσεις τῶν ἀθέων, καὶ κρατεῖ ἀπέναντί τους τὴν ἴδια στάση ποὺ κρατεῖ καὶ ἀπέναντι στὶς θρησκευτικὲς ὀργανώσεις. Ἡ "Ενωση τῶν ἀθέων συντηρεῖται ἀπὸ προαιρετικοὺς ἐράνους τῶν μελῶν της. Ἀποτελεῖ μιὰ προαιρετικὴ κοινωνικὴ ὀργάνωση.

* * *

Ἡ δολερὴ ἐπίθεση τῆς χιτλερικῆς Γερμανίας ἐνάντια στὴν ΕΣΣΔ τὸν Ἰούνη τοῦ 1941 ἄλλαξε τὴν κατάσταση στὴ χώρα. Ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες τῆς κυριαρχίας στὶς περιοχὲς ποὺ κατέλαβαν, προσωρινά, οἱ φασίστες ἐπιδόθηκαν στὸ πνίξιμο τῆς ἐλευθερίας τῆς συνείδησης, στὸ διωγμὸ τοῦ κλήρου καὶ στὴ βεβήλωση τῆς θρησκείας.

Θὰ ἀναφέρουμε διάφορα γεγονότα παρμένα στὴν τύχη ἀπὸ τὸ ἄφθονο ὑλικὸ ποὺ δίνει ὁ περιοδικὸς τύπος καὶ ποὺ ἐπιβεβαιώθηκε ἀπὸ ἑκατοντάδες καὶ χιλιάδες μαρτυρίες πιστῶν καθὼς καὶ ἀπὸ ἐπίσημα ἐγγραφα:

Στὸ χωριὸ Ἰλίνσκογιε, στὴν περιοχὴ τῆς Τούλας, οἱ εἰσβολεῖς ἔσπασαν τὰ εἰκονίσματα τῶν κολχὸζ καὶ τὰ ἐχρησιμοποίησαν γιὰ καυσοξυλα. Στὴν πόλη Πλάβσκ, ἡ ἐκκλησία μετατράπηκε σὲ φυλακὴ καὶ τόπο βασανιστηρίων. Στὰ χωριὰ Σεμιονόφσκογιε καὶ Ἰβανόφσκογιε, τῆς περιοχῆς τῆς Μόσχας, οἱ ἐκκλησίες μεταβλήθηκαν σὲ στρατόπεδα συγκέντρωσης. Στὰ χωριὰ Ὁσκόβνινο, Πάπορτκα, Νόβο-Ποκρόφσκογιε. Γιέβλεβο, τῆς περιοχῆς τῆς Τούλας, Κοτσάργκινο, Λίτκινο, τῆς περιοχῆς τῆς Μόσχας, καθὼς καὶ σὲ ἄλλες πόλεις καὶ χωριὰ ποὺ κατέλαβαν οἱ βάρβαροι Γερμανοὶ φασίστες, μεταβάλλανε τὶς ἐκκλησίες σὲ στάυλους. Κατάστρεψαν ὅλα τὰ ἱερὰ σκεύη, τὰ εἰκονοστάσια, τὴν Ἁγια Τράπεζα. Ὁ παπᾶς Ἀμβρόσιος Ἰβάνωφ, τοῦ χωριοῦ Ἰλίνσκογιε, διηγεῖται:

«Πρὶν ἔρθουν οἱ γερμανοί, ἡ ἐκκλησία ἦτανε σὲ θαυμάσια κατάσταση. Ἕνας γερμανὸς ἀξιωματικὸς μὲ διάταξε νὰ ἀδειάσω τὴν ἐκκλησία... Τὸ βράδυ ἔρχονται στρατεύματα, καταλαμβάνουν τὴν ἐκκλησία καὶ βάζουν μέσα τὰ ἄλογά τους... Καὶ νά τους, σπάζουν, καταστρέφουν τὰ πάντα γιὰ νὰ κάνουν ξύλινα κρεββάτια. Πέταξαν ἔξω τὴν Ἁγια Τράπεζα, τὴν πόρτα τοῦ ἱεροῦ, τὶς κολυμπῆθρες κ. ἄ. Μὲ μιὰ λέξη ἔκαναν τὴν ἐκκλησία ἄντρο ληστῶν».

Ἡ διακοίνωση τοῦ ἐπίτροπου τῶν Ἐξωτερικῶν σ. Μολότωφ, μὲ χρονολογία 6 τοῦ Γενάρη τοῦ 1942, γιὰ τὶς καταστροφὲς καὶ λεηλασίες ποὺ ὑπέστη ὁ σοβιετικὸς λαός, καθὼς καὶ γιὰ τὰ τερατουργήματα τῶν γερμανικῶν ἀρχῶν στὸ κατεχόμενο σοβιετικὸ ἔδαφος, ἀναφέρει τὸ παρακάτω περιστατικό:

«Στὸ Λβώφ, 32 ἐργάτριες τοῦ ἐργοστασίου ἐτοίμων ἐνδυμάτων, βιάστηκαν καὶ ὕστερα δολοφονήθηκαν ἀπὸ τὰ γερμανικὰ τάγματα ἐφόδου. Μεθυσμένοι γερμανοὶ στρατιῶτες ἔσυραν κορίτσια καὶ νέες γυναῖκες τοῦ Λβώφ στὸ πάρκο τοῦ Κοσκιούζκο καὶ τὶς ἐβίασαν ἄγρια. Ὁ γέρος παπᾶς Β. Α. Πομάζνεφ, ποὺ θέλησε μὲ τὸ σταυρὸ στὸ χέρι νὰ ἐμποδίσει αὐτὲς τὶς βιαιοτητες, δάρθηκε ἄσχημα ἀπὸ τοὺς φασίστες, ποὺ τοῦ ἔβγαλαν τὸ ράσο, τοῦ ἔκαψαν τὰ γένια καὶ τὸν τρύπησαν μὲ τὶς λόγχες τους.

Οἱ χιτλερικοὶ κατάστρεφαν καὶ ἐξαφάνιζαν τοὺς ἱστορικοὺς καὶ καλλιτεχνικοὺς θησαυροὺς τῶν πιστῶν. Τὸ μοναστήρι τῆς Νέας Ἱερουσαλήμ, στὴν Ἴστρα, ἀξιόλογο θρησκευτικὸ καὶ ἱστορικὸ μνημεῖο τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, ἱδρύθηκε τὸ 1654 καὶ ἀνακαινίστηκε στὸ 18ο αἰώνα ἀπὸ τοὺς περίφημους ἀρχιτέχτονες Ραστρέλλι καὶ Καζακώφ. Οἱ γερμανοὶ μετατρέψανε σὲ ἐρείπια αὐτὸ τὸ μεγαλόπρεπο καὶ μοναδικὸ μνημεῖο. Στὴν παλιὰ ρωσικὴ πόλη Σταρίτσα, οἱ χιτλερικοὶ κάψανε ἕνα μοναστήρι τοῦ 16ου αἰώνα. Μέσα στὰ ἐρείπιά του ἀνακαλύφτηκαν ὕστερα γυμνὰ πτώματα κόκκινων φαντάρων, αἰχμαλώτων πολέμου, ποὺ εἶχαν θανατωθεῖ μὲ βασανιστήρια.

Τὸ γράμμα ἑνὸς μουσουλμάνου ἱερέα, τοῦ Ἰμάμη Σουλεϊμάν, γραμμένο μὲ βάση τὶς πληροφορίες μαρτύρων ποὺ δραπέτευσαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, ζωγραφίζει τὸν φρικτὸ πίνακα τῶν προσβολῶν ποὺ ἔκαναν οἱ χιτλερικοὶ στὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα τῶν τατάρων τῆς Κριμαίας:

«Πολυτιμημένε καζρέτ, γράφει ὁ Σουλεϊμάν, ἄκουσα αὐτὲς τὶς μέρες μιὰ συνομιλία ἀνάμεσα σὲ δυὸ μουσουλμάνους. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ κατώρθωσαν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὶς κατεχόμενες περιοχὲς τῆς δημοκρατίας τῆς Κριμαίας. Οἱ διηγήσεις τους ξύπνησαν, φλόγισαν τὴ μουσουλμανικὴ μου ψυχή. Γι' αὐτὸ πῆρα τὴν ἀπόφαση νὰ σᾶς γράψω. "Ενας ἀπ' αὐτοὺς κατάγεται ἀπὸ τὸ χωριὸ Γκαζίζ, ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὴν πόλη Μπαχτσισαράϊ. Δὲν εἶχε φύγει ἀπὸ τὸ χωριὸ του ὅταν καταλήφθηκε τὸ Μπαχτσισαράϊ. Εἶχε μείνει σπίτι του καὶ εἶχε ἀναλάβει χρέη φύλακα σ' ἕνα συνεταιρισμό. Τὸν λένε Ζιά-Ἐλντίν. Μοῦ διηγήθηκε τὰ ἑξῆς:

Ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ποὺ μπῆκαν στὴν Κριμαία οἱ γερμανοὶ ἀπαγόρεψαν τὶς ἱεροτελεστίες, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν τατάρων τῆς Κριμαίας. Στὸ Γκαζίζ (τὸ χωριὸ τοῦ Ζιά-Ἐλντίν) οἱ γερμανοὶ μάζεψαν ὅλους τοὺς γέρους καὶ τοὺς διάταξαν νὰ βγάλουν τὰ καπέλλα τους καὶ τὴν τατάρικη φορεσιά τους καὶ νὰ ξυρίσουν τὰ γένια τους. Ἀπαγόρευσαν τὴν τελετὴ ποὺ γίνεται γιὰ τὰ νεογέννητα σύμφωνα μὲ τοὺς μουσουλμανικους νόμους. Μὲ διαταγὴ τῆς γερμανικῆς διοίκησης ἔστειλαν τὸν πατέρα ἑνὸς νεογέννητου σ' ἕνα γερμανὸ παπᾶ, ποὺ ἔδωσε στὸ βρέφος γερμανικὸ ὄνομα. Τὸ χωριὸ εἶχε πάρει τὸ ὄνομα Γκαζίζ (δηλ. Σεβαστό) ἀπὸ τὰ ἱερὰ τζαμιά του, ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα του καὶ τοὺς τάφους τῶν ἁγίων ποὺ ἀνήκαν στὴν ἐποχὴ τῶν Χάνων. Οἱ γερμανοὶ λοιπὸν τὸ κάψανε. Χιλιάδες μουσουλμάνοι ἐρχόντουσαν στὸ Γκαζίζ, ποὺ ἦταν τόπος ἱερὸς γιὰ ὅλους τοὺς Μουσουλμάνους τῆς Κριμαίας.

Στὸ χωριὸ Τσισαάλα ἕνας γέρος ἔκανε τὴ βραδυνὴ προσευχή του. "Ενας γερμανὸς στρατιώτης μπῆκε καὶ πιάνοντάς τον ἀπὸ τὸ λαιμὸ τοῦ ρούχου του τὸν ἔσυρε ἔξω. Ὁ γέρος παραπονέθηκε σ' ἕνα γερμανὸ ἀξιωματικὸ ποὺ περνοῦσε κείνη τὴν ὥρα μέσα σ' ἕνα αὐτοκίνητο. Τότε ὁ ἀξιωματικὸς διάταξε νὰ μαζευτεῖ ὅλος ὁ πληθυσμὸς τοῦ χωριοῦ καὶ ὁ γέρος δάρθηκε μπροστὰ σὲ ὅλους. Ὁ ἀξιωματικὸς ἀπείλησε μὲ τὴν ἴδια τύχη τὸν καθένα ποὺ θὰ τολμοῦσε νὰ παραπονεθεῖ γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τῶν γερμανῶν στρατιωτῶν.

Στὸ χωριὸ Σουντρὶ-Τάς, γερμανοὶ στρατιῶτες ἐγκλωβισαν ὁλότελα τοὺς μουσουλμάνους ποὺ εἶχαν μαζευτεῖ στὸ τζαμὶ γιὰ προσευχή, καὶ ἔτσι ὁλόγυμνους τοὺς πέρασαν μέσα ἀπὸ τοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ.

Πολυτιμημένε καζρέτ, δὲν σᾶς ἱστόρησα παρὰ γιὰ τὸ ἕνα ἑκατοστὸ ἀπὸ τὶς ὠμότητες ποὺ μοῦ ἀνέφερε ὁ Ζιά-Ἐλντίν. Τόσο πολὺ μὲ ἀναστάτωσε ἡ διήγησή του, ὥστε δὲν ἔχω τὴ δύναμη νὰ σᾶς τὰ ἐκθέσω ὅλα σ' ἕνα μόνο γράμμα.

Καταριέμαι μὲ ὅλη μου τὴν ψυχὴ αὐτὰ τὰ τέρατα, ἐχθροὺς τῆς ἀνθρωπότητας.

Εἶμαι γέρος. Πρὶν ἔρθουνε οἱ Γερμανοὶ στὴν Κριμαία ἤμουνα ἰμάμης στὸ χωριὸ Καϊρ-σάτ. Πήγαινα προσκυνητὴς στὶς ἱερὲς πόλεις, τὴ Μέκκα καὶ τὴ Μεδίνα. Καὶ δὲν μπόρεσα νὰ ἀκούσω χωρὶς πόνο τὴ διήγηση τῶν ἐγκλημάτων ποὺ διάπραξαν οἱ γερμανοί».

Χιλιάδες καὶ χιλιάδες ἀπὸ τέτοια γεγονότα συγκεντρώθηκαν ἀπὸ τὴν κρατικὴ ἐπιτροπή, ὅπου ἀνήκει καὶ ὁ μητροπολίτης Κιέβου καὶ Γαλικίας Νικόλαος. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ θὰ κάνει τὴν ἔρευνα καὶ θὰ συγκεντρώσει στοιχεῖα γιὰ τὰ κακουργήματα τῶν φασιστῶν.

* * *

Πιστοὺς καὶ ἄπιστους στὴ Σοβιετικὴ "Ενωση τοὺς ἐμψύχωνε ὁ ἴδιος φλογερὸς πατριωτισμὸς καὶ ἡ ἴδια θέληση νὰ συντρίψουν ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ γρήγορα τὸν ἄτιμο εἰσβολέα. Ὁ μητροπολίτης Κιέβου καὶ Γαλικίας Νικόλαος, ποὺ στὶς πρῶτες μέρες τοῦ πολέμου βρίσκονταν στὴ Δυτικὴ Οὐκρανία, εἶπε:

«Ἀπὸ μέρους μας διαπιστώσαμε αὐτὴ τὴν ὑπέροχη θρησκευτικοπατριωτικὴ ἔξαρση σὲ πολλὰ μέρη τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τῆς χώρας μας. Ὅλοι οἱ πιστοὶ γέμισαν ἀμέσως τὶς ἐκκλησίες καὶ προσευχήθηκαν γιὰ τὴ νίκη. Στὸ πλευρὸ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἀντιστάθηκαν λυσσαλέα στὸν ἐχθρὸ καὶ πῆραν μέρος στὴν ἐθνοφρουρά. Ὀργανώσανε ἀμέσως ὁμάδες παρτιζάνων στὰ μετόπισθεν τοῦ ἐχθροῦ».

Ἡ μεγάλη πατριωτικὴ ὁρμὴ τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ, τὸ μῖσος του γιὰ τὸ φασίστα εἰσβολέα, συντελέσανε πολὺ στὸν προσανατολισμὸ τῆς δράσης τῶν θρησκευτικῶν ὀργανώσεων τὸν καιρὸ τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου ἐνάντια στὴ χιτλερικὴ Γερμανία.

Στὶς 22 τοῦ Ἰούνη τοῦ 1941 ὁ τοποτηρητὴς τοῦ πατριάρχη μητροπολίτης Σέργιος ἔγραφε σὲ ἕνα μήνυμά του, ποὺ ἀπευθυνόνταν σ' ὅλους τοὺς κληρικοὺς καὶ στὸ «ποίμνιό» τους τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς ἐκκλησίας:

«Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ὁ ρωσικὸς λαὸς ἀντιστέκεται σὲ ἐχθρικὴ ἐπίθεση. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ νικάει τὸν ἐχθρό. Εἴθε νὰ μὴ ἀτιμάσουμε ἐμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι τὸ δοξασμένο ὄνομα τῶν προγόνων μας ποὺ μαζί τους μᾶς ἑνώνουν δεσμοὶ σάρκας καὶ πίστης».

Αὐτὸ τὸ μήνυμα τέλειωνε μὲ τὶς παρακάτω λέξεις:

«Ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εὐλογεῖ ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῶν ἱερῶν συνόρων τῆς πατρίδας μας. Εἴθε ὁ Κύριος νὰ μᾶς δώσει τὴ νίκη».

Ὕστερα ἀπὸ τὸ μήνυμα αὐτὸ τοῦ μητροπολίτη Σέργιου, ὅλες οἱ ἐκκλησίες τῆς χώρας ἔκαναν λειτουργία γιὰ τὴ νίκη τῶν ρωσικῶν ὅπλων· ἔγιναν κηρύγματα καὶ ὁμιλίες ποὺ διακήρυξαν ὅτι εἶναι ἀδύνατο ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησία νὰ συνεργαστεῖ μὲ τοὺς φασίστες. "Οτι εἶναι ἀδύνατο νὰ δεχτεῖ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ προνόμια ἢ ἄλλα πλεονεκτήματα.

"Οταν τὸ φθινόπωρο τοῦ 1941 οἱ γερμανοὶ πλησίαζαν στὴ Μόσχα, ὁ μητροπολίτης Σέργιος ἀπηύθυνε ἕνα νέο διάγγελμα στοὺς πιστούς: «Ὁ ἐχθρὸς εἶναι δυνατός, ἀλλὰ ὁ Θεὸς τῶν ρώσων εἶναι μεγάλος», ἔγραφε. Τὰ χαιρετιστήρια τηλεγραφήματα, γιὰ τὴν 25η ἐπέτειο τῆς μεγάλης ὀχτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης, ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Σέργιο, τὸν τοποτηρητὴ τοῦ πατριάρχη, ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Κιέβου καὶ Γαλικίας Νικόλαο, ἀπὸ τὸν Καλλίστρατο τὸν καθολικὸ πατριάρχη πασῶν τῶν Γεωργιῶν, ἀπὸ τὸν Σαμουὴλ Τσομπρούτσκι, διευθυντὴ τῆς ἑβραϊκῆς κοινότητας τῆς Μόσχας, καὶ ἀπὸ τὸν Ἀμπντουραχμὰν Ρασσουλὲφ μουφτὴ τῆς κεντρικῆς πνευματικῆς διεύθυνσης τῶν μουσουλμάνων τῆς Οὔφα, ἐκφράζαν τὴ θέληση νὰ τσακίσουν τοὺς χιτλερικοὺς καὶ νὰ καθαρίσουν τὰ «ἱερὰ σύνορα τῆς πατρίδας μας».

Τὸ διάγγελμα τοῦ Σέργιου στοὺς ἱεράρχες, στοὺς κληρικοὺς καὶ στὶς ἐνοριακὲς κοινότητες τῆς ὀρθόδοξης ρωσικῆς ἐκκλησίας, γιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ μαζέψουν χρήματα γιὰ τὴν κατασκευὴ τάνκς καὶ ἀεροπλάνων ποὺ προορίζονταν γιὰ τὴ φάλαγγα «Δημήτρη Ντόνσκοϊ», διαπνεόταν ἀπὸ σοβιετικὸ πατριωτισμό. "Ελεγε:

«Εἴθε ἡ ἐκκλησιαστική μας ὑποστήριξη νὰ φέρει μαζὶ της τὴν εὐλογία τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας μας, τὴν ἀδιάκοπη προσευχή της γιὰ τὸ θρίαμβο τῶν ρωσικῶν ὅπλων. Εἴθε νὰ μᾶς δώσει σὲ ὅλους τὸ αἴσθημα τῆς τόνωσης, ὥστε νὰ μὴ μένουμε στὸ περιθώριο, ἀλλὰ νὰ πάρουμε μέρος, ὁ καθένας μὲ τὴ δύναμή του, στὴν ἱερὴ ὑπόθεση τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδας».

Σύμφωνος πέρα γιὰ πέρα μὲ τὴν ἀρχὴ αὐτὴ ὁ κλῆρος ἔδωκε τὴ συνδρομή του στὴν ἐθνικὴ ἄμυνα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προσωπικὲς προσφορὲς ποὺ ἔδωσαν γιὰ τὴν κατασκευὴ τάνκς καὶ ἀεροπλάνων, οἱ κληρικοὶ καὶ τὰ ἐνοριακὰ συμβούλια ἔκαμαν ἔρανο ἀνάμεσα στοὺς πιστοὺς γιὰ τὴ συλλογὴ χρημάτων ἢ ζεστῶν ρούχων γιὰ τοὺς πολεμιστὲς τοῦ Κόκκινου στρατοῦ. Σ' αὐτὸ τὸν πόλεμο ὁ κλῆρος καὶ οἱ πιστοὶ πρόσφεραν σημαντικὰ ποσὰ στὴν ἐθνικὴ ἄμυνα. Ἔτσι, ὁ πρωθιερέας τῆς μητρόπολης Ἐλὸχ (Μόσχα) πρόσφερε 100.000 ρούβλια καὶ ἡ μητρόπολη τοῦ Ἐλὸχ 300.000 ρούβλια. Τὸ πατριαρχεῖο τῆς Μόσχας 100.000. Ὁ πρωθιερέας Ἀρχαγγέλσκι τοῦ Γκόρκι 200.000 ρούβλια καὶ οἱ πιστοὶ τοῦ Γκόρκι 2.500.000. Ὁ κληρικὸς Τρόϊτσκι (τῆς περιοχῆς Μόλοτωφ) 1300.000. Ὁ κληρικὸς Στεφάνωφ (τῆς πόλης Ἰζὲφσκ) 273.000 ρούβλια. Ὁ πρωθιερέας Μιχαήλωφ (τῆς περιοχῆς Πένζα) 115.000. Ἡ ἐνοριακὴ κοινότητα τοῦ Κουζνέτς (περιοχὴ Πένζα) 250.000. Ὁ πρόεδρος τῆς ἰσραηλιτικῆς κοινότητας τῆς Μόσχας Τσομπρούσκι 50.000. Ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Λένινγκραντ 3.700.000. Ἡ καθολικὴ κοινότητα τοῦ Ἐτσμιατζὶν 850.000 ρούβλια, 15.000 δολλάρια καὶ 1.000 ἀγγλικὲς λίρες. Οἱ πιστοὶ τῆς Μόσχας 2.000.000 ρούβλια, οἱ πιστοὶ τοῦ Κουϊμπίτσεφ 650.000 ρούβλια κ.τ.λ. "Εχουμε παραδείγματα παπάδων ποὺ, ἀφοῦ πρόσφεραν τὶς οἰκονομίες τους στὸ κράτος γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ Κόκκινου στρατοῦ, συντελοῦν καθημερινὰ στὴν αὔξηση τῆς ἀμυντικῆς ἱκανότητας τῆς χώρας μὲ τὴν προσωπική τους συμμετοχὴ στὴν προστασία καὶ τὴ διατήρηση τῆς δημόσιας τάξης, σχηματίζοντας ὁμάδες αὐτοάμυνας κτλ. Μιὰ ὁμάδα κληρικῶν τῆς ρωσικῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας τοῦ Λένινγκραντ καὶ ὁ μητροπολίτης Ἀλέξιος παρασημοφορήθηκαν μὲ τὸ παράσημο «γιὰ τὴν ἄμυνα τοῦ Λένινγκραντ» τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1943.

Κατὰ τὴν ἀπονομὴ τοῦ παρασήμου αὐτοῦ ἀπὸ τὴ σοβιετικὴ κυβέρνηση, ὁ μητροπολίτης Ἀλέξιος εἶπε:

«Εὐχαριστῶ τὴ σοβιετικὴ κυβέρνηση γιὰ τὴν ξεχωριστὴ τιμὴ ποὺ μοῦ κάνει... Οἱ πιστοὶ τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας τῆς πόλης μας βοηθοῦν τὸ δοξασμένο Κόκκινο στρατό μας ὅσο μποροῦν καὶ παρακαλοῦν τὸν Κύριο νὰ δώσει τὴ νίκη στὰ ρωσικὰ ὅπλα καὶ νὰ τσακιστοῦν γρήγορα οἱ φασίστες γερμανοὶ εἰσβολεῖς. Βεβαιώνω τὴν κυβέρνηση πὼς οἱ λειτουργοὶ τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας καὶ οἱ πιστοὶ τῆς ἡρωϊκῆς μας πόλης θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ δίνουν τὸν ὀβολό τους γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς ἀγαπητῆς μας πατρίδας καὶ θὰ προσεύχονται θερμὰ στὸν Ὕψιστο γιὰ νὰ διωχτοῦν τὸ γρηγορότερο οἱ χιτλερικοὶ ἐχθροὶ ἀπὸ τὸ πατρικό μας ἔδαφος. "Οτι θὰ ὑψώσουν τὶς προσευχές τους γιὰ τὴ διαφύλαξη τῆς ὑγείας τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ λαοῦ Ἰωσὴφ Στάλιν».

Παράσημα πῆραν οἱ πρωθιερεῖς Λομακὶν καὶ Ντουμπροβίτσκι τῆς μητρόπολης τοῦ Νικολάου. Στὴ συνοικία τοῦ Βίμποργκ δόθηκε μετάλλιο στὸν κληρικὸ Νικόλαο. Στὴ συνοικία Μπολσάγιε "Οχτα στὸν πρωθιερέα Σταβνίτσκι. Τὸ παράσημο «Γιὰ τὴν ἄμυνα τοῦ Λένινγκραντ» δόθηκε ἐπίσης σὲ ἄλλους κληρικοὺς τῆς ὀρθόδοξης ρωσικῆς ἐκκλησίας καὶ στοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν ἐνοριακῶν συμβουλίων.

Στὶς 17 Ὀχτώβρη τοῦ 1943 οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ μουσουλμανικοῦ κλήρου καὶ τῶν πιστῶν τοῦ Οὐζμπεκιστάν, τοῦ Τατζικιστάν, τοῦ Τουρκμενιστάν, τοῦ Κιργιζστὰν καὶ τοῦ Καζακστάν ἔστειλαν στὸ σ. Στάλιν ἐγκάρδιο χαιρετισμὸ καὶ εὐχὲς γιὰ τὴν ὑγεία καὶ τὴ μακροημέρευσή του.

«Βλέπουμε σήμερα μὲ εὐχαρίστηση, ἔλεγε τὸ τηλεγράφημα τοῦ μουσουλμανικοῦ κλήρου τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, πὼς ὁ μεγάλος Ἀλλὰχ εἰσάκουσε τὶς θερμὲς προσευχές μας. Ὁ Κόκκινος στρατός, κάτω ἀπὸ τὴν ἀνώτατη ἡγεσία σας, ξεκαθαρίζει τὴ σοβιετικὴ γῆ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς της, ἐλευτερώνοντας κάθε μέρα δεκάδες καὶ ἑκατοντάδες κατοικημένες περιοχὲς καὶ πόλεις».

Τὸ συνέδριο τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου βεβαίωσε τὸ σ. Στάλιν πὼς θὰ συνέχιζε νὰ παίρνει μέρος στὴν ἐξολόθρευση τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ βοηθᾶ τὸν Κόκκινο στρατὸ στὴν ἐκπλήρωση τῆς μεγάλης πατριωτικῆς ἀποστολῆς του «νὰ ἐλευθερώσει τὴν πατρίδα μας καὶ ὅλους τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς ποὺ καταπιέζονται ἀπὸ τὴ χιτλερικὴ Γερμανία».

Τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τοῦ ὀρθοδόξου ρωσικοῦ κλήρου ἐκδηλώθηκαν ἐπίσης θερμὰ στὴν Ἐπισκοπικὴ Σύνοδο ποὺ στὶς 8 τοῦ Σεπτέμβρη 1943 ὀνόμασε τὸ μητροπολίτη Σέργιο ἀρχηγὸ τῆς ὀρθόδοξης ρωσικῆς ἐκκλησίας, πατριάρχη τῆς Μόσχας καὶ ὅλων

Α. ΒΙΣΙΝΣΚΙ
Ἀκαδημαϊκοῦ

ΤΟ ΣΟΒΙΕΤΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΑΝΩΤΑΤΗ ΜΟΡΦΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Τὸ Σοβιετικὸ κράτος συμπλήρωσε τὰ 28 του χρόνια. Γεννημένο μέσα στὴ θύελλα τῆς μεγάλης Ὀχτωβριανῆς Σοσιαλιστικῆς Ἐπανάστασης, τὸ Σοβιετικὸ κράτος πέρασε σ' αὐτὰ τὰ 28 χρόνια πολλὲς δοκιμασίες, καὶ ἡ πιὸ σκληρή, ἡ πιὸ δύσκολη ἀπ' αὐτές, πρέπει κανεὶς νὰ ὁμολογήσει, ἦταν ὁ πόλεμος μὲ τὴ ληστρικὴ χιτλερικὴ Γερμανία.

Ἡ ΕΣΣΔ βγῆκε μὲ τιμὴ καὶ δόξα ἀπ' αὐτὴ τὴ δοκιμασία δείχνοντας ἔτσι τὴ μεγάλη ζωτικότητα τοῦ σοβιετικοῦ συστήματος καὶ τὴν ἀκαταμάχητη δύναμη τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ κραταιὰ σοβιετικὴ δύναμη παρουσιάστηκε μπροστὰ στὰ μάτια ὅλων τῶν φιλελεύθερων λαῶν τοῦ κόσμου σὰν ἀποφασιστικὴ δύναμη γιὰ τὴ συντριβὴ τῶν σκοτεινῶν δυνάμεων τῆς φασιστικῆς ἀντίδρασης, σὰν σωτήρας τοῦ παγκόσμιου πολιτισμοῦ ἀπὸ τοὺς φασίστες σφαγιαστές, σὰν ἐλευθερωτὴς τῶν λαῶν.

* * *

Τὸ κράτος, ἀπὸ τὴν πρώτη ἀρχὴ τῆς ἱστορικῆς του ζωῆς, ἦταν καὶ μένει τὸ πιὸ δυνατό, τὸ πιὸ ἰσχυρὸ μέσο γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς θέλησης τῆς ἄρχουσας τάξης, γιὰ τὴν ὑποταγὴ τῶν ἄλλων τάξεων σ' αὐτὴν τὴ θέληση, γιὰ τὴν κατάπνιξη τῆς ἀντίστασής τους. Ταυτόχρονα, τὸ κράτος δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἔκφραση τῶν παραγωγικῶν σχέσεων ποὺ ἐπικρατοῦν στὴν κοινωνία, τὸ ὅπλο γιὰ τὴν ὑπεράσπιση καὶ τὴν διαφύλαξή τους. Τὸ κράτος στέκεται φρουρὸς γιὰ τὰ συμφέροντα τῶν κυριαρχων τάξεων καὶ γιὰ τὶς πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς σχέσεις ποὺ τὰ ἐξυπηρετοῦν.

Ὁ Λένιν διδάσκει, πὼς «τὸ κυριώτερο ζήτημα σὲ κάθε ἐπανάσταση εἶνε τὸ ζήτημα τῆς κρατικῆς ἐξουσίας». Ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ θὰ λυθεῖ τὸ ζήτημα γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς ἐξουσίας, τὸ σύστημά της, τὶς μορφὲς τῆς δράσης της, τὶς μέθοδές της ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία ἢ ἡ ἀποτυχία τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης. Αὐτὸ σημαίνει, πὼς γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπανάστασης, τὴν ἐπιτυχία τῆς ἀνάπτυξης τῶν καινούριων κοινωνικῶν σχέσεων ποὺ γεννιοῦνται ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση, εἶνε ἀνάγκη ὄχι μόνο νὰ συντριβοῦν οἱ ἐχθροί, μὰ καὶ νὰ ὀργανωθεῖ ἡ ἀνοικοδόμηση τοῦ νέου κράτους, νὰ ἐξοπλιστεῖ ἡ ἐπανάσταση, νὰ δημιουργηθεῖ στρατός, ἱκανὸς νὰ ὑπερασπίσει τὶς ἐπαναστατικὲς καταχτήσεις τοῦ λαοῦ.

Ὁ Λένιν μὲ ὅλη του τὴ δύναμη ὑπογράμμιζε τὴ γιγάντια σημασία τοῦ προλεταριακοῦ κράτους γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης, τὴν ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιηθεῖ τὸ κράτος ἀπὸ τὴν ἐργατικὴ τάξη, γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἀπελευθέρωση τῶν ἐργαζομένων, γιὰ τὴν κατάργηση τῆς ἐθνικῆς καταπίεσης. Ὁ Λένιν δίδαξε πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο ἡ ἐργατικὴ τάξη, σὲ συμμαχία μὲ τὴν ἀγροτιά, μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ κράτος γιὰ τὸ καλὸ τοῦ λαοῦ.

Ὁ Λένιν ξεκαθάρισε τὴ διδασκαλία τῶν Μὰρξ καὶ Ἔνγκελς γιὰ τὸ κράτος ἀπὸ τὶς μικροαστικὲς διαστρεβλώσεις τῶν ὀππορτουνιστῶν ξεσκεπάζοντας τὸ μελιστάλαχτο μενσεβίκικο ψέμμα γιὰ εἰρηνικὴ καὶ ὁμαλὴ ἐξελιχτικὴ ἐνσωμάτωση τῆς ἀστικῆς κοινωνίας στὸ σοσιαλισμό, τὸ ψέμμα ὅτι ὁ σοσιαλιστικὸς μετασχηματισμὸς τοῦ κράτους μπορεῖ τάχα νὰ πραγματοποιηθεῖ ὄχι μέσα στὴ φωτιὰ τῆς πάλης, οὔτε ὑπερνικώντας τὶς κοινωνικὲς ἀντιθέσεις μὲ τὴν ἐπαναστατικὴ πάλη, ἀλλὰ μὲ τὴ συμφιλίωση καὶ τὴν ἐξομάλυνση τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων. Ὁ Λένιν, μὲ ὅλη τὴ δύναμη καὶ τὴ λάμψη τῆς μεγαλοφυΐας του, ἀνάπτυξε τὴ διδασκαλία τῶν Μὰρξ καὶ Ἔνγκελς γιὰ τὸ κράτος, ἰδιαίτερα σ' ἕνα τόσο σπουδαῖο σημεῖο ὅπως τὸ ζήτημα γιὰ τὸ τσάκισμα τοῦ ἀστικοῦ κρατικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τὴ χρησιμοποίηση τοῦ κράτους ἀπὸ τὸ προλεταριάτο γιὰ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ συμφέροντά του, ἀποκάλυψε τὸ περιεχόμενο τῆς προλεταριακῆς δικτατορίας καὶ τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας, ἀποδείχνοντας τὸ συσχετισμό τους καὶ τὴν ἑνότητά τους.

Διατυπώνοντας συγκεκριμένα τὶς μορφὲς τοῦ προλεταριακοῦ κράτους, ὁ Λένιν ἀνακάλυψε τὴ σοβιετικὴ ἐξουσία, σὰν κρατικὴ μορφὴ τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου.

Ἡ πεῖρα ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1905 καὶ τὰ γεγονότα τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἔβαλαν μπροστὰ στὴν ἐργατικὴ τάξη τὸ ζήτημα γιὰ τὴν κρατικὴ ἐκείνη μορφὴ ποὺ θὰ πραγματοποιήσει τοὺς ἱστορικούς της σκοπούς. Ὁ Λένιν ἀπάντησε σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα. Καὶ ἡ ἀπάντηση αὐτὴ ἦταν πραγματικὰ μιὰ μεγαλοφυὴς ἀνακάλυψη γιὰ τὴ θεωρία καὶ τὴν ἱστορία τοῦ κράτους. Ἡ δημοκρατία τῶν Σοβιὲτ ἔφερε στὸ φῶς ἕνα νέο τύπο κράτους. Ἡ τιμὴ αὐτῆς τῆς ἀνακάλυψης ἀνήκει στὸ Λένιν.

* * *

Ὁ Λένιν καὶ ὁ Στάλιν ὀνομάζουν τὴ σοβιετικὴ ἐξουσία καινούρια μορφὴ κρατικῆς ὀργάνωσης, ποὺ διαφέρει βασικὰ ἀπὸ τὴν παλιὰ ἀστικοδημοκρατικὴ καὶ κοινοβουλευτικὴ μορφή. Ὁ Στάλιν στὸ 7ο συνέδριο τοῦ κόμματος καὶ σὲ ἄλλους του λόγους εἶπε ὅτι ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία εἶναι ἕνας νέος τύπος κράτους. Ὁ σύντροφος Στάλιν, στὶς διαλέξεις του στὸ πανεπιστήμιο Σβερντλὼφ (1924) περιέγραψε διεξοδικὰ τὰ γνωρίσματα τοῦ νέου αὐτοῦ τύπου τοῦ κράτους, ποὺ δὲν ἀνταποκρίνονται «στὰ καθήκοντα τῆς ἐκμετάλλευσης καὶ καταπίεσης τῶν ἐργαζομένων μαζῶν, ἀλλὰ στὰ καθήκοντα τῆς πλέριας τους ἀπελευθέρωσης ἀπὸ κάθε ζυγὸ καὶ ἐκμετάλλευση, στὰ καθήκοντα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου». Ὁ Λένιν καὶ ὁ Στάλιν διδάσκουν πὼς τὸ σοβιετικὸ κράτος ἀποτελεῖ τὴ μοναδικὴ μορφή, ποὺ εἶναι ἱκανὴ νὰ μᾶς ἐξασφαλίσει τὸ πιὸ ἀνώδυνο πέρασμα στὸ σοσιαλισμό.

Τὸ σοβιετικὸ κράτος, ὅπως βλέπουμε τώρα, ἀποδείχτηκε πραγματικὰ τὸ κυριώτερο ὅπλο τοῦ σοσιαλιστικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς κοινωνίας μας, ὁ κυριώτερος καὶ πιὸ ἀποφασιστικὸς παράγοντας γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἀνοικοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ, γιὰ τὴ δημιουργία νέων, σοσιαλιστικῶν σχέσεων.

Στὸ ἄρθρο «Τὰ τρέχοντα καθήκοντα τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας» ὁ Λένιν ἔγραψε γιὰ τὴν κοσμοϊστορικὴ σημασία τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας, σὰν ὀργανωτικῆς μορφῆς τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, τῆς δικτατορίας τῆς πιὸ πρωτοπόρας τάξης στὴ σύγχρονη κοινωνία. Ὁ Λένιν ἔλεγε πὼς τὸ προλεταριάτο, σὰν πρωτοπόρα τάξη, πραγματοποιώντας τὴ δικτατορία του, ἀνυψώνει «στὸ νέο δημοκρατισμό, στὴν ἀνεξάρτητη συμμετοχὴ στὴ διακυβέρνηση τοῦ κράτους δεκάδες καὶ δεκάδες ἑκατομμύρια ἐργαζόμενους καὶ ἐκμεταλλευόμενους ποὺ διδάσκονται μὲ τὴν πεῖρα τους νὰ βλέπουν στὴν πειθαρχημένη καὶ συνειδητὴ πρωτοπορεία τοῦ προλεταριάτου τὸν πιὸ σίγουρό τους ἡγέτη».

Στὸ χαραχτήρα καὶ στὰ γνωρίσματα τοῦ σοβιετικοῦ συστήματος κρατικῆς διοίκησης φαίνεται κάτι τὸ θεωρητικὸ καινούριο, ποὺ δίνει ἕνα λαμπρὸ συνδυασμὸ δικτατορίας καὶ δημοκρατίας στὴν πιὸ πλήρη καὶ ἀνεπτυγμένη της μορφή.

Ὁ σοσιαλιστικὸς δημοκρατισμὸς χαραχτηρίζεται πρῶτα ἀπ' ὅλα μὲ τὸ ὅτι ἐξασφαλίζει τὴ δυνατότητα δράσης τῶν πιὸ πλατειῶν μαζικῶν ὀργανώσεων τῶν ἐργαζομένων, ὅπως εἶναι τὰ Σοβιέτ. Μέσο τῶν Σοβιὲτ οἱ μάζες συμμετέχουν στὴν ὀργάνωση τοῦ νέου κράτους, στὴ διοίκησή του.

Τὸ Σοβιετικὸ κράτος εἶναι γνήσιο λαϊκὸ κράτος. Ὅλο τὸ σύστημα τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς διοίκησης εἶναι ἔτσι ὀργανωμένο, ποὺ ἐδῶ σφυρηλατιέται ἡ γενικὴ θέληση τοῦ λαοῦ. Ὁ Λένιν ἔγραφε: «Ἡ προλεταριακὴ δημοκρατία, ποὺ μιὰ ἀπὸ τὶς μορφές της εἶναι ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία, ἔδωσε μιὰ πρωτοφανέρωτη στὸν κόσμο ἀνάπτυξη καὶ πλάτεμα τῆς δημοκρατίας ἀκριβῶς γιὰ τὴν τεράστια πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ, γιὰ τοὺς ἐκμεταλλευόμενους καὶ ἐργαζόμενους». (Ἅπαντα, τόμος 13ος, σελ. 349).

Αὐτὸ εἶναι ἕνα σπουδαιότατο γνώρισμα τοῦ Σοβιετικοῦ κράτους, ποὺ ὁ δημοκρατισμός του ἔχει δοκιμαστεῖ καὶ ἀποδειχτεῖ στὴν πράξη, μιὰ καὶ στὴν ΕΣΣΔ ὄχι ἡ μειοψηφία, ὄχι οἱ «ἐκλεκτοὶ» ἀντιπρόσωποι τῶν πλούσιων τάξεων, μὰ ἡ πραγματικὴ μάζα, ὅλοι οἱ ἐργαζόμενοι χτίζουν οἱ ἴδιοι τους τὴ νέα ζωή, λύνουν μὲ τὴν πεῖρα τους τὰ δυσκολώτερα ζητήματα τῆς σοσιαλιστικῆς ὀργάνωσης.

Ὁ σοσιαλιστικὸς δημοκρατισμὸς δημιουργεῖ τὶς συνθῆκες γιὰ νὰ ἀναπτυχτεῖ στὸ ἀνώτατο ὅριο ἡ ἐπαναστατικὴ ἐνεργητικότητα, ἡ πρωτοβουλία τῶν δημιουργικῶν ἱκανοτήτων τῶν μαζῶν, στὴν πάλη γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ παλιοῦ συστήματος, στὴν πάλη γιὰ τὸ καινούριο σοσιαλιστικὸ σύστημα.

Ὁ σοσιαλιστικὸς δημοκρατισμὸς δὲν εἶναι μόνο ἕνα δημοκρατικὸ σύστημα ἐκλογικῶν μεθόδων, δὲν εἶναι μόνο τὸ παλλαϊ-

---

τῶν Ρωσιῶν καὶ συγκρότησε δίπλα στὸν πατριάρχη τὴν ἱερὴ σύνοδο ὅπου παίρνουν μέρος: ὁ πατριάρχης τοῦ Λένινγκραντ Ἀλέξης, ὁ ἔξαρχος τῆς Οὐκρανίας, ὁ μητροπολίτης Κιέβου καὶ Γαλικίας Νικόλαος, καθὼς καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι τοῦ Κρασνογιάρσκ, τοῦ Κουϊμπίτσεφ καὶ τοῦ Γκόρκι.

Ἡ Σύνοδος ψήφισε ὁμόφωνα ἕνα μήνυμα πρὸς τὴν κυβέρνηση τῆς ΕΣΣΔ. ὅπου τὴν εὐγνωμονοῦσε γιὰ τὸ ἐνδιαφέρο της σχετικὰ μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας, καθὼς καὶ ἕνα μήνυμα πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ὅλου τοῦ κόσμου:

«Μὲ τὴ φωνὴ τῆς συνόδου ὅλων τῶν ἐπισκόπων ποὺ συνήλθαν στὴ Μόσχα γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ πατριάρχη, ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησία παρακινεῖ τοὺς χριστιανοὺς ὅλου τοῦ κόσμου νὰ ἐντείνουν ὅλες τὶς προσπάθειές τους σ' αὐτὸ τὸν παγκόσμιο ἀγῶνα γιὰ τὰ ἰδεώδη τοῦ χριστιανισμοῦ, ποὺ ποδοπατήθηκαν ἀπὸ τὸ Χίτλερ, γιὰ τὴν ἐλευθερία τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, γιὰ τὴν ἐλευθερία, τὴν εὐτυχία καὶ τὴν πρόοδο ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας».

Οἱ ἐπίσκοποι καταδίκασαν ἐπίσημα καὶ ὁμόφωνα τοὺς προδότες τῆς πατρίδας, τὰ στηρίγματα αὐτὰ τῶν φασιστῶν. Ἀποφασίσανε πὼς ὅποιος περνοῦσε στὸ φασισμὸ θὰ ἀφορίζονταν καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ἄλλος ἐκκλησιαστικὸς ποὺ θὰ τόκανε αὐτὸ θὰ καθαιροῦνταν ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του.

Τὰ λίγα αὐτὰ γεγονότα ποὺ ἀναφέραμε μαρτυροῦν πὼς ἑκατομμύρια πιστοὶ κάθε θρησκεύματος, ὅπως καὶ ὁλόκληρος ὁ κλῆρος, εἶναι ἕτοιμοι νὰ ἀφιερώσουν τὶς σωματικὲς καὶ ἠθικές τους δυνάμεις γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας καὶ τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας. Ἡ σοβιετικὴ κυβέρνηση τιμᾶ αὐτὰ τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα καὶ τὶς γνῶμες αὐτὲς καὶ πρόθυμα πραγματοποιεῖ ὅλες τὶς νόμιμες ἀπαιτήσεις τῶν πιστῶν. Μὲ ἀπόφαση τοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐπιτρόπων τοῦ λαοῦ τῆς ΕΣΣΔ, ἱδρύθηκε ἕνα συμβούλιο γιὰ τὶς ὑποθέσεις τῆς ὀρθόδοξης ρωσικῆς ἐκκλησίας γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ σύνδεση ἀνάμεσα στὴν κυβέρνηση τῆς ΕΣΣΔ καὶ τὸ πατριαρχεῖο τῆς Μόσχας καὶ πασῶν τῶν ρωσιῶν, πάνω στὰ ζητήματα ποὺ ἐνδιαφέρουν τὴν ὀρθόδοξη ρωσικὴ ἐκκλησία καὶ χρειάζονται καὶ ἐπικύρωση ἀπὸ τὴν κυβέρνηση.

Ὁ πατριάρχης Μόσχας καὶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν Σέργιος πέθανε στὶς 15 τοῦ Μάη τοῦ 1944.

Τὸ συμβούλιο τῶν ἐπιτρόπων τοῦ λαοῦ τῆς ΕΣΣΔ συλλυπήθηκε τὴν Ἱερὴ σύνοδο τῆς ὀρθόδοξης ρωσικῆς ἐκκλησίας. Ὡς τὴν ἐκλογὴ τοῦ νέου πατριάρχη Μόσχας καὶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν, ὁ Ἀλέξιος, μητροπολίτης τοῦ Λένινγκραντ καὶ τοῦ Νόβγκοροντ εἶναι ὁ τοποτηρητὴς τοῦ πατριάρχη.

* * *

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴ θρησκεία καὶ τὴν ἐκκλησία στὴν ΕΣΣΔ, ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴν ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ ἑνότητα τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἄπιστων μέσα στοὺς λαοὺς τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης.

κὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγεις ἢ νὰ ἐκλέγεσαι στὰ ὄργανα τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, δὲν εἶναι μόνο ἕνα ὁρισμένο ἄθροισμα πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων. Εἶναι μιὰ μορφὴ πολιτικῆς δράσης, εἶναι ἕνα σύστημα σχέσεων ἀνάμεσα στὰ διάφορα κρατικὰ ὄργανα καὶ τὶς κοινωνικὲς ὀργανώσεις, εἶναι ἕνα σύστημα σχέσεων ἀνάμεσα στοὺς πολίτες καὶ τὸ κράτος. Ὁ σοσιαλιστικὸς δημοκρατισμὸς ἐκφράζεται ἐπίσης στὴν πραγματικὴ ἐξασφάλιση τῶν δημοκρατικῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν, στὴ θέση ποὺ κατέχουν στὴν κοινωνία μας οἱ ἄνθρωποι, οἱ πολίτες, οἱ τάξεις.

Τὸ σοβιετικὸ σύστημα εἶναι ἡ κούνια τῶν νέων τάξεων. Τέτιες τάξεις δὲ γνώρισε ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ ἐργατική μας τάξη καὶ ἡ ἀγροτιὰ τῶν κολχόζ, σύμφωνα μὲ τὴν κοινωνική τους φύση, εἶναι καινούριες τάξεις, ὅπως καὶ οἱ σοβιετικοὶ διανοούμενοι, ποὺ βγῆκαν ἀπὸ τὶς καινούριες σοσιαλιστικὲς κοινωνικὲς σχέσεις. Ἡ σοβιετικὴ κοινωνία διαφέρει βασικὰ ἀπὸ τὴν ἀστικὴ κοινωνία καὶ στὴ διάρθρωσή της καὶ στὶς ὑλικὲς καὶ πνευματικές της ἰδιότητες.

Ὁ σοσιαλιστικὸς δημοκρατισμὸς περιλαμβάνει ἰδιαίτερες μέθοδες κρατικῆς συγκρότησης καὶ διοίκησης, ἰδιαίτερες μέθοδες ὀργάνωσης τῶν κρατικῶν καὶ κοινωνικῶν σχέσεων.

Τὸ Σοβιετικὸ κράτος εἶναι ἕνα βῆμα πρὸς τὰ μπρὸς ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας.

Τὸ Σοβιετικὸ κράτος εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὶς ἐσωτερικὲς ἀντιθέσεις, ἀπὸ τὶς κρίσεις, ἀπὸ τὴν ἀνεργία καὶ ἀπ' ὅλα τὰ φαινόμενα αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ποὺ χαρακτηρίζουν τὰ ἀστικὰ κράτη.

Ἡ δημιουργικὴ δράση τῶν ὀργάνων τοῦ σοβιετικοῦ κράτους καὶ τῶν λαϊκῶν μαζῶν ποὺ συμμετέχουν στὴ δράση αὐτῶν τῶν ὀργάνων, ἐκφράζεται στὸ ὅτι εἶναι προορισμένα νὰ διευκολύνουν τὴν ἀνάπτυξη τῶν καινούριων κοινωνικῶν σχέσεων, ξεκαθαρίζοντας τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὰ συντρίμια τῆς παλιᾶς κοινωνίας, βοηθώντας νὰ ὑπερνικηθοῦν οἱ προλήψεις ποὺ κληρονομήθηκαν ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ τὰ ὑπολείμματα τῆς μικροαστικῆς ψυχολογίας στὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων.

* * *

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λένιν καὶ τοῦ Στάλιν γιὰ τὸ κράτος ἐπικυρώθηκε ἀπ' ὅλη τὴν κατοπινὴ πορεία τῶν γεγονότων, ἀπ' ὅλη τὴν ἐξέλιξη τοῦ σοβιετικοῦ κοινωνικοῦ καὶ κρατικοῦ καθεστῶτος, ποὺ βρῆκε τὴν πραγματικὴ ἔκφρασή του στὸ σταλινικὸ Σύνταγμα, τὸ σύνταγμα τοῦ νικηφόρου σοσιαλισμοῦ.

Τὸ σταλινικὸ Σύνταγμα ἀποτελεῖ τὴν ἀνώτατη ἔκφραση τοῦ σοβιετικοῦ δημοκρατισμοῦ ποὺ ὄχι μόνο νομικά, μὰ καὶ στὴν πράξη, δηλ. ὁπλισμένος μὲ ὅλες τὶς ὑλικὲς πηγὲς καὶ τὰ ὑλικὰ μέσα τῆς χώρας δίνει στὶς πιὸ πλατειὲς λαϊκὲς μάζες τὶς πραγματικὲς δυνατότητες νὰ συμμετάσχουν στὴ διοίκηση τοῦ κράτους, στὴ νομοθετική, δικαστικὴ καὶ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, στὴ χρησιμοποίηση γιὰ τὰ συμφέροντά τους ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κατακτήσεων τῆς χώρας.

Τὸ σταλινικὸ Σύνταγμα κατοχύρωσε νομοθετικὰ τὴν πλήρη ἰσοτιμία τῶν λαῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, τὰ κυριαρχικά τους δικαιώματα, τὴν ἀπεριόριστη ἀναγνώριση σὲ ὅλες τὶς ἐθνότητες τῆς ΕΣΣΔ ἴσων δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων ἀπέναντι στὴ μητέρα πατρίδα τους καὶ ἀπέναντι στὸ κράτος τους.

Ἀκριβῶς τὰ ἰδιαίτερα χαραχτηριστικὰ τοῦ σοβιετικοῦ κράτους εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἐξασφάλισαν τὴ νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ στὴν ΕΣΣΔ. Αὐτὰ τὰ ἰδιαίτερα χαραχτηριστικὰ εἶναι:

1. — Ἡ οἰκονομικὴ διάρθρωση τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, σὰν οἰκονομικῆς ὀργάνωσης, ποὺ στηρίζεται πάνω στὴν κοινωνικὴ σοσιαλιστικὴ ἰδιοχτησία — βάση ὁλόκληρου τοῦ σοβιετικοῦ συστήματος.

2. — Ἡ πολιτικὴ διάρθρωση τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, σὰν σοσιαλιστικῆς ὁμοσπονδίας ποὺ στηρίζεται πάνω στὶς μεγάλες ἀρχὲς τῆς πολιτικῆς ἰσότητας, ἀδελφοσύνης καὶ ἀδιάρρηκτης φιλίας τῶν λαῶν, ποὺ εἶναι ἑνωμένοι σὲ ἐθνικὲς δημοκρατίες.

3. — Τὸ ἐκπολιτιστικὸ καθεστὼς τῆς σοβιετικῆς χώρας, ποὺ δίνει πρωτοφανῆ ἔκταση στὴν πνευματικὴ πολιτικὴ ἀνάπτυξη ἑκατομμυρίων καὶ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, στὴ δημιουργία τῆς πλατειᾶς μάζας τῆς λαϊκῆς διανόησης, ποὺ κατάχτησε τὶς κορφὲς τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης καὶ τεχνικῆς.

4. — Ἡ ἠθικο-πολιτικὴ φυσιογνωμία τοῦ σοβιετικοῦ ἄνθρωπου — τοῦ ἄνθρωπου τῆς νέας σοσιαλιστικῆς ἐποχῆς — ποὺ διαπαιδαγωγήθηκε στὸ πνεῦμα τῶν νέων ἀρχῶν τῆς σοσιαλιστικῆς ἠθικῆς, τοῦ σοβιετικοῦ πατριωτισμοῦ, τῆς ἀφοσίωσης καὶ τῆς ἀγάπης γιὰ τὴ σοσιαλιστικὴ πατρίδα.

5. — Ὁ πανίσχυρος ὀργανωτικὸς καὶ ἀναμορφωτικὸς ρόλος τοῦ μεγάλου μπολσεβίκικου κόμματος τοῦ Λένιν - Στάλιν, ποὺ ἀτσαλώθηκε στὴν πάλη, ποὺ ἔμαθε στὸ λαὸ νὰ παλεύει καὶ νὰ νικᾶ, ποὺ ὁδηγεῖ τὸ λαὸ ἀπὸ νίκη σὲ νίκη.

Ἐδῶ, μέσα σ' αὐτὲς τὶς ἀνώτερες ἰδιότητες τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας, στὴν ἀνώτερη μορφὴ τοῦ δημοκρατικοῦ, κρατικοῦ καὶ κοινωνικοῦ συστήματος, στὶς ἀνώτερες ἠθικο - πολιτικὲς ἀρετὲς τῶν σοβιετικῶν ἀνθρώπων, βρίσκουνται οἱ βασικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὶς σοσιαλιστικὲς ἐπιτυχίες τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, ποὺ ἔγινε μιὰ πανίσχυρη παγκόσμια δύναμη.

Αὐτὲς οἱ ἀρετές, ποὺ βρίσκονταν ἀνέκαθεν στὴ φύση τοῦ ρώσου, ἑκατονταπλασιάστηκαν σ' αὐτὰ τὰ 28 χρόνια τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης. Ἄρχισαν νὰ ἀτσαλώνουνται μέσα στὴ φωτιὰ τοῦ ἐμφύλιου πολέμου στὸ βορρᾶ καὶ στὸ νότο, στὰ ἀνατολικὰ καὶ τὰ δυτικὰ τῆς πατρίδας μας. Δυνάμωσαν στὴν ἐποχὴ τῆς νέας οἰκονομικῆς πολιτικῆς ὅταν τὸ μικροαστικὸ στοιχεῖο ἀπειλοῦσε νὰ πνίξει καὶ νὰ παρασύρει τὶς ἀδύνατες ἀκόμα βάσεις τῶν καινούριων κοινωνικῶν σχέσεων, ποὺ στηρίζονταν στὶς ἀρχὲς τοῦ σοσιαλισμοῦ. Αὐτὲς οἱ ἀρετὲς ἀναπτύχθηκαν σὲ μιὰ μεγάλη δημιουργικὴ δύναμη στὴν ἐποχὴ τῶν μεγάλων σταλινικῶν πεντάχρονων σχεδίων, ὅταν ἀπὸ τὰ χτυπήματα τῆς ὁλοένα μεγαλείτερης πίεσης τῆς νεαρῆς δυναμικότητας ἑκατομμυρίων μαζῶν, ποὺ τὶς μάγευε τὸ τεράστιο οἰκοδόμημα τῆς καινούριας κοινωνίας, — ἄρχισαν νὰ πέφτουν, — κάνοντας τόπο στὸ νέο — τὰ ὑπολείμματα τῆς παλιᾶς καθυστέρησης καὶ νωθρότητας τόσο στὸν οἰκονομικὸ τομέα, ὅσο καὶ στὸν τομέα τοῦ ἐκπολιτισμοῦ καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Τέλος, αὐτὲς οἱ ἀρετὲς φανερώθηκαν μὲ πρωτάκουστη δύναμη στὰ χρόνια τοῦ μεγάλου πολέμου γιὰ τὴν πατρίδα, ποὺ ἔδειξεν ὅλη τὴν ἀνωτερότητα τῶν σοβιετικῶν ἀνθρώπων, — γιγάντων καὶ ἱπποτῶν στὴν ἀνδρεία, στὸν ἡρωϊσμό, τὴν τόλμη καὶ τὴν τιμή. Οἱ γενναῖοι Σπαρτιάτες δὲν ἤθελαν νὰ χτίσουν τείχη γιὰ νὰ προστατεύσουν τὶς πόλεις τους. Θεωροῦσαν, πὼς ἡ καλλίτερη προστασία τῶν πόλεων πρέπει νᾶναι ἡ γενναιότητα τῶν πολιτῶν. Ἡ ἱστορία ποτὲ δὲ γνώρισε ἀνώτερη ἐκδήλωση αὐτῆς τῆς ἀνδρείας ἀπ' αὐτὴν ποὺ ἔδειξαν στὶς μάχες ἐνάντια στοὺς γερμανοφασίστες ληστὲς οἱ λαοὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, μὲ τὸ μεγάλο ρωσικὸ λαὸ ἐπικεφαλῆς, ποὺ μὲ τὰ στήθια τους ὑπεράσπισαν τὴν ἐλευθερία, τὴν ἀνεξαρτησία, τὴ δόξα τῆς πατρικῆς γῆς!

* * *

Τὰ ἀνώτερα ἠθικο-πολιτικά τους χαρίσματα οἱ λαοὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης τὰ χρωστοῦν στὸ καινούριο σοβιετικὸ καθεστώς, στὸ σοβιετικὸ σύστημα ὀργάνωσης τῶν κοινωνικῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, ποὺ στηρίζονται στὶς ἀκλόνητες βάσεις τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδιοχτησίας καὶ στὶς ἀρχὲς τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας. Πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση καταρτίστηκε καὶ ἐξελίχτηκε, μὲ ὅλη του τὴ χαραχτηριστικὴ δύναμη, ὁ σοβιετικὸς πολιτισμός. Μέσα στὶς συνθῆκες τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας διαπαιδαγωγήθηκαν οἱ καινούριοι ἄνθρωποι, ποὺ πῆραν ἀπὸ τὸν παλιὸ πολιτισμὸ ὅ,τι καλύτερο καὶ πολυτιμότερο εἶχε δημιουργηθεῖ μέσα του μὲ τοὺς αἰῶνες.

Ἡ λαμπρὴ ἱστορικὴ κληρονομιά, ποὺ χαραχτηρίζει τὸν πνευματικὸ πλοῦτο τοῦ ρωσικοῦ πολιτισμοῦ, ὄχι μόνο διατηρήθηκε σ' ὅλο τὸ διάστημα τῶν θυελλώδικων ἡμερῶν τῆς Ἐπανάστασης, ἀλλὰ καὶ πολλαπλασιάστηκε. Οἱ ἐργάτες καὶ οἱ ἀγρότες, ποὺ πρὶν ἀπὸ 28 χρόνια πῆραν στὰ χέρια τους τὴν κρατικὴ ἐξουσία ἀπὸ τὴν πρώην ρωσικὴ αὐτοκρατορία, ἔκαναν χτῆμα τους αὐτὸν τὸν πολιτισμό, κατανόησαν τὴ δύναμη καὶ τὴ σημασία του, τὸν ἔβαλαν στὴν ὑπηρεσία τῶν νέων προβλημάτων τῆς ἐποχῆς τους.

Πάνω στὴ σταθερὴ βάση τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας ἀναπτύχθηκε ὁ σοσιαλιστικὸς πολιτισμὸς — σοσιαλιστικὸς στὸ περιεχόμενο καὶ ἐθνικὸς στὴ μορφή. Κάτω ἀπὸ τὶς θωπευτικὲς ζωογόνες ἀχτῖνες τῆς λενινιστικῆς - σταλινικῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς ἀνυψώθηκε ἡ κραταιὴ πρωτοφανέρωτη στὸν κόσμο δύναμη τῶν σοβιετικῶν λαῶν, ποὺ εἶναι ἑνωμένοι σὲ μιὰ πολυεθνῆ ἀδερφωμένη οἰκογένεια, κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τῶν Λένιν-Στάλιν. Οἱ καταχτήσεις τῆς ἐκπολιτιστικῆς ἀνοικοδόμησης στὴν ΕΣΣΔ ἦταν ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὶς περίλαμπρες νίκες τοῦ σοσιαλισμοῦ στὴ χώρα μας, ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὶς λαμπρὲς ἐπιτυχίες τῆς κρατικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνοικοδόμησης στὴ χώρα τῶν Σοβιέτ, ποὺ ὕψωσε ψηλὰ πάνω ἀπὸ τὴ γῆ της, τὴν περήφανη σημαία τῆς δουλειᾶς. Οἱ ἐπιτυχίες τῆς ἐκπολιτιστικῆς ἀνοικοδόμησης στὴν ΕΣΣΔ ἀποτέλεσαν, μὲ τὴ σειρά τους, μιὰ ἀπὸ τὶς βάσεις τῆς γενικῆς ἀνόδου τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς προόδου τῶν σοβιετικῶν λαῶν, ποὺ ἔδωσαν στὸν κόσμο παραδείγματα ἀπὸ ἄθλους στὴν ἐργασία σὲ καιρὸ εἰρήνης, μεγαλειώδικα πολεμικὰ καὶ ἐργατικὰ κατορθώματα στὸν πόλεμο, ποὺ μόλις τέλειωσε.

* * *

Τὸ Σοβιετικὸ κράτος γεννήθηκε σὰν ἀποτέλεσμα τοῦ ἁρμονικοῦ συνδυασμοῦ τῆς μεγαλοφυοῦς ἐπιστημονικῆς πρόγνωσης καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς δράσης τῶν πρωτοπόρων δυνάμεων τῆς κοινωνίας. Τὸ Σοβιετικὸ κράτος χτίζει τὴν πολιτική του πάνω σὲ βαθειὲς ἐπιστημονικὲς βάσεις, καθοδηγεῖται ἀπὸ τὸ λενινισμό, ποὺ εἶναι ἡ ἀνώτατη κατάχτηση τοῦ ρωσικοῦ καὶ παγκόσμιου πολιτισμοῦ, ἡ πιὸ προοδευτικὴ ἰδεολογία τῆς ἐποχῆς μας, οἱ πιὸ πρωτοπόρες κοινωνικὲς ἰδέες ποὺ ποτὲ γνώρισε ἡ ἱστορία.

Γι' αὐτὲς τὶς ἰδέες ὁ σύντροφος Στάλιν λέει: «Ὑπάρχουν νέες πρωτοπόρες ἰδέες καὶ θεωρίες ποὺ ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντα τῶν πρωτοπόρων δυνάμεων τῆς κοινωνίας. Ἡ σημασία τους βρίσκεται στὸ ὅτι διευκολύνουν τὴν ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας, τὴν κίνησή της πρὸς τὰ μπρὸς καὶ ἀποχτοῦν τόσο μεγαλείτερη σημασία ὅσο ἀκριβέστερα ἀντανακλοῦν τὶς ἀνάγκες τῆς ἐξέλιξης τῆς ὑλικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας. Οἱ νέες κοινωνικὲς ἰδέες καὶ θεωρίες ἐμφανίζονται μονάχα ὅταν ἡ ἐξέλιξη τῆς ὑλικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας βάζει καινούρια καθήκοντα μπροστὰ στὴ κοινωνία».

Ὁ σύντροφος Στάλιν ὑπογραμμίζει, πὼς οἱ νέες κοινωνικὲς ἰδέες καὶ θεωρίες, γεννημένες πάνω στὴ βάση τῶν νέων καθηκόντων ποὺ ἔβαλε ἡ ἐξέλιξη τῆς ὑλικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας, ἀνοίγουν τὸ δρόμο τους, γίνονται κτῆμα τῶν λαϊκῶν μαζῶν, τὶς κινητοποιοῦν, τὶς ὀργανώνουν ἐνάντια στὶς φθίνουσες δυνάμεις τῆς κοινωνίας καὶ διευκολύνουν ἔτσι τὴν ἀνατροπὴ τῶν δυνάμεων αὐτῶν, ποὺ ἐμποδίζουν τὴν ἐξέλιξη τῆς ὑλικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας.

Στὸ ἱστορικό του ἔργο «Διαλεχτικὸς καὶ ἱστορικὸς ὑλισμός», μιλώντας γιὰ τὸν τεράστιο ρόλο τῶν νέων κοινωνικῶν ἰδε-

ών, τῶν νέων πολιτικῶν θεσμῶν, τῆς νέας πολιτικῆς ἐξουσίας, ποὺ εἶναι προορισμένες νὰ καταλύσουν μὲ τὴ βία τὶς παλιὲς παραγωγικὲς σχέσεις, ὁ σύντροφος Στάλιν γράφει: «Πάνω στὴ βάση τῆς σύγκρουσης ἀνάμεσα στὶς νέες παραγωγικὲς δυνάμεις καὶ στὶς παλιὲς παραγωγικὲς σχέσεις, πάνω στὴ βάση τῶν νέων οἰκονομικῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας, γεννιοῦνται οἱ νέες κοινωνικὲς ἰδέες, οἱ νέες ἰδέες ὀργανώνουν καὶ κινητοποιοῦν τὶς μάζες, οἱ μάζες συσπειρώνονται σὲ μιὰ νέα πολιτικὴ στρατιά, δημιουργοῦν μιὰ νέα ἐπαναστατικὴ ἐξουσία καὶ τὴ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ ἐξαφανίσουν μὲ τὴ βία τὴν παλιὰ τάξη πραγμάτων στὸν τομέα τῶν παραγωγικῶν σχέσεων καὶ νὰ θεμελιώσουν νέο καθεστώς. Ἡ αὐθόρμητη πορεία τῆς ἐξέλιξης παραχωρεῖ τὴ θέση της στὴ συνειδητὴ δράση τῶν ἀνθρώπων, ἡ εἰρηνικὴ ἀνάπτυξη στὴ βίαια ἀνατροπή, ἡ ἐξέλιξη στὴν ἐπανάσταση».

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ σοβιετικοῦ κράτους καὶ τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας στὰ 28 αὐτὰ χρόνια ὕστερα ἀπ' τὴ Μεγάλη Ὀχτωβριανὴ Ἐπανάσταση, ἀποτελεῖ ἕνα λαμπρὸ παράδειγμα γιὰ τὰ κατορθώματα ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει τὸ κοινωνικὸ καθεστὼς ὅπου, γιὰ νὰ μιλήσουμε μὲ τὰ λόγια τοῦ σύντροφου Στάλιν: «Ἡ αὐθόρμητη πορεία τῆς ἐξέλιξης παραχωρεῖ τὴ θέση της στὴ συνειδητὴ δράση τῶν ἀνθρώπων».

* * *

Τὸ κόμμα τῶν μπολσεβίκων καὶ ἡ σοβιετικὴ κυβέρνηση, μὲ τὸ Λένιν καὶ τὸ Στάλιν ἐπικεφαλῆς καθόρισαν τὶς πολιτικὲς κατευθύνσεις τοῦ σοβιετικοῦ κράτους, φωτίζοντας τὶς γραμμὲς αὐτῆς τῆς κατεύθυνσης μὲ μιὰ μεγαλοφυῆ πρόβλεψη τοῦ μέλλοντος, μὲ μιὰ μεγαλοφυῆ διορατικότητα, ποὺ σήκωσε μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ τὸν πέπλο τοῦ μέλλοντος.

Ἡ βασικὴ κατεύθυνση τῆς σοβιετικῆς πολιτικῆς ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας ὑποτάσσονταν στὴν πραγματοποίηση τοῦ καθήκοντος,— νὰ μετατρέψουμε τὴν πατρίδα μας ἀπὸ καθυστερημένη οἰκονομικὰ καὶ τεχνικὰ ἀδύνατη χώρα, σὲ χώρα μὲ ἀνώτερα ἀναπτυγμένη βιομηχανία, ἐξοπλισμένη μὲ τὰ πιὸ τέλεια τεχνικὰ μέσα, σὲ μιὰ χώρα ἀνώτερου σύγχρονου πολιτισμοῦ.

Τὸ μεγαλειώδικο πρόγραμμα τῆς σοσιαλιστικῆς ἐκβιομηχάνισης καὶ τῆς συνεταιριστικῆς ὀργάνωσης τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας βρῆκε τὴν ἔκφρασή του στὰ ἱστορικὰ σταλινικὰ πεντάχρονα σχέδια, ποὺ ὁδήγησαν στὴ νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ στὴ χώρα μας καὶ προετοίμασαν τὸ σοβιετικὸ λαὸ γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει ὅπως ἔπρεπε τὸν κίνδυνο τοῦ πολέμου ποὺ πλησίαζε.

Τὸ πνεῦμα τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἀνεξάντλητης ἐνεργητικότητας, τῆς σταθερότητας καὶ ἐργατικότητας, τῆς ἐρευνητικότητας καὶ ἐφευρετικότητας, τῆς ὀργάνωσης καὶ πειθαρχίας, — ποὺ εἶναι ἡ ζωντανὴ ἔκφραση τοῦ σοσιαλιστικοῦ δημοκρατισμοῦ, — βασιλεύει σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς κρατικῆς, οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνοικοδόμησης τῆς ΕΣΣΔ. Ἀκριβῶς χάρη σ' αὐτό, τὸ κράτος κατόρθωσε νὰ ἀναπληρώσει τὰ κενά, νὰ ξεπεράσει μὲ μαγικὴ ταχύτητα, δεκαετηρίδων καὶ ἑκατονταετηρίδων καθυστέρηση, κληρονομημένη ἀπὸ τὸ παρελθόν.

Ἡ δουλειὰ προχωροῦσε μὲ γοργὸ ρυθμό, χωρὶς νὰ καθυστερεῖ οὔτε ἕνα εἰκοσιτετράωρο, παρ' ὅλες τὶς σκληρὲς προσπάθειες τῶν ἐχθρῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ νὰ τὴν τορπιλλίσουν, παρ' ὅλες τὶς προσπάθειες τῶν ἀποστατῶν τῆς κοινωνίας μας, — τῶν μενσεβίκων, ἐσέρων, τροτσκιστῶν, ζηνοβιεφικῶν, μπουχαρινικῶν καὶ ἄλλων παρόμοιων προδοτῶν, — νὰ σταματήσουν τὴ νικηφόρα πορεία πρὸς τὰ μπρὸς τῆς πατρίδας μας, νὰ καταστρέψουν τὸ ἀρχισμένο οἰκοδόμημα τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Δὲν τὸ κατάφεραν! Ἡ δουλειά μας στεφανώθηκε μὲ πλήρη ἐπιτυχία. Αὐτὸ ἡ χώρα μας καὶ ὁ λαός μας καὶ ὅλοι οἱ φιλελεύθεροι λαοὶ τὸ χρωστοῦν στὸ μεγάλο Στάλιν.

Στὴ βάση ὅλης τῆς δουλειᾶς γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας στὴ χώρα μας μπῆκε ἕνα σοσιαλιστικὸ σχέδιο ἐπεξεργαμένο σύμφωνα μὲ τὴ μοναδικὰ ἐπιστημονικὴ μέθοδο, τὴ μαρξιστικὴ - λενινιστικὴ - σταλινικὴ μεθολογία τοῦ διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ.

Ὁ σύντροφος Στάλιν ἀνάπτυξε τὴ μαρξιστικὴ - λενινιστικὴ διδασκαλία γιὰ τὸ σοσιαλιστικὸ κράτος, ἔδειξε τὶς νέες του ἰδιότητες καὶ ἰδιομορφίες ποὺ ἔχουν ἐξαιρετικὴ σημασία μέσα στὶς σημερινὲς ἱστορικὲς συνθῆκες. Στὸ πεδίο τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξης τοῦ σοβιετικοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους, ὅπως καὶ σὲ ὅλα τὰ πεδία τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς σοβιετικῆς ἀνοικοδόμησης.

«Φαίνεται, — εἶπε ὁ σ. Μόλοτωφ, — ἡ θέληση, ποὺ ὁδηγεῖ καὶ ἐμψυχώνει, τὸ μεγάλο μας μπολσεβίκικο κόμμα καὶ τὸν ἀρχηγό του, — τὸ σύντροφο Στάλιν».

Στηριζόμενος στὴν πεῖρα τῶν Σοβιὲτ στὴν ΕΣΣΔ, ὁ σύντροφος Στάλιν στὰ κλασσικά του ἔργα γιὰ τὸ κράτος, διατύπωσε τὴ διδασκαλία γιὰ τὸ σοσιαλιστικὸ κράτος στὴ μεταβατικὴ περίοδο ἀπὸ τὸ σοσιαλισμὸ στὸν κομμουνισμό. Ἡ σταλινικὴ διδασκαλία γιὰ τὸ σοσιαλιστικὸ κράτος ἀνοίγει καινούργια ἐποχὴ στὴν ἱστορία τῆς μαρξιστικῆς - λενινιστικῆς ἐπιστήμης γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας.

* * *

Ὁ Λένιν ἔγραφε: «Ὁ πόλεμος εἶναι ἡ δοκιμασία ὅλων τῶν οἰκονομικῶν καὶ ὀργανωτικῶν δυνάμεων τοῦ κάθε ἔθνους». Αὐτὸ εἶναι μιὰ μεγάλη ἀλήθεια. Ἡ δύναμη καὶ ἡ σημασία της ἐπιβεβαιώθηκαν ἀπὸ τὰ χρόνια τῶν σκληρῶν δοκιμασιῶν στὸν πόλεμο ἐνάντια στὴ χιτλερικὴ Γερμανία. Ἡ πατρίδα μας, μὲ τιμὴ ποὺ τῆς ἀξίζει ἡ μεγαλύτερη εὐγνωμοσύνη καὶ θαυμασμός, ἀντιμετώπισε αὐτὲς τὶς δοκιμασίες καὶ ἀπόδειξε ὅλη τὴ δύναμη τοῦ

πνευματικοῦ καὶ ὑλικοῦ της πλούτου.

Ἡ ΕΣΣΔ, ποὺ διέτρεξε τὴ γιγάντια πορεία τῆς οἰκονομικῆς, πολιτικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς της ἀνάπτυξης μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ Λένιν, καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Λένιν μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ Στάλιν, βάσταξε στὴν ἐπίθεση τῶν ἐχθρικῶν ὀρδῶν, δὲν κλονίστηκε, κράτησε. Ἡ ΕΣΣΔ σταμάτησε μὲ σιδερένιο χέρι τὴν κίνηση τοῦ ἐχθροῦ πρὸς τὰ μπρός, γύρισε πρὸς τὰ πίσω τὴν τεράστια πολεμική του μηχανή, ποὺ εἶχε ποδοπατήσει ἀτιμώρητα τὶς ἠπειρωτικὲς χῶρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, τὴν τσάκισε καὶ ὕψωσε τὴ σημαία τῆς νίκης στὸ Βερολῖνο.

Μ' αὐτὲς τὶς μεγαλειώδικες νίκες ἐκδηλώθηκε ἡ δύναμη καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς πατρίδας μας καὶ τῶν ἔνδοξων καὶ φιλελεύθερων παραδόσεων τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς ΕΣΣΔ, πλεονεχτήματα ποὺ στερεώθηκαν ἀπὸ τὸ σοβιετικὸ κρατικὸ σύστημα.

Μπορεῖ κανεὶς, χωρὶς νὰ κάνει λάθος, ν' ἀπαντήσει στὴν ἐρώτηση, ποιὰ εἶναι ἡ αἰτία ποὺ κάνει τὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση ἀκατανίκητη. Ἡ αἰτία βρίσκεται στὴ δύναμη τοῦ σοβιετικοῦ κράτους, στὶς ἀστέρευτες δημιουργικὲς δυνάμεις τῶν λαῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, στὴν ἑνότητά τους, στὶς ἀνώτερες ἠθικο-πολιτικές τους ἰδιότητες, στὴν ἀπεριόριστή τους ἀφοσίωση στὴ σοσιαλιστικὴ πατρίδα. Βρίσκεται στὸ ἴδιο τὸ σύστημα τῆς σοβιετικῆς χώρας, ὅπου κυριαρχεῖ ἀδιαίρετα ἡ κοινωνικὴ σοσιαλιστικὴ ἰδιοχτησία, βάση ὁλόκληρης τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας, ὁλόκληρης τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης. Ἡ αἰτία βρίσκεται στὴ φιτικῆς τῶν σοβιετικῶν λαῶν, στὴν ἀδιάσπαλία στὴ συμμαχία τῶν ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν ποὺ ἐπισφραγίζεται μὲ τὴ συμμαχία αὐτῶν τῶν τάξεων μὲ τοὺς σοβιετικοὺς διανοούμενους. Ἡ αἰτία αὐτὴ βρίσκεται στὸ ὅτι ὁ πολιτικὰ καθοδηγητικὸς καὶ ἀποφασιστικὸς ρόλος μέσα στὸ κράτος ἀνήκει στὸ μεγάλο κομμουνιστικὸ κόμμα, στὸ κόμμα τοῦ Λένιν - Στάλιν.

* * *

Δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀμφιβολία, πὼς μαζὶ μὲ τὴν ἐσωτερικὴ στερέωση τῆς δύναμης τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, στερεώνονταν καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ στερεώνεται καὶ ἡ διεθνής της θέση, τὸ κῦρος της καὶ ἡ ἐπιρροή της στὸν κόσμο.

Στὰ χρόνια τοῦ πόλεμου οἱ διεθνεῖς σχέσεις τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης ὑψώθηκαν σὲ καινούργια, ἀνώτερη βαθμίδα.

Στὴν ἐξωτερική της πολιτικὴ ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωση στηρίζεται στὴν αὐξανόμενη οἰκονομικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ της δύναμη, στὴν ἠθικο-πολιτικὴ ἑνότητα τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας, στὴ φιλία τῶν λαῶν τῆς χώρας μας, στὸν Κόκκινό της στρατὸ καὶ στόλο.

Ὁ πόλεμος τέλειωσε. Ἡ χώρα περνᾶ στὴν τροχιὰ τῆς εἰρηνικῆς ζωῆς, καταπιάνεται μὲ τὴ λύση καινούργιων προβλημάτων τῆς εἰρηνικῆς οἰκοδόμησης.

Ἀνάμεσα σ' αὐτά, ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ εἶναι τὸ πέρασμα στὶς ὁμαλὲς συνθῆκες τῆς νομοθετικῆς δουλειᾶς, ποὺ διαταράχτηκε ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ πολέμου. Γι' αὐτὸ θὰ γίνουν γενικὲς ἐκλογὲς γιὰ τὸ σοσιαλιστικὸ κοινοβούλιο — τὸ Ἀνώτατο Συμβούλιο τῆς Ἕνωσης τῶν Σοσιαλιστικῶν Σοβιετικῶν Δημοκρατιῶν — πάνω στὴ βάση τοῦ πιὸ δημοκρατικοῦ Συντάγματος στὸν κόσμο — τοῦ σταλινικοῦ Συντάγματος.

Εἶναι τεράστια ἡ σημασία τοῦ σταλινικοῦ Συντάγματος ποὺ πραγματεύεται, ὅπως εἶπε ὁ σύντροφος Στάλιν, τὴν πλήρη νίκη τῶν λαῶν τῆς ΕΣΣΔ, νίκη κοσμοϊστορική, ποὺ μαρτυρεῖ πὼς «αὐτὸ ποὺ ὀνειρεύουνταν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ὀνειρεύουνται ἑκατομμύρια τίμιοι ἄνθρωποι στὶς κεφαλαιοκρατικὲς χῶρες, ἔχει κιόλας πραγματοποιηθεῖ στὴν ΕΣΣΔ». Τὸ 1936 ὁ σύντροφος Στάλιν εἶπε πὼς τὸ καινούργιο Σύνταγμα τῆς ΕΣΣΔ θὰ εἶναι μιὰ ἠθικὴ βοήθεια καὶ «μιὰ πραγματικὴ ἐνίσχυση γιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ τώρα παλεύουν ἐνάντια στὴ φασιστικὴ βαρβαρότητα». Αὐτὸ εἰπώθηκε πέντε χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴ δόλια ἐπίθεση τῆς φασιστικῆς Γερμανίας ἐνάντια στὴν ΕΣΣΔ. Τὰ χρόνια τοῦ πολέμου ἐνάντια στοὺς χιτλερικοὺς ληστές, ποὺ ἐπέδραμαν στὴν ΕΣΣΔ, ἀπόδειξαν πόσο σωστὸς καὶ ἀληθινὸς ἦταν αὐτὸς ὁ περίφημος ὁρισμὸς τοῦ σταλινικοῦ Συντάγματος, ποὺ ἀποτελεῖ πραγματικὸ κατηγορητήριο ἐνάντια στὸ φασισμό, καὶ λέγει πὼς ὁ σοσιαλισμὸς καὶ ἡ δημοκρατία εἶναι ἀκατανίκητοι.

Οἱ πολίτες τῆς μεγάλης ἀήττητης σοβιετικῆς δύναμης εἶναι γεμάτοι ἀπὸ αἴσθημα ἐθνικῆς περηφάνειας γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιρροῆς τῆς ΕΣΣΔ μέσα στὴ σύγχρονη κοινωνικὴ ἐξέλιξη. Θὰ πᾶνε στὶς προσεχεῖς ἐκλογὲς γιὰ τὸ Ἀνώτατο Συμβούλιο τῆς ΕΣΣΔ — στὸν παλλαϊκὸ θρίαμβο τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας — σὲ συσπειρωμένες, φιλικὲς φάλαγγες, μὲ ἀτράνταχτη πίστη στὸ μεγαλεῖο τῆς ἰδέας τοῦ σοσιαλισμοῦ, μὲ ἀκλόνητη θέληση νὰ κερδίσουν καινούργιες καὶ καινούργιες ἐπιτυχίες γιὰ τὴν πανίσχυρη πατρίδα μας.

Μὲ τὴν ἡγεσία τοῦ μεγάλου Στάλιν, κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ σταλινικοῦ Συντάγματος, θὰ κερδίσουμε καινούργιες νίκες γιὰ τὴν ἀναστήλωση, τὴν ἀνόρθωση μας, γιὰ τὴν παραπέρα ἀνώτερη ἀνάπτυξή της, γιὰ τὸ ἄνθισμα τῆς εὐημερίας ὅλων τῶν ἐργαζόμενων τῆς σοβιετικῆς χώρας, γιὰ τὴ δόξα τῆς πατρίδας μας — ποὺ εἶναι ἡ ἀκρόπολη τῆς εἰρήνης, τῆς προόδου καὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν λαῶν.

(Ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα «Ζβεζντά» («Ἄστρο») Ν. 229 (7738), 21 Νοέμβρη, 1945. Μετάφραση ἀπ' τὰ ρωσικὰ Μ. Ι.).

Π. ΛΑΝΖΕΒΕΝ

Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΣΤΟΙΧΕΙΩΣΕΩΝ [1]

Η σημασία ποὺ παρουσιάζει γιὰ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητας ἡ ἐμφάνιση τῆς ἀτομικῆς βόμβας εἶναι μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι φανταζόμαστε συνήθως. Ἀλήθεια, πρόκειται γιὰ κάτι ὁλότελα διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν ἐφεύρεση ἑνὸς νέου ὅπλου, ποὺ ἡ τρομερή του ἀποτελεσματικότητα ἐπέσπευσε τὸ τέλος τῆς σύγκρουσης, ποὺ δῶ καὶ ἔξη χρόνια φλόγιζε τὸν πλανήτη μας. Βρισκόμαστε, πραγματικά, μὲ μορφὴ ξεχωριστὰ δραματική, στὴν ἀρχὴ μιᾶς καινούργιας ἐποχῆς, τῆς ἐποχῆς τῶν μεταστοιχειώσεων. Μᾶς ἀνοίγονται προοπτικὲς ποὺ ξεπερνᾶν πολὺ τὸ παληὸ ὄνειρο τῶν ἀλχημιστῶν. Δὲν πρόκειται πιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ σύνθεση τοῦ χρυσοῦ, ποὺ δὲ θὰ προσέθετε τίποτε στὴν εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου, μὰ νὰ μποῦν στὴ διάθεσή του οἱ ἀνεξάντλητες παρακαταθῆκες τῆς ἐνέργειας ποὺ κρύβει ἡ φύση στὴν καρδιὰ τῶν ἀτόμων, ποῦναι συγκεντρωμένες στὸν πυρῆνα της καὶ ποὺ ἡ ὕπαρξή τους μᾶς ἀποκαλύφτηκε δῶ καὶ πενήντα μόλις χρόνια μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῆς ραδιενέργειας ἀπὸ τὸν Henri Becquerel καὶ τὸν Πέτρο καὶ τὴ Μαρία Curie. Τούτη ἡ ἀνακάλυψη θὰ ἔχει ἴσως γιὰ τὸ μέλλον τοῦ πολιτισμοῦ σημασία ἀνάλογη μὲ τὴ σημασία ποὺ εἶχε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τὸ γεγονὸς πὼς δάμασαν τὴ δύναμη τῆς φωτιᾶς. Καὶ ἡ ἐφαρμογή της, ποὺ ὡς τὰ τώρα περιοριζόταν στὸ πεδίο τῆς γιατρικῆς, θὰ ξεπεράσει κατὰ πολὺ τὶς ἐφαρμογὲς τῆς ἀτμομηχανῆς καὶ τῶν κινητήρων ἐσωτερικῆς καύσης.

Τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ὅπου τὸ τέλειωμα τοῦ πολέμου βάζει στὰ χέρια τῶν λαῶν ὁλάκερου τοῦ κόσμου τὴ μοῖρα τους, ποῦναι ἀλληλέγγυα καὶ ὅπου ἐξαρτιέται ἀπ' αὐτοὺς νὰ προσανατολίσουν σὲ σκοποὺς εὐεργετικοὺς ἢ βλαβεροὺς τὴν τεράστια δύναμη ποὺ θὰ διαθέτουν, εἶναι ἀνάγκη ὁ καθένας μας νὰ καταλάβει σὲ τί συνίσταται ἡ πραγματικὴ τεχνικὴ ἐπανάσταση, ποὺ ἀπὸ τώρα εἶναι δυνατὸ νὰ φανταστοῦμε τὶς ἀντανακλάσεις της.

* * *

Ὡς πρὶν χίλια χρόνια ἡ ἀποκλειστικὴ σχεδὸν πηγὴ τῆς μηχανικῆς ἐνέργειας ποὺ χρειαζόταν γιὰ τὰ ὅλο καὶ πιὸ ποικίλλα ἔργα ἦταν ὁ μῦς τοῦ δούλου, ὕστερα ὁ μῦς τοῦ ὑποζυγίου. Ἀργότερα ἦρθε, σὰν οὐσιαστικὴ συμβολή, ἡ χρησιμοποίηση τῶν φυσικῶν δυνάμεων τοῦ ἀέρα καὶ τοῦ νεροῦ, ποὺ εἶχαν ἐγκαινιασθεῖ ἀπὸ καιρὸ κιόλας μὲ τὴν ἱστιοπλοΐα, μὰ ποὺ ἀναπτύχθηκαν κύρια μὲ ἕξυπνους μύλους. Ἡ μικρὴ δύναμη τούτων τῶν μηχανῶν δὲν ἄφινε τὴ βιομηχανία νὰ ξεπεράσει τὸ χειροτεχνικὸ στάδιο. Ἡ ἀνακάλυψη — στὸ τέλος τοῦ δέκατου ἕβδομου αἰῶνα — τῆς δυνατότητας νὰ μετατρέπεται ἡ θερμότητα σὲ ἔργο μὲ τὴν ἀτμομηχανή, σημείωσε τὴν ἀρχὴ μιᾶς καινούργιας ἐποχῆς. Ἦταν ἡ ἐποχὴ τῆς μεγάλης βιομηχανίας, τῶν γρήγορων μεταφορῶν, τόσο στὴ στεριὰ ὅσο καὶ στὴ θάλασσα, καὶ τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν. Ἡ ἀνακάλυψη τῶν νόμων ποὺ διέπουν τὰ μυστηριώδη ἠλεκτρικὰ καὶ μαγνητικὰ φαινόμενα καὶ ἡ χρησιμοποίησή τους ἀπὸ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 19ου αἰώνα καὶ ὥς γιὰ νὰ μεταδίνουν σὲ ἀπόσταση καὶ νὰ σκορπᾶν στὸ ἄπειρο τὴ δύναμη ποὺ γεννᾶ ἡ ἀτμομηχανή, πρόστεσε σ' αὐτὴ τὴ δύναμη μιὰν ἀσύγκριτη εὐκινησία. Σύγχρονα ἡ ἐφεύρεση τῶν ἰσχυρῶν ὑδραυλικῶν τουρμπινῶν καὶ τῶν κινητήρων ἐσωτερικῆς καύσης, συντελοῦσαν στὸ ν' αὐξαίνει σημαντικὰ ἡ ἰσχὺ ποὺ διαθέτουμε καὶ νὰ μποροῦμε νὰ τὴ χρησιμοποιοῦμε μὲ περισσότερη εὐκαμψία. Στὴ μηχανικὴ ἐνέργεια, ποὺ προμηθεύει ἄμεσα ὁ ἄνεμος, ἢ οἱ πτώσεις τῶν νερῶν, προστέθηκε ἔτσι, δῶ καὶ διακόσια καὶ πάνω χρόνια, ἡ ἐνέργεια ὅπου οἱ θερμικοὶ κινητῆρες, οἱ κινητῆρες ἀτμοῦ, ἐκκρηξῆς ἢ καύσης, ἐπέτρεπαν νὰ μεταμορφώνουμε ἕνα μέρος ἀπὸ τὴ θερμότητα — χημικῆς προέλευσης — ποὺ τὴν ἀποχτᾶμε καίγοντας κάρβουνο, ξύλο ἢ πετρέλαιο.

Ὅλες οἱ παληὲς ἢ σύγχρονες πηγὲς τροφοδοτοῦνται, μὲ τρόπο περισσότερο ἢ λιγότερο διαφορετικό, ἀπὸ τὴν ἡλιακὴ ἀχτινοβολία. Περίπου μηδενικὴ στὴν περίπτωση τοῦ ἀνέμου, ἡ καθυστέρηση φτάνει μῆνες, ἢ χρόνια γιὰ τὶς πτώσεις τῶν νερῶν. Ὅταν τροφοδοτοῦνται ἀπὸ τὸ λυώσιμο τοῦ χιονιοῦ, ἢ τῶν παγετώνων, πολλὲς δεκάδες χρόνια γιὰ τὸ ξύλο, καὶ τεράστιες γεωλογικὲς περίοδες γιὰ τὸ γαιάνθρακα ἢ γιὰ τὸ πετρέλαιο.

Σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις ἡ ἀπόδοση εἶναι ἀξιοθρήνητη καὶ δὲ διαθέτουμε ἔτσι παρὰ ἕνα ἀσήμαντο μέρος τῆς ἐνέργειας ποὺ ξεχύνεται στὴ σφαῖρα μας ἀπὸ τὸ κεντρικὸ ἄστρο, ποὺ ἡ ἕλξη του μᾶς κρατᾶ στὴν εὐθυγετική του ἐπιρροή. Ἡ ἄμεση χρησιμοποίηση τῆς ἀχτινοβολίας του γιὰ νὰ παράγεται ἡ μηχανικὴ ἐνέργεια ποὺ χρειαζόμαστε, ἢ γιὰ ν' ἀντικαταστήσουμε κάν τὴν ἑστία τῶν λεβήτων μας, δὲ βρῆκε ὡς τώρα καμμιὰ ἱκανοποιητικὴ λύση.

Στὸ περιορισμένο αὐτῶν τῶν πόρων πρέπει νὰ προστέσουμε ἀκόμη καὶ τὴ δύναμη τῆς ἀναγκαίας δουλειᾶς, γιὰ τὴν κινητοποίησή τους: Κατασκευὴ φραγμάτων καὶ ἐγκατάσταση τεράστιων σωλήνων νεροῦ γιὰ τὶς ὑδραυλικὲς δυνάμεις, ὅλο καὶ πιὸ κοπιαστικὴ ἐξεύρεση καὶ ἐκμετάλλευση τῶν ἀνθρακορυχείων καὶ τῶν κοιτασμάτων πετρελαίου, μεταφορὰ τεράστιων ποσοτήτων πολύτιμης καύσιμης ὕλης, ποὺ οἱ παρακαταθῆκες της συσσωρευμένες ἀπὸ ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια χρόνια ἐξαντλιοῦνται μὲ ρυθμὸ ὅλο καὶ γοργότερο, χωρὶς δυνατότητα ἀνανέωσης.

* * *

Χάρις στὴν ἀνακάλυψη τῆς ραδιενέργειας, καταλάβαμε πρόσφατα πὼς ἡ πηγὴ τῆς ἀχτινοβολίας ποὺ ἐκπέμπει ὁ ἥλιος καὶ τἄλλα ἀστέρια, βρίσκεται στὶς μεταστοιχειώσεις, ποὺ ἔχουν τὴν ἔδρα τους στὸ ἐσωτερικὸ αὐτῶν τῶν ἄστρων: Ἰδιαίτερα, γιὰ τὸν ἥλιο μας, στὴ συμπύκνωση τοῦ ὑδρογόνου σὲ ἥλιον.

Ὅμως, οἱ μηχανικές, οἱ φυσικὲς ἢ οἱ χημικὲς δράσεις, ποὺ μὲ δαῦτες χρησιμοποιοῦμε ἕνα ἀσήμαντο μέρος τῆς ἡλιακῆς ἀχτινοβολίας, εἶναι οἱ ἴδιες ἄπειρα πιὸ ἐπιφανειακὲς στὴν ὕλη ποὺ συμμετέχει σ' αὐτές, ἀπὸ τὶς μεταστοιχειώσεις ἀπὸ τὶς ὁποῖες τροφοδοτοῦνται μέσο τῆς ἀχτινοβολίας. Ἡ θέρμανση τοῦ ἐδάφους, ἢ τῆς ἐπιφάνειας τῆς θάλασσας κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἡλίου, γεννᾶ τοὺς ἀνέμους, ἢ τὶς βροχὲς ἀπ' ὅπου ἀντλοῦμε τὶς ὑδραυλικὲς δυνάμεις καὶ τὶς δυνάμεις τοῦ ἀέρα. Ἡ ἀπορρόφηση τοῦ φωτὸς ἀπὸ τὸ πράσινο μέρος τῶν φυτῶν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ πραγματοποιοῦν, ξεκινόντας ἀπὸ τὸ διοξείδιο τοῦ ἀνθρακα τοῦ ἀέρα καὶ τοῦ νεροῦ, ποὺ ἀντλοῦν ἀπὸ τὸ ἔδαφος, τὴ σύνθεση τοῦ ξύλου, ὅπως ἐπίσης ἡ ἀπορρόφηση αὐτὴ καθόρισε, σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα ξεχωριστὰ πλούσια σὲ διοξείδιο ἀνθρακα, τὴ ζωηρὴ βλάστηση τῶν δασῶν τῆς ἀνθρακοφόρας ἐποχῆς. Ἡ καύση τοῦ κάρβουνου, ἢ τοῦ ξύλου, ξανασδίνοντας τὸ διοξείδιο τοῦ ἄνθρακα καὶ τὸ νερό, ἐλευθερώνει τὴν ἐνέργεια ποὺ προμηθεύτηκε ἀπὸ τὸ φῶς καὶ ποὺ ἔχει συσσωρευτεῖ χάρη στὴ χλωροφύλλη. Μιὰ ἀνάλογη λειτουργία ἰσχύει στὴν περίπτωση τοῦ πετρέλαιου. Εἶναι πιθανὸ τοῦτο νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ὑπόγειας ζύμωσης χιλιετηρίδων, κοπαδιῶν θαλάσσιων ζώων, ποὺ θρέφονταν μὲ plankton 1 καὶ

---

1 Transmutation σὲ ὅλες τὶς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες. Στὰ ἑλληνικὰ δὲν ὑπάρχει ἀκόμα ἀπόλυτα καθιερωμένος ὅρος. Ἀπὸ συζήτηση μὲ πολλοὺς εἰδικοὺς καταλήξαμε πὼς ἡ μ ε τ α σ τ ο ι χ ε ί ω σ η εἶναι τὸ ἀκριβέστερο, ἂν καὶ ὄχι ἀπόλυτα ἱκανοποιητικό. Στὴ βιολογία ὁ ὅρος mutation ἔχει μεταφρασθεῖ μεταλλαγή. Ὁ ὅρος transmutation καὶ mutation περικλείνει κάπως καὶ τὴν ἔννοια τοῦ ἀσυνεχοῦς, γιαυτὸ καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς σπουδαίους θεωρητικοὺς τῆς κυματομηχανικῆς, ὁ Schrödinger, λέει πὼς ἡ θεωρία τῶν mutations εἶναι ἡ θεωρία τῶν κβάντα (quanta) τῆς βιολογίας. (Σ. Μ.)

1 Καὶ ἑλληνικὰ τὸ ἴδιο (πλαγκτόν). Στοιχειώδη σωμάτια λευκώματος. Τὸ σύνολό τους ποὺ ἐπιπλέει στὸ νερό.

ποὺ ἡ ἀνάπτυξή τους, ὅπως καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν φυτῶν, συνδέεται μὲ τὴν ἀπορρόφηση τῆς ἡλιακῆς ἐνέργειας.

Μερικοὶ ἀριθμοὶ θὰ δείξουν τὴ σχετικὴ σπουδαιότητα τούτων τῶν μηχανικῶν καὶ χημικῶν δράσεων καὶ τῶν μεταστοιχειώσεων ποὺ εἶναι ἡ μακρυνὴ τους πηγή. Ἡ μηχανικὴ ἐνέργεια ποὺ δίνεται στὶς τουρμπίνες ἀπὸ τὴν πτώση ἑνὸς χιλιογράμμου νεροῦ μέσα σὲ ἕνα σωλῆνα ὕψους 1000 μ. εἶναι περίπου 3.000 φορὲς πιὸ μικρὴ ἀπὸ τὴ χημικὴ ἐνέργεια ποὺ ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν καύση ἑνὸς χιλιόγραμμου κάρβουνου, ἢ πετρέλαιου, καὶ τούτη ἡ χημικὴ ἐνέργεια εἶναι εἴκοσι ἑκατομμύρια φορὲς πιὸ μικρὴ ἀπὸ τὴν ἐνέργεια ποὺ ἐλευθερώνεται στὸν ἥλιο μὲ τὴ μετατροπὴ ἑνὸς χιλιόγραμμου ὑδρογόνου σὲ ἥλιον. Τὸ γεγονὸς πὼς τὸ ἡλιακὸ καμίνι καταναλώνει κάθε δευτερόλεπτο πεντακόσια δισεκατομμύρια χιλιόγραμμα ὑδρογόνου μᾶς δίνει μιὰν ἰδέα τοῦ τεράστιου μεγέθους του.

Ἀπ' αὐτὰ βλέπουμε τί ἐνδιαφέρο παρουσιάζει γιὰ μᾶς ἡ δυνατότητα νὰ πραγματοποιοῦμε οἱ ἴδιοι, ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες μας καὶ μὲ μιὰν ἀπόδοση ἱκανοποιητική, τὶς μεταστοιχειώσεις ποὺ τόσο κακὰ χρησιμοποιήθηκαν ὡς τὰ τώρα, ἢ τὶς ἀνάλογες ἀντιδράσεις.

Τοῦτος ὁ βασιλικὸς δρόμος ἀνοίγεται σήμερα μπροστά μας. Δὲν εἶναι ἀκίνδυνος, μὰ οἱ κίνδυνοι δὲν εἶναι μεγαλύτεροι, μπροστὰ στὰ δυνατὰ πλεονεχτήματα, ἀπ' ὅ,τι εἶναι γιὰ κάθε ἄλλο καινούργιο μέσο δράσης, καὶ ἐξαρτιέται ἀπὸ μᾶς νὰ μπορέσουμε νὰ τοὺς ἀποφύγουμε.

* * *

Στὰ 1896, πρὶν κλείσει χρόνος ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη τῶν ἀχτίνων Χ ἀπὸ τὸν Roentgen, καὶ σὰ συνέπειά της, ὁ Henri Becquerel ἀνακάλυπτε τὴν περίεργη ἰδιότητα, ποὺ ἔχει ἕνα μέταλλο, τὸ οὐράνιο, καθὼς καὶ ὅλες οἱ χημικὲς του ἑνώσεις, νὰ ἐκπέμπει αὐτόματα καὶ διαρκῶς, μιὰ ἀχτινοβολία, ποὺ τὴν πίστεψαν ἀμέσως, ἀμέσως ἀνάλογη μὲ τὶς ἀχτίνες Χ, μὰ ποὺ ἀποδείχτηκε πολὺ πιὸ σύνθετη, ἱκανή, ὅπως καὶ κεῖνες, νὰ προσβάλλει τὶς φωτογραφικὲς πλάκες μέσα ἀπὸ ἀδιαφανῆ στὸ φῶς διαφράγματα, καὶ νὰ κάνουν στὸ πέρασμά τους τὸν ἀέρα καὶ τὰ ἄλλα ἀέρια ἀγωγοὺς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Τοῦτο τὸ τελευταῖο χαρακτηριστικό, τὸ πιὸ εὔκολο νὰ ὑποβληθεῖ στὴ μέτρηση, ἐπέτρεψε στὸν Πέτρο καὶ τὴ Μαρία Curie νὰ ἀποκαλύψουν τὴν ἴδιαν ἰδιότητα, ποὺ εἶχαν ὀνόμασαν ραδιενέργεια, σ' ἕνα ἄλλο μέταλλο, τὸ θόριο καί, πρᾶμα πιὸ ἀξιοπρόσεχτο ἀκόμα, νὰ ἀνακαλύψουν στὰ μεταλλεύματα τοῦ οὐρανίου νέα στοιχεῖα ποὺ εἶναι ἀσύγκριτα, ἑκατομμύρια φορές, πιὸ ραδιενεργὰ ἀπὸ τὸ οὐράνιο, ἢ τὸ θόριο καὶ ποὺ τὰ ὀνόμασαν πολώνιο καὶ ράδιο.

Βρῆκαν γρήγορα, χάρη στὶς ἐργασίες τοῦ Πέτρου Curie καὶ τῶν Ἄγγλων φυσικῶν Rutherford καὶ Soddy, πὼς ἡ ἐκπομπὴ τῶν καινούργιων ἀχτίνων συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ πραγματικὴ μεταστοιχείωση καὶ ἡ ἐκπομπή της εἶναι τρόπον τινὰ ἡ πιὸ ἐξωτερικὴ ἐκδήλωσή της. Κάθε ραδιενεργὸς οὐσία μετατρέπεται ἔτσι αὐτόματα σὲ ἄλλη, μὲ χημικὲς καὶ φυσικὲς ἰδιότητες διαφορετικές, καὶ, γενικά, ραδιενεργὸ κι' αὐτή. Αὐτὲς οἱ οὐσίες, ἢ τὰ ραδιενεργὰ στοιχεῖα συγκροτοῦν ἔτσι, μὲ διαδοχικὲς γενεές, πραγματικὲς οἰκογένειες, ποὺ ἀπὸ δαῦτες τώρα γνωρίζουμε καλὰ τρεῖς, τὴν οἰκογένεια τοῦ οὐρανίου, τοῦ θορίου καὶ τοῦ ἀχτινίου, ποὺ ἀνακάλυψε ὁ Debierne. Ἡ οἰκογένεια τοῦ οὐρανίου περιέχει στὴν πέμπτη γενεὰ τὸ ράδιο, στὴ δέκατη τρίτη τὸ πολώνιο, γιὰ νὰ καταλήξει, μὲ δέκατο τέταρτο ἀπόγονο τοῦ οὐρανίου στὸ μόλυβδο, ποὺ εἶναι σταθερὸς καὶ παύει νὰ μεταστοιχειώνεται αὐτόματα.

Ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς διαδοχικοὺς σταθμοὺς σὲ τοῦτον τὸν κατερράχτη ἀπὸ μεταστοιχειώσεις συντελεῖται μὲ ρυθμὸ εἰδικὸ γιὰ κάθε οὐσία ραδιενεργή, πού, γιὰ νὰ γεννήσει τὸν ἄμεσο ἀπόγονό της, καταστρέφεται τὸ μισό της σὲ διάστημα ποὺ φτάνει ἀπὸ τέσσερα δισεκατομμύρια χρόνια γιὰ τὸ οὐράνιο καὶ δέκα δισεκατομμύρια γιὰ τὸ θόριο, ὡς τὸ ἑκατομμυριοστὸ τοῦ δευτερολέπτου γιὰ μερικὰ ἐνδιάμεσα ἐξαιρετικὰ ἀσταθῆ, περνόντας ἀπὸ 1600 χρόνια γιὰ τὸ ράδιο καὶ τέσσερες μέρες γιὰ τὸν ἄμεσο ἀπόγονό του, ποῦναι ἀέριο, ἡ ἀπορροὴ (emanation) τοῦ ράδιου, ἢ τὸ ραδόνιο.

Στὸ ράδιο ἢ ἀκριβέστερα σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ ἄλατά του, τὸ βρωμιοῦχο ὁ Pierre Curie ἀνακάλυψε, στὰ 1903, σὰν ἄλλη ἐκδήλωση, ποὺ συνοδεύει τὴ ραδιενεργὸ μεταστοιχείωση, μιὰ ἔκλυση τεράστιας θερμότητας, πολλὰ ἑκατομμύρια φορὲς πιὸ μεγάλη, γιὰ τὴν ἴδια ποσότητα μετασχηματισμένης οὐσίας, ἀπὸ τὶς συνειθισμένες χημικὲς ἀντιδράσεις. Ἔτσι ἐκδηλώθηκε, γιὰ πρώτη φορά, ὁ ἐπιφανειακὸς χαραχτῆρας τῶν χημικῶν ἀντιδράσεων, ὅπου τὰ χημικὰ στοιχεῖα διατηροῦν τὴν ὀντότητά τους, σχετικὰ μὲ τὶς τόσο βαθειὲς ἀλλαγὲς ποὺ παρουσιάζουν οἱ μεταστοιχειώσεις.

* * *

Ἡ βαθειὰ σημασία τῶν νέων ἀνακαλύψεων δὲ μπορεῖ νὰ νοηθεῖ καλά, παρὰ στὴ γλῶσσα τῆς ἀτομικῆς θεωρίας, ποὺ τῆς πρόστεσαν σύγχρονα λαμπρὲς ἐπιβεβαιώσεις καὶ τὴ δυνατότητα νέων ἐξελίξεων.

Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴ θεωρία, στὴν ἀρχική της μορφή, κάθε στοιχεῖο, ἢ ἁπλὸ σῶμα ποὺ ἀπομονώνουν οἱ χημικοὶ εἶναι διαιρετὸ σὲ ἄτομα, ὅλα ὅμοια ἀνάμεσά τους στὸ κάθε στοιχεῖο καὶ διαφορετικὰ ἀπὸ στοιχεῖο σὲ στοιχεῖο ὡς πρὸς τὶς χημικές τους ἰδιότητες καὶ τὴ μάζα τους, ἀπὸ τὰ πιὸ ἐλαφρά, τοῦ ὑδρογόνου, ὡς τὰ πιὸ βαρειά, τοῦ οὐρανίου, περνόντας ἀπὸ μιὰ ὁλόκληρη σειρὰ ἐνδιάμεσα γνωστὰ ἀπὸ παληά, ἥλιο, ἄνθρακα, ἄζωτο, ὀξυγόνο, νάτριο, χλώριο, θειάφι καὶ πολλὰ ἄλλα, ποὺ ἀνακαλύφτηκαν τώρα, ὅπως τὰ περισσότερα ραδιενεργὰ στοιχεῖα, ἢ τὰ ἰσότοπα, ποὺ γιὰ δαῦτα θὰ μιλήσουμε πάρα κάτω.

Μὲ διάφορες μέθοδες, ὅλες σύμφωνες ἀνάμεσά τους, ἔγινε μπορετὸ νὰ ζυγίσουμε, νὰ μετρήσουμε τοῦτα τὰ ἄτομα, τὰ τόσο ἐξαιρετικὰ μικρά, ποὺ ἕνα γραμμάριο ὑδρογόνου, δεκάξη γραμμάρια ὀξυγόνου ἢ 238 γραμμάρια οὐράνιο περιέχουν τὸν ἴδιον ἀριθμὸ ἀπ' αὐτά, τὸν ἀριθμὸ ποὺ ὀνομάζουμε ἀριθμὸ τοῦ Avogadro καὶ ποὺ γιὰ νὰ γραφτεῖ μὲ τὸ δεκαδικὸ σύστημα χρειάζεται, οὔτε λίγο, οὔτε πολύ, 24 ψηφία, ποὺ τὰ πρῶτα τρία, 606, εἶναι γνωστὰ μὲ βεβαιότητα. Οἱ διαστάσεις τους ποικίλλουν ἐπίσης ἀπὸ στοιχεῖο σὲ στοιχεῖο, μὰ πολὺ λιγώτερο ἀπὸ τὴ μάζα τους. Ἂν τὰ παρομοιάσουμε μὲ μικρὲς σφαῖρες, ἡ διάμετρό τους ποικίλλει ἀπὸ τὸ ἁπλὸ στὸ διπλὸ περίπου, ὅταν περνᾶ κανεὶς ἀπὸ τὸ ἄτομο τοῦ ὑδρογόνου, ποῦναι τὸ πιὸ μικρό, στὰ ἄτομα τῶν ἀλκαλικῶν μετάλλων, νάτριο, κάλι κλπ., ποὺ φαίνεται νάναι τὰ πιὸ μεγάλα. Οἱ διαστάσεις τοῦτες εἶναι τόσο μικρές, ποὺ θὰ πρεπε νὰ βάλουν τόνα πάνω στὸ ἄλλο περίπου 5 ἑκατομμύρια ἄτομα ὑδρογόνου γιὰ νὰ γεμίσει τὸ διάστημα ἑνὸς χιλιοστόμετρου.

Ἡ ἀνακάλυψη τῆς ραδιενέργειας μᾶς ἐπέτρεψε νὰ διεισδύσουμε στὴν ἐσωτερικὴ δομὴ αὐτῶν τῶν μικροσκοπικῶν ἀτόμων καὶ μᾶς ἔδειξε πῶς ἀποτελοῦνται τὸ καθένα ἀπὸ ἕναν κεντρικὸ πυρῆνα μὲ θετικὸ ἠλεκτρικὸ φορτίο, μὲ διάμετρο περίπου δέκα χιλιάδες φορὲς πιὸ μικρὴ ἀπὸ τὴ διάμετρο τοῦ ἴδιου τοῦ ἀτόμου καὶ ὅπου βρίσκονται συγκεντρωμένα περισσότερα ἀπὸ τὰ 99 ἑκατοστὰ τῆς συνολικῆς μάζας. Τὸν πυρῆνα τοῦτον τὸν περιτριγυρίζει ἕνας ἀριθμός, ποὺ μεταβάλλεται μὲ τὴ χημικὴ φύση τοῦ ἀτόμου, ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀρνητικὰ ἠλεκτρόνια, ποὺ τὴν ὕπαρξή τους τὴν ἀνακάλυψαν περίπου μαζὶ μὲ τὴ ραδιενέργεια. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς φτάνει ἀπὸ τὸ ἕνα γιὰ τὸ ὑδρογόνο, ὡς τὰ 92 γιὰ τὸ οὐράνιο.

Αὐτὰ τὰ ἠλεκτρόνια, ποὺ εἶναι ὅλα ὅμοια καὶ μὴ διακρίσιμα ὁποιο κι' ἂν εἶναι τὸ εἶδος τοῦ ἀτόμου ὅπου ἀνήκουν, ἔχουν ἀρνητικὸ φορτίο καὶ ἡ μάζα τους εἶναι περίπου δυὸ χιλιάδες φορὲς μικρότερη ἀπὸ τὴ μάζα τοῦ ἀτόμου τοῦ ὑδρογόνου, ποὺ εἶναι τὸ πιὸ ἐλαφρὸ ἀπ' ὅλα τὰ ἄτομα. Μαζὶ μὲ τὰ θετικὰ ἠλεκτρόνια, ἢ ποζιτρόνια, ποὺ ἀνακαλύφτηκαν πολὺ πιὸ πρόσφατα, στὰ 1932 καὶ ποὺ διαφέρουν μονάχα στὸ σημεῖο τοῦ ἠλεκτρικοῦ τους φορτίου, ἀποτελοῦν τὰ κοκκώδη συστατικὰ ἐκείνων τῶν ἠλεκτρικῶν ρευστῶν, ποὺ οἱ φυσικοὶ τοῦ 18ου αἰῶνα εἶχαν παραδεχτεῖ γιὰ τὴν ὕπαρξή τους γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἐλκτικὴ καὶ ἀπωθητικὴ δράση ἀνάμεσα σὲ ἠλεκτρισμένα σώματα. Ἐνῶ ὅμως τὰ ἀρνητικὰ ἠλεκτρόνια ὑπάρχουν κανονικὰ σὲ ὅλα τὰ ἄτομα καὶ ἀποτελοῦν τὸ πρῶτο γνωστὸ ἀπὸ τὰ βασικὰ συστατικὰ τῆς ὕλης, τὰ θετικὰ ἠλεκτρόνια δὲν ἔχουν στοὺς κόλπους της παρὰ μιὰ ὕπαρξη ἐξαιρετικὰ ἐφήμερη. Τὰ καθένα ἀπ' αὐτά, ποὺ ἐμφανίζεται π. χ. σὰν προϊόντο ἀπὸ ὁρισμένες τεχνητὲς μεταστοιχειώσεις, ἐξαφανίζεται γρήγορα μὲ ἐξαΰλωση, ἢ ἀμοιβαία ἑκμηδένιση μὲ ἕνα ἀρνητικὸ ἠλεκτρόνιο καὶ παραγωγὴ μιᾶς ἀχτινοβολίας ἀνάλογης μὲ τὸ φῶς, ἢ μὲ τὶς ἀχτίνες Roentgen. Τὰ

θετικὰ ἠλεχτρικὰ φορτία ποὺ βρίσκονται στὴν ὕλη κανονικὰ εἶναι ἑνωμένα μὲ τοὺς πυρῆνες τῶν ἀτόμων καὶ ἐξουδετερώνονται, στὰ ἠλεχτρικὰ οὐδέτερα σώματα, ἀπὸ τὰ φορτία τῶν ἀρνητικῶν ἠλεχτρονίων ποὺ περιβάλλουν τοὺς πυρῆνες. Ἡ ὕπαρξη ἑνὸς ἠλεχτρικοῦ φορτίου, θετικοῦ ἢ ἀρνητικοῦ στὸ σύνολό του, σὲ ἕνα σῶμα ἀντιστοιχεῖ μὲ ἔλειψη, ἢ ἕνα περίσσευμα τοῦ κανονικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀρνητικῶν ἠλεχτρονίων ποὺ βρίσκονται στὰ ἄτομα ποὺ ἀποτελοῦν αὐτὸ τὸ σῶμα.

Ἀνάμεσα στὸ 1888 καὶ 1897 ἡ μελέτη τῆς ἠλεχτρικῆς ἐκκένωσης σὲ ἀραιωμένα ἀέρια καὶ εἰδικώτερα ἡ μελέτη τῶν καθοδικῶν ἀχτίνων ποὺ ἐκπέμπει τὸ ἀρνητικὸ ἠλεχτρόνιο κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς ἐκκενώσεως ἐπέτρεψε νὰ ἀνακαλυφτεῖ τὸ ἀρνητικὸ ἠλεχτρόνιο, χάρη στὶς ἐργασίες τοῦ Hirtori, τοῦ Crookes, τοῦ Jean Perrin καὶ τοῦ J. J. Thomson.

Οἱ καθοδικὲς τοῦτες ἀχτίνες συνίστανται σὲ μιὰν ἐκπομπὴ ἠλεχτρονίων ἀπὸ τὸ μέταλλο τῆς καθόδου ποὺ βομβαρδίζεται ἀπὸ τὰ ἄτομα, ἢ τὰ μόρια τῶν ἀερίων, ποὺ εἶναι φορτισμένα θετικά. Αὐτὰ τὰ μόρια φορτίζονται θετικὰ χάνοντας ἕνα ἢ περισσότερα ἀρνητικὰ ἠλεχτρόνια ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν ἴδιων τῶν καθοδικῶν ἀχτίνων καὶ ἔλκονται ἰσχυρὰ πρὸς τὴν κάθοδο ἀπὸ τὸ ἀρνητικὸ φορτίο τους.

Βρέθηκε λίγο ἀργότερα πὼς αὐτὰ τὰ ἴδια ἠλεχτρόνια ἀποτελοῦν ἕνα μέρος ἀπὸ τὴ σύνθεση ἀχτινοβολίας τῶν ραδιενεργῶν σωμάτων, ποὺ ὀνομάζεται ἀχτῖνες β. Οἱ ἀχτῖνες αὐτὲς ἐκπέμπονται μὲ τεράστιες ταχύτητες — ποὺ πλησιάζουν τὴν ταχύτητα ποὺ ἔχει τὸ φῶς — κατὰ τὴ διάρκεια μεταστοιχειώσεων, ποὺ ἀποτελοῦν, ὅπως εἴδαμε, τὶς διαδοχικὲς βαθμίδες τῆς αὐτόματης ραδιενέργειας.

Χάρη στὶς ἐργασίες τοῦ Δανοῦ φυσικοῦ Niels Bohr γνωρίζουμε σήμερα τὴ διανομὴ τῶν ἠλεχτρονίων ἀνάμεσα στὸ κέντρον καὶ τὴν περιφέρεια τοῦ ἀτόμου, τῶν ἠλεχτρονίων ποὺ εἶναι δορυφόροι τοῦ πυρῆνα καὶ κρατιοῦνται γύρω του, σὲ ὅρια ποὺ καθορίζουν τὶς διαστάσεις τοῦ ἀτόμου, ἀπὸ τὴν ἔλξη μεταξὺ τοῦ ἀρνητικοῦ τους φορτίου καὶ τοῦ θετικοῦ φορτίου τοῦ πυρῆνα. Στὶς χημικὲς ἑνώσεις δὲν ἀλληλοεπιδροῦν παρὰ τὰ πιὸ ἐπιφανειακὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ ἠλεχτρόνια στὰ ἀτομικὰ οἰκοδομήματα καὶ ἀπ' αὐτοῦ βγαίνει ἡ σχετικὴ μικρὴ ἐνέργεια στὶς συνειθισμένες χημικὲς ἀντιδράσεις. Αὐτὲς ἀφίνουν τοὺς πυρῆνες πλέρια ἀναλλοίωτους καὶ κατὰ συνέπεια κάθε ἄτομο διατηρεῖ τὴν προσωπικότητά του.

* * *

Ξέρουμε σήμερα πὼς ἡ ὕλη, μέσα σ' ὅλη τὴν ποικιλία τῶν ἀτόμων ποὺ τὴν ἀποτελοῦν ἀπὸ ἄποψη συνειθισμένης χημικῆς ἀνάλυσης, ὅπως τὴν γνωρίζουμε, εἶναι κατασκευασμένη βασικὰ ἀπὸ δυὸ συστατικά, τὸ ἀρνητικὸ ἠλεχτρόνιο, ποὺ ἀνακαλύφτηκε πρῶτο, ὅπως μόλις ἀναφέραμε καὶ τὸ πρωτόνιο, ἢ τὸν πυρῆνα τοῦ ὑδρογόνου, μὲ ἠλεχτρικὸ φορτίο θετικό, ἴσο καὶ ἀντίθετο μὲ τὸ φορτίο τοῦ ἠλεχτρονίου καὶ μὲ μᾶζα περίπου δύο χιλιάδες φορὲς πιὸ μεγάλη. Τὸ ἄτομο τοῦ ὑδρογόνου ἀποτελεῖται ἔτσι ἀπὸ ἕνα πρωτόνιο καὶ ἕνα ἠλεχτρόνιο ποὺ διατηροῦνται γειτονικὰ τόνα μὲ τάλλο μὲ τὴν ἀμοιβαία ἔλξη τῶν ἠλεχτρικῶν τους φορτίων. Μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς κάθε ἄλλο εἶδος ἀτόμου βγαίνει ἀπὸ τὴ συμπύκνωση ὁρισμένου ἀριθμοῦ ἀτόμων ὑδρογόνου. Αὐτὴ εἶναι, πιὸ συγκεκριμένα, ἡ θεωρία γιὰ τὴν ἑνότητα τῆς ὕλης, ποὺ διατύπωσε δῶ καὶ ἑνάμισυν αἰῶνα ὁ Ἄγγλος χημικὸς Προύτ, μὰ ποὺ ἡ ἀκρίβειά της μόλις πρὶν καμμιὰ τριανταριὰ χρόνια ἐπιβεβαιώθηκε ὁριστικά. Ἡ τωρινή μας γνώση γιὰ τὴ δομὴ τῶν ἀτόμων, ποὺ βγαίνει ἀπ' αὐτὴ τὴ σύνθεση, χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1932, ὅπου, ὡς ἀποτέλεσμα τῶν ἐργασιῶν τῶν Bothe καὶ Becher στὴ Γερμανία, τῶν Frederic καὶ Irène Curie στὴ Γαλλία καὶ τοῦ Chadwick στὴν Ἀγγλία, ἀνακαλύφτηκε τὸ νετρόνιο, σωματίδιο ἠλεχτρικὰ οὐδέτερο, ὅπως ὑποδείχνει τόνομά του, ποὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ πὼς προέρχεται ἀπὸ μιὰ ἕνωση, πιὸ στενή, παρὰ στὸ ἄτομο τοῦ ὑδρογόνου, ἀνάμεσα σ' ἕνα πρωτόνιο καὶ ἕνα ἀρνητικὸ ἠλεχτρόνιο. Τὸ νετρόνιο ἔχει μᾶζα ἴση μὲ τὴ μᾶζα τοῦ πρωτονίου, ἢ τοῦ ἀτόμου τοῦ ὑδρογόνου, ἂν καὶ λίγο μεγαλύτερη καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, πρᾶμα ποὺ σημαίνει, σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία τῆς ἀδράνειας τῆς ἐνέργειας, ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς σχετικότητας, τὸ περιεχόμενο ἐνέργειας τοῦ νετρονίου εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τοῦ κανονικοῦ ἀτόμου ὑδρογόνου. Ἀπ' αὐτὸ βγαίνει, ἂν καὶ δὲν ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ ἀκόμη πειραματικὰ τὸ γεγονός, πὼς τὸ ἐλεύθερο νετρόνιο θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἀσταθὲς καὶ νὰ μετατρέπεται αὐτόματα σὲ ἄτομο ὑδρογόνου μὲ ἐκπομπὴ ἀχτινοβολίας. Φαίνεται ἀντίθετα εὐσταθὲς ὅταν συνδέεται, σὲ κατάλληλες ἀναλογίες, μὲ πρωτόνια γιὰ νὰ ἀποτελέσει τοὺς πυρῆνες ἄλλων ἀτόμων ἐχτὸς ἀπὸ τὸν πυρῆνα τοῦ ἀτόμου τοῦ ὑδρογόνου ἢ πρωτονίου. Ὁ πυρῆνας, ποὺ εἶναι ἔτσι συγκροτημένος, γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ τὸ ἠλεχτρικὸ οὐδέτερο ἄτομο, περιτριγυρίζεται ἀπόνα ἀριθμὸ ἠλεχτρονίων ἴσο μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν πρωτονίων ποὺ βρίσκονται στὸν πυρῆνα.

Ἔτσι, ἕνα νετρόνιο ἑνωμένο μὲ ἕνα πρωτόνιο ἀποτελοῦν τὸν εὐσταθῆ πυρῆνα, τὸ δευτερόνιο, ποὺ ἀνακαλύφτηκε τελευταῖα, τοῦ δευτερονίου ἢ βαριοῦ ὑδρογόνου. Καθὼς αὐτὸς ὁ πυρῆνας δὲν περικλείει παρὰ ἕνα πρωτόνιο, τὸ ἀντίστοιχο οὐδέτερο ἄτομο δὲ δέχεται γύρω ἀπὸ τὸν πυρῆνα του παρὰ ἕνα μονάχα ἠλεχτρόνιο. Ἀπὸ ἄποψη χημική, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἐναλλαγῆς ἠλεχτρονίων μὲ ἄλλα ἄτομα, φέρεται ἀκριβῶς ὅπως τὸ συνειθισμένο ὑδρογόνο. Ἰδιαίτερα συνδυάζεται μὲ τὸ ὀξυγόνο μὲ λόγο δύο ἄτομα δευτερίου κατὰ ἄτομο ὑδρογόνου γιὰ νὰ δώσει σαυτὴ γιὰ τὸ συνηθισμένο νερό, τὸ βαρὺ νερό, ποὺ τελευταῖα ἔγινε λόγος γιαυτὸ ἀπ' ἀφορμὴ τὴν ἀτομικὴ βόμβα. Τὸ βαρὺ νερὸ παίζει πραγματικὰ σπουδαῖο ρόλο στὴν καινούργια τεχνική, ἐπειδὴ ἔχει τὴν πολύτιμη ἰδιότητα νὰ ἐπιβραδύνει τὰ ταχέα νετρόνια, ποὺ ἐκπέμπονται σὲ μερικὲς τεχνιτὲς μεταστοιχειώσεις ἐπιτοέποντάς τους ἔτσι, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, νὰ προκαλοῦν πιὸ εὔκολα μεταστοιχειώσεις ἀνάλογες μὲ κεῖνες ποὺ τὰ γέννησαν.

Ἔτσι ἐπίσης δυὸ νετρόνια ἑνωμένα μὲ δυὸ πρωτόνια ἀποτελοῦν τὸν πυρῆνα τοῦ συνειθισμένου ἥλιου, πυρῆνα ποὺ συχνὰ ὀνομάζεται σωματίδιο α. Τὸ ἠλεχτρικὸ οὐδέτερο ἄτομο τοῦ ἥλιου περιλαβαίνει ἀκόμα δυὸ ἠλεχτρόνια γύρω ἀπὸ τὸν πυρῆνα του. Ἕξη νετρόνια καὶ ἕξη πρωτόνια γιὰ τὸν ἄνθρακα, ἑφτὰ ἀπὸ τὸ καθένα γιὰ τὸ ἄζωτο, ὀχτὼ γιὰ τὸ ὀξυγόνο ἀποτελοῦν πυρῆνες ἐξαιρετικὰ εὐσταθεῖς καὶ βρίσκονται ἄφθονα στὴ φύση.

Ὅσο προχωροῦμε στὸ περιοδικὸ σύστημα τῶν στοιχείων ὁ ἀριθμὸς τῶν νετρονίων μέσα στὸν πυρῆνα αὐξαίνει, γιὰ νὰ εἶναι εὐσταθὴς ὁ πυρῆνας, πιὸ γρήγορα ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν πρωτονίων καὶ φτάνουμε ἔτσι στὸ συνειθισμένο οὐράνιο, ποὺ ὁ πυρῆνας του περιέχει 146 νετρόνια καὶ 92 πρωτόνια, μὲ μιὰν ἀκολουθία ἀπὸ 92 ἠλεχτρόνια μοιρασμένα ἀνάμεσα στὸ κέντρο καὶ τὴν περιφέρεια τοῦ ἀτόμου, ποὺ συμπληρώνουν τὸ οὐδέτερο ἄτομο.

Κάθε εἶδος ἀτόμου τὸ χαραχτηρίζουν ἔτσι δυὸ ἀριθμοί: πρῶτα - πρῶτα ὁ ἀριθμὸς τῶν πρωτονίων μέσα στὸν πυρῆνα, ὁ ἀτομικὸς ἀριθμός, ποὺν ἴσος μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀρνητικῶν ἠλεχτρονίων ποὺ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὸν πυρῆνα στὸ οὐδέτερο ἄτομο. Ὅπως εἴδαμε αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς καθορίζει τὶς χημικὲς ἰδιότητες καί, κατὰ συνέπεια τὴ θέση τοῦ ἀτόμου στὴν ταξινόμηση τῶν στοιχείων. Ὕστερα ἔρχεται ὁ ἀριθμὸς τῶν νετρονίων μέσα στὸν πυρῆνα. Καθὼς ἡ μᾶζα τοῦ νετρονίου εἶναι παραπλήσια μὲ τὴ μᾶζα τοῦ πρωτονίου ἢ τοῦ ἀτόμου τοῦ ὑδρογόνου, ἡ μᾶζα τοῦ ἀτόμου, σχετικὰ μὲ τὴ μᾶζα τοῦ ἀτόμου τοῦ ὑδρογόνου εἶναι παραπλήσια μὲ τὸ ἄθροισμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πρωτονίων καὶ τῶν νετρονίων ποὺ περιέχει ὁ πυρῆνας. Αὐτὸ τὸ ἄθροισμα εἶναι ἔτσι πάντοτε ἀκέραιος ἀριθμός, ποὺ τὸν ὀνομάζουμε ἀριθμὸ μάζας τοῦ ἀτόμου. Παριστάνει, σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία τῆς ἑνότητας τῆς ὕλης, τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀτόμων τοῦ ὑδρογόνου ποὺ πρέπει νὰ ἔχουν συμπυκνωθεῖ γιὰ νὰ σχηματιστεῖ τὸ ἄτομο: δυὸ γιὰ τὸ δευτέριο, τέσσαρα γιὰ τὸ ἥλιο, δώδεκα γιὰ τὸν ἄνθρακα, 14 γιὰ τὸ ἄζωτο, 16 γιὰ τὸ ὀξυγόνο καὶ ἔτσι συνέχεια ὡς τὰ 238 γιὰ τὸ οὐράνιο. Τὸ πείραμα ἔδειξε πὼς ἡ μᾶζα κάθε ἀτόμου ἐχτὸς ἀπὸ τὸ ὑδρογόνο, εἶναι λίγο κατώτερη, μὲ ἀναλογία ποὺ δὲ φτάνει ποτὲ τὸ ἑκατοστό, ἀπὸ τὸ γινόμενο τοῦ ἀριθμοῦ μάζας του ἐπὶ τὴ μᾶζα τοῦ ἀτόμου τοῦ ὑδρογόνου, δηλαδὴ ἀπὸ τὴ συνολικὴ μᾶζα τοῦ ὑδρογόνου τὴ συμπυκνωμένη γιὰ νὰ σχηματιστεῖ αὐτὸ τὸ ἄτομο. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀδράνειας τῆς ἐνέργειας, τοῦτο δὰ σημαίνει πὼς τὸ περιεχόμενο ἐνέργειας τοῦ ἀτόμου εἶναι λιγώτερο ἀπὸ τὸ περιεχόμενο ἐνέργειας τῶν συμπυκνωμένων ἀτόμων ὑδρογόνου, γιατὶ ἡ διαφορὰ ἔχει ἐκπεμφθεῖ ὑπὸ μορφὴ ἀχτινοβολίας κατὰ τὸ σχηματισμὸ τοῦ ἀτόμου. Ἀντιλαμβανόμαστε λοιπὸν πὼς ἡ ἀκριβολογημένη γνώση τῆς ἀτομικῆς μάζας ἐπιτρέπει νὰ ἐχτιμήσουμε τὸ περιεχόμενο ἐνέργειας κάθε ἀτόμου, ὅπως καὶ ἀπὸ τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ἀρχικὴ κατάσταση. καὶ τὴν τελικὴ κατάσταση τὴν ἐνέργεια ποὺ ἐλευθερώθηκε κατὰ τὴ μεταστοιχείωση. Μιὰ σπουδαία συσκευὴ ποὺ δημιούργησαν καὶ τελειοποίησαν οἱ Ἄγγλοι φυσικοὶ J. - J Thomson καὶ Ἄστον, ὁ φασματογράφος τῆς μάζας, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μετρᾶμε τὴ μᾶζα κάθε εἴδους ἀτόμου μὲ ἀκρίβεια ἀνώτερη ἤδη ἀπὸ ἕνα στὶς δέκα χιλιάδες. Τὰ ἀποτελέσματα ποὺ δίνει παρεμβαίνουν λοιπὸν κάθε λεπτό, στὴ νέα τεχνικὴ τῶν μεταστοιχειώσεων, γιὰ τὴν πρόβλεψη τῆς ἐνέργειας ποὺ ἐλευθερώνεται στὶς ἀντιδράσεις ἀνάμεσα στοὺς ἀτομικοὺς πυρῆνες. Τὰ ἀποτελέσματα ποὺ πέτυχαν ἐπιβεβαιώθηκαν πάντοτε ἀπὸ τὸ πείραμα.

* * *

Γιὰ ἕναν καθορισμένον ἀριθμὸ πρωτονίων ποὺ χαραχτηρίζει τὴ χημικὴ προσωπικότητα τοῦ ἀτόμου, ὁ ἀριθμὸς τῶν νετρονίων ποὺ μπορεῖ νὰ τοῦ προστεθεῖ γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἕνας πυρήνας εὐσταθής, ἀριθμὸς τουλάχιστον ἴσος, ὅπως τὸ εἴδαμε, μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν πρωτονίων, ἐπιτρέπει κάποιο περιθώριο, ἔτσι πού, ἰδιαίτερα ἂν προστέσουμε τοὺς ἀσταθεῖς πυρῆνες, ποὺ βγαίνουν κατὰ τὶς μεταστοιχειώσεις, κάθε χημικὸ στοιχεῖο, ποὺ καθορίζεται ἀπὸ τὸν ἀτομικὸ ἀριθμὸ (ἀριθμὸς πρωτονίων ποὖναι παρόντα στὸν πυρῆνα καὶ ἠλεχτρονίων ποὺ τὸν περιτριγυρίζουν στὸ οὐδέτερο ἄτομο) μπορεῖ νὰ περιέχει περισσότερα εἴδη ἀτόμων ποὺ διαφέρουν ἀνάμεσά τους κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν νετρονίων ποὺ βρίσκονται συνδεμένα μὲ τὰ πρωτόνια στοὺς πυρῆνες, καί, κατὰ συνέπεια, κατὰ τὸν ἀριθμὸ μάζας καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἀτομική τους μᾶζα.

Αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀντίθετο μὲ τὴν ἀρχικὴ μορφὴ τῆς ἀτομικῆς ὑπόθεσης, ποὺ ἔβλεπε ταυτόσημα ὅλα τὰ ἄτομα τοῦ ἴδιου στοιχείου, καὶ ἀνταποκρίνεται στὴν ὕπαρξη τῶν ἰσότοπων, ἢ ἀτόμων μὲ ἴδιες χημικὲς ἰδιότητες, μὰ μὲ διαφορετικὲς μάζες, ποὺ ἀνακαλύφτηκε τὰ τελευταῖα χρόνια.

Τὸ δευτέριο παρουσιάζεται ἔτσι σὰν ἰσότοπο τοῦ συνειθισμένου ὑδρογόνου καὶ εἶναι ἀνακατωμένο μαζί του, στὴ φύση, σὲ πολὺ μικρὴ ποσότητα, ἕνα στὶς τριάντα χιλιάδες περίπου. Σ' αὐτὴ τὴ μικρὴ ἀναλογία βρίσκεται τὸ βαρὺ νερὸ στὸ συνειθισμένο νερό, ἀπ' ὅπου εἶναι δύσκολο, μὰ κατορθωτό, νὰ τὸ χωρίσουμε καὶ νὰ τὸ πάρουμε καθαρό.

Στὰ ἕξ πρωτόνια τοῦ ἀνθρακος μποροῦν νὰ προστεθοῦν ἑφτὰ νετρόνια γιὰ νὰ δώσουν ἕνα εὐσταθὲς ἰσότοπο — μὲ ἀριθμὸ μάζας δεκατρία — τοῦ συνειθισμένου ἀνθρακος, ποὺ ἔχει μαζικὸ ἀριθμὸ δώδεκα. Ἐπίσης ὑπάρχει ἕνα ἄζωτο δεκαπέντε, πλάϊ στὸ συνειθισμένο ἄζωτο, ποὺ ἔχει μαζικὸ ἀριθμὸ δεκατέσσερα, ὀξυγόνα 17 καὶ 18 ἀνακατωμένα μὲ τὸ συνειθισμένο ὀξυγόνο 16.

Ὁ φασματογράφος τῆς μάζας, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μετροῦμε μὲ ἀκρίβεια τὶς ἀτομικὲς μᾶζες τῶν ἀτόμων, φανερώνει τὴ γενικότητα τῆς ὕπαρξης ἰσοτόπων καὶ μᾶς ἐπέτρεψε νὰ καθορίζουμε, γιὰ κάθε χημικὸ στοιχεῖο, τὸν ἀριθμὸ τῶν εὐσταθῶν καὶ τὶς ἀναλογίες ποὺ βρίσκονται ἀνακατωμένα στὴ φύση, ὅπου συνυπάρχουν σὲ ὅλες τὶς χημικὲς ἀντιδράσεις ἐπειδὴ οἱ χημικὲς τοῦτες ἀντιδράσεις εἶναι ἀνίκανες νὰ τὰ ἀποχωρίσουν. Γιὰ τὸν ἴδιο αὐτὸ λόγο, οἱ χημικὲς μέθοδες μέτρησης τῶν ἀτομικῶν μαζῶν δὲν μπορεῖ νὰ δώσουν παρὰ ἕνα μόνον ὅρο τῶν ἀτομικῶν μαζῶν τῶν διαφόρων ἀνακατωμένων ἰσότοπων καὶ συνεπούμενα μᾶς πληροφοροῦν πολὺ λιγώτερο ἀπὸ τὸν φασματογράφο τῆς μάζας, ἰδιαίτερα γιὰ τὸ περιεχόμενο ἐνέργειας κάθε εἴδους ἀτόμου.

Τὰ περισσότερα χημικὰ στοιχεῖα ποὺ βρίσκονται στὴ φύση ἀποδείχτηκαν ἔτσι μίγματα ἀπὸ περισσότερα ἰσότοπα, ποὺ ὁ ἀριθμός τους φτάνει ὡς τὰ δέκα γιὰ μερικὰ στοιχεῖα, ὅπως ὁ κασσίτερος, ἢ ὁ ὑδράργυρος. Τὸ οὐράνιο εἶναι καὶ αὐτὸ ἕνα μίγμα ἀπὸ ἰσότοπα.

Οἱ πρόσφατες ἔρευνες γύρω ἀπὸ τὶς μεταστοιχειώσεις, κάνοντας νὰ φανοῦν, μὲ τρόπο περισσότερο ἢ λιγώτερο μεταβατικό, πυρῆνες ἀσταθεῖς, ἀποκάλυψαν πὼς ὑπάρχουν ἀτομικοὶ πυρῆνες ποὺ διαφέρουν ἀνάμεσά τους στὸ περιεχόμενο ἐνεργείας, ἐνῶ ἔχουν τὸν ἴδιον ἀριθμὸ πρωτόνια καὶ νετρόνια. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἰσοβαρῆ ἰσότοπα 1 (ἴδιος ἀτομικὸς ἀριθμὸς καὶ ἴδιος ἀριθμὸς μάζας), ποὺ οἱ πυρῆνες τους ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰ ἴδια στοιχεῖα μὲ διαφορετικὴ δομή. Αὐτὲς οἱ διαφορὲς ἐκδηλώνονται μὲ διαφορετικὸ βαθμὸ ἀστάθειας, δηλαδὴ μὲ διαφορετικὲς ταχύτητες αὐτόματης καταστροφῆς καὶ ἐπιστροφῆς πρὸς μορφὲς πιὸ σταθερές, ποὺ ἔχουν χαμηλότερο περιεχόμενο ἐνέργειας.

* * *

Δὲ φαίνεται νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχει ἀπεριόριστα μιὰ ἀσταθὴς μορφὴ τοῦ πυρηνικοῦ οἰκοδομήματος πέρα ἀπὸ ἕνα συνολικὸ ἀριθμὸ πρωτονίων καὶ νετρονίων, μὲ ἀριθμὸ μάζας τῆς σειρᾶς ἐκείνων τῶν ἰσοτόπων τοῦ μολύβδου ποὺ μόλις ξεπερνᾶ τὰ διακόσια. Γιὰ τοὺς πυρῆνες τοῦ οὐρανίου καὶ τοῦ θορίου, ὡς τοὺς πυρῆνες τῶν ραδιενεργῶν ἀτόμων, ποὺ εἶναι ἐνδιάμεσα ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τὸ μόλυβδο, ἡ πολυπλοκότητα εἶναι ἤδη πολὺ μεγάλη καὶ τὸ οἰκοδόμημα μεταμορφώνεται αὐτόματα κατὰ τὰ τυχαῖα περάσματα ἀπὸ μερικὲς ἐσωτερικὲς διαμορφώσεις μὲ ἐκπομπὴ μερικῶν θραυσμάτων καὶ ἀπελευθέρωση ἐνέργειας ὑπὸ τὴ μορφὴ κινητικῆς ἐνέργειας αὐτῶν τῶν θραυσμάτων ἢ ἀχτινοβολίας ἀνάλογα μὲ τὶς ἀχτῖνες Roentgon (ἀχτῖνες τῶν ραδιενεργῶν σωμάτων). Ἡ αὐτόματη ραδιενέργεια βρίσκει ἔτσι τὴν ἐξήγησή της στὴν ἐκπομπὴ εἴτε ἀρνητικῶν ἠλεχτρονίων (ἀχτῖνες β τῶν ραδιενεργῶν σωμάτων), εἴτε πυρήνων ἡλίου ἐξαιρετικὰ εὐσταθῶν (ἀχτῖνες α τῶν ραδιενεργῶν σωμάτων). Κατὰ τὴν ἐκπομπὴ μιᾶς ἀχτίνας β, ἕνα νετρόνιο τοῦ πυρῆνα μεταμορφώνεται σὲ πρωτόνιο καὶ ὁ ἀριθμὸς μάζας μένει ὁ ἴδιος, ἐνῶ ὁ ἀτομικὸς ἀριθμὸς αὐξαίνει κατὰ μιὰ μονάδα. Κατὰ τὴν ἐκπομπὴ μιᾶς ἀχτίνας α, ὁ πυρῆνας χάνει μαζὶ δυὸ πρωτόνια καὶ δυὸ νετρόνια, ὁ ἀριθμὸς μάζας ἐλαττώνεται κατὰ τέσσαρες μονάδες καὶ ὁ ἀτομικὸς ἀριθμὸς κατὰ δυό. Καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση ἔχουμε ἀλλαγὴ τῶν χημικῶν ἰδιοτήτων, γιατὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἠλεχτρονίων ποὺ βρίσκεται γύρω ἀπὸ τὸν πυρῆνα στὸ οὐδέτερο ἄτομο, καὶ εἶναι ἴσος μὲ τὸν ἀτομικὸ ἀριθμό, αὐξαίνει κατὰ μιὰ μονάδα στὴν πρώτη περίπτωση (ἐκπομπὴ μιᾶς ἀχτίνας β) καὶ ἐλαττώνεται κατὰ δυὸ στὴ δεύτερη (ἐκπομπὴ μιᾶς ἀχτίνας α). Τὸ πείραμα ἐπιβεβαιώνει πλέρια αὐτὴ τὴν ἐξήγηση. Καταλαβαίνουμε πὼς αὐτὲς οἱ μεταστοιχειώσεις, ποὺ τροποποιοῦν τὴν ἴδια τὴ δομὴ τοῦ πυρῆνα, καὶ ὅπου ἐπεμβαίνουν οἱ δράσεις ἀνάμεσα στὰ πρωτόνια, τὰ ἠλεχτρόνια καὶ τὰ νετρόνια, μποροῦν νὰ ἐμφανίσουν τεράστιες ἐνέργειες σχετικὰ μὲ τὶς ἐνέργειες τῶν συνειθισμένων χημικῶν ἀντιδράσεων, ὅπου πρόκειται μονάχα γιὰ τὰ πιὸ ἐπιφανειακὰ ἠλεχτρόνια τῶν ἀτόμων.

Καταλαβαίνουμε ἐπίσης πὼς αὐτὲς οἱ αὐτόματες μεταστοιχειώσεις, ποὺ ἐξαρτιένται μονάχα ἀπὸ ἐσωτερικὲς συνθῆκες στὸ ραδιενεργὸ πυρῆνα, γίνονται μὲ ρυθμὸ ὁλότελα ἀνεπαίσθητο στὶς συνθῆκες τὶς ἔξω ἀπὸ τὸ ἄτομο, ὅπως εἶναι ἡ κατάσταση τῆς χημικῆς του σύνθεσης καὶ οἱ ποικιλίες τῆς θερμοκρασίας, ἢ τῆς πίεσης ποὺ ξέρουμε νὰ παράγουμε. Τοῦτες δὰ οἱ ἀλλαγὲς δὲν ἀφοραῖν παρὰ τὴν περιφέρεια τοῦ ἀτόμου καὶ δὲν ἐπιδροῦν σὲ καμμιὰ περίπτωση στὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση τοῦ πυρήνα, ποὺ τὸν προστατεύει ὅλη ἡ συνοδεία ἀπὸ τὰ ἐνδιάμεσα ἠλεχτρόνια.

* * *

Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια ὁ Rutherford ἔκανε τὸ πρῶτο βῆμα στὸ δρόμο τῶν τεχνητῶν μεταστοιχειώσεων, στὴ δημιουργία μιᾶς καινούργιας χημείας, τῆς χημείας τῶν ἀντιδράσεων ἀνάμεσα στοὺς πυρῆνες, δείχνοντας πὼς τὰ σωματίδια α ποὺ ἐκσφενδονίζονται κατὰ ὁρισμένες αὐτόματες μεταστοιχειώσεις (π. χ. μεταμόρφωση τοῦ ράδιου σὲ ραδόνιο, ἢ τοῦ πολωνίου σὲ μόλυβδο) μποροῦν συναντῶντας ἄλλους πυρῆνες, νὰ προκαλέσουν τὴ μεταστοιχείωσή τους. Ἔτσι ἕνα σωματίδιο α (πυρῆνας ἡλίου) συναντόντας ἕναν πυρῆνα συνειθισμένου ἀζώτου ἑνσωματώνεται κεῖ μέσα καὶ ἀφοῦ διώξει ἕνα πρωτόνιο, σχηματίζει ἕναν πυρῆνα ὀξυγόνου (ἰσότοπο 17). Πρώτη γνωστὴ ἀντίδραση ἀνάμεσα στοὺς πυρῆνες, πρώτη τεχνητὴ μεταστοιχείωση, ὅπου τὸ ἥλιο, ἀντιδρόντας μὲ ἄζωτο, δίνει ὑδρογόνο καὶ ὀξυγόνο.

Ἡ ἀνακάλυψη τοῦ νετρονίου ὀφείλεται στὸ γεγονὸς πὼς μερικὲς ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀντιδράσεις, π. χ. ἡ ἀντίδραση τοῦ σωματιδίου α πάνω σ' ἕναν πυρῆνα βηρυλλίου ἐκφράζεται μὲ τὴν ἐκπομπὴ ἑνὸς νετρονίου καὶ ἐπέτρεψαν συνεπούμενα νὰ παρατηρήσουμε τὶς ἰδιότητές του στὴ σύντομη διάρκεια ποὺ βρέθηκε ἐλεύθερο.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν γνωστῶν ἀντιδράσεων ἀνάμεσα

1 Ἰσοβαρῆ ἰσότοπα = τὰ ἰσομερῆ . (Σ. Μ.).

στοὺς πυρῆνες μεγάλωσε σημαντικά, ἰδίως ἀπὸ τότε ποὺ ἡ χρήση ἰσχυρῶν ἠλεχτροστατικῶν μηχανῶν, ποὺ δίνουν τάσεις τάξης μεγέθους ἑνὸς ἑκατομμυρίου βόλτ, καὶ ἡ χρήση τοῦ ἠλεχτρονίου, μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ ἐπιταχύνουμε ὁρισμένους πυρῆνες, πρωτόνια, δευτερόνια, πυρῆνες ἡλίου ἰδιαίτερα, καὶ νὰ τοὺς μεταδώσουμε κινητικὲς ἐνέργειες τῆς ἴδιας τάξης τῶν σωματιδίων α ποὺ ἐκπέμπονται κατὰ ὁρισμένες αὐτόματες ραδιενεργὲς μεταστοιχειώσεις γιὰ νὰ τοὺς ἐπιτρέψουν νὰ ὑπερνικήσουν τὴν ἠλεχτρικὴ ἄπωση ἀνάμεσα στὸ δικό τους θετικὸ φορτίο καὶ στὸ φορτίο τῶν πυρήνων ὅπου θέλουμε νὰ τὰ βάλουμε νὰ ἀντιδράσουν.

Ὅμως ὁ πιὸ ἀποτελεσματικὸς παράγοντας ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ τῆς πυρηνικῆς χημείας εἶναι τὸ ἴδιο τὸ νετρόνιο, εὐσταθὲς μονάχα μέσα στὸ ἐσωτερικὸ τῶν ἀτομικῶν πυρήνων, τείνει νὰ ἐνσωματωθεῖ ἐκεῖ καὶ ἔλκεται ἀπ' αὐτοὺς ἀντὶς νὰ ἀπωθεῖται, ὅπως οἱ ἄλλοι πυρῆνες. Ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι συμβαίνει μὲ αὐτούς, ἡ δράση τοῦ νετρονίου σὰν παράγοντα μεταστοιχείωσης εἶναι τόσο πιὸ εὔκολη, γενικά, ὅσο εἶναι πιὸ ἀργὸ καὶ ὑπακούει καλύτερα στὴν ἔλξη τῶν πυρήνων ποὺ στὴν ἀμεσή τους γειτονιὰ περνᾶ.

* * *

Στὴν ἀρχὴ τῶν ἐρευνῶν γι' αὐτὲς τὶς ἀντιδράσεις ἀνάμεσα σὲ πυρῆνες, ἡ ἀνάμεσα σ' ἕναν πυρῆνα καὶ ἕνα νετρόνιο, εἶχαν ἀποδώσει ἕναν χαρακτῆρα στιγμιαῖο σ' αὐτὲς τὶς ἀντιδράσεις. Στὰ 1934, ὅμως Φρειδερῖκος καὶ Εἰρήνη Joliot Curie, μὲ τὴν ἀνακάλυψή τους τῆς τεχνητῆς ραδιενέργειας, ἔδειξαν πὼς ἡ κάθε μιὰ ἀπὸ δαῦτες συντελεῖται στὴν πραγματικότητα μὲ ἕνα ἀληθινὸ φαινόμενο (processus) ραδιενεργὸ μὲ μιά, ἢ περισσότερες βαθμίδες, ποὺ ἡ καθεμιά τους χαραχτηρίζεται ἀπὸ ἕναν καθορισμένον ἀριθμό.

Ἀπ' αὐτὲς τὶς βαθμίδες μερικὲς ἔχουν μιὰ διάρκεια ποὺ μποροῦμε νὰ τὴν παρατηρήσουμε καὶ μᾶς ἐπιτρέπουν ἔτσι νὰ δείξουμε τὸ ὁλοφάνερο ἑνὸς φαινομένου ραδιενέργειας ποὺ ἔχει προκληθεῖ τεχνητά. Αὐτὸ συμβαίνει π. χ. μὲ τὴν περίπτωση ὅπου τὸ φαινόμενο τοῦτο τὸ παρατήρησαν γιὰ πρώτη φορὰ οἱ Joliot - Curie. Ἔχοντας ὑποβάλλει ἕνα ἔλασμα ἀλουμινίου στὴ δράση τῶν ἀχτίνων α ποὺ ἐκπέμπει τὸ πολώνιο, διαπίστωσαν πὼς ὅταν τὸ ἔλασμα βγεῖ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπίδραση ἐκπέμπει μιὰ ἀχτινοβολία ποὺ ἡ ἐντασή της ἐλαττώνεται κατὰ τὸ μισὸ σὲ κάτι λιγώτερο ἀπὸ τέσσαρα λεπτά. Ἡ ἀχτινοβολία αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ γρήγορα θετικὰ ἠλεχτρόνια, περίπτωση ποὺ δὲν παρουσιαζεται ποτὲ στὶς φυσικὲς ραδιενεργὲς οἰκογένειες. Ἡ ἑρμηνεία εἶναι τούτη δά: τὰ ἄτομά τους, ἡ πυρῆνες ἡλίου, ποὺ ἐκπέμπει τὸ πολώνιο μεταμορφωνόμενο σὲ μόλυβδο, προκαλοῦν, ὅταν τὰ ταφέρουν νὰ φτάσουν ἕναν πυρῆνα ἀλουμινίου, τὴν πραχτικὰ ἀκαριαία ἐκπομπὴ ἑνὸς νετρονίου ἀφίνοντας τὸν πυρῆνα ἑνὸς ἀσταθοῦς ἰσότοπου τοῦ φωσφόρου. Τὸ ἰσότοπο αὐτὸ τοῦ φωσφόρου μεταμορφώνεται μὲ τὴν παρατηρούμενη χρονικὴ σταθερὰ τῶν τεσσάρων περίπου λεπτῶν σὲ εὐσταθὲς ἰσότοπο τοῦ πυριτίου μὲ ἐκπομπὴ ἑνὸς θετικοῦ ἠλεχτρονίου.

Αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἀστάθειά τους ἐξηγεῖ γιατὶ οἱ ἐνδιάμεσοι πυρῆνες καὶ τὰ ἀντίστοιχα ἄτομα δὲ συναντιοῦνται στὴ φύση. Τὸ τεράστιο μέγεθος τῶν χρονικῶν σταθερῶν τοῦ οὐρανίου, ἢ τοῦ θορίου, ἐξηγεῖ ἐπίσης γιατὶ οἱ ποσότητες αὐτῶν τῶν στοιχείων ποὺ βρίσκονταν στὴ γῆ μας τὴ στιγμὴ ποὺ ἀποσπάστηκε ἀπὸ τὸν ἥλιο, δῶ καὶ 3 δισεκατομμύρια περίπου χρόνια, ὑπάρχουν ἀκόμα στὸ μεγαλύτερό τους μέρος καὶ συνεχίζουν τὴν αὐτόματη μεταμόρφωσή τους, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ παρατηροῦμε τὴ ραδιενέργειά τους καθὼς καὶ τὴ ραδιενέργεια τῶν διαδοχικῶν προϊόντων τῆς διασπάσεώς τους.

Ἡ ἀνακάλυψη τῆς τεχνητῆς ραδιενέργειας ἀποδείχτηκε ἐξαιρετικὰ γόνιμη: μέσα σὲ λίγα χρόνια, βομβαρδίζοντας μὲ πρωτόνια, δευτερόνια, ἢ νετρόνια πυρῆνες ποὺ ὑπῆρχαν στὴ φύση, καταφέραμε νὰ ἔχουμε πάνω ἀπὸ ἑφτακόσια καινούργια εἴδη νέων ραδιενεργῶν ἀτόμων. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ παρουσιάζουν μεγάλο ἐνδιαφέρο γιὰ τὶς ἐπιστημονικές, ἢ γιατρικὲς ἐφαρμογές, γιατὶ μποροῦν νὰ ἀντικαθιστοῦν ἀποτελεσματικὰ τὶς φυσικὲς ραδιενεργὲς οὐσίες.

* * *

Ἡ πυρηνικὴ κείνη ἀντίδραση, ποὺ σήμερα ἐμφανίζεται σὰν πιὸ σπουδαία, εἶναι ἡ ἀντίδραση ποὺ χρησιμοποιεῖ ἡ ἀτομικὴ βόμβα καὶ ποὺ ἔχουμε καθῆκο νὰ τὴν προσανατολίσουμε πρὸς εὐεργετικὲς ἐφαρμογές. Ἡ ἀντίδραση τούτη εἶναι ἡ ἀντίδραση τοῦ νετρονίου σὲ μερικοὺς σύνθετους πυρῆνες, ὅπως ὁ πυρῆνας τοῦ οὐρανίου. Ὁ Joliot συντέλεσε ἰδιαίτερα στὸ νὰ ἀποδείξει πὼς αὐτοὶ οἱ πυρῆνες, ἀφοῦ ἐνσωματώσουν τὸ νετρόνιο, γίνονται ἐξαιρετικὰ εὐσταθεῖς, ὕστερα σκάνε ἐλευθερώνοντας μιὰ σημαντικὴ ἐνέργεια καὶ ἐκπέμποντας θραύσματα, ἀνάμεσα σ' αὐτά, δυὸ μεγάλους πυρῆνες, ραδιενεργοὺς κι' αὐτούς, καὶ νετρόνια, ποὺ μποροῦν μὲ τὴ σειρά τους νὰ προκαλοῦν τὴν ἐκρηξη ἄλλων πυρήνων ὅμοιων μὲ τὸν πρῶτο, μεταδίνοντας ἔτσι, σὰν πυρκαγιά, τὴν ἴδια μεταμόρφωση σ' ὅλη τὴν οὐσία ποὺ παρασκευάσαμε γιαυτὸ τὸ σκοπό. Τὸ ἄναμα γίνεται μὲ μιὰ ἀρχικὴ ἀπελευθέρωση νετρονίων, ποὺ τὴν πετυχαίνουμε, π. χ. μέσο μιᾶς μικρῆς ποσότητας φυσικῆς ραδιενεργῆς ὕλης ποὺ ἐκπέμπει σωματίδια, α τὰ ὁποῖα δροῦν στὸ βηρύλλιο, ἢ σὲ ἄλλη κατάλληλη οὐσία.

Ἡ μετάδοση τῆς μεταστοιχείωσης μὲ τὰ νετρόνια ποὺ γεννᾶ ἡ ἴδια, ἀπαιτεῖ, πρὶν ἐξαφανιστοῦν διαφορετικά, νὰ ἔχουν μιὰν ἐπαρκῆ πιθανότητα νὰ συναντήσουν ἕναν πυρῆνα τῆς κατάλληλης οὐσίας, καὶ συνεπούμενα, νὰ εἶναι ἐπαρκὴς ἡ συγκέντρωση τῆς οὐσίας αὐτῆς στὴ γειτονιὰ τῆς ἀρχικῆς ἑστίας. Ὅταν εἶναι πάρα πολὺ ἀραιὴ ἡ οὐσία τούτη μπορεῖ νὰ μὴ γίνῃ ἡ μετάδοση, ὅπως καὶ τὸ κάρβουνο δὲν καίει, ὅταν εἶναι ἀνακατωμένο σὲ πολὺ μεγάλη ἀναλογία μὲ ἄβρανὴ ὕλη. Αὐτὸ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ καταπραΰνουμε μιὰν ἀνησυχία ποὺ συχνὰ ἐκφράζεται: Ὅπως ἡ ἀπροσεξία ἑνὸς καπνιστῆ μπορεῖ νὰ προκαλέσει πυρκαγιὰ σ' ὁλόκληρο δάσος, ἡ μεταστοιχείωση ποὺ ἀρχισε στὴν ἀτομικὴ βόμβα, ἢ στὸ μελλοντικὸ θερμικὸ ὑπερκέντρο, καταναλώνοντας οὐράνιο ἀντὶ κάρβουνο, ἢ μαζούτ, δὲν μπορεῖ τάχα νὰ μεταδοθεῖ, ἰαρὰ τὴ θέλησή μας, καὶ νὰ προκαλέσει τὴν ἔκρηξη ὅλου τοῦ πλανήτη; Μποροῦμε, μὲ ἀπόλυτη ἀσφάλεια, ν' ἀπαντήσουμε ἀρνητικὰ σὲ μιὰ παρόμοια ἐρώτηση.

Γιὰ τὶς μεταστοιχειώσεις ποὺ μποροῦμε τώρα νὰ παράγουμε καὶ νὰ χρησιμοποιοῦμε, τὸ δάσος δὲν ὑπάρχει. Οἱ οὐσίες ποὺ προορίζονται νὰ καταναλωθοῦν, νὰ μεταστοιχειωθοῦν, στὶς καινούργιες ἑστίες, δὲν μποροῦν νὰ μεταδώσουν τὴν πυρκαγιὰ στὶς γύρω οὐσίες καὶ στὰ ὑλικὰ ποὺ ἀποτελοῦν τὴ σφαῖρα μας, ὅπως τὸ κάρβουνο ποὺ καίει σ' ἕνα τζάκι δὲν μπορεῖ νὰ προκαλέσει τὴν καύση τῶν τούβλων, ποὺναι χτισμένο τὸ τζάκι, ἀκόμα καὶ ἂν αὐτὰ τὰ τοῦβλα περιέχουν κάποιαν ἀναλογία κάρβουνου, ὑπὸ τὸν ὅρο αὐτὴ ἡ ἀναλογία νάναι ἀνεπαρκεῖς γιὰ νὰ τοὺς ἐπιτρέψει νὰ καοῦν. Ἡ ἀναλογία οὐρανίου, ἢ παρόμοιων ἀτόμων στὰ πετρώματα εἶναι ἄπειρα μικρὴ γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐπιτρέψει τὴ μετάδοση τῆς μεταστοιχείωσης μὲ νετρόνια. Καὶ τὸ ἴδιο συμβαίνει γιὰ ὅλες τὶς ἄλλες μεταστοιχειώσεις ποὺ γνωρίζουμε σήμερα. Ἡ γνώση τῶν ἀτομικῶν μαζῶν μᾶς δείχνει ἄλλωστε πὼς ἡ τεράστια πλειοψηφία τῶν ἀτόμων, ποὺ ἀποτελοῦν τὴ σφαῖρα μας εἶναι τόσο εὐσταθῆς, λόγῳ τοῦ μικροῦ περιεχόμενου ἐνεργείας τους, ποὺ οἱ μεταστοιχειώσεις, ποὺ μποροῦν νὰ πάθουν, ἀντὶς νὰ ἀπελευθερώσουν ἐνέργεια, θὰ ἀπαιτοῦσαν ἀντίθετα μιὰ ἐξωτερικὴ εἰσφορὰ ἐνέργειας. Κανένας κίνδυνος καταστροφῆς δὲν ὑπάρχει, τοὐλάχιστο τέτοιος ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ.

* * *

Τὴ μόνη καταστροφὴ ποὺ πρέπει νὰ φοβόμαστε, εἶναι ἡ καταστροφή, ποὺ θὰ προερχόταν ἀπὸ μιὰ θελημένη καὶ γενικευμένη χρῆση τῶν νέων δυνατοτήτων γιὰ σκοποὺς καταστρεφτικούς. Ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς νὰ τὸ διορθώσουμε αὐτὸ καὶ νὰ προσανατολίσουμε τὴν τεχνικὴ τῶν μεταστοιχειώσεων πρὸς τὴ βελτίωση τῆς μοίρας τῶν ἀνθρώπων. Μπορεῖ νὰ κάνει πολλὰ σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση μὲ τὴν ἀπεριόριστη αὔξηση τῆς δύναμης ποὺ θέτει στὴ διάθεσή τους καὶ ποὺ ὁ ἠλεχτρισμὸς μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὴν μοιράζουμε παντοῦ, ὅπως τὸ δίχτυ τῶν ἀρτηριῶν καὶ τῶν τριχοειδῶν φέρνει σὲ κάθε κύτταρο τοῦ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ τὶς δυνατότητες διατροφῆς ποὺ τοὺς προσφέρει τὸ αἷμα.

Πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, ποὺ ἄλλαξε τὸν προσανατολισμὸ τῶν ἐρευνῶν στὶς ἐφαρμογές, ὁ Joliot Curie πρόβλεπε ἤδη τὴ δυνατότητα νὰ δημιουργηθοῦν κέντρα θερμικὰ ποὺ νὰ παράγουν τὸ καθένα, μὲ τρόπο συνεχῆ, 300.000 κιλοβὰτ καταναλώνοντας ἕνα μοναχὸ τόννο οὐρανίου τὸ χρόνο, ἀντὶς γιὰ τὰ τρία ἑκατομμύρια τόννους κάρβουνο, ἢ μαζούτ ποὺ χρειάζονται στὶς τωρινὲς τουρμπίνες ἀτμοῦ.

Αὐτὴ ἡ δύναμη εἶναι περισσότερο ἀπὸ τὸ δέκατο τῆς δύναμης τοῦ συνόλου τῶν ἠλεχτρικῶν ἐργοστασίων, εἴτε τῶν ὑδραυλικῶν, εἴτε τῶν θερμικῶν, ποὺ λειτουργοῦν στὴ Γαλλία, ἔτσι ποὺ θὰ ἐξασφαλιζόταν στὴ χώρα μας ἡ τωρινὴ συνολικὴ κατανάλωση ἠλεχτρικῆς ἐνέργειας, γιὰ ἕνα χρόνο, μὲ τὴ μεταστοιχείωση λιγώτερο ἀπὸ δέκα τόννων οὐρανίου. Γιὰ νὰ μεταφερθεῖ αὐτὴ ἡ ποσότητα θὰ ἔφτανε ἕνα συνειθισμένο βαγόνι. Ἂν θέλαμε νὰ δεκαπλασιάσουμε τούτη τὴν κατανάλωση θὰ ἔφταν τὸ φορτίο ἑνὸς μονάχα φορτηγοῦ καραβιοῦ γιὰ τὴν ἐξασφαλίσουμε γιὰ ἕναν αἰῶνα.

Μποροῦμε εὔκολα νὰ ὑπολογίσουμε πὼς ἡ ἐνέργεια ποὺ θὰ μπαίνει ἔτσι στὴ διάθεση τοῦ κάθε κατοίκου, καὶ θὰ χρησιμοποιεῖται ὑπὸ μορφὴ μηχανική, θὰ ἐκπροσωποῦσε τὸ ἰσοδύναμο τῆς ἐργασίας δέκα γερῶν ἀντρῶν, ἔτσι ποὺ ἡ κάθε μέση οἰκογένεια θὰ διέθετε γιὰ νὰ ἱκανοποιεῖ ὅλες τὶς ἀνάγκες της, 40 ἢ 50 δούλους, ἀπειρα διακριτικοὺς καὶ πειθήνιους, ποὺ δὲ θὰ γύρευαν οὔτε τροφή, οὔτε κατοικία, οὔτε περιποίηση.

Τοῦτοι οἱ δοῦλοι, ζωογονημένοι ἀπὸ τὸν ἠλεχτρισμό, θὰ ἐκπροσωποῦνταν ὑλικὰ ἀπὸ μηχανὲς μοιρασμένες ἀνάμεσα στὰ ὀρυχεῖα, τὰ λατομεῖα καὶ τὰ ἐργοστάσια γιὰ τὴν ἐξαγωγὴ καὶ τὴν ἐπεξεργασία τῶν πρώτων ὑλῶν, τὶς ἀγροτικὲς ἐκμεταλλεύσεις καὶ τέλος τὴν κατοικία, γιὰ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν οἰκιακὴ χρήση, χωρὶς νὰ λογαριάζουμε τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, ποὺ θὰ γίνονταν ὅλο πιὸ εὐκολομεταχείριστα καὶ ὅλο πιὸ γρήγορα.

Αὐτὴ ἡ ὑλικὴ ἀπελευθέρωση θὰ ἔκανε ὄχι μονάχα δυνατὴ τὴν πνευματικὴ ἀπελευθέρωση, τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, χάρη στὸν ἐλεύθερο καιρὸ ποὺ θὰ μᾶς ἄφινε, μὰ ἀκόμη καὶ ἀναγκαία, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀναγκαιότητα νὰ δημιουργεῖ καὶ νὰ διευθύνει ὁ ἄνθρωπος μηχανὲς ὅλο καὶ πιὸ λεπτὲς καὶ σύνθετες.

Ὅπως στὶς ἀρχὲς τῆς τωρινῆς καπιταλιστικῆς περιόδου ἐπιβλήθηκε ἡ ἀνάγκη νὰ δοθεῖ στὸν ἐργάτη, γιὰ νὰ αὐξήσει τὴν ἐπαγγελματική του ἀξία καὶ τὴν ὑπεραξία τῆς δουλειᾶς του, τὸ μίνιμουμ τῆς μόρφωσης ποὺ ἐκπροσωποῦσε ἡ ἀλλοτινὴ στοιχειώδης ἐκπαίδευση, — νὰ μπορεῖ νὰ διαβάζει, νὰ γράφει καὶ νὰ ξέρει τὴν ἀριθμητική — ἔτσι ἡ χρησιμοποίηση τῆς τεχνικῆς καὶ ὁ χειρισμὸς μηχανῶν ὅλο καὶ πιὸ ξελεπτισμένων στὰ σπλάχνα μιᾶς ἀνθρώπινης κοινότητας, ποὺ θὰ ἔχει ὅλο καὶ πιότερη συνοχὴ καὶ ἀλληλεγγύη, θὰ ἀπαιτήσει ἀπὸ τὸν καθένα — γιὰ τὸ συμφέρο ὅλονῶν — ὅλο καὶ πιὸ ἀνώτερη μόρφωση, ὅλο καὶ πιὸ πλέρια κατανόηση τῆς διάρθρωσης τοῦ κόσμου καὶ τῶν νόμων ποὺ ἐξουσιάζουν τὴ φύση καὶ τὸν ἄνθρωπο.

(Μετάφραση Φ. Π.)

Μ. ΓΑΛΑΚΤΙΟΝΩΦ
Ὑποστράτηγου τοῦ Σοβιετικοῦ Στρατοῦ

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΣΚΟΠΟΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο)

Τὸ πρόβλημα «τοῦ ρυθμοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων», παρουσιάζονταν μὲ τὴ σπουδαιότητά του, στὸν πόλεμο 1914 - 1918 (αὐτὸ δὲν σημαίνει, βέβαια, ὅτι εἶχε θεωρητικὰ ἀναγνωρισθεῖ κατὰ τὴ πορεία τοῦ πολέμου). Μὰ τάχα καὶ στοὺς προηγούμενους πολέμους ἐλιγμῶν, δὲν εἶχαν σημασία τὰ ζητήματα γιὰ τὴ σφοδρότητα τῶν ἐνεργειῶν, γιὰ τὴν ὑπεροχὴ στὸν ἀντίπαλο; Καὶ βέβαια εἶχαν· πρᾶμα ποὺ ὑποδείχτηκε στὸ παράδειγμα τῆς ἐκστρατείας τοῦ 1809. Ὅμως γιατί τάχα αὐτὰ τὰ ζητήματα ἀπόχτησαν τέτοια ἀποκλειστικὰ σπουδαία σημασία, στὸν πόλεμο τοῦ 1914 - 1918; Μόνο καὶ μόνο, γιατὶ ἄρχισε νὰ χάνεται τὸ χαρακτηριστικὸ τῶν ἐλιγμῶν. Ἡ τεχνικὴ ἀνύψωνε ἀπότομα τὴν ἰσχὺ τῆς ἄμυνας, ἡ ἐξέλιξη τῶν ἐπιθετικῶν πολεμικο - τεχνικῶν μέσων καθυστεροῦσε. Ἡ τακτικὴ καὶ ἡ ἐπιχειρησιακὴ εὐκινησία τῶν στρατευμάτων χαμήλωνε.

Θὰ σταματήσουμε πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, ποὺ διατηρεῖ τὴ σπουδαιότητά του καὶ στὸν σύγχρονο πόλεμο. Καὶ τώρα, ἡ ἐπιχείρηση τῆς διάσπασης παρουσιάζεται τυπικά, γιατὶ ἡ ἐξεύρεση τομέων τοῦ ἀντιπάλου, ποὺ νὰ μὴν εἶναι συμπληρωμένοι μὲ στρατεύματα καὶ μὲ ὀχυρώσεις, πετυχαίνεται μόνο σὰν ἐξαίρεση.

Στὴν ἐπιχείρηση τῆς διάσπασης, στὰ στρατεύματα καθορίζεται ὁ σκοπὸς — σημεῖο ἢ γραμμὴ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ φτάσουν. Στὴ περίπτωση σωστοῦ σχεδίου, ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ ἀποφασίζει τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπιχείρησης (δὲν γίνεται βέβαια πάντα λόγος γιὰ ἀποφασιστικὸ σκοπὸ στρατηγικῆς σημασίας, γιατὶ μποροῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ δευτερεύουσες ἐπιχειρήσεις). Τί εἶν' ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ βασικὸ ὅρο γιὰ μιὰ τέτοια ἐπιτυχία; Πρῶτ' ἀπ' ὅλα καὶ κατὰ κύριο λόγο — ἡ ὑπεροχὴ τῶν δυνάμεων κρούσης τοῦ στρατεύματος, πάνω στὴν ἄμυνα. Ἂς σημειώσουμε αὐτὴ τὴν ἔννοια — δύναμη τοῦ ἐπιτιθέμενου — μὲ τὸ γράμμα m. Αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλοὺς συντελεστὲς καὶ στὴ πρώτη σειρὰ ἔρχεται ἐδῶ ἡ ἐπιθετικὴ ὁρμὴ καὶ τὸ θάρρος τῶν στρατευμάτων. Ὅμως, μιὰ καὶ θέλουμε νὰ ξεδιαλύνουμε γιὰ τὸν ἑαυτό μας, στὴ δοσμένη περίπτωση, κατὰ προτίμηση τὰ καθαρὰ τακτικὰ καὶ ἐπιχειρησιακὰ ζητήματα, πρέπει νὰ ποῦμε, πὼς ἡ δύναμη κρούσης τῶν στρατευμάτων σήμερα — εἶναι ἡ ἰσχὺς τοῦ πυρός τους.

Κι' ὅμως ἡ πεῖρα τῶν διασπάσεων τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἔδειξε πὼς δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται κανεὶς μόνο στὴ μοναδικὴ αὐτὴ ἔννοια. Καὶ στοὺς προηγούμενους πολέμους, ὁ συσχετισμὸς τῶν δυνάμεων ἄλλαζε κατὰ τὴ πορεία τῆς μάχης, — ὅμως σήμερα αὐτὸ γίνεται ὑποχρεώτικά, ἀπότομα καὶ γρήγορα. Ὁ ἀμυνόμενος ρίχνει στὴ περιοχὴ τοῦ ρήγματος ὅλο καὶ καινούριες ἐφεδρεῖες καὶ σὲ αὐξανόμενο ἀριθμό. Αὐτὸ ἀποτέλεσε τὴν κυριότερη αἰτία τοῦ ὅτι στοὺς πολέμους 1914 - 1918, κάπως δὲν πετυχαίνανε τὰ ρήγματα. Γιὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὰ στρατεύματα τὴν ἀποστολή τους — νὰ φτάνουν τὴ καθορισμένη γραμμὴ — πρέπει νὰ ἐπιτίθενται ἀλλεπάλληλα, γοργά, ὑπερβαίνοντας τὴν ἀμυντικὴ γραμμή, προλαβαίνοντας νὰ διασπάσουν τὶς ὀχυρώσεις σ' ὅλο τὸ βάθος τους, πρὶν κλησιάσουν οἱ βασικὲς ἐφεδρεῖες. Θἄναι πολὺ σωστὸ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἡ ἰσχὺς κρούσης πολλαπλασιάζεται, μὲ τὴ σφοδρότητα τῆς ἐπίθεσης. Σημειώνοντας τὴ ταχύτητα κίνησης τῶν στρατευμάτων μὲ v θὰ ἔχουμε: m-v.

Ἐννοεῖται πὼς σ' αὐτὴ τὴ περίπτωση πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπόψη καὶ ἡ δύναμη τῆς ἄμυνας. Κι' αὐτὴ ἐπίσης ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλοὺς συντελεστὲς καὶ σπουδαιότερος ἀπ' ὅλους εἶναι ἡ ἐπιμονὴ καὶ σταθερότητα τῶν ἀμυνόμενων στρατευμάτων. Σὲ ἐπιχειρησιακοτακτικὴ κατατομή, τὴ δύναμη τῆς ἄμυνας τὴν ἀποτελεῖ ἡ ἰσχὺς τοῦ πυρός. Ἂς σημειώσουμε τὴν ἰσχὺ τοῦ πυρὸς τῆς ἄμυνας στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπίθεσης μὲ d. Τότε θάχουμε: $\frac{m\text{-}v}{kd}$

Αὐτὴ τὴν ἐξαιρετικὰ σπουδαία ἔννοια ἂς τὴν ὀνομάσουμε ἐπιχειρησιακὴ ἀποτελεσματικότητα. Αὐτὴ (σ. μ. ἡ ἔννοια) βέβαια, δὲν ἀποτελεῖ κανένα ἀπόλυτο τέρμινο, ποὺ ἐπιτρέπει νὰ ἐξαντληθεῖ πέρα γιὰ πέρα ὅλο τὸ πολύπλευρο ἄθροισμα τῶν συντελεστῶν ποὺ ἐνεργοῦν στὴν ἐπιχείρηση καὶ στὴ μάχη κατὰ τὴ διάσπαση. Ὅμως ἐπιτρέπει πολλὰ νὰ ξεδιαλύνει κανείς, μὲ τὴ σύγκριση τῶν διάφορων ἐπιχειρήσεων τῆς μιᾶς μὲ τὴν ἄλλη.

Ἂς δεχθοῦμε, ὅτι σὲ δυὸ ἐπιχειρήσεις πάνω σὲ διαφορετικοὺς τομεῖς τοῦ μετώπου, ὁ ἐπιτιθέ-

μενος καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις ἔχει στὴν ἀρχὴ τῆς ἐφόδου, ἑκατὸ μονάδες πυρός, ἐνῶ ὁ ἀμυνόμενος — εἰκοσιπέντε, καὶ ἔστω στὴ πρώτη περίπτωση, ἡ ταχύτητα κίνησης τῶν ἐπιτιθέμενων στρατευμάτων εἶναι πέντε χιλιόμετρα τὸ εἰκοσιτετράωρο (λαμβάνεται ὑπόψη—μέση ταχύτητα μὲ διεξαγωγὴ μαχῶν), καὶ στὴ δεύτερη περίπτωση διπλάσια. Τί σημαίνει αὐτό; Ἂς ὑποθέσουμε ὅτι καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις ἡ ὑπόθεση ἀφορᾶ τὴν ὑπέρβαση τῶν ἑπομένων δυὸ ἀμυντικῶν γραμμῶν. Κατὰ κανόνα ὁ ἀμυνόμενος θ' ἀρχίσει νὰ μπάζει στὴ μάχη τὶς ἐφεδρεῖες του, κι' ὅσο περισσότερο καιρὸ θάχει, τόσο μεγαλείτερες δυνάμεις θἄναι ἱκανὸς νὰ συγκεντρώσει στὸν τομέα τῆς ἐφόδου. Ἔτσι ἡ ἰσχὺς τῆς ἄμυνας κατὰ τὴν πορεία τῆς ἐπιχείρησης θὰ μεγαλώνει καὶ τὸ d, τὴ δεύτερη μέρα θὰ ἰσοῦται ὄχι πιὰ πρὸς εἰκοσιπέντε, μά, ἂς ποῦμε πρὸς πενῆντα, τὴ τρίτη — πρὸς ἑβδομῆντα πέντε, τὴ τέταρτη — πρὸς ἑκατὸ κλπ. Γίνεται ὁλοφάνερο, πὼς ὅσο πιὸ γρήγορα θὰ ὑπερβοῦν τὶς ἀμυντικὲς γραμμὲς καὶ θὰ πετύχουν τὸ σκοπό, τόσο πιὸ εὐνοϊκὸς θὰ εἶναι γιὰ τὸν ἐπιτιθέμενο ὁ συσχετισμὸς τῶν δυνάμεων, στὰ ἑπόμενα στάδια τῆς ἐπιχείρησης.

Ἐδῶ γίνεται λόγος γιὰ τὴ σύγκριση τῆς μιᾶς μὲ τὴν ἄλλη, τῶν διαφορετικῶν ἐπιχειρήσεων, ποὺ θὰ ἐπιτρέψει νὰ καθορίζει κανεὶς ὅτι, ἡ ἐπιχειρησιακὴ ἀποτελεσματικότητα τῆς μιᾶς ἀπ' αὐτὲς εἶναι κατὰ τόσες φορὲς μεγαλείτερη ἢ μικρότερη ἀπ' τὴν ἄλλη. Ὅμως θὲ θἄταν σωστὸ ν' ἀναζητάει κανεὶς κάποια ἀριθμητικὴ ἔκφρασή της, σὲ μιὰ συγκεκριμένη ἐπιχείρηση. Κι' ὅμως καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση κατὰ τὴν ἐξέταση μιᾶς ξεχωριστῆς ἐπιχείρησης, εἶναι ὀφέλιμο νὰ σχηματίσει κανεὶς ξεκάθαρη ἐντύπωση τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δρόντων σ' αὐτὴ συντελεστῶν.

Τί εἶναι ξεκάθαρο ἢ πρέπει νἄναι ξεκάθαρο, ὅσο τουλάχιστο αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει στὸν πόλεμο, γιὰ τὸν διοικητή, στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιχείρησης; Ὁ συσχετισμὸς τῶν δυνάμεων σὲ ἀριθμὸ καὶ σὲ μέσα πυρός: $\frac{m}{d}$ Ὅμως κατὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιχείρησης τὸ d θὰ μεταβάλλεται συνήθως, πρὸς ὄφελος τῆς ἄμυνας. Ἐμεῖς ξεκαθαρίσαμε κιόλας, πὼς αὐτὸ συνδέεται μὲ τὸ ν — ὅσο πιὸ γρήγορα προχωρεῖ ἡ ἐπίθεση, τόσο πιὸ πολλὲς εἶναι οἱ ἐλπίδες, νάχει κανεὶς μπροστά του πιὸ ἀδύνατη ἄμυνα. Ποιὰ ὅμως πρέπει νἄναι ἡ ταχύτητα τῆς ἐπίθεσης; Τὸ νὰ πεῖ κανείς: ὅσο μεγαλείτερη τόσο τὸ καλύτερο — δὲν φτάνει. Ἡ ταχύτητα τῆς προώθησης τῶν ἐπιτιθέμενων στρατευμάτων, ὅπως εἶναι γνωστό, καθορίζεται ἔτσι: $v=\frac{l}{t}$

ὅπου l — μῆκος πορείας. Ἡ πορεία μετριέται ἀπ' τὴν ἀφετηρία ὡς τὸ σκοπὸ — ἀντικείμενο ἢ γραμμή. Συνεπῶς αὐτὸ εἶναι γνωστὸ μέγεθος, στὸ σχέδιο τῶν ἐπιχειρήσεων. Ὅμως εἶναι ἄγνωστο τὸ t. Πόσο χρόνο ἔχει στὴ διάθεσή του ὁ διοικητὴς γιὰ τὴ διεξαγωγὴ τῆς ἐπιχείρησης; Ἕνα ἐρώτημα ποὺ δὲν ἔχει καὶ μικρὴ σημασία, ἂν ληφθεῖ ὑπ' ὄψη, τὸ ὅτι ἡ ὑπέρμετρη βιασύνη στὸν πόλεμο, μπορεῖ καμμιὰ φορὰ νἄναι πιὸ βλαβερὴ καὶ ἀπ' τὴν ἀργοπορία. Ἂν ποῦμε γιὰ μιὰ πετυχημένη ἐπιχείρηση, τότε, τὸ t δὲν εἶναι κάτι τὸ αὐθαίρετο. Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπιχείρησης, ἔχοντας ὑπόψη τὴ βάση τοῦ φαινόμενου κι' ὄχι τὶς τυχαῖες συμπτώσεις, ἐξαρτιέται ἀπ' τὸ συσχετισμὸ τῶν δυνάμεων κατὰ τὴ διεξαγωγή της. Ἂν ὁ ἀμυνόμενος προλάβει νὰ φέρει τὶς ἐφεδρεῖες του καὶ νὰ σταθεροποιηθεῖ γερά, τότε ἡ ἐπιχείρηση ναυαγεῖ. Κι' αὐτὸς θὰ τὸ κάνει αὐτό, ξέροντας γιὰ τὴν ἐπίθεση, καὶ θὰ τὸ κάνει μόλις ἀρχίσει ἡ ἐπίθεση.

Συνεπῶς καὶ τώρα ὅπως καὶ στοὺς προηγούμενους πολέμους, ὁ ἐπιτιθέμενος πρέπει νὰ ὑπολογίζει πρῶτ' ἀπ' ὅλα στὸν αἰφνιδιασμό. Καὶ μάλιστα τώρα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Πρῶτα, βλέπετε, τὸ ζήτημα ἀφοροῦσε ἕναν ἀριθμητικὰ περιωρισμένο στρατὸ καὶ μποροῦσε κανεὶς σὲ μιὰ ξεχωριστὴ ἐπιχείρηση νὰ ξεκινάει, ἔχοντας κιόλας τὴν ὑπεροχὴ στὶς δυνάμεις. Τώρα ἀποφασίζει ἐπίσης τὸ γενικὸ συσχετισμὸ τῶν δυνάμεων, ἀλλὰ σὲ τελικὸ λογαριασμό. Σὲ μιὰ μερικὴ ἐπιχείρηση, ἀναγκάζεται κανεὶς νὰ λογαριάζεται μὲ τὴ δυνατότητα τῆς μεταφορᾶς τῶν ἐφεδρειῶν ἀπ' τὸν ἀντίπαλο, ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς τομεῖς, μὲ διαρκῶς ἀναπτυσσόμενο ἀριθμό. Συνεπῶς, τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι νὰ τὸν αἰφνιδιάσεις τὸν ἀντίπαλο καὶ νὰ μὴ τοῦ δώσεις τὴν εὐκαιρία νὰ συνέλθει ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ πετύχεις τοὺς σκοποὺς τῆς ἐπιχείρησης. Ἔτσι τὸ t, εἶναι χρόνος ἐνέργειας τοῦ αἰφνιδιασμοῦ. Ὅσο περισσότερο μπορεῖ νὰ διατηρηθεῖ ὁ χρόνος ποὺ ἐνεργεῖ ὁ αἰφνιδιασμός, τόσο περισσότερο χρόνο ἔχει στὴ διάθεσή του ὁ διοικητὴς γιὰ νὰ φτάσει στὸ καθωρισμένο σκοπό. Ὅμως δὲν πρέπει νὰ ξεχνάει κανείς, πὼς ὁ χρόνος αὐτός, μὲ τὴ σύγχρονη εὐκινησία ποὺ ἔχουν οἱ ἐφεδρεῖες τῆς ἄμυνας, εἶναι πολὺ λίγος. Γιαυτὸ τὸ λόγο, τώρα, ἡ ἐπιχείρηση γιὰ τὴ πραγματοποίηση τῆς ἐπιτυχίας, πρέπει νὰ ἐξελίσσεται μὲ πολὺ περισσότερο σφοδρὸ ρυθμό, ἀπὸ πρῶτα.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ πρόσεξε ἀσφαλῶς, ὅτι ἀρχίσαμε νὰ μιλᾶμε γιὰ τὸ ν, ὄχι σὰν μιὰ ταχύτητα κίνησης τῶν στρατευμάτων μάχης, ἀλλὰ σὰν γιὰ καθορισμένη ταχύτητα ἐπίθεσης γιὰ μιὰ συγκεκριμένη ἐπιχείρηση. Προσδιορίζεται αὐτὴ ἡ ταχύτητα μὲ τὰ μεγέθη l καὶ t.

Τὸ μέγεθος l ἐξαρτιέται ἀπ' τὸν παλμὸ (σ. μ. ἀπ' τὸ βάθος, ἀπ' τὴν ἀπόσταση τῆς ἀφετηρίας ὡς τὸ σκοπὸ) τῆς ἐπιχείρησης, ἀπ' τὴ κατάσταση, ἀπ' τὴν οὐσία τοῦ παραδεγμένου σχέδιου. Εἶναι ἀπὸ παληὰ κιόλας γνωστό, ὅτι πολλὲς φορὲς ὁ συντομώτερος δρόμος ποὺ δδηγεῖ στὸ σκοπό, δὲν εἶναι κι' ἐκεῖνος ποὺ συμφέρει πιὸ πολύ. Στὴ περίπτωση ἑνὸς κυκλωτικοῦ ἐλιγμοῦ τὸ l εἶναι μεγαλείτερο. Ὅμως γιαυτό, μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μεγάλος αἰφνιδιασμός, δηλαδὴ καὶ μεγαλείτερο t. Ἂς δεχθοῦμε ὅτι στὴν ἴδια ἐπιχείρηση, ὁ σκοπὸς μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μὲ τὴν κατ' εὐθεῖαν κίνηση, ὁπότε τὸ l ἰσοῦται μὲ δεκαπέντε χιλιόμετρα, ἢ καὶ μὲ κυκλωτικὸ ἐλιγμό, ὁπότε τὸ l ἰσοῦται μὲ τριάντα χιλιόμετρα. Στὴ πρώτη περίπτωση ἂς ὑποθέσουμε ὅτι τὸ t ἰσοῦται μὲ τρεῖς μέρες, ἐνῶ στὴ δεύτερη, χάρη στὴ μεγάλη μυστικότητα καὶ τὴ παραπλάνηση τοῦ ἀντίπαλου, τὸ t ἰσοῦται μὲ ἓξη μέρες. Καὶ στὴ μία καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση, ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπίθεσης μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ μὲ τὴν ἴδια ταχύτητα κίνησης — πέντε χιλιόμετρα τὸ εἰκοσιτετράωρο. Ἂν ὅμως πάρει κανεὶς δυὸ ἐπιχειρήσεις, ὅπου τὸ l ἀντίστοιχα ἰσοῦται πρὸς δεκαπέντε καὶ τριάντα χιλιόμετρα, ἐνῶ τὸ t καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις — τρεῖς μέρες, τότε εἶναι ὁλοφάνερο, ὅτι στὴ δεύτερη περίπτωση ἀπαιτεῖται διπλάσια ταχύτητα κίνησης. Ὅσο πιὸ μεγάλο εἶναι τὸ βάθος τῆς ἐπιχείρησης τόσο πιὸ ἀνώτερος πρέπει νἄναι ὁ ρυθμός της.

Τώρα, καὶ ἡ ἔννοια «ρυθμὸς ἐπιχειρήσεων» μᾶς παρουσιάζεται μὲ τὴ πιὸ βαθειά της ἔκφραση. Δὲν γίνεται λόγος ἁπλὰ γιὰ τὴν ταχύτητα κίνησης τῶν στρατευμάτων (σ. μ. γενικά), μὰ γιὰ μιὰ τέτοια ταχύτητα ἐπίθεσης, ὅπου ἀδιάκοπα σ' ὅλη τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιχείρησης διατηρεῖται ἡ ὑπεροχὴ πάνω στὸν ἀντίπαλο, πρᾶμα ποὺ σημαίνει, πρῶτ' ἀπ' ὅλα καὶ κατὰ κύριο λόγο διατήρηση ἐκείνου τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων, ποὺ συμφέρει.

Ἴσως ὁ ἀναγνώστης νὰ διερωτιέται, δὲν μᾶς ἀπομακρύνει τάχα ἡ παραπάνω ἀνάλυση ἀπ' τὸ βασικὸ θέμα; Μὰ αὐτὴ εἶναι ἐντελῶς ἀπαραίτητη γιὰ τὴ κατανόηση ἐκείνων ποὺ ἀκολουθοῦν. Τὸ πρόβλημά μας δὲν ἦταν νὰ δώσουμε ὡρισμένα σχήματα (σ. μ. καλούπια) ποὺ νὰ ἰσχύουν γιὰ ὅλες τὶς περιπτώσεις τῆς περίπλοκης καὶ ποικιλόμορφης εἰκόνας τοῦ πολέμου. Τὸ πρόβλημά μας ἦταν, νὰ παρουσιάσουμε τὸ συσχετισμὸ τῶν βασικῶν συντελεστῶν ποὺ ἐνεργοῦν σὲ μιὰ σύγχρονη ἐπιχείρηση. Ἐπίσης εἴχαμε πάρει μιὰ ἁπλούστατη ἐπιχείρηση, ὅμως οἱ συντελεστὲς ποὺ ἀπαρριθμήσαμε — εἶναι οἱ ἴδιοι, ποὺ ἡ στρατηγικὴ πρέπει νὰ παίρνει ὑπόψη της, στὰ δικά της, ἀσύγκριτα πιὸ πλατειὰ σχέδια. Ἡ χιτλερικὴ στρατηγικὴ εἶναι τυχοδιωχτική, γιατὶ αὐτὴ ἀκριβῶς, ὄντας σὲ πλέρια ἀντίθεση μὲ τὴ στρατιωτικὴ ἐπιστήμη, δὲν θεμελιώνονταν πάνω στὸ συσχετισμὸ τῶν βασικῶν συντελεστῶν. Οἱ βασικοὶ αὐτοὶ συντελεστὲς εἶναι: τὸ μέγεθος καὶ οἱ ἰδιομορφίες τοῦ θεάτρου τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων· οἱ δυνάμεις ποὺ ἐνεργοῦν πάνω σ' αὐτό· ὁ χειρισμὸς τῶν στρατευμάτων στὸν ἐλιγμό. Περνώντας τώρα σὲ ἐκεῖνα ποὺ γινόντουσαν τὸ 1941, θἄναι ἴσως καλύτερο ἀπ' ὅλα ν' ἀρχίσουμε ἀπ' τὰ πιὸ ἁπλά.

Ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας τὴ πρώτη ἐπιχείρηση ποὺ διεξάγανε οἱ γερμανοί, μετὰ τὴν εἰσβολή τους στὸ ἔδαφός μας. Γιὰ ὅσο χρόνο, σκοπὸ τῆς ἐπιχείρησης ἀποτελοῦσε τὸ Μίνσκ, ποὺ μὲ τὴν ἔξοδο στὴ

περιοχή του, ἡ γερμανικὴ διοίκηση λογάριαζε νὰ κυκλώσει τὰ συνοριακὰ τμήματά μας, — τὸ βάθος τῆς ἐπίθεσης ἦταν πάνω - κάτω τετρακόσια χιλιόμετρα. Τὸ νούμερο αὐτό, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συγκρίνουμε τὴ δοσμένη ἐπιχείρηση, μὲ τὴν ἐπιχείρηση τῆς διάσπασης στὴ περιοχὴ τοῦ Σεντὰν τὸ 1940, ὅπου τὸ βάθος ἦταν τὸ ἴδιο. Οἱ γερμανοὶ μποροῦσαν νὰ ὑποστηρίζουν πὼς καὶ στὸ 1941, πέτυχαν νὰ αἰσθάνονται σ' αὐτὸ τὸ βάθος πάνω - κάτω μέσα στὴν ἴδια προθεσμία ποὺ τὸ πέτυχαν ἕνα χρόνο πρίν. Ἀκριβῆ δοσμένα γιὰ τὸ συσχετισμὸ τῶν δυνάμεων στὴν ἐπιχείρηση τοῦ Μίνσκ μᾶς λείπουν, ὅμως εἶναι ὁλοφάνερο, πὼς αὐτὸς ἦταν ἀποκλειστικὰ εὐνοϊκὸς γιὰ τοὺς γερμανούς.

Κι' ἔτσι, ἡ μεταφορὰ τοῦ «ἐμπλίτς - κρίγκ» ἀπ' τὴ Δύση στὴν Ἀνατολή, φάνηκε δικαιολογημένη. Ἔτσι λογάριαζαν οἱ χιτλερικοί, ἀνακοινώνοντάς το σ' ὅλο τὸν κόσμο μὲ τὰ φανταστικὰ ἀνακοινωθέντα τους γιὰ «νίκες». Βασιζόντουσαν στὴ μεγάλη στρατιωτικὴ ἀχραϊματωσύνη τῆς πλατειᾶς μάζας. Τὸ ἐκπληκτικὸ σ' αὐτὴ τὴ περίπτωση εἶναι ἕνα: τὸ ὅτι τὰ ἀνακοινωθέντα τους ἔπεισαν καὶ πολλοὺς στρατιωτικοὺς εἰδικοὺς στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερική.

Ἐμεῖς ξεδιαλέγαμε κιόλας τὴν οὐσία ἐκείνου ποὺ συνέβηκε τὸ 1940: ἡ νέα τεχνικὴ δημιουργεῖ τὴ δυνατότητα τῆς γρήγορης ἐπιχειρησιακῆς ἐκμετάλλευσης, τοῦ τακτικοῦ ρήγματος. Ἡ ἐπιχείρηση τοῦ Μίνσκ τὸ 1941, ἐπιβεβαίωσε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, αὐτὴ τὴ θέση. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι στὸν σύγχρονο πόλεμο, ἔχει ἐξαφανιστεῖ ἡ βασικὴ ἐκείνη δυσκολία, ποὺ πάνω της σκοντάφτανε, στὸ πόλεμο τοῦ 1914 - 1918. Νὰ σημαίνει τάχα αὐτό, ὅτι καὶ τὸ πρόβλημα «τοῦ ρυθμοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων» μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ λυμένο; Ναί, μὲ τὴν ἔννοια ἐκείνη ποὺ αὐτὸ τὸ πρόβλημα πρόβαλε στὸν προηγούμενο πόλεμο. Ὅμως αὐτὸ ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερα νὰ παραμένει σπουδαιότατο πρόβλημα, ὅμως ὄχι πιὰ σὲ ἐπιχειρησιακὴ κλίμακα, ἀλλὰ σὲ πιὸ πλατειὰ — σὲ στρατηγικὴ κλίμακα.

Πιὸ πάνω, εἰπώθηκε, πόσο τεράστια ἔχει γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπιχείρησης, τὸ ν — ἡ ταχύτητα τῆς ἐπίθεσης. Κι' ὅμως ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ τοῦ συντελεστῆ, σὲ καμμιὰ περίπτωση δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀνεξάρτητη ἀπ' τοὺς ἄλλους συντελεστές. Ὑπάρχει ὡρισμένο ὅριο, γιὰ τὴ πετυχημένη χρησιμοποίηση τοῦ συντελεστὴ ν. Τὸ ὅριο αὐτὸ αὐξάνει μὲ τὴν αὔξηση τοῦ m, — τῆς δύναμης τοῦ ἐπιτιθέμενου· μικραίνει σὲ συνάρτηση μὲ τὸ μέγεθος d τὸ ὁποῖο στὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιχείρησης κατὰ κανόνα μεγαλώνει. Ἂν δίνεται τὸ t — ὁ χρόνος ποὺ μέσα σ' αὐτὸν ἡ ἄμυνα δὲν πρόλαβε ἀκόμα νὰ βάλει σὲ ἐνέργεια τὶς μεγάλες ἐφεδρεῖες ποὺ εἶναι ἱκανὲς νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἰσορροπία στὸ συσχετισμὸ τῶν δυνάμεων, τότε ἀπ' αὐτὸ θὰ προσδιορισθεῖ τὸ l — ἡ ἀπόσταση ὡς τὸ σκοπό. Κοντολογῆς στὸν πιὸ εὐνοϊκὸ συσχετισμὸ τῶν δυνάμεων στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιχείρησης στὴ περίπτωση τῆς ἐπιτυχίας τοῦ αἰφνιδιασμοῦ καὶ τῆς μεγαλείτερης ταχύτητας κίνησης, ὑπάρχει ὅριο γιὰ τὸ παλμὸ τῆς ἐπιχείρησης, γιὰ τὸ βάθος της. Τὸ ὅριο αὐτὸ τὸ εἴχαν φτάσει καὶ κατὰ τὴ διάσπαση τοῦ Σεντὰν τὸ 1940 καὶ στὴν ἐπιχείρηση τοῦ Μίνσκ τὸ 1941 — σὲ βάθος πάνω - κάτω τετρακόσια χιλιόμετρα.

Ὅμως ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς ἐπιχειρήσεις ὑπάρχει ριζικὴ διαφορά: στὴ πρώτη ἀπ' αὐτὴ — 1940 — εἶχε πραγματοποιηθεῖ ὁ ἀποφασιστικός, στρατηγικὸς σκοπός, στὴ δεύτερη, ὄχι. Γιατί, ὅπως ξέρουμε, στὴ κεντρικὴ κατεύθυνση, στρατηγικὸς σκοπὸς δὲν ἦταν τὸ Μίνσκ ἀλλὰ ἡ Μόσχα. Καταλαμβάνοντας τὸ Μίνσκ οἱ γερμανοὶ ἐκάλυψαν πάνω - κάτω μόνο τὸ ἕνα τρίτο τῆς ἀπόστασης ὡς τὴ Μόσχα. Μὰ τὸ σπουδαιότερο δὲν ἦταν αὐτό, τὸ σπουδαιότερο ἦταν, τὸ μεγάλωμα τῆς δύναμης ἀντίστασης τῶν σοβιετικῶν στρατευμάτων.

Στοὺς σύγχρονους πολέμους, κανονικὰ τὸ d, μεγαλώνει κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπιχείρησης. Τὸ 1940 αὐτὸ δὲν ἔγινε, ἐπειδὴ ἡ γαλλικὴ ἀνώτατη διοίκηση, καὶ στὸν πιὸ δυσμενῆ γενικὸ συσχετισμὸ τῶν δυνάμεων, ἄφησε νὰ γίνει ἕνα στοιχειώδικο λάθος, μὲ τὸ νὰ μὴ συγκροτήσει στρατηγικὴ ἐφεδρεία. Ἀλλὰ τὸ 1941 ἡ δύναμη τῆς ἀντίστασης τῶν δικῶν μας στρατευμάτων ἦταν μεγάλη ἀπ' τὴν ἀρχή, καὶ ἀναπτύσσονταν σὲ μέγεθος, ὅσο οἱ γερμανοὶ προωθοῦνταν σὲ βάθος. Ἡ ἡρωϊκὴ ἄμυνα τοῦ Μπρέστ Λιτόφσκ καὶ τὰ ἀντίχτυπήματα τῶν στρατευμάτων μας στὴ περιοχὴ τοῦ Μίνσκ, ἀποτελοῦν γιαυτὸ ἀρκετὴ ἀπόδειξη.

Συνεπούμενα, ἀπ' τὴν ἀρχὴ φάνηκε, ὅτι στὸ σοβιετο - γερμανικὸ μέτωπο, ὁ πόλεμος θὰ γίνεται, μὲ ἄμυνα ποὺ θὰ χρησιμοποιήσει ὅλες τὶς δυνατότητες. Καὶ στὴ περίπτωση τῆς ἰσχυρῆς ἄμυνας, ὁ ἐπιτιθέμενος ἔχει τὴν ὑπεροχή, ἀλλὰ πρέπει σωστὰ νὰ τὴν ἐκμεταλλευτεῖ. Ἡ ἐπιχείρηση τοῦ Μίνσκ, ἀκόμα ἀνταποκρίνονταν σ' αὐτὴ τὴν ἀπαίτηση. Ἔχοντας οἱ γερμανοὶ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ αἰφνιδιασμοῦ, μποροῦσαν νὰ ὑπολογίζουν στὴν ἔξοδο, πάνω στὴ γραμμὴ τοῦ Μίνσκ, ἴσως πάνω στὴ γραμμὴ Τάλιν — Μίνσκ — Κίεβο — Χερσώνα. Ἀλλὰ ὕστερα τί θὰ γίνονταν; Ἀργότερα οἱ ἐπιχειρήσεις ἀναπόφευκτα θὰ ἔπρεπε νὰ διεξάγονται κάτω ἀπὸ διαφορετικὲς συνθῆκες, ὁπότε θὰ ἦταν ἀνάγκη νὰ λογαριάσει κανεὶς καὶ τὴν ἀναπτυγμένη πιὰ δύναμη τῆς ἄμυνας. Μπορεῖ τάχα καὶ κάτω ἀπὸ τέτοιους ὅρους νὰ γίνεται ἀδιάκοπα ἡ στρατηγικὴ ἐπίθεση; Ναί — ἡ πεῖρα τοῦ σημερινοῦ πολέμου μᾶς λέει, ὅτι μπορεῖ, ἀλλὰ μὲ ἀνάλογη ἐξασφάλιση τῶν παραπέρα ἐπιχειρήσεων. Οἱ γερμανοὶ τὸ 1941 δὲν μπόρεσαν νὰ δείξουν, πὼς ἐξελίσσονται οἱ ἑπόμενες αὐτὲς ἐπιχειρήσεις. Ἡ λύση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος δόθηκε ἀργότερα, στὶς ἐπιθετικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ, τὸ 1943. Ὅμως σὲ γενικὴ μορφή, ἡ ἀπάντηση μπορεῖ νὰ δοθεῖ καὶ γιὰ τὸ 1941. Γιαυτὸ πρέπει νὰ ξαναγυρίσουμε, στὴν ἔννοια τῆς ἐπιχειρησιακῆς ἀποτελεσματικότητας.

Στὸ ἁπλούστατο παράδειγμα ποὺ ἐξετάσαμε, εἶχε γίνει δεκτό, ὅτι ἡ ἐπιχειρησιακὴ ἀποτελεσματικότητα, βασικὰ προσδιοίζεται ἀπ' τὴν ἰσχὺ τῶν στρατευμάτων, ποὺ κάνουν τὴν ἐπίθεση στὸν δοσμένο τομέα, πολλαπλασιασμένη ἐπὶ τὴν ταχύτητα τῆς προώθησής τους. Σ' αὐτὴ τὴ περίπτωση, δείξαμε, ὅτι ἡ ἰσχὺς λαμβάνεται σχετικὰ μὲ τὴ δύναμη τῆς ἄμυνας, κυρίως ἀνάλογα μὲ τὰ μέσα πυρὸς καὶ ὅτι ἡ ταχύτητα, ἐξετάζεται σὰν σχέση.

Μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς, ὅτι ἡ ἐπιχειρησιακὴ ἀποτελεσματικότητα, βασικὰ εἶναι: ἡ ἰσχὺς πολλαπλασιασμένη ἐπὶ τὴν εὐκινησία.

Εἶναι ἀπαραίτητο, νὰ ὑπολογίσει κανεὶς τὴ δυσκολία τῶν ἐννοιῶν «ἰσχὺς» καὶ «εὐκινησία». Καλύτερα θἄναι νὰ τὸ ξεδιαλύνουμε πάνω σὲ συγκεκριμένο παράδειγμα.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, συγκρούστηκαν δυὸ στρατοί, ποὺ ἀναπτύχτηκαν πάνω στὴ βάση δυὸ ἀντικρουόμενων ἀρχῶν.

Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀναπτύχνεται πάνω στὴ βάση τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσχύος καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα, τῆς ἰσχύος πυρός. Βασικὰ ὅπλα τοῦ στρατοῦ ἦταν τὸ πεζικὸ καὶ τὸ πυροβολικό. Τὸ πυροβολικὸ ἦταν ὅπλο, ἱκανὸ νὰ δημιουργήσει τὴν μεγαλείτερη ἰσχὺ τοῦ πυρός. Στὸ πεζικὸ — τὰ μέσα πυρὸς ἦταν μικρότερης ἰσχύος, μὰ γιαυτὸ ὅμως εἶναι περισσότερα.

Ὁ γερμανικὸς στρατός, ἀναπτύχτηκε πάνω στὴ βάση τῆς ἀρχῆς τῆς εὐκινησίας. Βασικὰ ὅπλα τοῦ στρατοῦ ἦταν — οἱ μεγάλες μονάδες ἁρμάτων καὶ μηχανοκινήτων, ἡ ἀεροπορία. Κύρια ἰδιότητά τους ἦταν — ἡ μεγάλη εὐκινησία.

Ἐδῶ, πρέπει ν' ἀναγνωρίσουμε, πὼς ἡ ἀντίθεση ἐκδηλώνεται σὲ ὀξεία μορφή. Στὴ πραγματικότητα, ὁ συσχετισμὸς εἶναι βέβαια ἀκόμα πιὸ περίπλοκος. Ἐνοεῖται πὼς τὸ πεζικὸ καὶ τὸ πυροβολικό, ἔχουν ἐπίσης καὶ εὐκινησία. Ὑπὸ ὡρισμένη ἔννοια μποροῦμε μάλιστα νὰ ποῦμε ὅτι τὸ πεζικὸ εἶναι πιὸ εὐκίνητο ἀπ' τὰ τάνκς καὶ π. χ. πάνω σὲ βαλτώδικη, δασομένη, ὀρεινὴ τοποθεσία. Ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος εἶναι ὅτι οἱ γάλλοι θεωροῦσαν ἀπαραίτητο, νὰ ἐξασφαλίσουν, σὲ συνθῆκες ἐπίθεσης ἐνάντια σὲ ἰσχυρὰ ὀχυρωμένο ἀντίπαλο, τὴν ὑπεροχὴ πυρὸς πρῶτα - πρῶτα. Δὲν εἶχαν καλομελετήσει τὸ ρόλο τῶν εὐκίνητων Μεγάλων Μονάδων, κατὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ρήγματος.

Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὶς ἀπόψεις τῶν γερμανῶν στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου, εἶναι ὀφέλιμο νὰ θυμηθοῦμε τὸ βιβλίο τοῦ Γκουντεριὰν «Προσοχή! τάνκς».

«Στὴν ἐποχὴ τῶν μηχανοκινήτων καὶ ὑπταμένων ἐφεδρειῶν — Ἔλεγε στὸ βιβλίο — στὴν ταχύτητα τῆς διεξαγωγῆς τῆς ἐπίθεσης, πρέπει ν' ἀποδοθεῖ ἀκόμα μεγαλείτερη ἀξία, παρὰ στοὺς προηγούμενους πολέμους».

Ὁ Γκουντεριὰν θεωροῦσε τὰ τάνκς σὰν «δύναμη κρούσης» τῆς στρατιᾶς ἐπειδὴ ἔχουν μέσα τους

τὶς ἰδιότητες τῆς ἰσχύος πυρός, ταχύτητας κίνησης καὶ προστασίας. Οἱ θωρακισμένες δυνάμεις — εἶναι «ὁ κυριώτερος ἐκτελεστὴς τῆς διάσπασης».

'Η οὐσία τῆς θεωρίας, συνίσταται στὸ ὅτι οἱ Μεγάλες Μονάδες ἁρμάτων μποροῦν νὰ ἐξασφαλίσουν, τὸν ἀνώτερης μορφῆς συνδυασμὸ ἰσχύος καὶ εὐκινησίας, δηλαδὴ τὴν ἀνώτερη ἐπιχειρησιακὴ ἀποτελεσματικότητα.

Φαίνονταν, ὅτι ἡ πεῖρα τῆς ἐκστρατείας τοῦ 1940, ἐπιβεβαίωσε αὐτὴ τὴ θεωρία: κατὰ τὰ φαινόμενα, τὰ τάνκς ἔκαναν τὴ διάσπαση σ' ὅλα της τὰ στάδια, ἀνεξάρτητα. Στὴ πραγματικότητα, ἡ πεῖρα αὐτὴ δὲν ἦταν ἀποδεικτική, γιὰ δυὸ βασικοὺς λόγους: τὸ γερμανικὸ συγκρότημα ἁρμάτων, ἐνεργοῦσε ἐνάντια σὲ στρατιά, ποὺ δὲν εἶχε μεγάλες μονάδες ἁρμάτων καὶ ἀντιαρματικὰ μέσα: οἱ γερμανοὶ εἶχαν στὸ ἐνεργητικό τους καὶ τὴν ὑπεροχὴ σὲ πεζικὸ καὶ σὲ πυροβολικό.

Πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ, ὅτι οἱ συλλογισμοί μας, προκειμένου γιὰ ὁποιοδήποτε ὅπλο τοῦ στρατοῦ, πρέπει νὰ ἐκτιμοῦνται ἀνάλογα.

"Ισως ὑπάρχει μεγάλη μονάδα ἁρμάτων, ποὺ νὰ ἔχει πολυάριθμα μέσα πυροβολικοῦ. Μιὰ τέτοια μεγάλη μονάδα μπορεῖ νὰ ὑπερέχει τοῦ ἀντίπαλου πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ ὄχι μόνο σὲ εὐκινησία ἀλλὰ καὶ σὲ ἰσχύ.

Γίνεται συνεπῶς λόγος, γιὰ τὴ πιὸ σωστὴ καὶ πιὸ σκόπιμη ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ, μὲ τὴ μεγαλείτερη ἐπιχειρησιακὴ ἀποτελεσματικότητα. 'Η καλύτερη λύση θᾶταν: μεγαλείτερη ἰσχὺς σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ μεγαλείτερη εὐκινησία.

Εἶναι τάχα δυνατὸ νὰ λύσουμε ἕνα τέτοιο πρόβλημα σὲ ἕνα, ὁποιοδήποτε ὅπλο τοῦ στρατοῦ; Χωρὶς νὰ παίρνουμε ὅρκο γιὰ τὸ μέλλον, θὰ ἀπαντήσουμε μονάχα, ὅτι στὴ σύγχρονη τοποθέτηση τοῦ ζητήματος, ἕνα τέτοιο πρόβλημα δὲν μπορεῖ νὰ λυθεῖ. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιτευχθεῖ ὥστε, ἕνα ὅπλο τοῦ στρατοῦ, νὰ συνδυάζει τὴ μεγαλείτερη ἰσχὺ μὲ τὴ μεγαλείτερη εὐκινησία. Κι' ἀκριβῶς, γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο, καὶ γιατὶ ὑπάρχουν διάφορα ὅπλα στὸ στρατό.

"Ας βαθύνουμε στὴν ἔννοια «ἰσχύς», τὴν ὁποία συμφωνήσαμε νὰ θεωροῦμε σὰν «ἰσχὺ πυρός». Μὲ ποιὸ μέσο μποροῦμε νὰ πετύχουμε τὴ μεγαλείτερη ἰσχύ; "Η μὲ τὴν ἰσχὺ τοῦ διαμετρήματος τοῦ πυροβόλου ἢ μὲ τὴ μεγάλη ποσότητα τῶν μέσων πυρός. "Οπως καὶ γ' ἀναπτύσονται τὰ τάνκς πρὸς τὴ κατεύθυνση τῆς αὔξησης τῆς ἰσχύος, πάντα μπορεῖ νὰ γίνει ἕνα πυροβόλο, ποὺ νὰ τὰ ξεπερνάει σὲ ἰσχύ. Τὸ πεζικὸ ὑπερέχει ὅλων τῶν ἄλλων ὅπλων τοῦ στρατοῦ μὲ τὴ μεγάλη ποσότητα τῶν μέσων πυρός.

'Η τεχνική, βρίσκει ὅλο καὶ καλύτερες λύσεις γιὰ νὰ συνδυάσει στὰ τάνκς τὴν ἰσχὺ τοῦ διαμετρήματος μὲ τὴ μεγάλη ταχύτητα. "Ομως τὸ τάνκ, ἦταν — καὶ μένει, — μέσο κοντινῆς μάχης. Τὸ πυροβόλο μεγάλου βεληνεκοῦς, μπορεῖ νὰ κατασκευαστεῖ πιὸ ἰσχυρὸ (ἐννοεῖ τὸ διαμέτρημα). Γι' αὐτὸ δὲν χρειάζεται θώρακας ποὺ τόσο περιορίζει τὴ κατασκευὴ πυροβόλου, μὲ τὴν ἀνώτερη δυνατὴ ἰσχύ, καὶ πιὸ βολικοῦ γιὰ τὴ διεξαγωγὴ πυρῶν. Εἶναι βέβαια δυνατό, νὰ τραβήξωμε γιὰ μεγάλωμα τοῦ διαμετρήματος τοῦ πυροβόλου τῶν ἁρμάτων. 'Αλλὰ τότε, θὰ πρωτεύει ἡ ἀπαίτηση τῆς ἰσχύος κι' ὄχι τῆς εὐκινησίας, δηλαδὴ ἡ ὑπόθεση θ' ἀφορᾶ τὴ κατασκευὴ πυροβόλου νέου τύπου — αὐτόματου πυροβόλου. Εἶναι φανερό, ὅτι τὰ τεχνικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα στὴ πρώτη γραμμὴ βάζουν τὴν ἀπαίτηση τῆς ἰσχύος πυρός, θἆναι πάντα πιὸ ἰσχυρὰ ἀπ' τὰ μέσα ποὺ στὴ πρώτη σειρὰ βάζουν τὴν ἀπαίτηση τῆς εὐκινησίας, καὶ ἀντίθετα. Καὶ τὰ ἴδια τὰ τάνκς, (μὲ κέντρο βάρους ἐντοπισμένο στὴν ἰσχὺ τοῦ πυροβόλου καὶ τοῦ θώρακος) καὶ σὲ ταχυκίνητα (σ. μ. ἑλαφρὰ) ὅπου θὰ κυριαρχεῖ ἡ ταχύτητα (σ. μ. ἡ εὐκινησία)].

Οἱ γερμανοὶ πέσανε ἔξω στοὺς λογαριασμούς τους, στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου, ὄχι γιατὶ χρησιμοποίησαν μεγάλες μονάδες ἁρμάτων, σὲ μεγάλη κλίμακα· τώρα ἦρθε ἡ ἐποχή, ποὺ τὰ τάνκς χρησιμοποιοῦνται ἀπ' τὸν Κόκκινο Στρατὸ καὶ ἀπ' τοὺς συμμάχους σὲ πολὺ πιὸ πλατειὰ κλίμακα. Πέσανε ἔξω γιατὶ ὑποτίμησαν τὸν συντελεστὴ τῆς ἰσχύος. Σὲ συνολικὸ ἀριθμὸ πάνω - κάτω 170 μεραρχιῶν, οἱ γερμανοὶ ἔρριξαν ἐνάντια στὸν Κόκκινο Στρατό, ὅσο μπορεῖ νὰ κρίνει κανεὶς ἀπ' τὰ δοσμένα ποὺ ὑπάρχουν, 20 μεραρχίες ἁρμάτων. "Ομως αὐτὲς οἱ μεραρχίες ἁρμάτων, εἶχαν μικρότερη σύνθεση, παρὰ τὸ 1940. Σὲ καθεμιὰ ἀπ' αὐτὲς ἦταν πάνω - κάτω 200 τάνκς καὶ πολλὰ θωρακισμένα αὐτοκίνητα, αὐτοκίνητα, μοτοσυκλέτες. 'Η σύνθεση μιᾶς μεραρχίας ἁρμάτων ἦταν: ἕνα σύνταγμα ἁρμάτων ἀπὸ τρία τάγματα, μιὰ ταξιαρχία μηχανακίνητου πεζικοῦ· ἀπὸ δυὸ συντάγματα, ἕνα σύνταγμα πυροβολικοῦ, ἕνα τάγμα μοτοσυκλετιστῶν — πεζικοῦ., ἕνα τάγμα συνδέσμου, ἕνα ἀπόσπασμα ἀναγνωρίσεων.

Οἱ τύποι τῶν γερμανικῶν τάνκς τοῦ 1941: «Τ — II» = τῶν 10 τόννων, θώρακος τῶν 15 m.m., 1 πολυβόλο καὶ 1 πυροβόλο τῶν 20 m. m., ταχύτητα 45 χ.μ./ὥραν. «Τ — III» — τῶν 22 τόννων, θώρακος 60 m. m., 2 πολυβόλα, 1 πυροβόλο τῶν 50 m. m., ταχύτητα 60 χ. μ./ὥραν. «Φ — IV» — τῶν 24 τόννων, θώρακος τῶν 50 m. m., 2 πολυβόλα, 1 πυροβόλο τῶν 75 m. m., ταχύτητα 50 χ.μ.!ὥρ.

Σὲ σύγκριση πρὸς τὸ 1940, τὰ τάνκς χαρακτηρίζονται, ἀπ' τὴν αὔξηση τοῦ πάχους τοῦ θώρακα, πρᾶμα ποὺ ἐπιτυγχάνονταν μὲ τὸ νὰ στερεώνονται πρόσθετα φύλλα θώρακα. Οἱ ταχύτητες ποὺ δείχνονται, εἶναι οἱ ἀνώτερες, πάνω σὲ δρόμο. 'Η ταχύτητα μάχης πάνω σὲ τοποθεσία, εἶναι πολὺ μικρότερη.

Στὸν ὁπλισμὸ τοῦ πεζικοῦ περιλαμβάνονται μεγάλος ἀριθμὸς αὐτομάτων, ἐλαφρῶν πολυβόλων καὶ ἀντιαρματικῶν ὅπλων.

Στὸν ὁπλισμὸ μιᾶς μεραρχίας πεζικοῦ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅπως καὶ στὰ 1940 ξελάφρωμα τῶν μέσων πυροβολικοῦ. Τὰ 50 % ἀπ' αὐτὰ ἦταν ὅλμοι. Τὸ βαρὺ πυροβολικὸ ἔλλειπε, ὑπῆρχε τέτοιο μόνο στὴ διάθεση τῆς ἀνώτατης διοίκησης (Α. Δ. Π.) καὶ κατὰ κανόνα, δὲν τὰ κατάφερνε νὰ προλάβει τὴ γοργὴ προώθηση τῶν στρατευμάτων. 'Η μεραρχία ἁρμάτων ξεπερνοῦσε τὴν τοῦ πεζικοῦ, στὴν ποσότητα τῶν πυροβόλων μεγάλου διαμετρήματος. Γιαυτό, ὁ ἐφοδιασμὸς τῆς μεραρχίας πεζικοῦ μὲ μέσα πυρὸς πεζικοῦ, ἦταν μεγάλος.

Οἱ γερμανοὶ ποντάριζαν κυρίως πάνω στὰ τάνκς καὶ τὴν ἀεροπορία. Πῶς εἶχαν κατανεμηθεῖ αὐτὲς οἱ δυνάμεις, σχετικὰ μὲ τὶς κατευθύνσεις τοῦ χτυπήματος — ἀκριβῶς δοσμένα λείπουν. Παραπάνω εἰπώθηκε, πὼς ὑπῆρχαν τρεῖς στρατηγικὲς κατευθύνσεις, ποὺ σ' αὐτὲς εἶχαν ὀργανωθεῖ τρία βασικὰ συγκροτήματα: τὸ βόρειο, τὸ κεντρικὸ καὶ τὸ νότιο. Τὸ καθένα συγκρότημα ἀποτελοῦνταν ἀπὸ μιὰ δυὸ στρατιὲς ἁρμάτων, ἀπὸ μιὰ δυὸ στρατιὲς πεζικοῦ καὶ ἀπὸ ἀεροπορικὸ στόλο.

'Η βασικὴ ἀποστολὴ ἀναθέτονταν στὶς στρατιὲς τῶν ἁρμάτων, ποὺ δροῦσαν στὸ πρῶτο κλιμάκιο, μὲ τὴν ἄμεση ὑποστήριξη τῆς ἀεροπορίας. Στὶς μεραρχίες πεζικοῦ, τοῦ δεύτερου κλιμακίου, ἀναθέτονταν ἡ ἀποστολὴ τῆς ὁλοκλήρωσης καὶ στερέωσης τῶν ἀποτελεσμάτων ποὺ πραγματοποιοῦσαν τὰ τάνκς.

Μ' αὐτὲς τὶς δυνάμεις, λογάριαζαν οἱ χιτλερικοὶ νὰ πετύχουν τοὺς καθορισμένους στρατηγικοὺς σκοπούς, δηλαδὴ τὴν ἀποφασιστικὴ ἔκβαση τοῦ πολέμου σὲ δικό τους ὄφελος.

"Ομως οὔτε καὶ αὐτοὶ οἱ τυχοδιῶκτες τῆς στρατηγικῆς, δὲν συλλογίστηκαν σὲ τέτοιο σημεῖο, ποὺ νὰ φανταστοῦν τὴν ἐκστρατεία ἐνάντια στὴν ΕΣΣΔ, σὰν ἀδιάκοπη ἀσταμάτητη πορεία ἁρμάτων μάχης πρὸς τὸ Λένινγκραδ, τὴ Μόσχα καὶ τὸ Ροστώφ. 'Οπωσδήποτε θὰ βρεθεῖ κανεὶς στὴν ἀνάγκη νὰ διεξαγάγει μάχες! 'Η ἐκστρατεία ἐνάντια στὴ Ρωσσία, χωρίζονταν ἀναπόφευκτα σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἐπιχειρήσεις. Γιὰ τὴ πρώτη ἀπ' αὐτὲς — τοῦ Μίνσκ — μιλήσαμε κιόλας. 'Απ' αὐτὴν μπορεῖ κανεὶς νὰ κρίνει· καὶ τὶς ἄλλες, γιατὶ οἱ γερμανοὶ ἐνεργοῦσαν πάντα, σύμφωνα μὲ τὸ ἴδιο καλοῦπι. Αὐτὰ ἦταν «λαβίδες» καὶ «πανάλιες» — τὸ «καζάνι».

Στὴν ἐπιχείρηση τοῦ Μίνσκ, ἐνεργοῦσαν δυὸ συγκροτήματα ἁρμάτων: τὸ ἕνα ἔκανε τὴν ἐπίθεση ἀπ' τὴν 'Ανατολικὴ Πρωσσία, μέσα ἀπ' τὴ Βίλνα πρὸς τὸ Μίνσκ· ἡ ἄλλη — πρὸς τὴ κατεύθυνση Μπρέστ — Μπομπρούϊσκ — Μίνσκ. Αὐτὰ τὰ συγκροτήματα ἀφοῦ θὰ ἑνωνόντουσαν στὴ περιοχὴ τοῦ Μίνσκ, ἔπρεπε νὰ ἀποκόψουν ἀπ' τὰ νῶτα τὰ στρατεύματά μας, ἐνεργώντας πάνω σ' αὐτὴ τὴ κατεύθυνση. Ἔτσι «λαβίδες» ἦταν, τὰ συγκροτήματα ἁρμάτων, ποὺ βγαίνανε στὰ νῶτα ἀπὸ δυὸ κατευθύν-

σεις. Σὲ ὁρισμένη περιοχὴ αὐτὲς ἔπρεπε νὰ κλείσουν, δημιουργώντας τὸ «καζάνι». Πάνω σὲ τέτοιο καλοῦπι, ὀργανώνονταν ὅλες οἱ ἐπιχειρήσεις τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων τὸ 1941.

"Ας ξαναγυρίσουμε τώρα στὴν ἔκθεση ποὺ διακόψαμε, γιὰ τὴν ἑπόμενη πορεία αὐτῶν τῶν ἐπιχειρήσεων. 'Η πρώτη κιόλας ἀπ' αὐτὲς — τοῦ Μίνσκ — ἀπ' τὴν ἄποψη τῆς κλίμακας, ἦταν ὅμοιαμὲ τὸ Σεντὰν (1940). 'Αλλὰ ταυτόχρονα, μαζὶ μ' αὐτήν, βρέθηκαν στὴν ἀνάγκη, νὰ ἀναπτύξουν κι' ἄλλες δυὸ ἐπιχειρήσεις πάνω σὲ βασικὲς κατευθύνσεις: στὸ βορᾶ — γιὰ τὴν κατάληψη τῶν Βαλτικῶν, στὸ νότο — γιὰ τὴν κατάληψη τῆς Δυτικῆς Οὐκρανίας.

'Εννοεῖται ὅτι ἐδῶ δὲν μποροῦμε νὰ ἀπορροφηθοῦμε μὲ τὴν ἀνάλυση αὐτῶν τῶν ἐπιχειρήσεων. Γιὰ τὸ θέμα μας, χρειάζεται νὰ καθορίσουμε ἕνα: ὁ παλμὸς (σ. μ. τὸ βάθος) τῶν πρώτων ἐπιχειρήσεων ὅπως καὶ τοῦ Μίνσκ, ἦταν πολὺ μεγάλος, καὶ μὲ τὴν παραπέρα ἐξέλιξη τῆς ἐπίθεσης, δημιουργοῦταν πιά, διαφορετικὴ κατάσταση ἀπὸ κεῖνη ποὺ ἦταν στὶς πρῶτες μέρες τοῦ πολέμου. Αὐτὸ βέβαια ἀποτελεῖ ἕναν ἁπλούστατο συλλογισμό, ὅμως νά, ποὺ οἱ χιτλερικοὶ στρατηλάτες, δὲν τὰ σκέφτηκαν αὐτὰ τὰ ἁπλᾶ πράματα.

Στὸν σύγχρονο πόλεμο, τὸ πρόβλημα τῆς στρατηγικῆς ἐπίθεσης εἶναι ἐξαιρετικὰ περίπλοκο. Εἶναι φανερό, πὼς μιὰ τέτοια ἐπίθεση, ἀποτελεῖ κι ἀπὸ μιὰ σειρὰ ἀλλεπάλληλων ἐπιχειρήσεων. Πῶς νὰ ἐξασφαλίσει κανεὶς τὴν ἀδιάκοπη συνέχεια τῆς ἐπίθεσης, ὡς τὴ πραγματοποίηση τοῦ στρατηγικοῦ σκοποῦ;

Στὴ πρώτη ἐπιχείρηση — στὴ δοσμένη περίπτωση στὴν τοῦ Μίνσκ — ἡ ἐπιχειρησιακὴ ἀποτελεσματικότητα, πρὸς τὸ τέλος της ἀναπόφευκτα λιγοστεύει. Καὶ πραγματικὰ ἡ ἰσχὺς μικραίνει ἐπειδὴ ἡ ἰσχὺς τῆς ἄμυνας — κανονικὰ — μεγαλώνει· ἡ εὐκινησία ἔχει δόσει κιόλας τὸ ἀποτέλεσμά της ἂν ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιχείρησης ἔχει ἐπιτευχθεῖ· τὸ t — γιὰ τὴ δοσμένη ἐπιχείρηση — ἔχει ἐξαντληθεῖ. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πρωταρχικοῦ αἰφνιδιασμοῦ, χάθηκε κιόλας. 'Η πραγματοποιημένη κατὰ τὴν ἐπιχείρηση ἐπιτυχία, ἀποσυνθέτει τὴν ἄμυνα καὶ γιαυτό; ἐξακολουθοῦν ἀκόμα νὰ διατηροῦνται εὐνοϊκοὶ ὅροι γιὰ τὴν παραπέρα ἐπίθεση. "Ομως γιὰ τὴν καινούργια ἐπιχείρηση χρειάζεται καινούρια, ψηλοῦ βαθμοῦ, ἐπιχειρησιακὴ ἀποτελεσματικότητα τῶν στρατευμάτων. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βασίζεται κανεὶς στὴν εὐκινησία, γιατὶ αὐτὴ ἔχει πέσει, δὲν μπορεῖ πιὰ νἆναι τέτοια ὅπως ἦταν στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιχείρησης. Συνεπῶς πρέπει ν' αὐξήσει κανεὶς τὴν ἰσχύ.

Κοντολογῆς, γιὰ τὴ συνέχιση τῶν παραπέρα ἐπιχειρήσεων, χρειάζονταν δημιουργία καινούριου συγκροτήματος κρούσης, ἐνισχυμένου μὲ φρέσκες ἐφεδρεῖες. Σ' αὐτὴ τὴ περίπτωση, ὁ ρόλος τῶν ἐσπάσουν τὶς ἀμυντικὲς γραμμὲς ποὺ ἦταν ὀργανωμένες σὲ μεγάλο βάθος στὰ νῶτα. κίνητων στρατευμάτων ἀναπόφευκτα μίκρυνε: Χρειαζόντουσαν στρατεύματα, ποὺ νἆναι ἱκανά, νὰ

"Ολα αὐτὰ εἶναι βέβαια σωστά, μόνο ὑπὸ τὸν ὅρο, ὅτι ἡ ἀμυνόμενη πλευρά, ἔχει ἐφεδρεῖες καὶ τὶς χρησιμοποιεῖ σωστά. "Αν αὐτὸ δὲν γίνεται, κι ἔχουν μείνει κενοὶ χῶροι, τότε εἶναι δυνατὸ αὐτοὶ (οἱ χῶροι, - σ. μ.) νὰ χρησιμοποιηθοῦν, γιὰ τὴν ἄμεση ἀνάπτυξη τῆς ἐπιτυχίας σὲ βάθος. "Ομως, ὅσο πιὸ βαθειὰ εἶναι ἡ προώθηση, τόσο πιὸ μεγάλη προσοχὴ πρέπει νὰ ἀφιερώνει ἡ διοίκηση, γιὰ τὴν αὔξηση τῆς ἰσχύος, ἐπειδή, ἀνάλογα μὲ τὸ ρίξιμο τῶν ἐφεδρειῶν ἀπ' τὸν ἀντίπαλο, τὰ εὐκίνητα στρατεύματα, θὰ σκοντάφτουν ὅλο καὶ σὲ μεγαλείτερες δυσκολίες.

Μ' αὐτό, καθόλου δὲν ἐξαντλεῖται τὸ πρόβλημα τῆς ἀδιάκοπης συνέχειας τῆς ἐπίθεσης. 'Υπάρχουν ἄλλες μέθοδες γιὰ τὴ λύση της. Οἱ μέθοδες αὐτὲς ἀποκαλύφτηκαν στὸν σύγχρονο πόλεμο, ἀργότερα, — κατὰ τὴ μεγαλόπνοη ἡγεσία τοῦ στρατάρχη τῆς Σοβιετικῆς "Ενωσης, Στάλιν στὶς ἐπιθετικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ 1943 — 1944.

"Οπως φαίνεται, γιὰ τὴ χιτλερικὴ διοίκηση, ὅλα αὐτὰ τὰ προβλήματα δὲν ὑπῆρχαν.

Αὐτὴ φαντάζονταν τὴ διαδρομὴ πρὸς τὴ Μόσχα, σὰν ἕνα εὔκολο περίπατο γιὰ τὰ τάνκς, ἀνάλογο μὲ τὴ μορφὴ τῆς ἐκστρατείας στὴν Δύση. "Ομως γιὰ νὰ πραγματοποιήσει το στρατηγικὸ σκοπὸ στὴ κεντρικὴ κατεύθυνση, ἔπρεπε νὰ κερδηθοῦν τουλάχιστο δυὸ ἀκόμα ἐπιχειρήσεις τῆς ἴδιας κλίμακας μὲ τὴν τοῦ Μίνσκ — ἂν κανεὶς περιοριστεῖ μόνο στὴν ἀριθμητικὴ ἐκτίμηση. Στὴ πραγματικότητα τὸ ζήτημα ἦταν πολὺ πιὸ δύσκολο, ἐξ αἰτίας τῆς ἀντίδρασης ποὺ παρουσιάζει ὁ Κόκκινος Στρατός, στὰ ἐχθρικὰ σχέδια.

"Ομως οἱ γερμανοί, αὐξάνοντας τὴν ἰσχὺ τοῦ συγκροτήματος κρούσης, ἄρχισαν τὴ δεύτερη ἐπιχείρηση — τοῦ Σμολένσκ. Συνέβηκε ἐκεῖνο ποὺ ἔβγαινε ἔξω ἀπ' τὴ νομοτέλεια τοῦ σύγχρονου πολέμου: ἡ ἀμυνόμενη πλευρά, ἔρριχνε ἀδιάκοπα ὅλο καὶ φρέσκες ἐφεδρεῖες, ἐπιδιώκοντας νὰ φέρει ἐξίσωση στὸ συσχετισμὸ τῶν δυνάμεων. "Οπως καθορίσαμε κιόλας παραπάνω, ἡ ἐπιτιθέμενη πλευρά, ἐκμεταλλεύεται τὸν αἰφνιδιασμὸ καὶ τὴ ταχύτητα τῶν ἐνεργειῶν γιὰ τὴ δημιουργία ὀφέλιμου συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων κατὰ τὴ πορεία τῆς ἐπιχείρησης. 'Η ὑπεροχὴ σὲ τάνκς καὶ ἀεροπορία, ἐξακολουθοῦσε βέβαια νὰ βρίσκεται στοὺς γερμανούς. 'Αλλὰ ὁ Κόκκινος στρατός, διάθετε σύγχρονα τεχνικὰ μέσα, ἔχοντας φανερὴ ὑπεροχὴ σὲ πυροβολικό. Στὴ σκληρὴ μηνιάτικη μάχη τοῦ Σμολένσκ, οἱ γερμανοί, δὲν μπόρεσαν νὰ τσακίσουν τὴν ἰσχὺ τῆς σοβιετικῆς ἄμυνας, ποὺ ὁλοένα αὔξανε. 'Η προώθησή τους στὴ κεντρικὴ κατεύθυνση εἶχε ἀναχαιτιστεῖ.

'Αξίζει νὰ ὑπογραμμιστεῖ, πόσο κακὴ σημασία εἶχε γιὰ τοὺς χιτλερικούς, αὐτὸ τὸ ἁπλὸ καὶ φυσικὸ ἐπιτέλους γιὰ ἕνα σύγχρονο πόλεμο — γεγονός. Στὸν προηγούμενο πόλεμο ἡ γερμανικὴ ἐπιθετικότητα, ξεψύχησε στὰ μονιμοποιημένα μέτωπα. Οἱ γερμανοὶ νόμιζαν, πὼς στὸν τωρινὸ πόλεμο, δὲν τοὺς ἀπειλεῖ αὐτὸς ὁ κίνδυνος, ἀφοῦ μάλιστα ἡ πεῖρα τῆς ἐκστρατείας στὴ Δύση, ἀποτελοῦσε τὴν ἐπιβεβαίωση. Καὶ νά, ποὺ ἡ ἴδια μοιραία γιὰ τοὺς φασίστες ἐπιδρομεὶς νομοτέλεια, ξεπρόβαλε ξανά, ἀλήθεια μὲ καινούρια πιὰ μορφή. "Οπως εἴδαμε κιόλας, στὸν σύγχρονο πόλεμο, ἀποκαλύφθηκε ἡ δυνατότητα ὄχι μόνο νὰ διασπαστεῖ τὸ μέτωπο, μὰ καὶ γ' ἀναπτυχτεῖ ἡ ἐπιτυχία σὲ μεγάλο βάθος, ὅμως ὄχι ἀπεριόριστα. "Αν στὸ μάξιμουμ τοῦ βάθους τῆς προώθησης πετυχαίνονταν ὁ στρατηγικὸς σκοπός, αὐτὸ σήμαινε, ἀποφασιστικὸ ἀποτέλεσμα. "Ομως ἂν ὄχι; Τότε ξεπρόβαλε ὁ κίνδυνος σταθεροποίησης τοῦ μετώπου. Καταλαμβάνοντας τὸ Μίνσκ καὶ τὸ Σμολένσκ, οἱ γερμανοί, καθόλου δὲν φτάσανε στὸ στρατηγικὸ σκοπό. Αὐτὸ μόριζε παράταση τοῦ πολέμου, γιὰ ἀπεριόριστο χρόνο. 'Αλλὰ ὅμως τὸ «κεραυνοβόλον» ἀποτελοῦσε τὴν πιὸ βαθειὰ αὐσία τοῦ γερμανικοῦ στρατηγικοῦ σχεδίου. Καὶ δικαίως: μὴ ἐπιτυγχάνοντας γοργὰ καὶ ταυτόχρονα, οὔτε ἕναν ἀπ' τοὺς τρεῖς στρατηγικοὺς σκοπούς, οἱ γερμανοί, θ' ἀντιμετώπιζαν τὴν προοπτικὴ μακροχρόνιου πολέμου, ἐνάντια σὲ ἰσχυρότερο συνασπισμό.

Μὰ τί γινόταν μὲ τοὺς ἄλλους δυὸ στρατηγικοὺς σκοπούς; Στὴ βόρεια πτέρυγα οἱ γερμανοὶ διεξήγαγαν μερικὲς ἐπιχειρήσεις, ποὺ ὅπως φαίνεται, τοὺς ἐξασφάλισαν συνεχὴ προώθηση πρὸς τὸν καθορισμένο σκοπό. Μὰ ὅλες αὐτὲς οἱ ἐπιτυχίες ὁδήγησαν μόνο, στὸ νὰ ἐκδηλωθεῖ ἀκόμα πιὸ ἔντονα ἡ ἴδια νομοτέλεια. Φθάνοντας τὸ γερμανικὸ συγκρότημα ἁρμάτων, στὰ προάστεια τοῦ Λένινγκραδ, ἐξαρβαλώθηκε σὲ τέτοιο βαθμό, χάρη στὴν ἀντίσταση τῶν στρατευμάτων μας, ποὺ ἀναχαιτίστηκε ἀπ' τὴν ἐμπιστισμένη μὲ ἡρωϊσμὸ ἄμυνα, τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Μεγάλης πόλης. 'Η ἄμυνα αὐτὴ στηρίζονταν πάνω σὲ ἰσχυρὸ πυροβολικό. Τὸ νὰ βρεθεῖ κανεὶς στὸ κατῶφλι τοῦ σκοποῦ καὶ νὰ σταματήσει ἐκεῖ, τρία σχεδὸν χρόνια — αὐτὸ ἀποτελοῦσε ἀκόμα πιὸ ξεκάθαρο δεῖγμα τῆς λαθεμένης γερμανικῆς στρατηγικῆς.

Πρὸς νότον ἡ ὑπόθεση τῶν γερμανῶν εἶχε περισσότερες ἐπιτυχίες. Φαίνονταν, ὅτι ἐκεῖ, τὰ κατάφεραν νὰ λύσουν σὲ μιὰ σειρὰ ἀλλεπάλληλων ἐπιχειρήσεων, τὸ πρόβλημα τῆς ἀδιάκοπης συνέχειας τῆς ἐπίθεσης σὲ μεγάλο βάθος.

'Η γερμανικὴ διοίκηση ἀποφάσισε, ὅπως φαίνεται, ἐκμεταλλευόμενη αὐτὲς τὶς ἐπιτυχίες, νὰ ξεσηκώσει τὴν ἀναχαιτισμένη ἐπίθεση στὴ κεντρικὴ κατεύθυνση. Τὸ κέντρο βάρους τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν γερμανικῶν στρατιῶν ὅλου τοῦ μετώπου, μετατοπίσθηκε αἰσθητὰ πρὸς νότον. Τὰ γερμανικὰ τάνκς, ξεκινώντας ἀπ' τὴ περιοχὴ τοῦ Γκομέλ, ρίχτηκαν πρὸς νότια κατεύθυνση καὶ κατάφεραν νὰ συναντηθοῦν μὲ τὸ συγκρότημα ποὺ εἶχε διαβεῖ τὸν Ντνιέπρ, στὴ περιοχὴ τοῦ Κρεμεντσούγκ. Οἱ γερμανοὶ κατέλαβαν τὸ Κιέβο καὶ ἀμέσως ἄρχισαν νὰ ἐκμεταλλεύονται τὴν εὐνοϊκὴ κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε σ' αὐτὸν τὸν τομέα, γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀποφασιστικῆς ἐπίθεσης.

Η κύρια άποστολή, όπως καί πρώτα, άναθέτονταν στίς στρατιές άρμάτων. Τό συγκρότημα τοῦ Γκουντεριάν, μέ αἰφνιδιαστικό ὅλμα ἐξόρμησε στήν περιοχή τοῦ Ὀριόλ καί τό κατάχτησε.

Αὐτό, πιθανό, ἦταν τό μεγαλείτερο ἐπιχειρησιακό κατόρθωμα τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων, στήν ἐκστρατεία τοῦ 1941, πού ἔβαλε τόν Κόκκινο Στρατό σέ πολύ ἐπικίνδυνη θέση.

Ἦταν ἀρχές τοῦ Ὀκτώβρη. Τρεῖς μῆνες κιόλας συνεχίζονταν ἡ τιτάνεια μάχη. Οἱ γερμανοί δέν εἶχαν πετύχει οὔτε ἕναν ἀπ' τούς τρεῖς στρατηγικούς σκοπούς. Ἡ παραπέρα παράταση, ἀπειλοῦσε μέ ὁλοκληρωτική ἀποτυχία, τήν περιπέτεια πού εἶχε ἀρχίσει ὁ Χίτλερ. Ὁ Χίτλερ ἔδωκε διαταγή, γιά ἀποφασιστική ἐπίθεση πάνω στή Μόσχα.

Ἀπ' τήν οὐσία τοῦ ζητήματος, φαίνεται, πώς αὐτό, ἦταν καινούριο στρατηγικό σχέδιο τῆς ἐκστρατείας. Ἡ ἀνώτατη διοίκηση, μπορεῖ καί πρέπει βέβαια, στόν σύγχρονο πόλεμο, νά παίρνει καινούριες ἀποφάσεις κατά τή πορεία τῶν ἐπιχειρήσεων, ἀνάλογα μέ τίς ἀπρόοπτες ἀλλαγές τῆς κατάστασης. Ὅμως ἄν σ' αὐτή τή περίπτωση ἀλλάζει καί ὁ στρατηγικός σκοπός, αὐτό συνήθως σημαίνει πώς τό πρωταρχικό σχέδιο τῆς ἐκστρατείας δέν ἦταν σωστό. Μά τό νόημα τοῦ στρατηγικοῦ σκοποῦ, σ' αὐτό ἀκριβῶς καί συνίσταται, στό νά εἰσάγεται ἡ ἑνότητα καί σχεδιοτέλεια, στή πορεία τῶν ἐπιχειρήσεων πού γίνονται σέ πλατύ θέατρο ἐπιχειρήσεων περίπλοκων καί πού συχνά ἀναπτύσσονται πρός κατευθύνσεις πού δέν μπορεῖ κανείς πλέρια νά τίς προβλέψει ἔγκαιρα. Ἡ χιτλερική διοίκηση κατεύθυνε τώρα ὅλες τίς προσπάθειές της στήν κατάληψη τῆς Μόσχας. Αὐτό ἦταν ὁ ἕνας στρατηγικός σκοπός, μά ἦταν κι' ἄλλοι τρεῖς. Οἱ γερμανικές στρατιές πού ἐπιδίωκαν αὐτούς τούς σκοπούς, ἦταν σκορπισμένες στόν τεράστιο χῶρο πού ἐκτείνεται ἀπ' τόν Φινλικό κόλπο ὡς τή Μαύρη θάλασσα. Νά σήμαινε τάχα ἡ καινούργια διαταγή τοῦ Χίτλερ, ὅτι ἡ ἐπίθεση στίς πτέρυγες σταματάει κι' ὅτι ὅλες οἱ προσπάθειες συγκεντρώνονται γιά τήν κατάληψη τῆς πρωτεύουσας τῆς ΕΣΣΔ; Ὄχι, ὁ Χίτλερ δέν μποροῦσε πιά νά συγκεντρώσει τίς δυνάμεις πού ἦταν σκορπισμένες σ' ὁλόκληρο τό τεράστιο μέτωπο. Αὐτός διέταξε ἁπλά, τά στρατεύματα τοῦ κέντρου νά καταλάβουν τή Μόσχα, λογαριάζοντας ὅτι ἡ κατάληψη τῆς σοβιετικῆς πρωτεύουσας θά ἔχει ἀποφασιστική ἐπίδραση στήν πορεία τῆς παρατεινόμενης ἐκστρατείας. Ἡ χιτλερική στρατηγική ἄρχισε φανερά νά παραπαίει. Τά χτυπήματα πάνω στή Μόσχα κατάφερνονταν ἀπό δυό κατευθύνσεις: Μέσον τῆς Βιάσμα καί μέσον τῆς Τούλα. Οἱ Γερμανοί κατάφεραν νά καταλάβουν τή Βιάσμα καί νά πλησιάσουν τήν Τούλα. Ἀλλά ἡ ἐπίθεσή τους εἶχε πάλι ἀναχαιτιστεῖ ἀπ' τήν ἡρωϊκή ἄμυνα τῶν σοβιετικῶν στρατευμάτων.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι οἱ Γερμανοί, πρός νότον, πραγματοποίησαν ἐπιτυχία. Τό συγκρότημα τοῦ Κλάϊστ, διαβαίνοντας τόν Ντνιέπρ, κατά τά τέλη τοῦ Ὀχτώβρη, κατέλαβε τό Ντονμπάς, καί μετά ἀπό σκληρές μάχες ἑνός μηνός κατόρθωσε νά εἰσβάλει στό Ροστώβ. Ἐπιτέλους πραγματοποιήθηκε ὁ ἕνας ἀπ' τούς τρεῖς στρατηγικούς σκοπούς! Μά νά πραγματοποιήθηκε τάχα, ἀκριβῶς ὁ στρατηγικός σκοπός, ἤ ἁπλῶς καταλήφθηκε ἕνα γεωγραφικό ἀντικείμενο; Ἡ στρατηγική σημασία τοῦ Ροστώβ εἶναι βέβαια μεγάλη: ἀποτελεῖ τίς πύλες γιά τήν ἐπίθεση πάνω στόν Ντόν καί στόν Καύκασο. Ἀλλ' αὐτό εἶναι ὑποθετικά δυνητικό. Στήν πραγματικότητα, ἡ κατάληψη τοῦ Ροστώβ δέν εἶχε ἀποφασιστική σημασία γιά τήν ἔκβαση τοῦ πολέμου ἤ ἔστω καί μόνο γιά τήν ἐκστρατεία τοῦ 1941. Κι' αὐτό εἶναι πέρα γιά πέρα εὐνόητο: τό Ροστώβ ἀποτελοῦσε τόν ἕνα ἀπ' τούς τρεῖς σκοπούς πού οἱ Γερμανοί ἔπρεπε νά πραγματοποιήσουν μέσα σέ κεραυνοβόλες προθεσμίες. Ἔγιναν ὅμως τά ἀκόλουθα: οἱ Γερμανοί καταλαμβάνοντας τό Ροστώβ, δέν πραγματοποίησαν στρατηγικό σκοπό. Τά σοβιετικά στρατεύματα δέν εἶχαν καθόλου τσακιστεῖ καί διατηροῦσαν ἀμυντικό μέτωπο στήν ἀνατολική ὄχθη τοῦ Ντόν. Οἱ χιτλερικοί πολύ γρήγορα πείστηκαν, πέρα γιά πέρα γιά τό ὅτι ἡ δύναμη τοῦ Κόκκινου στρατοῦ δέν συντρίφτηκε καί σ' αὐτόν τόν τομέα: σέ μερικές κιόλας μέρες, μ' ἕνα ἰσχυρό ἀντιχτύπημα τῶν στρατευμάτων μας, οἱ Γερμανοί πετάχτηκαν ἔξω ἀπ' τό Ροστώβ.

Στίς ἀρχές τοῦ Νοέμβρη τά γερμανικά στρατεύματα πλησίασαν περισσότερο πρός τίς γραμμές πού ἀποτελοῦσαν τό σκοπό τῆς ἐπίθεσής τους. Ἀλλά τούς στρατηγικούς σκοπούς πού καθόριζε τό πολεμικό σχέδιο, δέν τούς πραγματοποίησαν. Ἐπιτέλους, τό ζήτημα δέν ἦταν τά γεωγραφικά ἀντικείμενα, ὅσο κι' ἄν ἦταν μεγάλη ἡ σπουδαιότητά τους. Τό ζήτημα βρίσκοταν μέσα στήν ἴδια τήν οὐσία τοῦ γεγονότος τῆς ἀναχαίτισης τῆς ἐπίθεσης, πού διαρκῶς ἐπαναλαμβάνοταν στούς διάφορους τομεῖς τῆς ἐπίθεσης. Καί πάλι χρεωκοποῦσε ἡ οὐσία τοῦ χιτλερικοῦ σχεδίου—τό κεραυνοβόλο. Ἀποτύγχανε ὁλόκληρο τό δόγμα, ὁλόκληρο τό σύστημα τοῦ μπλίτς-κρίγκ, πού πάνω σ' αὐτό εἶχε προσαρμοστεῖ καί ἀνάλογα μ' αὐτό εἶχε ὀργανωθεῖ ὁ γερμανικός στρατός.

Βασική αἰτία αὐτῆς τῆς ἐπιτυχίας ἀποτελοῦσε ἡ ἰσχύς τῆς σοβιετικῆς ἄμυνας. Ἡ τυχοδιωχτική χιτλερική στρατηγική, ὅπως φάνηκε ἀπ' τήν οὐσία τοῦ πράματος, ἀπόκλειε πέρα γιά πέρα αὐτόν τόν συντελεστή ἀπ' τά σχέδιά της. Βασίζονταν στήν σύντομη συντριβή τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ καί στήν ἀποσύνθεση τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης.

Οἱ χιτλερικοί ποντάριζαν πάνω στή μεγάλη εὐκινησία τῶν μηχανοκινήτων δυνάμεών τους. Μά ἦταν ἀπ' τά πρίν φανερό καί τό ἀπόδειξε καί ἡ ἐκστρατεία τοῦ 1941, ὅτι ἡ ἀπαίτηση τῆς εὐκινησίας τῶν στρατευμάτων, καθόλου δέν σημαίνει, ὅτι τό ζήτημα τῆς ἰσχύος καταργεῖται. Ὅπως δείξαμε, ἡ ἐπιχειρησιακή ἀποτελεσματικότητα εἶναι: ἡ ἰσχύς πολλαπλασιασμένη ἐπί τήν εὐκινησία. Ὁλόκληρο τό νόημα τοῦ σύντομου ρυθμοῦ τῆς ἐπίθεσης περικλείεται ἀκριβῶς στό νά διατηρηθεῖ, κι' ἄν εἶναι δυνατό, ν' αὐξηθεῖ κατά τήν πορεία τῆς μάχης ὁ εὐνοϊκός συσχετισμός τῶν δυνάμεων, πού δημιουργήθηκε ἀρχικά, μέ τή βοήθεια τοῦ αἰφνιδιασμοῦ. Ὅταν δέν ἐπιτυγχάνεται αὐτό καί ἡ ἀμυνόμενη πλευρά προλαβαίνει ἔγκαιρα νά μπάσει τίς ἐφεδρεῖες της, ἡ ὑπεροχή τοῦ ἐπιτιθέμενου σέ δύναμη λιγοστεύει καί ἡ ἐπίθεση ἀναπόφευκτα ξεψυχάει.

Οἱ Γερμανοί μποροῦσαν νά κερδίσουν ὁρισμένες ἐπιχειρήσεις τό 1941, αὐτοί εἶχαν ἐπιχειρήσει μεγάλες ἐδαφικές ἐπιτυχίες. Μά εἶχαν καθορίσει στρατηγικούς σκοπούς, πού γιά τήν πραγματοποίησή τους δέν εἶχαν ἀρκετές δυνάμεις. Ἡ σχετική ἀνεπάρκεια τῆς ἰσχύος, ἦταν ἀκριβῶς ἡ βασική αἰτία τῆς ἀναχαίτισης καί τοῦ σταματήματος τῶν ἐπιθέσεων, ἐπειδή ὅλο καί περισσότερο ἐκδηλώνονταν ἡ ἰσχύς τῆς σοβιετικῆς ἄμυνας, ἡ ὁποία κατόρθωνε, στούς πιό σπουδαίους τομεῖς, νά ἐξισώνει τό συσχετισμό τῶν δυνάμεων.

Τό βασικό πρόβλημα τῶν σύγχρονων πολέμων συνίσταται στό συσχετισμό τῶν ἐπιτιθέμενων καί τῶν ἀμυνόμενων μέσων. Στόν προηγούμενο πόλεμο ἡ ἐπίθεση δέν μπόρεσε νά ὑπερνικήσει τήν τεράστια δύναμη τῆς ἄμυνας καί σάν ἀποτέλεσμα αὐτοῦ προέκυψε ὁ πόλεμος θέσεων. Τί ὅμως ἀποκαλύφτηκε στίς ἐκστρατεῖες τοῦ 1940 καί 1941;

Ἀπό ἄποψη ταχτικῆς, ἡ δυνατότητα γιά τόν ἐπιτιθέμενο νά ὑπερνικήσει τή δύναμη τῆς ἄμυνας στόν διαλεγμένο τομέα, ἀποδείχτηκε κιόλας στόν προηγούμενο πόλεμο· αὐτή δέν προκαλεῖ ἀμφιβολία καί τώρα.

Ἀπό ἄποψη ἐπιχειρησιακή, ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος ἔφερε νέα: συμπληρώνοντας τήν ἰσχύ τῶν δυνάμεων κρούσης μέ τήν εὐκινησία τους, μπορεῖ κανείς νά κερδίσει μιά ἐπιχείρηση μεγάλης κλίμακας. Ὅμως γιά τέτοιες ἐπιχειρήσεις ὑπάρχουν ὅρια πού καθορίζονται ἀπ' τήν ἐξάντληση τῆς ἐπιχειρησιακῆς ἀποτελεσματικότητας τοῦ συγκροτήματος κρούσης. Εἶναι δυνατό νά γίνει μιά σειρά ἀπό ἀλλεπάλληλες ἐπιχειρήσεις.

(Ἀκολουθεῖ συνέχεια)

Γραφεῖα: Ἐδουάρδου Λῶ 10ᵃ
Τηλέφ. 31 - 021
Τιμή δρ. 600